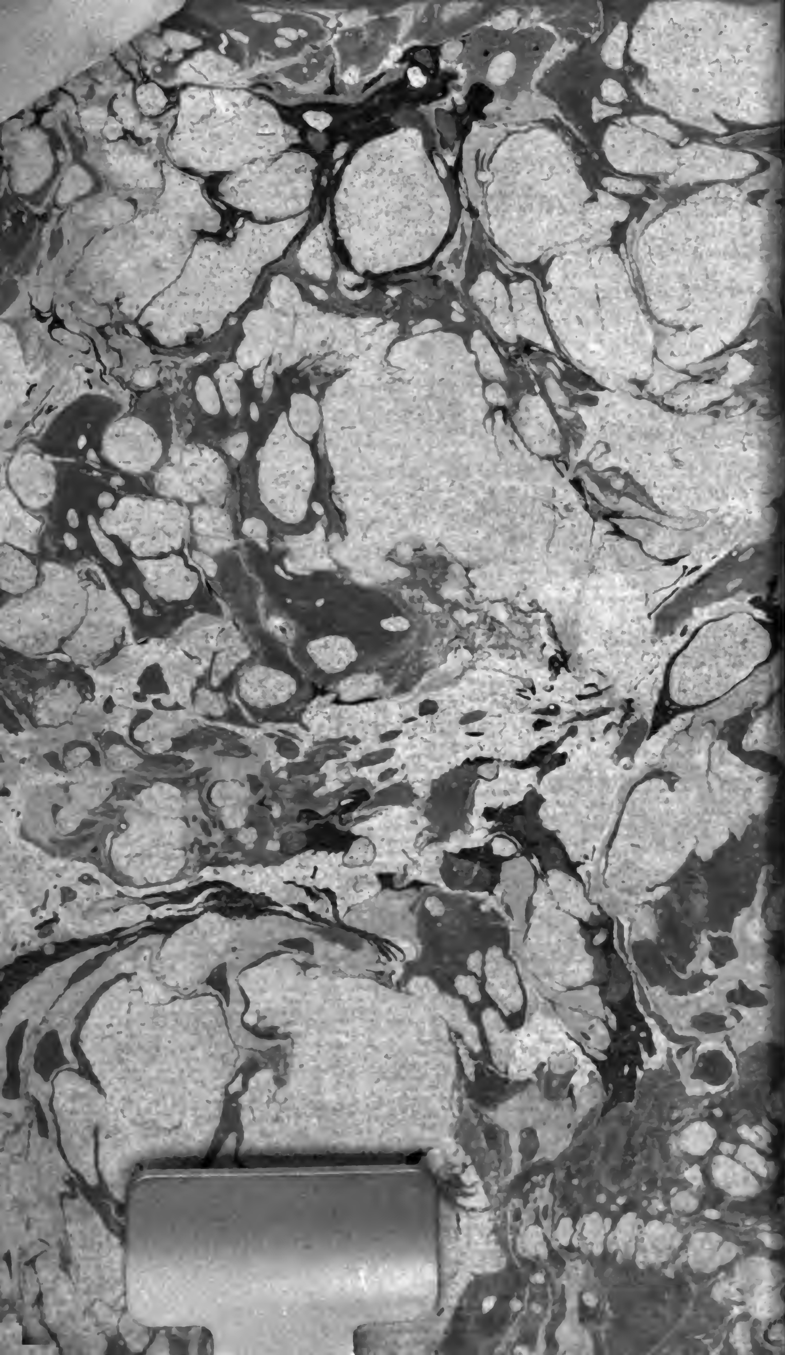
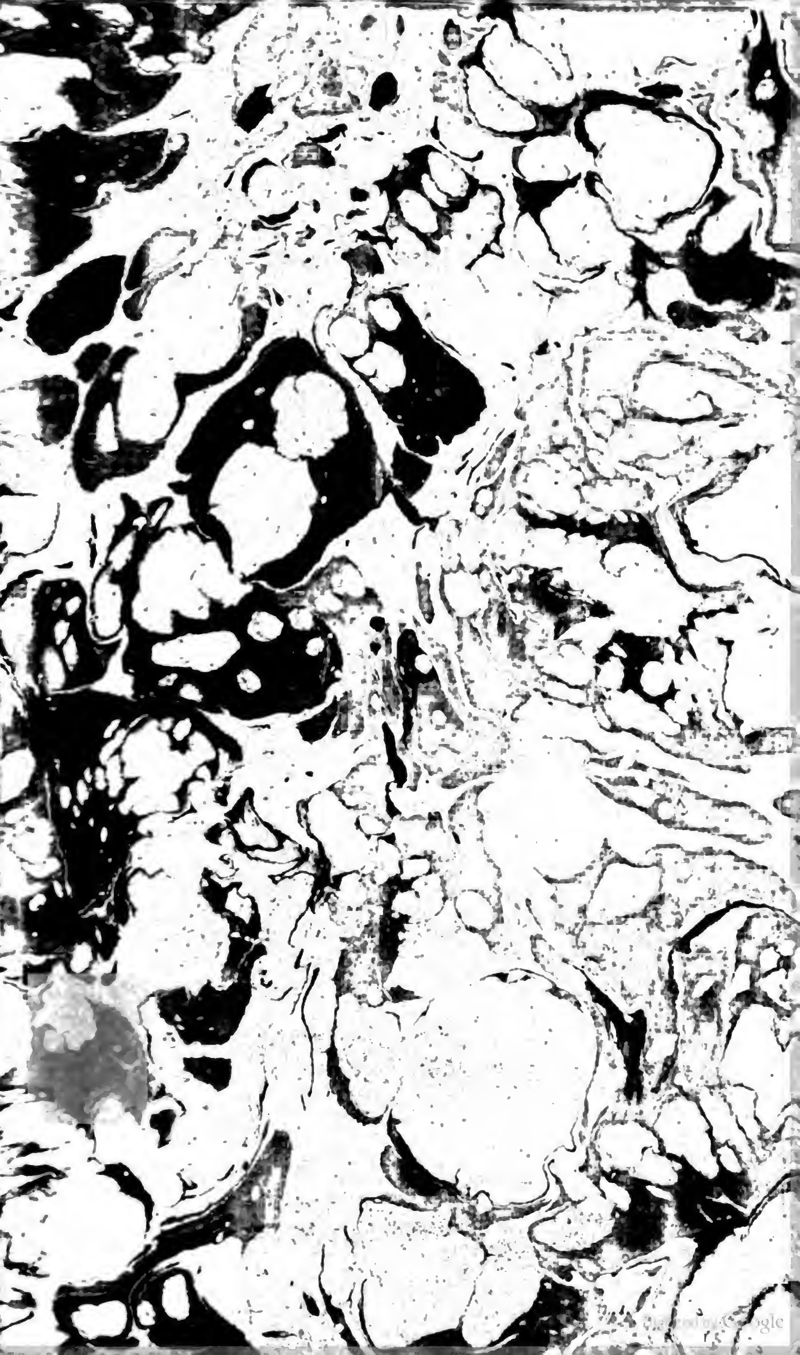
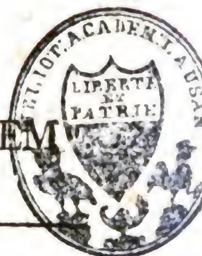

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES
ANNI MDCC XXIX,
QUIBUS
PHILOSOPHIA
AD
PUBLICAM
PRIVATAMQUE UTILITATEM APTATUR.

AUTORE

CHRISTIAN. WOLFIO,

CONSILIARIO AULICO HASSIACO, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ PROFESSORE PRIMARIO IN ACADEMIA MARBURGENSI ET ORDINIS PHILOSOPHORUM p. t. DECANO, PROFESSORE HONORARIO PETROPOLITANO, SOCIETATUM REGIARUM BRITANNICÆ AC BORUSSICÆ SODALI.

TRIMESTRE BRUMALE.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ MDCCXXIX.

PROSTAT IN BIBLIOP. RENGERIANO.

ILLVSTRISSIMO ATQUE EXCELLENTISSIMO

DOMINO,

DN. IO. REINHARDO, L. B. A DALWIGK,

DYNASTÆ IN VIERMUNDEN, ET WOHRA,

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI HASSIÆ LANDGRAVII

MINISTRO STATUS INTIMO ET CAMERÆ PRÆSIDI,

DOMINO SUO GRATIOSO.

ILLUSTRISSIME
ATQVE
EXCELLENTISSIME DOMINE.

Um ſpeciminibus luculentis oſtendere conſtitui, quomodo philoſophia ad publicam privatamque utilitatem aptari debeat; inſtitutum hoc

hoc viris intelligentibus valde probatum, quibus de eodem dixeram, Te potissimum Autore aggressus sum. Neque enim Te fugit philosophiæ solidæ principia rebus gerendis utiliter adhiberi, solidam autem doctrinam a superficiaria ipso usu discerni, cum expertus asseveres, si philosophia non prosit, id non philosophiæ sed philosophi esse omnes muneris sui partes neutiquam adimplentis. Quemadmodum itaque, Vir Illustrissime, genuinum a spurio pragmatico quodam acumine separas; patrocinium quoque

Tuum indulges iis, qui ſolidam ac Reip. utilem doctrinam promovent. Utilitatem autem provide æſtimans non contemnis, quæ ſublimia ſunt, & nimia ſubtilitate quæſita videntur hominibus de rebus per tranſennam inſpectis temere ſtatuentibus, quippe omnium optime gnarus, vel maxime obvia non ſine ſubtili acumine in eam formam redigi, ut amplam atque arduam utilitatem conſequantur & philoſopho in ſterilibus, quæ videntur ſpeculationibus longo ſæpius tempore eſſe verſandum, ut per eas ad verita-

tes

tes momentoſas ac Reip. immo toti generi humano inſigniter profuturas perveniat. Impenſe igitur mihi gratulor, Domine, quod divina providentia Te Patronum nactus ſim eo potiſſimum tempore, quo philoſophiam univerſam certam ac utilem efficere ſtudeo, ut, quod continuo multorum annorum labore aſſecutus ſum, Tuo patrocinio adjutus in publicum proferre valeam. Quamobrem ne deeſſet occaſio ingentia Tua in doctrinam ſolidam ac Reip. utilem doctrinam merita publice prædicandi Tuumque in me

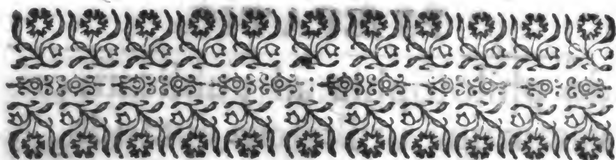
favorem pietate venerandi; prima hæc philoſophiæ ad publicam privatamque utilitatem aptatæ ſpecimina Illuſtriſſimo Nomini Tuo dedicare debui. Accipe igitur, quod Tibi, Mecænas Maxime, humillima mente offero, vultu gratioſo meque favore Tuo perenni complecti perge. Deus Te ſervet ac Neſtoreis frui iubeat annis! Dabam Marburgi Cattorum die 3. Aprilis A. O. R. 1729.

ILLUSTRISSIMI ATQUE EXCELLENTISSIMI

NOMINIS TUI

Cultor devotiſſimus

Chriſtianus Wolfius.

PRÆFATIO.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM.

Tſi magna negotiorum mole quotidie me obrutum eſſe non ignorent, qui labores meos perſpectos habent; in felicitatem tamen generis humani pronus cum id unice mihi datum eſſe exiſtimem ut aliis inſerviendo conſumar, Patronis jubentibus, amicis rogantibus, facile me adduci paſſus ſum, ut ſpeciminibus docerem, quomo-

do philoſophia ad publicam privatamque utilitatem aptanda ſit, cum longum iter per præcepta, breve per exempla deprehendatur. Tempus igitur huic labori impendendum ordinariis negotiis detrahere debui quaſi animum labore feſſum recreaturus, cum voluptatem noverim nullam niſi quæ ex ſtudio aliis inſerviendi proficiſcatur. Atque ea ratio eſt, cur ſpecimina iſta ſub titulo horarum ſubſecivarum per trimeſtria intervalla in locum prodeant. Cum vero Marburgi hoc otio mihi perfrui datum ſit, quo non ad pompam, ſed utilitatem philoſophari licet; horas iſtas ſubſecivas Marburgenſes appellandas eſſe duxi, ut omnes intelligant Marburgum eſſe eam Muſarum ſedem, ubi non ventoſitati, ſed ſoliditati ac utilitati litatur.

tatur. Quod ipſa attinet rerum argumenta, quibus illuſtrandis impendentur horæ iſtæ ſubſecivæ, operam dabimus ut varietate lector delectetur atque ad ſolide philoſophandum excitetur. Utilitatem unice ſpectantes non rara &, quæ paradoxa videntur, conquiremus: ſed placebunt maxime obvia, ubi nobis oſtendere licuerit, utilitatem inſignem ob eorum contemtum non fuiſſe animadverſam. Neque tamen ideo aſpernabimur quæ ſublimia ac profundius hauſta ſunt, ubi non minus quam in obviis inexpectatam deprehendemus utilitatem. Cumque facultatum, quas ſuperiores appellare conſuevimus, in Rep. uſum nemo non noverit; philoſophiam utilem effecturi auxilia quoque delineabimus, quæ illis affert, ut & ipſæ

ipſæ evadant utiliores, ſed more noſtro per exempla, minime per præcepta, niſi quatenus exemplis ipſa præcepta inſunt. Atque ſic tempus noſtrum, quod nobis a negotiis ordinariis ſuperfuerit, aut iisdem ſubtrahi ratio ſuaſerit, multo rectius nos collocaturos exiſtimamus, quam ſi altercationibus inutilibus & a bonis moribus abhorrentibus idem terere conſtituerémus, ad quas nos variis technis inducere tentant homines, quorum intereſt, ne doctrina ſolida ac Reip. utilis invaleſcat. Atque ea in re non modo philoſophi officium adimpleo, ſed Apoſtoli quoque veſtigia premo voce vere divina, nec niſi ab impiis contemnenda (a) eum, qui contentioſus eſſe velit, noſſe iubentis ſe

atque

(a) 1. Cor. XI. 16.

atque ecclesiam Dei ab hac consuetudine procul abesse. Neque enim sine ratione præcipit (b), servum Domini non oportere litigare; cum servus Domini esse nequeat, qui dictis ejus fidem non habet eaque non agit, quæ voluntati ipsius conformia sunt. Hæc est vox Domini, quam non attendunt rixatores, quod de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, rationem reddent in die judicii (c). Parum autem me movet calumnia, quasi causam desperatam defendere nesciens hoc pietatis utar prætextu: etenim si quis nescio quæ mendacia effutire non erubuerit, ut famam meam proscindat & veritatis progressui obicem ponat, iis contraria ipso ope-

(b) 2. Tim. II. 24. (c) Matth. XII. 36.

opere oſtenſurus ſum; ut ſic ipſo facto fiant infames, qui furori fræna laxantes linguæ impotenti moderari nequeunt. Hæc enim ea eſt methodus, qua aliorum calumnias refellimus non modo a verbis otioſis ipſimet abſtinentes, verum nec aliis anſam dantes, verba otioſa, immo otioſis pejora porro eructandi. Neque aliam rationem Salvatori optimo, cujus nobis exemplum Petrus (d) commendat, fuiſſe pro certo habeo, cur cum malediceretur non malediceret, cum pateretur, non comminaretur, ſed Deo judici cauſam omnem committeret. Doleo corruptos ſeculi mores, quo homines ſingularem cum Deo communionem

(d) 1. Petr II. 23.

nem jactantes & alto non minus supercilio, quam temerario judicio alios eadem excludentes ne quidem in iis vitam Christi præcepto atque exemplo conforment, quæ nec Philosopho solo lumine rationis utenti difficilia fuisse monumenta veterum loquuntur. Eam philosophandi ingressus sum viam, teste opere Logico, ut mihi a calumniis & falsis imputationibus metuendum non sit atque in his horis subsecivis eas ipso opere, absque verbis otiosis, citra ipsorummet calumniatorum injuriam refellendi occasio non deerit. Nemini suam, qua fruitur, gloriam invideo, si vel maxime nullo fundamento nitatur, vel artificiis parum honestis fuerit comparata. Ab aliis igitur per-

ſtringendis qui ſemper fui alienus, nec contrarios in hiſce Horis ſequar mores: abſit enim ut maledicendi, calumniandi & cavillandi ſtudio eminere velim! Abſit procul a me iſta animi impotentia, ut morem, quem deteſtor vel invitus ſequar! Deus corrigat pravos ſeculi mores, ne, qui artes ſe fideliter didiciſſe gloriantur, ſint adeo feri, ut animantia bruta rationis uſu deſtituta rectius tamen iisdem utantur ratione! Dabam Marburgi

d. 3. Aprilis A. O. R.

1729.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES,

ANNI M DCC XXIX.

Trimeſtre brumale

I.

De habitu philoſophiæ ad publicam privatamque utilitatem aptæ.

§. 1.

CUm ſpeciminibus luculentis docere conſtituerimus, quasnam philoſophia tum ad vitam, tum ad Remp. bene prudenterque agendam utilitates afferat; ne inſtitutum noſtrum inane a plerisque exiſtimetur, id nobis principio incumbere exiſtimamus, ut habitum philoſophiæ ad tam præclaros uſus aptæ delineemus. Vereor enim ne plerique ex ea, quam uſu ſibi compararunt, notione de philoſophia ſtatuentes in ſententiam abeant ab ea, quam tuemur, prorſus diverſam, nihil profecto certius, nihil evidentius eſſe rati, quam quod

Ratio inſtituti Autoris.

quod domestica experientia suffultum clarissime contuentur.

Philosophia quando ad vitam utilis: §. 2. Ad vitam bene & prudenter agendam philosophia utilis, dum actionum liberarum directioni inservit: quem usum cum agnosceret *Cicero*, eam nunc magistram, (a), nunc ducem vitæ (b) appellavit, vitam sine philosophia nullam esse persuasissimus.

quando ad Remp. agendam utilis. §. 3. Ad Remp. bene & prudenter agendam philosophia utilis, dum Reip. constituendæ, constitutæ conservandæ, collapsæ autem instaurandæ opem affert, ut, quæ circa eam moliuntur rerum gerendarum peritia instructi, singula in salute ac tranquillitate illius terminentur: quod cum olim *Plato* perspiceret, eam demum Remp. beatam fore pronunciavit, ubi vel philosophi imperant, vel Reges philosophantur, non invito Sinarum priscorum exemplo, quemadmodum alibi me ostendisse memini. (c)

Differentia Cognitionis phi- §. 4. Cognitionis philosophicæ ab histo-

(a) Quæst. Tuscul. lib. 2. (b) Quæst. Tuscul. lib. 5. (c) in Oratione de Sinarum philosophia practica p. 6.

historica seu communi & mathematica differentiam primi, (d) quantum novimus, distincte tradidimus, etsi confuse eam dudum viderint alii, mox tamen, quæ notionum confusarum sors est, philosophicam cum historica & mathematica confundentes: quod vel ex eo patet, quod non modo disceptatum fuerit, utrum disciplinæ mathematicæ in numerum philosophicarum sint referendæ, nec ne; verum etiam se philosophari hodienum existiment, qui vel virorum doctorum sententias de rebus quibusvis memoriæ mandant, vel promiscue colligunt, quæ non satis cauta observatio suggerit. Cognitionem philosophicam ab historica ita nos distinguimus, ut, dum hæc in nuda facti notitia subsistit, illa ulterius progressa rationem facti in apricum producit, ut intelligatur, cur istiusmodi quid fieri possit, atque adeo accurate innotescat, quandonam idem, *losophica a communi & mathematica.*

(d) in Præf. ad Aërometriæ elementa A. 1709. edita; im Vorbericht von der Welt-Weißheit §. 5 & seqq. & §. 15 zu den Gedancken von den Kräfften des Verstandes & in Discursu præliminari de philosophia Logicæ præmissa c. 1, integro.

quod antea factum meminimus, denuo fieri debeat: mathematicam vero nonnisi ei concedimus, qui quantitatem rerum determinare in dato casu valet.

Exemplo discrimen illustratur.

§. 5. Etsi autem de his, quemadmo dum arbitramur, alibi (e) diximus, qu abunde satisfaciant; cum tamen no cujusvis sit alibi dicta evolvere & ea qua in systemate opus est, attention perpendere, non inconsultum duci mus totum illud discrimen, quod tan ti in præsenti negotio momenti est exemplo aliquo obvio, sed manifest illustrare. Iridem subinde in cœlo plu vio comparere & colore quintuplic variegatam esse norunt omnes, qui fe rente ita occasione oculos in cœlu attollentes eam non obiter contue dignati sunt. Philosophus in causa phænomeni inquirens accuratius d terminat, quando iris comparere d beat, & rationem reddit, cur his, n aliis coloribus superbiat. Mathem ticus denique metitur altitudinem a cus & locum centri ejus, nec non a titudinem solis supra horizontem a

illi

(e) locis modo citatis.

illius genesin requisitam & quantitatem anguli, sub quo radii guttulas pluviæ ingrediuntur, ut refractione in colores mutentur, determinat. Ecquis vero non videt cognitionem vulgi hic differre a cognitione Physici, & cognitionem utriusque a cognitione Mathematici. Quamvis autem exemplum ex Physica fuerit desumtum aut ex numero phænomenorum naturalium, quæ parum nos tangere videntur, petitum; nihil tamen nominaveris, in cujus cognitione idem discrimen notare non licuerit, utut non ubique in nostra positum potestate deprehendamus omnem objecti ideam triplici ista cognitione exhaurire: neque enim jam quærimus, quænam in nostra potestate sit cognitio, sed quam quodcunque cognoscibile involvat & intellectui potenti offerat.

§. 6. Si determinationes subjecti nobis fuerint perspectæ, sub quibus prædicatum eidem tribuitur, ex iis tamen directe idem deducere minime valeamus, rationem confuse percipimus, ob quam prædicatum convenit suo subjecto. Ostendi enim in philoso- *Ratio quando confuse, quando distincte cognoscatur.*

phia prima, in qua omnis cognitionis solidæ fundamenta prima & genuina ponuntur (f), in istis determinationibus contineri rationem, ob quam prædicatum subjecto suo convenit. Quod si vero ex determinationibus subjecti demonstrare valeamus, quod prædicatum aliquod eidem tribui debeat; rationem distincte cognoscimus, cur prædicatum subjecto sit tribuendum.

Discrimen istud exemplis illustratur.

§. 7. Equidem clarissimum est discrimen, quod inter confusam & distinctam rationis cognitionem intercedit, dum modo principia nostra logica & ontologica habueris perspecta, quæ notiones terminorum ingrediuntur; ne tamen quicquam obscuritatis relinquatur ceteris, quibus minime vacat illa sibi reddere familiaria, exemplis nonnullis idem illustrare placet. Si quis novit in triangulo angulos ideo esse æquales, quia æqualia sunt latera, etsi ex assumta laterum æqualitate directæ consequentiæ filo angulorum æqualitatem deducere nequeat; is rationem nonnisi confuse cognoscit, cur in

(f) §. 130.

in triangulo æquilatero æquales ſint anguli. Enimvero ſi ex aſſumta laterum æqualitate angulorum æqualitatem directe demonſtret, quemadmodum in Geometriæ Elementis fieri ſolet; tum demum diſtincte cognoſcit rationem, cur in triangulo æquilatero æquales ſint anguli. Falluntur enim, qui ſibi perſuadent, a Geometris non genuinas adduci eorum, quæ affirmant, rationes, unde claritas naſcatur in ideis. Sed de his forſan alias ex inſtituto dicemus. Addamus nunc exempla alia, quæ magis ſunt ad plurimorum palatum. Qui experientia magiſtra didicit, ſi lapis aut corpus aliud quodcunque grave ex alto demittatur, motum ejus continuo accelerari; is rationem motus accelerati nonniſi confuſe cognoſcit. Quodſi vero ex eo, quod lapis aut corpus quodcunque grave ex alto decidat, directe demonſtret motum ejus continuo accelerari debere, tum demum rationem diſtincte cognoſcit atque clare perſpicit, cur motus continuo accelerari debeat. Similiter qui experientiæ fide novit, ſi hominem, cujus miſeriam intuemur,

amamus, ad miſericordiam nos permoveri; is rationem confuſe agnoſcit, cur miſericordia ejus tangamur, cujus miſeriam contuemur. Qui vero demonſtrat, quomodo fiat, ut alterius miſeria moveamur, dum eam intuemur, miſerum vero amamus; is demum rationem diſtincte cognoſcit, cur fieri poſſit, ut ad miſericordiam perducamur.

Qualis ſit philoſophiæ uſus in negotiis vitæ.

§. 8. Videmus adeo, quænam ſit cognitio philoſophica, & a quibus initiis ad faſtigium aſcendat. Agedum vero! contemplemur eam adhuc tantiſper, dum luculenter appareat, quo eam habitu indutam eſſe oporteat, ut ad vitam atque ad Remp. bene prudenterque agendam utilitatem afferat. Cum in opere Logico (g) uſum Logicæ in praxi vitæ traderemus; evidentiſſime evictum dedimus (h), omnis cognitionis acquiſitæ uſum in negotiis vitæ ad applicationem definitionum & propoſitionum redire. Quæ igitur ibidem in genere enunciantur; ea quoque ad cognitionem philoſophicam applicari debent. Ejusdem quoque non

(g) ſect. 6. c. 1. (h) §. 1212.

non alium concipere licet usum in negotiis vitæ, nisi qui in applicatione definitionum ac propositionum consistit. Omnes mentis operationes ad tres reducuntur classes, notionem, judicium atque discursum. Ideo & in philosophia non occurrunt nisi definitiones & propositiones una cum probationibus, quarum illæ notionibus respondent, quas solas primæ mentis operationi reservamus, istæ judicia exhibent, hæ tandem propositionum veritatem palam faciunt. Probationum igitur non alius usus est, quam ut assensus judiciis discursivis præbendus eliciatur, atque adeo earum in applicatione propositionum nullus est. Nil ergo restat in omni philosophia, quod in negotiis vitæ applicari possit præter definitiones ac propositiones. Unde colligitur, in philosophia tradendas esse definitiones ac propositiones, quales ad casus obvios applicare licet.

§. 9. Videamus vero porro aliquanto propius, quomodo ista applicatio fiat, ut inde dilucidius appareat, quales in philosophia tradendæ sint defi- *Modus applicandi doctrinam philosophicam.*

 nitio-

ad casus vitæ humanæ.

nes ac propositiones. Quando de re
bus obviis judicamus, vel iisdem tr
buimus, quæ in iis aut de iis observa
mus, vel quæ iis quidem insunt, au
inesse possunt, observari tamen a no
bis nequeunt. Ista *judicia intuitiva*
hæc *discursiva* appellare soleo, propte
rea quod in his prædicatum subject
tribuendum ratiocinando colligitu
Ad intuitiva judicia non opus est ni
attentione atque acumine ad perv
dendum ac discernendum ea, quæ i
rebus nobis objiciuntur: ad posteri
ora rite formanda nunc definitio
nibus opus est, nunc propositio
nibus, quæ tanquam præmissæ ingre
diuntur syllogismos, quibus ratioci
nia constant. Ad res nimirum obvi
as attenti has vel istas notas iisdem in
esse judicamus, hoc est, hanc vel istan
iis competere definitionem affirma
mus; unde beneficio definitionis co
ligimus, hoc vel istud eidem conveni
re definitum, hoc est, rem nobis i
præsenti obviam ad hoc vel istud ge
nus, hanc vel istam speciem rerur
pertinere, cui hoc vel istud nomen in
poni solet. Quodsi jam constiteri
qua

quænam generi vel ſpeciei datæ conveniant attributa, ſive abſolute, ſive ſub data quadam conditione eidem tribuenda, porro inde colligimus rei obviæ hoc ipſum prædicatum actu convenire, vel ſub data conditione convenire poſſe. Quodſi ergo rem eandem attentione perluſtrare pergas atque conditionem præſentem eſſe intelligas; hinc porro inferre datur, rei obviæ iſtud quoque prædicatum actu convenire, quod ſub data conditione generi vel ſpeciei competere conſtat. Non abſimili modo pervenitur ad judicia diſcurſiva negativa, in quibus de re obvia negatur, quod ad hoc vel iſtud genus, aut ad hanc vel iſtam ſpeciem referatur, quodque eidem hoc vel iſtud attributum abſolutum aut negativum conveniat. Hiſce continetur omnis cognitionis philoſophicæ ad caſus obvios applicatio, quatenus certa haberi poteſt: De probabilibus enim conjecturis, quibus haud raro opus eſt in negotiis vitæ humanæ, in præſente nobis ſermo non eſt. Trademus autem alias, quæ in hoc caſu uſui eſſe poſſunt, tum quan-

quando olim ex instituto Logicam probabilium in formam artis sumus redacturi, tum in his ipsis operis subsecivis, occasione ita ferente.

Modus iste exemplis illustratur.

§. 10. Etsi ea, quæ modo diximus de doctrina philosophica ad casus vitæ humanæ applicanda, satis clara & perspicua sint, modo Logicæ nostræ theoriam, quæ minimam operis partem constituit, vel primis labris degustaveris, ita ut potiora tantummodo de tribus mentis operationibus definitionum ope probe intellecta tibi familiaria reddideris; consultum tamen judico, dicta exemplo illustrari, ut mentem nostram assequantur vel ii, quibus seria attentione Logicæ theoriam perlustrare non vacat. Sumamus vero exemplum facile, ne inde difficultates nectantur, quæ doctrinæ magis obscurandæ, quam illustrandæ serviunt. Ponamus igitur nobis objici fontem ex saxis artificiose cæsis constructum. Ubi latera numeramus, ex quibus perimeter constat, numero sex deprehendimus: dum eadem mensura applicata metimur, ea inter se æqualia esse reperimus: angulos denique

que dum exploramus, eos itidem inter ſe æquales eſſe experimur. Conſtat igitur per ea, quæ intuitive cognoſcimus aut a nobis cognoſci ſumimus (neque enim in analyſi præſentis cognitionis ad prima principia deſcendendum); perimetrum fontis conſtare ex ſex lineis rectis inter ſe æqualibus & ſub æqualibus angulis ſibi invicem junctis. Quamobrem ubi ex elementis Geometriæ ſuccurrit definitio, quod hexagonum regulare ſit figura plana ſex lineis rectis inter ſe æqualibus & ſub æqualibus angulis invicem junctis terminata; perimetrum fontis eſſe hexagoni regularis concludimus, vel quod perinde eſt, baſin fontis eſſe hexagonum regulare inferimus. Jam cum ex Geometria elementari porro conſtet, centrum hexagoni regularis inveniri, ſi ſuper latere triangulum æquilaterum erigatur; inde inferimus, centrum fontis determinari poſſe, ſi ad latus perimetri applicetur triangulum æquilaterum, cujus latus eidem æquale. Equidem exemplum ex Geometria petitum eſt, non ex philoſophia; in præſente tamen negotio philoſophico æquipollet.

let. Quodsi tamen non sufficere videatur, agedum addamus alterum. Si Titius homicidium commisit, ex circumstantiis facti colligitur quod idem sciens ac volens commiserit. Quamobrem ubi recordamur homicidium culposum definiri, quod a sciente ac volente committatur; applicatione definitionis facta infertur, Titium commisisse homicidium culposum. Quodsi jam porro constet de homicidio culposo, quod, qui id commisit, ultimo supplicio sit afficiendus; applicatione hujus propositionis facta infertur, Titium ultimo supplicio afficiendum esse. Exemplum hoc Philosophiæ cum jure civili commune est: unde vel ex eodem apparet, quæ de philosophiæ applicatione diximus, eadem quoque de applicando jure civili ad casus obvios valere.

Quem in finem philosophia discatur. §. 11. Ipsa autem hac philosophiæ applicatione docemur, quem in finem eandem addiscere teneamur, nimirum ad formanda judicia discursiva ex intuitivis, quæ casus obvii nobis insinuant. Nihil decernimus, nihil agimus, ubi judiciis discursivis non sit locus: immo

immo ubi noſtrum de rebus obviis judicium alteri exponimus, ut plurimum ratiocinando ad idem pervenimus. Ex propoſitione unica, quæ intuitivo cuidam judicio reſpondet, nulla infertur concluſio, qualis eſt omne judicium diſcurſivum: ſed duabus præmiſſis opus, quarum altera ex philoſophia petenda, quotiescunque de rebus ad forum ejus ſpectantibus agitur. Philoſophia igitur principia ratiocinandi generalia nobis ſuppeditare debet, quibus utimur tanquam propoſitione majore in ſyllogiſmo de re aliqua obvia, ex eo, quod in eadem perſpicimus, aut de eadem tanquam certum ſumimus, illaturi quod obſervare non licet aut in aſſumto non continetur. Neque vero putandum eſt rariſſimum ſic fore philoſophiæ uſum: qui enim ad animum revocaverit, quæ de cognitione philoſophica paulo ante attulimus, uſum philoſophiæ hinc longe ampliſſimum agnoſcet, propterea quod nihil detur, ſi ab iis diſceſſeris, quæ a Deo revelata ſanctiſſimæ noſtræ religionis fundamenta ſunt, quod cognitionem philoſophicam non admittit.

§. 12.

Habitus philoſophiæ ad vitam utilis.

§. 12. Ex eadem quoque applicatione philoſophiæ ad caſus in vita humana obvios clariſſime perſpicitur, quomodo philoſophia ſit concinnanda, ut uſum, quem intendimus, præſtare poſſit. Etenim in ea proſtare debent definitiones accuratæ generum atque ſpecierum, per quas res obviæ agnoſci & ad ſua genera & ſpecies reduci poſſunt. Definitionibus jungendæ ſunt propoſitiones determinatæ, in quibus notio ſubjecti nec plura continet, nec pauciora, quam quæ ad determinandum prædicatum requiruntur, ſeu, quod eodem recidit, ſingulis generibus ſingulisque ſpeciebus ſua tribuenda ſunt prædicata, tum quæ iisdem abſolute conveniunt aut ſolius vi definitionis, tum quæ ſub data demum conditione competunt, aut ſub determinationibus definitioni ſuperaddendis. Quodſi definitiones deficiant accuratæ eo quidem in caſu, ubi notiones claræ, ſed confuſæ rebus certo agnoſcendis & ab aliis accurate diſcernendis minime ſufficiunt, non modo impoſſibile eſt, ut res obviæ in omni caſu ſine errore ad genus vel ſpeciem ſuam revocentur,

verum

verum etiam fieri nequit, ut, quæ generibus ac ſpeciebus conveniant prædicata, accurate determinetur, ne de rebus obviis judicaturi per errorem eadem tribuant, cui non conveniunt. Quomodo vero condantur definitiones ac propoſitiones tam præclari uſus, in opere noſtro Logico docuimus: non igitur hic repetenda ſunt, quæ ibidem legi poſſunt. Mathematici ſcientiam ampliſſimi uſus tradunt, quemadmodum attentos experientia docet dudumque oſtenderunt alii, qui de uſu Matheſeos commentati ſunt. Si vero in rationem inquiſiveris, cur adeo certam habeat utilitatem, id definitionibus exaſciatis & propoſitionibus determinatis tribuendum eſſe agnoſces. Ex principiis autem, quæ de ente in genere in philoſophia prima propono, luce meridiana clarius liquet, philoſophiæ non repugnare, quod in Matheſi ſuſpicimus; ſed perinde in philoſophia ac in Matheſi prædicata ſubjecto tribuenda partim per definitionem, partim per determinationes eidem adjiciendas determinari. Fidem oculatam

faciet philosophia prima, quæ proxime luci publicæ exponetur.

Quales esse debeant definitiones ad vitam utiles.

§. 13. Definitiones adeo philosophicæ plura continere non debent, quam quæ rei constanter insunt, nec tamen per se invicem determinantur, ita ut si unum inesse ponamus, non tamen ideo alterum similiter inesse debere intelligatur. Nec eædem pauciora continere debent, quam ea sunt, quæ per se invicem non determinantur. Etenim per definitiones ideo genera & species rerum arctis limitibus constringuntur, ut singulis tribui possint prædicata convenientia, hoc est, quæ per alia determinantur, quæ simul rebus insunt, seu quæ iis positis simul ponuntur, cum ita demum propositiones, quas in philosophia didicimus, ad casus obvios applicare valeamus. Ex definitione nimirum intelligimus, quænam in re data inesse debeant, ut prædicatum aliquod absolute vel etiam sub data conditione tribui possit. Atque adeo patet, quænam rei inesse prius probandum sit, quam eidem prædicatum aliquod tribui, vel affirmari possit, prædicatum aliquod conditionatum

natum eidem convenire posse. Exempla, quæ paulo ante (§. 10) dedimus, palam loquuntur, quæ hic dicuntur. Ita in dato ibidem casu pronunciaturus, Titium ultimo supplicio esse afficiendum, prius probare debet, quod homicidium commiserit culposum. Probat autem eum commisisse homicidium culposum, quod sciens ac volens idem commiserit, hoc est, quod de Titio affirmari queant, quæ in definitione homicidii culposi continentur.

Definitionum mancarum incommoda.

§. 14. Ponamus vero definitiones pauciora continere, quam quæ ex iis, quæ rei constanter insunt, per se invicem non determinantur; non eum amplius habebunt usum, ut per eas intelligatur, rei propositæ hoc convenire prædicatum vel sub data conditione convenire posse: neque enim accidit nisi casu ut earum beneficio res obvias ad sua genera suamque speciem revocemus, & tam facile in genere vel specie determinanda aberramus, quam veritatem assequimur. Quodsi autem in determinando genere vel specie rei aberraveris; prædicata eidem tribues,

quæ minime conveniunt & fieri posse affirmabis, quæ a veritate abhorrent. Rationem facile capient, qui modum prædicandi ex opere nostro logico perspexerunt, & clarius percipient ii, quibus principia nostra ontologica fuerint explorata. Etenim prædicatum, quod rei absolute convenit, tum demum convenire intelligitur, ubi ea adfuerint singula, quæ simul constanter insunt, nec tamen per alia, quæ simul insunt, adeoque nec per se invicem determinantur: nec prædicata cetera conditionata convenire posse concipiuntur, nisi iisdem positis. Utrumque ex notione entis in philosophia prima evoluta manifesto elucet, ut lucem meridianam negaret, qui istud in dubium vocare auderet.

Definitionum abundantium incommoda.

§. 15. Quodsi definitiones plura contineant iis, quam quæ in in rebus per se invicem non determinantur; erunt omnino inter ea, quæ per cetera, quæ definitionem una ingrediuntur, determinantur, hoc est, quæ rei necessario insunt, si cetera insint. Ostendi vero jam in opere logico (i), defini-

(i) §. 836.

finitionum applicationem reddi prolixiorem: nec idem difficulter ex modo dictis colligitur. Etenim rem obviam vi definitionis ad ſuum genus ſuamque ſpeciem reducturus probare tenetur, eidem ſingula convenire, quæ in definitione continentur. Sed in definitione continentur, quæ rei neceſſario inſunt, ſi cetera inſint. Inanem igitur operam ſumis, dum inquiris num ea rei obviæ inſint. Enimvero alterum hinc incommodum enaſcitur, quod majoris momenti eſt. Cum enim genus ac ſpecies rei non agnoſcatur, niſi ubi conſtiterit, ſingula, quæ definitionem ingrediuntur, eidem convenire. Quodſi ergo contingat nos probare non poſſe, illud, quod ſuperfluum eſt, rei convenire, genus rei, vel ſpeciem ignorari a nobis exiſtimamus, etſi idem vel eandem perſpiciamus: id quod profecto idem eſt ac apertis oculis non videre. Quemadmodum itaque definitiones exactæ res obvias lumine ſuo colluſtrant, ut eas videamus; ita mancæ efficiunt, ut nobis videre videamur, ubi cœcutimus; abundantes ex adverſo, ut ad lucem meridianam caligemus.

Propositiones quales esse debeant.

§. 16. Definitionibus rite constitutis propositiones quoque determinatas condere licet, modo acumine polleas & ratiocinandi habitu fueris instructus, quo sine arduum adeo opus non perficitur. Ex philosophia prima, quæ veros omnis cognitionis humanæ fontes recludit, clarissime apparet, prædicatum omne, quod rei cuidam ratiocinando tribuitur, talia præsupponere, quæ invicem juncta sibi mutuo equidem minime repugnant, non tamen per se invicem determinantur, sed per quæ simul sumta ipsum illud prædicatum determinatur. Loquuntur idem exempla, notionum universalium examina, cum universalia non existant nisi in singularibus (k). Si lapis ex alto demissus ingentem impetum acquirit; impetus iste totus quantus est determinatur per gravitatem lapidis & ejus per tantam altitudinem lapsum. Ut igitur impetum istum lapidi tribuere possis, supponis & ejus gravitatem & lapsum per datam quandam altitudinem. Gravitas vero lapidis & lapsus per altitudinem datam talia

(k) §. 50 Log.

talia ſunt, quorum poſito uno, non ponitur alterum, ſeu quæ non neceſſario ſimul ſunt, ſed quorum unum potius absque altero eſſe poteſt. Et ea notionem ſubjecti abſolvunt in propoſitionibus determinatis, quas ſolas eſſe ad vitam utiles cum alibi oſtendimus (l), tum ex ipſo, quo applicantur, modo evidentiſſime perſpicitur (§.10). Cum definitiones accuratæ non contineant niſi quæ ſibi mutuo non repugnant, nec tamen per ſe invicem determinantur (§.13), in numero notionum ſubjecti ſunt, quæ alteram propoſitionum determinatarum partem conſtituunt; non tamen ſolæ eandem abſolvunt. Etenim iſtis ſuperaccedere poſſunt determinationes aliæ, quæ diverſum ſubjecti vi definitionis determinati ſtatum determinant, & ſic quaſi novam quandam ſpeciem accidentalem, vel novum quoddam genus accidentale efficiunt. Atque hinc duplex enaſcitur propoſitionum ſpecies, quarum altera categorica a Logicis dici ſolet, altera vero hypothetica. In

 illis

(l) in Diſcurſu præliminari Logicæ præmiſſo (§. 138).

illis subjecto tribuuntur prædicata constantia & necessaria; in his mutabilia & contingentia. Illis locus est, quam primum ostenderis, rei obviæ convenire definitionem; hæc vero eidem tum demum tribui posse agnoscis, ubi præter definitionem aliæ adhuc adsunt determinationes, sive extrinsecæ, sive intrinsecæ mutabiles. Obiter monemus manifestum hinc esse discrimen, quod inter definitiones & notiones subjecti in propositionibus hypotheticis, nec non inter notiones subjecti atque definitiones & eas notiones intercedit, quæ judiciis seu propositionibus respondent. Notio subjecti in genere constituitur per talia, quæ simul esse possunt, non tamen necessario simul sunt, seu quæ sibi mutuo non repugnant, non tamen per se invicem determinantur, si philosophice magis loqui volueris. Definitio continet ea, quæ enti constanter insunt, nec tamen per alia, quæ simul insunt, determinantur: notio autem subjecti seu determinatio ejus in propositionibus hypotheticis continet talia, quæ simul esse possunt, nec tamen

men

men per se invicem determinantur, neque re salva constanter simul sunt. Propositioni denique respondens notio præter ea, quæ simul esse possunt, non tamen per per se invicem determinantur, continet adhuc aliud quid, seu nonnulla alia, quæ per illa simul determinantur. Qui hoc discrimen perpenderit, ei tandem manifestum erit, cur in philosophia & disciplinis ceteris omnibus omnia tandem redigantur ad definitiones & propositiones categoricas atque hypotheticas. Idem agnoscet, quandonam scientia utilis tradatur & utilem ab inutili facile discernet. Alia multa hinc pendent, sed quæ explicari non est præsentis instituti. Unicum addo: hanc animo ideam firmiter infigendam esse & eam eidem constanter obversari debere, ubi non sine luce in theoria Logicæ versari volueris, quam in opere nostro logico praxi amplissimæ præmittimus. Etenim hunc quoque nobis scopum in his horis subsecivis præfiximus, ut lectorem ad legenda opera nostra philosophica præparemus, dum dogmatum in iis traditorum usum

commonstramus, etsi ejus compotes fieri possint, qui eadem non legerunt.

Autoris scopus in emendanda philosophia.

§. 17. Nemo sane, qui hactenus dicta perpendit, in dubium revocabit tunc demum philosophiam ad vitam utilem fore, ubi istiusmodi definitiones ac propositiones in ea tradentur, quales nos desideramus. Neque adeo mirum est, quod, qui communi more philosophantur, vix alia offerant, quam quæ in spem futuræ oblivionis addiscuntur aut ventositatis inanis pabulum præbent: quo ipso omnis philosophia in contemtum adducta est. Quamobrem cum a contemtu eandem liberare mihi proposuissem, eam utilem effecturus id mihi agendum esse duxi, ut intimas rerum rationes scrutatus definitiones exactas & propositiones determinatas conderem. Hic scopus est, ad quem contendo veritatem philosophicam in systema harmonicum redacturus, quod olim emendabit & locupletabit salutis generis humani studiosa posteritas. Diversum adeo molior, quam quod *Leibnitio*, viro summo, propositum fuerat. Is cum acumine alios antecelleret & in pro-

profundis rimandis non infelix versaretur, nodos illos difficiles solvere conabatur, qui omni ævo vel excelsa ingenia confuderant, de commercio inter mentem & corpus atque primis principiis rerum. Unde enatum ipsi est decantatum hodie systema harmoniæ præstabilitæ & monadum theoria resuscitata. Systemati harmoniæ præstabilitæ inter hypotheses ceteras palmam tribuo: sed cum idem hypothesibus philosophicis annumerem, eo etiam instar principii ad alia demonstranda non utor, ita ut, cum nuper criminarentur adversarii, quasi omnem philosophiam eidem systemati superstruxissem, toties provocati ne unicum quidem per omnem philosophiam dogma allegare potuerint, in quo stabiliendo tanquam principio hypothesi illa usus essem. Monadologiam *Leibnitii* ob causas graves meam non feci. Quæ vero de simplicibus in genere trado ea sunt, quæ ab anima nostra tanquam genus a specie abstrahuntur, & quibus ex parte etiam tanquam principiis dudum usi sunt philosophi de ortu animæ disputantes: id

quod

quod ex philoſophia prima ipſi oculorum judicio manifeſtum eſt, quam nunc latino idiomate pleniorem effeci. Ego ſublimia non ſperno, ubi ſcopo meo conducunt: ſed cum ad utilitatem philoſophari conſtituerim non ſola ſublimitate ſingula metior. Quærenda utilia primum ſunt: utilia autem quærentibus ſubinde haud vulgari acumine opus eſt ad communia pervidenda, ut utilia fiant, & in re obvia inexpectata quædam profunditas ſeſe offert, ſi ad ulteriora inde proficere ſtuduerint. Quoniam vero philoſophia ad vitam utilis reddi poteſt, etiamſi nodi iſti difficiles de commercio inter mentem & corpus atque primis rerum principiis minime fuerint ſoluti; per me in iis ſolvendis quilibet ingenio ſuo abundet, quaſcunque etiam hypotheſes ea fini inventas damnet: nihil inde philoſophia mea vel adjumenti, vel detrimenti capit. Sed quam alii ſibi arrogant ſentiendi libertatem, eadem & nos frui permittant, dum hypotheſibus juſtum pretium tribuimus & ad eos ipſas uſus adaptamus, quos ab hypotheſibus ſperare licet.

cet. Esse enim & hypothesibus suos usus, eosque præclaros, in his ipsis horis subsecivis docebimus. Qui nostra methodo philosophantur, sua unumquodque laude exornant, etsi non omnem in idem temere conferant, nec id contemnunt, a quo laudem alienam removent. Unde hunc quoque nobis fructum a labore nostro pollicemur, ut aliquando æquiores fiant homines in aliorum meritis dijudicandis, quorum nunc judicia deproperata plurimum amori vel odio acceptum ferunt. Evidenter enim alio loco demonstraturi sumus, quod, deficientibus rationibus intrinsecis assensus, ad extrinsecas confugiant homines, ubi animi passionibus multus est locus, a quibus ille nostra philosophandi methodo liberatur.

§. 18. Habitus philosophiæ ad vitam utilis, quem hactenus delineavimus, est fructus notionis entis, quam in philosophia prima evolvimus, & aliorum nonnullorum principiorum ibidem stabilitorum. Etsi enim Mathematici, inprimis Geometræ, eundem Mathesi, Geometriæ præsertim, dudum

Quomodo autori habitus in philosophia ad vitam utilis innotuerit.

dum

dum induerint; non tamen eos imitati ad philoſophiam transferimus, quod ipſis in Matheſi profuiſſe comperti ſumus: illas enim imitationes quamvis promiſcue non rejiciamus, iis tamen locum non concedimus, niſi ubi ex rationibus intrinſecis deducere non datur, quod per illas obtinetur. Et profecto habitum Matheſeos eum eſſe, qualem philoſophiæ convenire & in diſcurſu præliminari, quem Logicæ præmiſimus, demonſtravimus, & hic alia ratione confirmavimus, vix adeo clare perſpiciet, qui perſpicillis noſtris ontologicis non utitur. Immo per noſtra demum principia ontologica intelligitur, omnem omnino cognitionem humanam ita comparatam eſſe debere, quæ ad uſum vitæ transferenda. Quæ igitur de philoſophia pro ratione inſtituti noſtri præcepimus, ea ubivis notanda ſunt, ubi olim profutura diſcenda proponuntur. Præterea qui philoſophiæ ad vitam utilis habitum nobiscum ex notione entis veræ Ontologiæ propria derivat, aliisque principiis ontologicis animum imbutum tenet; is abunde convictus

eſt

est definitionibus determinatisque propositionibus, quales requirimus, omnem penitus entis cognitionem exhauriri, consequenter certus est, se ad futuros casus, quos sibi obvios fieri posse suspicatur, bene præparatum esse. Etenim in Ontologia docemus, essentiam entis constitui per ea, quæ sibi mutuo non repugnant nec tamen per se invicem aut alia, quæ simul insunt, determinantur; modum, quo admissis istiusmodi essentialibus ens fieri posse concipitur, a priori docere non tantum, quod illa sibi mutuo non repugnent, verum etiam quod enti cuidam determinando sufficiant; per essentialia & genera, & species rerum constitui; positis essentialibus poni simul attributa cum communia, quæ generi conveniunt, tum propria, quæ sunt speciei; iisdem vero positis modos tantummodo poni potentia sive proxima, sive remota, non autem actu; quamobrem ut actu ponantur, essentialibus jungendas insuper esse determinationes alias sive intrinsecas, qui sunt modi actuales, sive extrinsecas, ut sic numerus non repugnantium, sed per se invicem mi-

nime

nime determinabilium augeatur pro determinando prædicato. Suppositis hisce, quæ ad notionem entis in genere spectant, etsi hactenus a philosophis non distincte fuerint explicata, qui philosophiam primam vel prorsus rejecere, vel nimis perfunctorie pertractarunt, patet, definitiones nominales constitui tam generum, quam specierum per essentialia, & genesi rerum comprobari possibilitatem illarum a priori; in propositionibus autem generibus atque speciebus sua attribui attributa & modos, attributa nempe & modi quoad potentiam in propositionibus categoricis, modi vero actuales in hypotheticis. Definitionibus adeo & propositionibus determinatis omnis cognitio rerum exhauritur: quod enim relationes rerum mutuas attinet, eæ modis assimilantur & prædicata propositionum hypotheticarum constituunt. Certitudo autem, quæ eventum infallibili fiducia in dato casu sperari jubet, a nexu inter determinans & determinatum necessario proficiscitur, quem in Ontologia evicimus. Talia opportune

tunc moneri exiſtimo, ne quis ſibi perſuadeat philoſophiam primam ob Ontologiæ nomen in contemtum adductam eſſe ſteriles Scholæ nugas, quæ prudenter eliminatæ male in ſcholas poſtliminio introducantur, cum tamen ſine hac luce in diſciplinis ceteris tenebras prorſus diſpellere non liceat.

§. 19. Antequam vero hinc diſcedamus, ad uſum quoque unum alterumve transferenda ſunt, quæ de habitu philoſophiæ ad publicam privatamque utilitatem aptæ tradidimus, ut vel hoc ipſo exemplo confirmemus nos non tradere, quæ non præſentiſſimum habeant uſum. Habent hic lapidem Lydium diſcentes citra fallaciam dijudicaturi, num diſcant olim ſibi profutura. Etenim diſciplinæ ipſis offerunt definitiones ac propoſitiones determinatas, quibus utantur tanquam propoſitionibus majoribus in ratiociniis pragmaticis de rebus olim ſibi obviis judicia limata formaturi. Quodſi ergo ad animum tibi revoces vitæ genus, quod olim amplecti decreviſti, atque negotia ad iſtud ſpectantia cogites; haud multo labore *Lapis Lydius diſcendorum.*

opus erit ubi dijudicare volueris, num quæ in disciplina quadam data traduntur iisdem respondeant, vel ad ea penitus intelligenda conducant, quæ iis proxime respondent. Ita qui olim causas civium privatas in foro perorare vel de iis sententiam ferre debet causarum Patronum acturus vel judicis munere functurus; is leges civiles ad facta applicandi habitu olim polleat necesse est. Legum igitur civilium notitia opus habet nec iis commode caret adminiculis ex variis philosophiæ nostra methodo pertractatæ partibus petendis, sine quibus illarum tractatio nonnisi superficiaria est atque confusa, applicationis difficilis, dubiæ atque fallacis parens, summum jus in summam injuriam sæpissime convertens & causidicorum levitati technas subministrans. Ea porro tractare debet studia, quibus animus acuitur & obfirmatur, ut & vera videat, & sequatur a temeritate ac levitate procul remotus, cum ea animi cultura ne quidem cum solida, distincta & ordinata juris civilis tractatione, nedum cum superficiaria, confusa & inordinata

con-

conjungatur. Qui aliorum negotiorum causa Reip. administrandæ olim admovendus, ei legum civilium, quibus privatorum utilitati consulitur, notitia sola non sufficit, cum ad judicia pragmatica formanda peculiari opus sit theoria a philosopho petenda, qui muneris sui partes omnes pro virili adimplere studet. De vana enim, quæ plurimorum animos obsedit, persuasione, quasi philosophia tantummodo serviat Facultatibus vulgo sic dictis superioribus, non vero ipsa tradat ad *felicitatem* generis humani eruditorum opera promovendam apprime necessaria & ad varias calamitates, de quibus tot extant hominum querelæ, arcendas perapta, quæ a ceteris Facultatibus ultra terminos iisdem præstitutos vane extendendis frustra expectes, dicam alias, quæ acutioribus per antecedentia manifesta sunt & experientia optima rerum magistra comprobantur.

§. 20. Latet in iis, quæ de habitu philosophiæ ad publicam privatamque utilitatem aptæ dicta sunt, etiam lapis Lydius docentium, quo utiliter utuntur *Lapis Lydius docentium.*

tum illi, qui munus docendi ambiunt, tum qui eidem admoti certi eſſe geſtiunt, num ei ſatisfaciant, tum denique omnes, quorum intereſt dignoſcere docentes vel docentium numero adſcribendos. Cum enim diſcentes ex ore docentium hauriant doctrinam olim profuturam, olim vero profutura non ſit, quemadmodum abunde oſtendimus, niſi quæ definitionibus exaſciatis & propoſitionibus determinatis continetur; is demum muneri docendi ſatisfacit, qui ad definitiones ac propoſitiones iſtiusmodi revocat doctrinas, in quibus explicandis verſatur, ut memoriæ mandanda non modo intelligant & veritatem eorum perſpiciant, verum etiam dlſtincte ac ordinate comprehendant diſcentes. Sed paucis multa dicuntur, quibus penitus intelligendis plura inſerviunt, quam quæ hic commode exponi poſſunt. Utinam vero & docentes ipſimet, & illi, qui eos ad docendum admovent, hoc lapide Lydio uterentur! quantum enim inde commodum in Remp. & univerſum genus humanum ſit redundaturum, alibi apertius dicemus. Quam-

vis

vis autem multa adhuc utilia corollaria practica ex notione habitus philosophiæ ad vitam utilis deduci poterant; hic tamen nobis subsistendum: illa afferemus, cum de iis vel in his ipsis horis subsecivis alia vice ex instituto dicendi occasio oblata fuerit.

II.

De notione juris naturæ, gentium & civilis juxta l. 1. §. 3. & l. 9. ff de Justitia & Jure.

§. 1.

LOgicum nostrum opus in molem excrevit non propter theoriam, quæ arctis admodum limitibus continetur, præsertim si ea seposueris, quæ propositionibus demonstrandis & illustrandis inserviunt ac vulgo ex istiusmodi scriptis prorsus exulant; sed propter praxin amplissimam eidem adjectam, quam tamen plurium adhuc incrementorum esse capacem non diffitemur. Etenim cum nobis constitutum sit tradere philosophiam ad publicam privatamque utilitatem aptam, *Quid Autori propositum sit.*

 ptam,

ptam, cujus interiorem rationem modo uberius exposuimus; Logica quoque nostra multiplicem sui usum solidioris doctrinæ alumnis afferre debebat. Tantum igitur abest, ut nobis persuadeamus nos in eo peccasse, quod tam multiplicem Logicæ ostenderimus usum non sine maximo damno Reip. litterariæ vulgo neglectum, ut potius nos operæ pretium facturos existimemus, si in his ipsis horis subsecivis subinde addamus, quæ ad praxin Logicæ amplificandam faciunt. Ne vero ipsa Logicæ praxis sterilitatis ab iis accusetur, quorum vires superat; non inconsultum ducimus illustribus subinde speciminibus ostendere, quantum valeant regulæ, modo valeant vires. Ad jus Romanum penitus intelligendum haud parum momenti adfert distincta explicatio notionum juris naturæ, gentium & civilis, quibus usi sunt Icti Romani, non quas unusquisque sibimet ipse format. Cum enim in definitionibus nominalibus condendis etiam aliquid relictum sit arbitrio nostro; accidit hinc ut verborum jura cum rerum immutabili es-

sentia

ſentia confundentes notiones alienas in Autorum ſcripta invehant & ideo abſurditatum & contradictionum eos poſtulent, quas imprudentia ipſorum peperit ex defectu Logicæ vel utentis, vel docentis & utentis ſimul progna-ta. Videamus igitur, quid poſſit Logica noſtra in eruendis notionibus diſtinctis juris naturæ, gentium & civilis Ictorum Romanorum.

§. 2. Definitio Juris naturæ eſt *Ulpiani*, quæ l. 1. §. 3. ff *de Juſtitia & Jure* legitur. *Jus naturale* eſt, inquit, quod natura omnia animalia docuit. Definitio juris Gentium & civilis eſt *Gaji*, quæ l. 6. *tit. eod.* extat: *Jus Gentium* eſt, inquit, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit: *Jus* vero *civile* eſt, quod quisque populus ipſe ſibi conſtituit. Easdem definitiones Inſtitutionibus inſeruit *Tribonianus* (a), quemadmodum in vulgus notum eſt. Noſtrum non eſt disquirere, quid de his definitionibus diſputent Juris Romani interpretes; ſed inquirere in notiones, quæ terminis *juris naturæ*, *Gentium* & *civilis* ex men- *Definitiones juris naturæ, gentium & civilis in jure Romano.*

(a) pr. & §. 1. de Jur. nat. gent. & civ.

mente *Ulpiani* atque *Gaji* respondeant, ut appareat earum usus in interpretando Jure Romano, ne erroris redarguantur, quæ veritati consona sunt.

Quanam regula Logica in interpretandis illis sit utendum.

§. 3. *Ulpianus* non declarat modum, quo natura aliquid animalia docet. Lectori igitur ignaro, quamnam hisce verbis notionem jungere debeat, definitio *Ulpiani* obscura est, nec sensus ejus eidem pervius, quoniam tunc demum verba alterius intelligimus, ubi eas cum ejus verbis jungimus notiones, quæ ipsius animo obversabantur, cum eadem proferret. Quamdiu igitur ignoras, quomodo natura aliquid animalia doceat; tamdiu etiam vi hujus definitionis judicare nequis, quidnam ex mente *Ulpiani*, consequenter secundum notionem juris naturalis in Jure Romano receptam ad jus naturæ referre debeas. Idem obtinet in definitione juris Gentium, quam dedit *Gajus*. Neque enim *Gajus* docet, quænam sit illa ratio naturalis, quæ jus aliquod universale inter homines constituit a jure naturali diversum. Lectori igitur ignaro, quamnam

nam termino rationis naturalis hic jungere debeat notionem, definitio *Gaji* obſcura eſt nec ea utetur ad ea, quæ ſunt juris Gentium juxta notionem in jure Romano receptam, in dato caſu ab iis diſtinguenda, quæ juris naturalis ſunt vel civilis. Et quamvis definitio juris civilis plana & perſpicua videatur; quatenus tamen jus civile juri naturali & gentium opponitur tanquam jus iis contradiſtinctum & ea ſuperaddens, quæ jure naturali & gentium non continentur; ipſa quoque aliquid obſcuritatis a definitionibus juris naturæ & gentium trahit, quatenus illud demum juris civilis eſt, quod non eſt juris naturæ ac gentium, cum non ſufficiat ex ignorantia aliquid pro jure civili haberi, quod vel naturalis eſt, vel juris gentium. Quoniam ergo *Ulpianus* & *Gajus* in definitionibus ſuis utuntur verbis, quæ non definiunt; eæ cum verbis ipſorum jungendæ ſunt notiones, quas vel exempla in medium allata, vel etiam prædicata juri naturali, gentium & civili tributa inſinuant. Ita enim ſuadet regula,

 quam

quam in præsenti casu præscribit Logica nostra (c).

Principia notioni juris naturalis Ulpiani investiganda inservientia.

§. 4. Quod igitur jus naturæ attinet, *Ulpianus* affirmat, jus istud non humani generis proprium esse, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esse. Hinc descendere maris atque fœminæ conjunctionem, hinc liberorum procreationem, hinc educationem. Nos videre, quod cetera quoque animalia, feræ etiam, istius juris peritia censeantur. Dicuntur præterea naturalia jura divina quadam providentia constituta, semperque firma & immutabilia (d). Patet itaque eam formandam esse juris naturalis notionem, ut per eam determinetur istud actionum genus, quod homini cum animantibus commune est & ex qua demonstrari possit jus istud in se immutabile esse. Tribuimus enim rebus prædicata, quæ notioni earum animis nostris obversanti conformia sunt, quamdiu a veritate non aberramus. Quamdiu igitur nulla cogit

(c) §. 920. (d) §. 11. Inst. de jur. nat. gent. & civ.

git necessitas ut alteri errorem imputemus, tamdiu verba ejus dubiæ interpretationis ita explicanda sunt, ut nullus sit inter ea nec a rebus dissensus. Nihil enim frequentius est quam ut male eloquamur, quæ bene cogitamus: nec adeo facile est mentem suam adeo accurate exprimere, ut nec plus, nec minus contineatur in verbis quam in notione eis respondente.

§. 5. Quoniam igitur jus naturæ ex mente *Ulpiani* toti generi humano cum omnibus animalibus commune idemque immutabile esse debet (§. 4); id utique, per quod determinatur, non minus in omni animantium quam in humano genere constanter deprehendatur necesse est. Id omnium evidentissime ex contrario apparet. Sit enim ratio determinans hujus juris non in volatilibus; jus ergo istud non amplius aves tanget: id quod tamen asserto *Ulpiani* repugnat. Ponamus rationem istam abesse posse, salva hominis essentia, vel salva essentia animalis cujuscunque. Non ergo amplius erit immutabile. Ex generalibus enim principiis ontologicis constat, sub- *Quænam ex principiis istis consequantur.*

ſublato determinante tolli etiam iſtud quod per idem determinatur. Quod immutabile eſt, illud in ſe ſeu abſolute neceſſarium eſt. Quod vero abſolute neceſſarium eſt & per aliud determinatur, id ſane determinari nequit, niſi per iſtiusmodi quid, quod & ipſum abſolute neceſſarium eſt. Concludamus itaque id, quod ex mente *Ulpiani* determinat jus naturæ, eſſe aliquid abſolute neceſſarium, quod homini cum omni animali commune eſt. Quamobrem ſi inquiramus, quidnam illud ſit, quod in homine & omni animante bruto abſolute neceſſarium, ac in omnibus unum idemque eſt; non amplius obſcurum erit, quodnam ſit illud jus, quod natura omnia animalia docuit & cujus peritia bruta perinde ac homines cenſentur. Nemo miretur, nos ad notiones philoſophiæ primæ confugere, ubi via analytica notionem juris naturalis eruere decrevimus, quæ fuit olim Iċtorum Romanorum: quando enim Artem inveniendi tradituri ſumus, evidentiſſime demonſtrabimus, notiones iſtas abſtractas mentem dirigere in omni veritatis

-itatis investigatione. Neque alia de causa philosophiæ primæ emendandæ ac luce, qua hactenus destituta fuit, collustrandæ operam navamus, quam quod sine ejus ope ad solidam rerum cognitionem in nullo disciplinarum genere perveniri detur. Attendant igitur, quotquot scientia juvat, quomodo hac duce ad scopum contendamus.

§. 6. Vidimus ab eo jus naturæ juxta ICtos Romanos esse derivandum, quod in se absolute necessarium homini cum animantium brutorum toto genere commune est, ita ut si idem auferas ab homine, is homo amplius non permaneat, si idem auferas ab animante quocunque, idem non amplius in animantium genere esse possit. In philosophia prima docemur id, quod homini & animali cuicunque adeo immutabiliter inhæret, esse essentiam ejus una cum attributis, quam & naturam vulgo vocant, etsi naturam ab essentia distingui accuratior philosophandi methodus jubeat. Jus naturæ igitur illud est, quod per essentiam hominis & animalium brutorum seu, quemadmo-

Notio juris naturalis ICto-rum Romanorum.

admodum vulgo loquimur, naturam eorundem communem determinatur, ita ut posita essentia seu natura communi hominum & brutorum, hoc est, posito eo quod genus constituit, sub quo homines & bruta tanquam totidem species continentur, & quod animalitatis nomine designatur, ponatur etiam istud jus, quod legis naturalis nomine veniens actiones sic & non aliter determinari jubet. Videmus adeo veteres agnovisse, inter essentiam & naturam hominis atque animantium brutorum in universum eam intercedere similitudinem, quæ ad genus commune constituendum sufficit, & in hac notione generis communis contineri rationes unde intelligatur, cur quædam actiones ita potius sint determinandæ quam aliter, utut in physica seu naturali hominis potestate positum sit eas quoque contraria ratione determinare. Atque ita obtinuimus notionem maxime determinatam eamque distinctam juris naturæ, quod concepere ICti Romani, ita ut in dato quocunque casu dijudicari possit, utrum determinatio actionis pendeat a jure

natu-

naturali, nec ne. Cujus nimirum ratio ex essentia vel natura animali seu homini cum brutis communi reddi potest, id erit juris naturalis. Quamobrem *jus naturæ* in sensu *Ulpiani* definiri potest, quod sit determinatio actionis ea, cujus ratio in natura animali seu essentia homini cum brutis communi continetur. Arctioribus omnino limitibus jus naturæ coarctarunt ICti Romani, quam a nobis hodie fieri solet; sed cum definitiones nominales sint arbitrariæ, integrum ipsis fuit juris naturalis nomine compellare, quodcunque ipsis visum fuit & temerarium se probat, qui eam, qua recte usui sunt, libertatem reprehendit. Sufficit quod pro jure naturali non venditaverint, quod erat mere confictum, sed quod dari nemo in dubium vocare valet. Quoniam itaque autorem unumquemque secundum eas notiones interpretari debemus, quæ menti ejus inhæsere, ubi eum intelligere nec sensum alienum eidem affingere velimus (e); juxta hanc quoque notionem interpretari debemus leges Romanas.

(e) Log. §. 903.

nas, in quibus juris naturalis mentio fit. Qui aliis notionibus utitur, is sæpissime mentem Ictorum Romanorum pervertet, neque adeo miretur, ubi in manifestos inciderit errores & opiniones absurdas. Iniquus tamen est in hos juris antistites interpres juris, si iisdem imputat absurda, quæ sua in interpretando temeritas peperit. Nos autoribus, præsertim gravibus, intelligendis operam nostram impendimus, ab iis autem reprehendendis adeo sumus alieni, ut quemlibet sensu suo abundare permittamus, ubi quis veritati contrariam fovet sententiam, veritatem proposuisse contenti. Etsi autem notionem hanc juris naturalis ex datis in ipso Jure seu *Ulpiani*, obstetricantibus principiis æternæ ac immutabilis veritatis, via analytica deduxerimus, ut adeo methodi gnarus nullo modo dubitare possit, nos mentem *Ulpiani* fuisse consecutos; non tamen prorsus inutile videtur, si porro ostendamus, esse istud jus homini cum animalibus brutis proprium & naturam idem omnia animalia docuisse, ut bruta quoque ejus peritia censeantur.

§. 7.

§. 7. Ratio ejus, quod eſt juris naturalis juxta Ictos Romanos, continetur in eſſentia hominis, quatenus ea ipſi eſt cum omni animantium genere communis (§. 6). Quodſi logice idem efferre volueris, dicendum erit, rationem ejus, quod eſt juris naturalis ſecundum Ictos Romanos, contineri in notione generis, ſub quo homo & brutum quodcunque tanquam ſpecies continentur, conſequenter jus naturæ fluere ex notione generis, ad quod homo una cum omnibus brutis referuntur & quod animalis nomine deſignarunt Scholaſtici. Quod vero generi convenit, id etiam convenit ſingulis ſpeciebus ſub genere iſto contentis: id quod magnum ratiocinandi principium eſt, quemadmodum jam olim annotavit *Ariſtoteles* & nos in opere Logico abunde oſtendimus (f). Actiones igitur, quæ juris naturalis ſunt juxta *Ulpianum*, æque conveniunt brutis ac hominibus. Unde patet, ex notione juris naturalis fluere, quod affirmat *Ulpianus*, eſſe idem ius hominum & brutorum commune. Nimirum

Ius natura ſecundum Ictos Romanos cur hominum & brutorum commune.

(f) §. 346. & ſeqq.

mirum actiones, de quibus disponit jus naturæ secundum ICtos Romanos, cadunt perinde in bruta atque homines & earum determinatio eadem in brutis atque hominibus esse debet. Quamobrem si quæsiveris, qualis esse debeat actionis determinatio, ut sit juri naturali conformis; eadem utique est responsio, sive de hominibus sermo fuerit, sive de brutis. Equidem bruta ex naturæ quadam necessitate faciunt, quod juri naturali conforme est; homines vero actiones easdem eidem convenienter determinant libere, cum a regula ista & discedere possint, & sæpissime discedant: attamen inde actionum regula diversa non est, sive hominem spectes, sive bruta, nec ratio regulæ alia est, quando de homine sermo fuerit, quam ubi tibi res fuerit cum bruto. *Ulpianus* itaque &, qui cum eo sentiunt, ICti Romani haud quaquam jus naturæ improprie sumunt, dum idem commune hominum atque animalium jus appellant. Ejusdem nimirum juris, quod respectu hominum significatu minime alieno jus dicitur, observantia etiam in

bruta

bruta cadit: ſit ita ex neceſſitate facere bruta, quod ex libertate facit homo. Et quamvis concedamus jus iſtud ſenſu minus proprio dici jus reſpectu brutorum; non tamen inde conficies idem ideo improprie etiam dici reſpectu hominum, qui actiones ſuas illi & conformes, & difformes determinare valent. Si quis præjudicio communi occœcatus evidentiam non perſpicit, qua hactenus dicta conſpicua ſunt; is ad exemplum animi aciem intendat. Inter exempla juris naturalis refert *Ulpianus* liberorum educationem. Juris adeo naturalis eſt, liberos a parentibus eſſe educandos. Legi huic ſatisfaciunt animantia bruta. Etenim ubi fœmella ſola educationi ſufficit, ex promiſcuo concubitu concipit; ubi vero ſola fœtus in lucem editos educare nequit, ſocietatem cum mare init & tamdiu continuat, donec fuerit abſoluta educatio: ubi denique fœtus in lucem editus ſtatim ſibimetipſi ſufficit, fœmellæ, poſtquam ex concubitu promiſcuo conceperunt, ovula in loco congruo deponunt, ubi calore ſolis foveri & fœtus inde excluſi

pabulum sibi conveniens extemplo reperire possunt. Exemplo nobis sunt in casu primo canes & quadrupedia alia; in secundo aves; in tertio erucæ. Quod igitur animalia quadrupedia, volatilia & reptilia naturæ quodam instinctu faciunt, cujus distinctam notionem alio loco alioque tempore sumus udituri; id homo ex arbitratu suo actiones determinans perinde facere tenetur. Liberorum adeo educatio commune jus est hominum atque animalium quorumcunque, quæ in cœlo, in terra & mari nascuntur. Nec alia est notio educationis, quando sumitur de volatilibus, de quadrupedibus & reptilibus atque de natatilibus, quam ubi de hominibus usurpatur, etsi ad homines applicata alias pariat actiones, quam ubi ad bruta transfertur, quemadmodum per eandem notionem diversæ brutorum actiones determinantur, pro diversis eorundem speciebus. Neque hic negligendum est, quod mox disertius dicemus, ad jus gentium referri stylo Ictorum Romanorum, ubi in

appli-

applicatione notionis educationis generali, quatenus homini cum brutis communis est, simul adsciscuntur, quæ soli propria homini. Immo ubi notionem juris civilis explicaturi sumus, manifestum erit in applicatione notionis ejusdem generalis educationis prodire posse, quæ sunt legis civilis. Quoties nimirum de lege aliqua ex notionibus in jure Romano obviis judicandum est, toties seponendæ sunt notiones aliorum aliæ, quæ non iisdem limitibus continentur. Quoniam enim definitiones nominales arbitrariæ sunt, minime repugnat, ut eadem lex sit juris naturalis juxta notionem nostram, quæ juris gentium est juxta notiones Ictorum Romanorum, & tyronem in primis philosophiæ principiis se probaret, qui hoc nomine *Ulpianum* & cum ipso sentientes erroris postularet. Res ipsa ideo non mutatur & singula ejus eadem manent prædicata, quocunque tandem nomine compelletur. Verba a rebus non distinguentes in logomachias incidunt ingeniis non systematicis adamatas.

Quomodo natura jus naturae animalia doceat.

§. 8. Eam reperimus notionem juris naturalis ex mente Ictorum Romanorum, ex qua sua sponte fluit, quod iidem affirmant, jus naturae esse hominum & omnium animalium in universum commune. Sed ex eadem quoque consequitur, naturam hoc jus omnia animalia docuisse, ut omnia in universum ejus peritia censeantur. Ratio juris naturalis vi illius in notione animalis continetur, atque adeo posita animalitate ponitur etiam determinatio actionis. Quamobrem cum animalia bruta sicuti ratione, ita etiam libertate omni destituantur; ad actiones juri naturae conformes per essentiam atque naturam suam determinantur, ut eas ex hujus necessitate perpetrent. Veteribus persuasum erat, quod nec a nostra philosophia abhorret, brutis esse animas sensitivas, quae res in organa sensoria agentes percipiunt & in quibus sunt appetitus actionibus externis respondentes. Quemadmodum itaque actiones externae ex mechanismo corporis; ita etiam appetitus iis convenientes ex perceptionibus animae sensitivae necessario consequun-

ſequuntur. Sunt adeo bruta illarum actionum ſibi conſcia & ex earum notitia, quæ iisdem naturalis eſt, conſequuntur appetitus. Unde patet, quod peritia illius juris iisdem denegari non poſſit & quod idem natura eadem doceat, quatenus illa ipſis naturalis eſt. Si quis rerum metaphyſicarum & phyſicarum fuerit ſatis gnarus; is nihil in hiſce abſurdi videt. Competit enim brutis aliqua juris illius notitia & eadem ipſis naturalis eſt, ut non alia qum natura magiſtra utantur, etſi liberum ipſis non ſit, utrum ei convenienter actiones ſuas determinare velint, nec ne, ſed ex naturæ quadam neceſſitate eas ita determinent, non aliter, ideo nec præmii, nec pœnarum, neque etiam laudis ac vituperii capacia. Atque ita manifeſtum eſt, quodnam illud jus ſit, quod natura omnia animalia docuit, cujus peritia eadem cenſentur & quod eorum atque hominum commune jus eſt. Eſt vero notitia iſta nonniſi confuſa, cum brutis non ſint niſi perceptiones confuſæ; homini e contrario rationis uſu pollenti diſtincta eſt: unde

si ad distinctam, quæ nobis est, no-
tiam animum advertimus, censent
eadem peritia juris, qua nos poll-
mus, cum ex actionibus eorum exte-
nis appareat, ac si eadem juris pe-
tia instruerentur, qualis ea in hom-
nem cadit.

An definitio juris naturæ Ulpiani sit regulis Logicæ conformis.

§. 9. Non datur aliud jus præter
lud, quod juris naturalis nomine v-
nit Ictis Romanis, de quo prædica-
possit, quod sit hominum atque
mnium animalium commune, quo
natura idem omnia animalia docuer
& quod animalia ejus peritia censean-
tur. Cum adeo hæc prædicata eiden
propria sint & ei soli ac constante
competant, in eorum utique numerum
referenda sunt, quæ attributa voca-
mus. Quamobrem per ea jus natur
arctis istis limitibus contentum, qu-
bus id circumscribunt Icti Romani
recte definitur: per unum enim attri-
butorum propriorum rem definiri pos-
se alibi (g) demonstravimus. Jus adeo
naturæ in eo significatu, qui pene
Ictos Romanos obtinet, non invit
Logica definitur per jus, quod natur
omnia

(g) §. 175. Log.

omnia animalia docuit, vel quod est hominum atque omnium animalium commune. Per alterutrum enim horum prædicatorum jus istud ita determinatur, ut, qui principiis huic instituto sufficientibus animum habuerit imbutum & demonstrandi habitu polluerit, ex illa definitione a priori deducere valeat, quod in sensu Ictorum Romanorum juris naturalis est. Ex attributo proprio a priori deducî posse omnia, quæ rei conveniunt, non ignorat, cui verioris philosophiæ primæ principia fuerint perspecta, quæ proxime luci publicæ expositituri sumus, neque etiam ignorant illi, qui diu multumque in Mathesi ita sunt versati, ut ad modum, quo unum ex altero a priori colligitur, attenderint.

§. 10. Equidem Icti Romani ignorabant principium illud juris, quod naturale appellabant, propterea quod illis cognitum non erat atque perspectum, quidnam sit ratio illa actionum determinatrix in notione generis homini atque brutis communi contenta, nec distincta in promptu erat notio illius modi, quo natura jus istud animalia

Usus definitionis Ulpiani in investigando jure naturæ.

malia

malia omnia docet, ut ejus peritia recte censeantur: hoc tamen non obstante definitio eorum inserviebat ad ea, quæ sunt juris naturalis in recepto penes ipsos significatu, a posteriori invenienda. Sive enim sumas, jus naturæ esse commune quoddam jus hominum atque animalium in universum omnium, sive idem esse jus, quod natura omnia animalia docuit, ita ut ejus peritia censeantur, edentia actiones eidem conformes; ex utroque assumto colligitur, actiones, de quibus disponit jus naturæ, saltem in genere consideratas, esse hominibus cum animantibus communes. Sunt vero animalia bruta per essentiam & naturam suam ad easdem actiones determinata, ita ut ex necessitate agant, quod juri naturæ conforme est. Quamobrem si ad actiones brutorum in libertate naturali constitutorum attendas; quænam actiones sint legi naturæ conformes addisces, ubi eas consideraveris tanquam media finis alicujus a bruto obtinendi. Brutum enim agit propter finem a Deo ipsi præfixum, quem non intelligit, neque adeo intendit; homo

homo vero cum rationis usu polleat & finem istum tum intelligere, tum intendere possit, propter eundem agere eumque intendere tenetur, ut libere agat, quod ex necessitate agunt bruta. Agunt adeo perinde ac si rationalia essent, utut rationis usu destituantur, cum a suprema ratione determinatæ sint eorum actiones. Quamobrem cum homo libertate, qua pollet, abusus contrarias rationi edat actiones; brutorum actiones rationi magis conformes videntur quam humamanæ: unde jam ab antiquis retro seculis affirmatum fuit, quod integro libro probare contendit *Rorarius*, animantia bruta ratione melius uti homine. Hinc & in sacris ad animantia bruta ablegamur, ut ab iis sapientem ac prudentem actionum directionem addiscamus. Ita *Salomo* (h) commendat pigris, qui futuræ necessitati minime prospiciunt, sapientiam formicarum in æstate cibum sibi parantium & in messe congregantium, quod comedant. Laudatur & sapientia lepusculi cubile suum in petra collocantis,

(h) *Proverb*, VI, 6.

tis, ut ſecurus dormiat (i). Laudatur bos non mugiens, cum ante præſepe plenum ſteterit (k), ut diſcamus non conquerendum eſſe de adverſa fortuna, quamdiu ſuppetunt, quæ præſenti neceſſitati ſufficiunt. Non inanem profecto operam ſumeret, ſi quis definitionem *Ulpiani* a contemtu vindicaturus ex actionibus animalium, quas ex hiſtoria animalium perſpectas habere debet, jus naturæ in ſenſu illo ſtrictori derivaret, quo id ſumitur a Ictis Romanis. Utilis foret hæc opera ad eam Phyſiognomiæ partem excolendam, quæ ex ſimilitudine hominum cum brutis quoad externam corporis, faciei præſertim, conſtitutionem eorum inclinationes naturales colligit (l). Etſi enim fieri poſſit, quemadmodum deinceps dicemus, ut jus naturæ univerſum, conſequenter & ea ipſius pars, quæ jus quoddam hominum & animalium omnium commune conſtituit, & a Ictis Romanis ſola juris naturalis nomine condecorata fuit, ex

aliis

(i) Prov. XXX. 26. (k) Job. VI. 5. (l) Vid. die vernünfftige Gedancken von der Menschen Thun und Lassen §. 217.

aliis principiis, non attentis brutorum actionibus deduci possit & nos actu deducturi simus, quando finitis theoriis metaphysicis systema universi juris naturalis condemus; præstat tamen ob multiplicem ingenii humani varietatem diversis modis eandem veritatem demonstrari vel demonstratam confirmari: id quod in omni genere veritatum adeo certum est, ut ipsemet Deus veritatem revelatam de œconomia salutis nostræ æternæ non eodem semper modo proposuerit, & modum eam proponendi etiamnum pro conditione temporum variari debere dudum agnitum sit a Theologis acutioribus.

§. 11. Ne vero jus naturæ strictius Ictorum Romanorum ab actionibus brutorum derivaturus a veritate aberret; unum alterumque tempestive hic annotamus. Bruta ad eundem agendi modum determinata sunt & per impressiones objectorum externorum in organa sensoria ad actiones impelluntur. Pluribus adeo actionibus externis concurrentibus fieri potest, ut, quæ inde resultat, composita vitiosa videatur. Similiter cum *Cautiones in jure naturali ab actionibus brutorum derivando.*

bruta

bruta ad eundem modum agendi determinata ſint, nec circumſtantias ſingulares, quæ ſeſe offerunt, rationis uſu omnique cognitione diſtincta deſtituta diſcernere valeant; actio quoque ſimplex ad eas relata turpitudine naturali infecta videtur. Ponamus canem devorare cibum ſibi appoſitum & alterum adventantem eidem inhiare. Alterum veluti morſurus allatrat, immo mordet, & cibum devorare feſtinat. Actiones hæ ex invidia proficiſci vulgo putantur, propterea quod in homine invidiam haud vulgarem aliquo ſaltem in caſu arguerent. Unde & invidia canina in proverbium abiit, qua majorem concipi non poſſe exiſtimatur, & invidi canibus aſſimilantur. Fieri adeo non poſſe videtur, ut a brutis diſcamus, quænam actiones ſint juri naturali conformes. Etenim actiones brutorum bonas eſſe mixtas malis, conſequenter principia juris naturalis ante perſpecta eſſe debere, quam quis judicare valeat, quænam externa ſpecie eidem conveniant, quænam vero ab eo abeant. Quamvis autem hæc aliquam veri ſpeciem habeant, non tamen obſtant, quo minus

pro-

promiſcue ex brutorum actionibus juris naturalis principia derivemus. Actiones brutorum externæ, quas videmus, referendæ ſunt ad fines, qui per eas tanquam media obtinentur, atque concludendum, per iſtos fines actiones eſſe determinandas. Jus adeo naturæ præcipit fines iſtos eſſe conſectandos, quos actionibus ſuis intendunt bruta & more ſuo conſequuntur; homo autem modo homine digno conſequi debet. Etenim quinam ſit iſte modus, juxta notiones Ictorum Romanorum ex jure Gentium decidendum, quod cum ſit jus homini proprium ea ſuperaddit, quæ in bruta non cadunt. Applicemus ea ad exemplum modo de cane allatum & evidenter conſtabit, nihil vitii contrahere principia juris naturalis, quæ ex hoc fonte derivantur. Canis cibum ſibi appoſitum appetit ad explendam famem, qua ad eum quærendum incitatur. Cibo conſervatur corpus inedia tandem interiturum. Finis adeo actionis, qua cibus devoratur, eſt conſervatio corporis, quod ſine eo ſalvum ac incolume eſſe nequit. Fames

mes stimulus est, ne corpus ined
conficiatur, sed cibo potuque, qua
do convenit, refocilletur. Hinc e
go colliguntur principia juris natur
lis: corpus esse conservandum, cibu
conservandi corporis gratia esse ca
endum, non esse esuriendum, cibu
esse quærendum. Si canis cibum d
vorat & alter accurrens eidem inhi
eum allatrat atque mordet. Hac ac
one repellitur alter, ut cibo suo fr
possit. Finis adeo hujus actionis e
ut alterum repellat, qui eum in e
plendis officii sui, quod per modo d
cta debet corpori, partibus turba
voluerit, adeoque sui defensio. Hi
ergo colligimus defensionem juris n
turalis esse & juxta idem huic non e
locum, nisi ubi ab altero impedimu
quo minus satisfaciamus officio n
stro lege naturali nobis injunct
Quodsi ergo actiones brutorum secu
dum rationes finales expendere dign
mur & inde actionum liberarum dete
minandi principia derivemus, hau
quaquam verendum est, ne animaliab
brutis doctoribus usuri ex hominib
rationalibus bruta irrationalia redd
m

mur & in noſtris actionibus cœco ſenſuum atque paſſionum animi impetu nos abripi patiamur. Sed demus etiam exemplum actionis ſimplicis. Canis catuliens promiſcue admittit canes mares, uno alteri in coitu immediate ſuccedente: quamprimum vero concepit, non amplius ulli paret, ſed coitum vi tentaturum mordet & allatrat. Quoniam fœmina in humano genere ſalaciſſima eſt, quæ ſimile quid patitur; ideo canes ſalacitatis vitio infamantur & fœminæ ſalaces iisdem comparantur. Quamobrem denuo jus naturale caninum canum & laſcivorum commune videtur, a quo abhorrere debeat homo. Enimvero ſi canum hanc quoque actionem juxta rationes finales expendas, principia nonniſi rationi conformia inde derivabis, quæ juris naturalis eſſe aliunde demonſtrari poteſt. Finis nimirum coitus eſt procreatio ſobolis. Ad eundem ſtimulus eſt fœmeliæ catulitio. Coitum non appetit niſi catuliens, nec marem admittit amplius, quam primum fuerit impregnata. Unde colligitur, juris naturæ principium eſ-

ſe, ut coitus non voluptatis, ſed ſolius ſobolis procreandæ gratia appetatur. Tantum adeo abeſt, ut laſciviæ exemplum præbeat canis fœmina, ut potius conformem ſe gerat rariſſimæ & vix inter homines agnitæ caſtitatis præcepto. Quod enim promiſcuum concernit coitum, non is laſciviæ debetur; ſed quod cani perinde ſit, a quonam mare imprægnetur, cum mas tantummodo ad generationem prolis concurrat, fœmella autem educationi ſola ſufficiat, quæ adeo ſola naturali quodam amoris impetu in catulos fertur. Præterea notandum eſt, juris naturalis principia ex actionibus brutorum derivaturum non ad unam tantummodo ſpeciem, ſed ad omne brutorum genus attendere debere in eodem actionum genere, cum multiplex varietas hic ſeſe offerat pro diverſitate ſpecierum. Ex illa autem diverſitate apparent determinationes, ſub quibus aliquid enunciandum, quod abſolute verum non eſt. Unde porro conſequitur, quando contingit iſtas determinationes in homine non habere locum, nec id in hominem convenire,

nire, quod nonnisi sub istis verum est. Exemplum obscuritatem dispellit, quæ terminis generalibus adhæret. Agedum itaque! intendamus in illud mentis nostræ aciem! Canis catuliens a promiscuo coitu non abhorret, propterea quod uno coitu non imprægnetur, mare autem, qui ad imprægnationem concurrit, ad educationem catulorum minime habet opus. Juri igitur naturali, quatenus juxta Ictos Romanos est jus hominum & brutorum commune non absolute repugnat promiscuus coitus, sed tantummodo sub data quadam conditione. Etenim a canum coeundi more discimus, si fœmina uno coitu sufficienter imprægnari nequit, mare tamen tantummodo ad imprægnationem, nequaquam vero ad educationem habet opus, promiscuum concubitum esse licitum. Enimvero cum in humano genere sola fœmina proli educandæ non sufficiat, sed mas quoque socias operas præstet necesse est; sub his determinationibus promiscuus concubitus non amplius locum habet. Quid igitur hic conveniat, aves nos abunde

 docent.

docent. Sunt nimirum quoque jura animalium ſpecierum propria, quæ ex notione non animalis in genere, ſed hujus vel illius ſpeciei, v. gr. canis fluunt. Jam cum jus naturæ juxta Ictos Romanos ſit jus commune omnium animalium, atque adeo ejus ratio in natura communi omnium animalium, hoc eſt, in notione animalis in genere, nequaquam vero in notione canis, quatenus canis eſt, aut alterius ſpeciei cujuscunque contineri debet; talia quoque ad jus naturæ juxta definitionem *Ulpiani* referri non debent, quæ nonniſi certis brutorum ſpeciebus conveniunt. Ea enim in brutis opponuntur juribus, quæ hominum propria ſunt, & a Ictis Romanis juris gentium nomine compellantur. Generalia autem principia, quæ juris naturalis ſunt, a poſteriori innoteſcunt, ubi principia hypothetica diverſis brutorum ſpeciebus in eodem actionum genere reſpondentia diverſa inter ſe contuleris & quod ipſis commune eſt principium generale inde abſtraxeris, obſervatis regulis, quæ de formanda notione generis datis ſpecierum notionibus

bus alibi dedimus (m). Cavendum vero ne quis in veritate inveſtiganda minus verſatus inter impoſſibilia referat, quæ a ſe fieri non poſſe experitur. Cavendum etiam, ne quis de facultatibus ſuis plus ſperans, quam in iis eſt, & ex actionibus brutorum perperam deducens principia, quibus eædem minime reſpondent, aut pro principiis generalibus venditans, quæ nonniſi certis brutorum ſpeciebus conveniunt, contendat ex brutorum actionibus jus naturæ, quod homines obliget, deduci minime poſſe, ſed brutorum actiones ſuppeditare principia, quibus ſcelera ac crimina hominum conformia ſunt. Agnoſcant tandem homines non omnem veri inveſtigationem & inveſtigati dijudicationem in ſua eſſe poteſtate! Agnoſcant in alterius poteſtate eſſe poſſe, quæ in ſua non ſunt! Agnoſcant in ſe non repugnare, quæ nondum in alicujus hominis poteſtate deprehenduntur! Agnoſcant denique fieri poſſe, ut in poteſtatem poſterorum veniant, quæ in noſtra nondum ſunt. Sed tum de-

(m) §. 710. Log.

mum temeritas & præcipitantia in judicando vitabitur, ubi ſolida rerum cognitio pluribus familiaris evadet: quod ut fiat omnem movemus lapidem movebimusque, quamdiu aura hac vitali fruemur.

Principia notioni juris Gentium Gaji investigandæ inservientia.

§. 12. Etſi plurima adhuc eſſent ſcitu non injucunda, nec inutilia, quæ de notione juris naturalis *Ulpiani* & Ictorum Romanorum moneri poterant; noſtri tamen inſtituti memores ad notionem juris gentium properamus, quæ iisdem fuit. Utemur autem eadem methodo in ea inveſtiganda, qua in determinanda notione juris naturæ uſi ſumus. Videamus igitur, quænam de jure gentium occurrant prædicata. Jus hoc gentium, quod ex *Gaji* definitione naturalis ratio inter omnes homines conſtituit (§. 2), dicitur recedere a jure naturali, quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit (n). Dicitur præterea jus commune omnium hominum (o). Referuntur ad hoc jus religio erga Deum, obedientia parentibus & patriæ præſtanda (p), defen-

(n) l. 1. §. 4 ff. de I & I. (o) l. 9. eod. (p) l. 2. eod.

defensio adversus vim atque injuriam nobis factam (q), manumissio, qua quis ex servitute libertati restituitur, ipsa servitus, bella, regna, dominia, commercia, contractus, etsi in his quædam etiam sint juris civilis (r). Inprimis etiam probe tenendum est inter rationes naturales, quibus ius gentium determinatur, referri quoque cognationem inter homines natura constitutam. Patet itaque eam formandam esse juris gentium notionem, ut per eam determinetur istud actionum genus, quæ hominum propriæ sunt, naturalem tamen determinationem admittunt. Ratio asserti eadem est, quam supra pro notione juris naturæ allegavimus (§. 4). Patet porro ita formandam esse notionem juris gentium, ut ex ea demonstrari possit cultus divinus, obedientia erga parentes, defensio corporis ac famæ suæ; demonstrari possint cetera, quæ juris gentium esse juxta Ictos Romanos modo commemoravimus.

(q) l. 3. cod. (r) l. 4. & 5. cod.

Quænam ex iſtis principiis conſequantur.

§. 14. Quoniam igitur jus gentium ſolis hominibus inter ſe commune eſt, ratione tamen naturali conſtituitur (§. 13), id utique, per quod determinatur, in ſolis hominibus, nequaquam autem in brutis animantibus deprehendatur neceſſe eſt. Id omnium evidentiſſime ex contrario apparet. Sit enim ratio determinans hujus juris etiam in animalibus brutis, ſi non omnibus, ſaltem quibusdam; erit ergo jus, quod per eam determinatur, non ſolis hominibus inter ſe, ſed præterea brutis, ſi non omnibus, ſaltem quibusdam commune: id quod aſſerto *Ulpiani* atque *Gajï* repugnat. Quoniam porro jus gentium eſt commune quoddam jus omnium hominum, ratione autem naturali conſtituitur (§. 13); id omnino, per quod determinatur, in omnibus hominibus deprehendatur neceſſe eſt: id quod denuo omnium evidentiſſime e contrario manifeſtum. Sit enim ratio determinans hujus juris non in omni homine, sed ſaltem in aliquibus: erit ergo jus, quod per eam determinatur, non hominum omnium commune, ſed quo

rundam

rundam ſaltem proprium: id quod denuo aſſerto *Gaji* manifeſto repugnat. In eo jus gentium convenit cum jure naturæ juxta *Gajum*, quod naturalis ratio idem conſtituerit; in hoc autem illud ab hoc differt, quod cum illud inter homines & omnia animalia fuerit conſtitutum, hoc nonniſi inter homines conſtitutum ſit. Atque hinc intelligimus, quænam ſit illa ratio naturalis, quæ in omni homine, non tamen in animalibus brutis deprehenditur. Nimirum juris naturalis ratio juxta Ictos Romanos continetur in eſſentia ſeu natura communi hominum atque brutorum, ſeu in notione generis, ad quod homines & omnia animalia tanquam ſpecies referuntur (§. 6): ergo ratio juris gentium continetur in eſſentia ſeu natura homini propria, ſeu notione hominis, qua tanquam peculiaris viventium ſpecies repræſentatur.

§. 15. Quemadmodum itaque jus naturæ in ſenſu *Ulpiani* definitur, quod ſit determinatio actionis ea, cujus ratio in natura animali ſeu eſſentia homini cum brutis communi continetur *Notio juris gentium juxta Ictos Romanos.*

 tur

tur (§. 6); ita *jus gentium* in ſenſu *Gaji* definiri debet, quod ſit ea actionum determinatio, cujus ratio in natura humana, ſeu eſſentia & natura homini propria continetur. Atque hinc intelligitur arctos illos limites, intra quos jus naturæ coarctarunt ICti Romani, ſcientiæ juris, quatenus id natura conſtitutum eſt, nihil damni attuliſſe: etenim cum plurimæ actiones jure naturali indeciſæ relinquerentur, eædem deinde, jure gentium determinationem ſuam fuerunt conſecutæ. Parum autem refert, ſive aliquid eſſe dixeris juris naturalis, ſive juris gentium, modo agnoſcas idem eſſe juris naturali ratione conſtituti. Quomodocunque enim verborum ſignificatus determinemus, nullum tamen hinc detrimenti patitur veritas, modo ſignificatus ſint reales & in ratiocinando iisdem ſtricte inhæreamus. Juxta hanc vero notionem juris Gentium interpretari debemus, quæ a ICtis Romanis ad id referuntur. Eadem enim hic repetenda ſunt, quæ paulo ante (§. 6) de jure naturali inculcavimus. Sicuti vero ſuperius non in eo acqui-

evi-

evimus, quod notionem juris naturalis ex principiis veris legitime deduxerimus, ſed præterea oſtendimus juri naturali vi ejusdem notionis convenire etiam prædicata, quæ eidem a Ictis Romanis tribuuntur; ita ſimiliter nunc nobis porro oſtendendum erit, cur jus gentium ita acceptum ſit jus ſolis hominibus inter ſe commune, omnium tamen hominum commune, & cur religio, obedientia parentibus & patriæ præſtanda aliaque paulo ante commemorata (*§*. 13) ſint juris gentium.

Cur jus gentium ſit jus omnium hominum commune ac proprium.

§. 15. Ratio juris gentium non continetur in natura homini ac brutis communi, ſed in eſſentia atque natura eidem propria (*§*. 15). Quamobrem cum determinatum non ponatur, niſi ubi determinans ponitur, quemadmodum in philoſophia prima evictum dedimus ac ab eo facile admittitur, qui in demonſtrando fuit verſatus, ſi vel maxime principiorum ontologicorum fuerit ignarus; jus gentium hominibus cum brutis commune eſſe nequit. E contrario cum determinatum ponatur, ubi determinans ponitur; jus gentium omnium hominum

com-

commune esse debet. Et quia homo iis præditus est facultatibus, quibus & naturam cum brutis communem, & humanam sibi propriam cognoscere valet; rationem quoque agnoscere potest tum juris naturalis, tum etiam juris gentium. Cumque ex ratione perspecta intelligat, cur hoc vel istud sit potius juris naturalis, aut juris gentium; natura etiam eum docuit non minus jus gentium, quam jus naturæ. Quemadmodum itaque *Ulpianus* jus naturæ definit per illud, quod natura omnia animalia docuit; ita ex adverso dici potest, jus gentium esse illud, quod natura omnes homines, sed solos homines, minime autem animalia cetera, docuit. Quoniam tamen homines ob abusum libertatis, qualis in bruta non cadit, non perinde semper faciunt, quod est juris gentium, quemadmodum bruta facere solent, quod est juris naturalis; ideo quoque non eodem modo ex ipsorum actionibus colligimus, quid sit juris gentium, quo ex actionibus brutorum discere licet, quid sit juris naturalis (§. 10).

§. 16.

§.16. Utut autem non promiſcue ex actionibus hominum jus gentium derivare liceat, quemadmodum ex brutorum actionibus jus naturæ derivatur; non tamen prorſus impoſſibile eſt, ut ex hominum actionibus jus gentium colligatur. Etenim cum jus naturæ & gentium in ſignificatu Ictorum Romanorum ſimul obliget homines, ut actiones ſuas perinde ad jus gentium, quam ad jus naturæ componant; jus gentium juri naturali non repugnare poteſt. Patet idem a priori ex definitione juris utriusque. Etenim ratio juris naturalis continetur in notione generis & ratio juris gentium in notione ſpeciei (§.6.15). Quemadmodum vero genus & ſpecies, ſub quibus eadem individua continentur, ſibi mutuo non repugnant; ita nec contrariantur ea, quorum ratio in notione generis ac notione ſpeciei continetur. Quamobrem cum actio hominis quælibet, quæ juris naturalis non eſt, nec juris civilis, vel juri gentium conformis, vel eidem contraria eſſe debeat; actiones hominum, quas obſervamus, vel quas juris gentium a gen-

Quomodo jus gentium ex actionibus hominum derivetur.

gentibus pluribus, præsertim moratioribus, venditari intelligimus, cum jure naturali ex actionibus brutorum derivato (*§.* 11) conferre tenemur quodsi enim appareat, eas principii juris naturæ repugnare, juris gentium easdem esse non posse recte colligitur; si vero ex hac collatione patescat, quod una cum actionibus ju naturali conformibus consistere possint, a jure gentium non abhorrere censentur. Præterea hic perinde ac in jur naturali considerandæ sunt actionum rationes finales & hæ rationes finale conferendæ sunt cum illis, quas i gratiam juris naturalis ex actionibu brutorum elicuimus (*§. cit.*): ex earum enim repugnantia ut ante colligitur, actiones datas juris gentium no esse, sed perperam pro talibus haberi ubi vero sibi mutuo non repugnant contrarium patescit. Quodsi quædam actiones juxta jus gentium determinatæ fuerint, aliæ cum ipsis conferri possunt eo modo, quo eas cum actionibus juris naturalis, vel etiam rationes finales actionum juris gentium cum rationibus finalibus actio

nu

num juris naturalis conferimus. Magna pars eorum, quæ ſunt juris gentium juxta Ictos Romanos, vulgo ad jus naturæ hodie refertur, quam mox determinaturi ſumus: immo nec deſunt, qui integrum illud jus cum jure naturali in unum cogunt. Atque inde eſt, quod ipſe *Grotius* in opere celebratiſſimo de jure belli & pacis juris naturalis aliquid eſſe probet per gentium, moratiorum præſertim, conſenſum, quem per facta ſtabilit (f). Immo alteram juris gentium Ictorum Romanorum partem, quam ab illa mox diſtinguemus & *Grotius* ſolam hoc nomine compellat, aliter quam per facta gentium aut, ſi mavis, per conſenſum factis ſtabiliendum probari poſſe negat. Equidem vir acris judicii ipſemet non diffitetur, jus naturæ, hoc eſt, priorem illam juris gentium Ictorum Romanorum partem aliquo ſaltem modo inde probari; non tamen oſtendit, quomodo id, in quo probatio deficit, ſuppleri debeat. Quamobrem nobis incumbere

(f) Proleg. §. 46.

bere existimavimus, ut modum ostenderemus, quo ex factis gentium præsertim moratiorum, certum aliquod jus colligitur, etsi nobis alia ad jus universum naturali ratione constitutum, quibuscunque tandem nominibus idem insignire volueris, perveniendi via pateat, paulo post indicanda.

Diversæ juris gentium partes. §. 17. Inter exempla juris gentium referuntur religio, obedientia parentibus præstanda, contractus, bella & inde secutæ servitutes (§. 12). Religio & obedientia parentibus præstanda pertinet ad jus singulorum; bella vero & servitutes inde secutæ ad gentes integras. Pacta cum contractibus & inter singulos, & inter gentes integras celebrantur. Apparet adeo jus gentium secundum notionem Ictorum Romanorum aliud concernere homines in singulari spectatos, aliud vero gentes integras, quod eædem inter se observare vel debent, vel solent. Priorem juris gentium partem *Grotius* ad jus naturale refert, nec ab eodem distinguit, propterea quod jus naturæ non tantummodo repetit cum Ictis Romanis a natura homini cum bru-

brutis communi, sed inprimis a natura humana homini propria (t): partem vero posteriorem solo juris gentium nomine dignatur. Atque de jure gentium in significatu strictiori affirmat, quod aliter probari nequeat nisi per exempla & judicia temporum ac populorum meliorum: quod assertum quantum veritati consentaneum sit, inferius demum elucescet.

§. 18. Quoniam igitur ICti Romani jus naturæ ac gentium aliter a se invicem distinxerunt, quam *Grotius* fecit aliique recentiorum facere solent; non inconsultum omnino videtur ut disquiramus, quænam ipsis fuerit ratio, cur ea potius, quam alia ratione differentiam constituere maluerint. Equidem distincte non agnovisse videntur fontem, unde jus naturæ ac gentium fluat, quem nos modo indicavimus (§. 6. 15); quod tamen vi notionum confusarum, quas habuere, perspexere ipsis suffecit ad differentiam utriusque juris pervidendam. Etsi enim ignorarent, quænam sit illa naturalis ratio, quæ quatenus perinde

Cur ICti Romani jus naturæ & gentium ea ratione distinxerint, qua dictum.

(*Hor. subs. 1729.*) F in

(t) loc. cit. §. 6 & 7.

in brutis ac homine datur, jus naturæ; quatenus vero in solo homine deprehenditur, jus gentium constituit; agnovere tamen aliquam dari & propter eam jus naturæ esse hominum atque animalium commune, jus vero gentium nonnisi hominibus convenire. Præterea animadvertebant, in jure naturali omnia ita esse comparata, ut nonnisi unico modo determinari possint, ut sint recta, oppositum vero eorum eidem minime convenire, sed potius repugnare: nam ideo jus naturæ immutabile esse agnoverunt. Quæ vero ad jus gentium referebant, ea talia esse ipsis videbantur, quæ cum isto immutabili jure non decidantur, diversis modis determinari possunt, ut sint recta; unde jus gentium non perinde ac jus naturæ immutabile esse agnoverunt. E. gr. Juris naturalis est juxta Ictos Romanos de victu & amictu sibi prospicere, cum id corpus conservandum esse inculcet. Jam cum ad victum & amictum plurima sint necessaria, jure gentium introducta sunt dominia, cum non invito jure naturali bonorum quoque communio

intro-

introduci potuisset, quemadmodum id in Rep. Solis a *Campanella* factum, dominia multorum malorum causam esse existimante.

§. 19. Diximus in superioribus (§. 12), eam formandam esse juris gentium notionem, ut ex ea cultus divinus demonstrari possit, aut, si mavis, obligatio hominis ad Deum colendum. Ostendimus vero (§. 14) jus gentium in sensu *Gaji* consistere in ea actionum determinatione, cujus ratio in essentia & natura humana continetur. Ostendendum itaque est in essentia & natura, quæ homini propria, cum brutis autem minime communis, contineri rationem, cur is Deum colere debeat. Quando unum ex altero colligitur, id fit mediante aliquo syllogismo, qui etiam in ratiociniis confusis latet, ubi notiones propositionibus, ex quibus syllogismus constat, respondentes confusæ ita se invicem excipiunt, ut ad distinctas revocatæ syllogismum formalem exhibeant. Quoniam itaque notio alicujus subjecti, cujus prædicata ratiocinando investigari debent, nonnisi unam aut alteram

Cultus Numinis non, notioni juris gentium ICtorum Romanorum conformis.

propositionem suppeditat, quæ alte-ram syllogismi præmissam præbet, conclusio autem non infertur nisi ex duabus præmissis; facile apparet præmissam alteram aliunde arcessendam esse. Neque unico statim syllogismo seu, quod eidem respondet, ratiocinio conclusio semper infertur; sed sæpius longa syllogismorum concatenatione demum pervenitur ad eam, quæ quærebatur, conclusionem. Quamobrem plura adhuc principia aliunde arcessenda sunt, antequam ex notione subjecti deduxeris, quod intendis. Quæ hic profero, singula ex forma demonstrationis ostensivæ manifesta sunt, quam in opere Logico (u) delineavi & exemplis non minus mathematicis quam philosophicis illustravi ac confirmavi. Quamobrem si ex notione juris Gentium menti *Gaji* conformi deducendum, quod Deus sit colendus; aliis præterea opus est principiis ex philosophia petendis. Hæc ideo moneo, ne quis sibi persuadeat, unicuivis notionem istam juris gentium intuenti extemplo patere debere in-

divul-

(u) §. 551. 552.

ivulsum cultus divini cum natura humana nexum. Atque eadem ratio est, cur principia demonstrandi magis indicemus, quam ut ex iisdem demonstrationem consummatam, quam vocamus (x), condamus. Constat igitur ex ipso lumine rationis, Deum totum hoc universum condidisse, ut creaturis intelligentibus perfectiones suas manifestaret, ut earum cognitione ad veram, non fucatam felicitatem perducerentur. Quamobrem cum homo iis facultatibus instruatur, quibus ad Deum agnoscendum & agnitum amandum ceteraque erga eum officia opus est; ecquis dubitabit, quod Deus velit, ut iisdem officiis vacet. Hæc vero qui admittit nec ignorat, quomodo ex agnitione Numinis cetera erga eum officia consequantur & qua ratione Deum omni nostra actione colamus, ubi attributa divina earum fiunt motiva (y); is non ægre largietur rationem cultus divini in ipsa essentia ac natura hominis contineri. Dedimus adeo notionem juris gentium,

(x) Log. §. 855. (y) Vid. die vernünfftige Gedancken von der Menschen Thun und Lassen §. 650. & seqq.

um, unde consequitur Deum esse colendum. Ex notione autem juris Gentium, quam menti *Gaji* conformem probavimus, non modo obligatio naturalis ad cultum divinum, sed ipsa etiam Deum colendi ratio deducitur naturalis, quæ scripturæ sacræ conformis est, nec iis repugnat, quæ revelatio superaddit, atque consensum rationis ac revelationis mirifice confirmat. Tenenda tamen eadem sunt, quæ de conclusionibus ex notionibus datis deducendis modo annotavimus. Etsi enim cultus Numinis naturalis, cui intelligendo & stabiliendo principia rationis sufficiunt, non aliis constare queat actionibus, quam quæ facultatibus hominis conformes sunt; aliis tamen bene multis insuper opus est principiis tum propioribus, quæ ex Theologia naturali petuntur, tum remotioribus quæ ex philosophia prima atque morali (z), sub inde & civili (aa), inprimis etiam naturali petenda (bb). Amplissimus hic præclarorum

(z) ibid. §. 756 & seq. (aa) vid. die Gedancken vom gesellschafftlichem Leben §. 310 (bb) Vid. vernünfftige Gedancken von den Absichten der natürlichen Dinge passim.

rum generique humano utilium detegendorum campus est, modo tandem saperent homines & ad discendum, quam reprehendendum proniores solidæ cognitionis fundamenta non diruere molirentur, sed collatis operis in ædificio eidem superstruendo se mutuo juvarent.

§. 20. Ex hactenus dictis, me vel tacente, porro liquet, quid sentiendum sit de quæstionibus ceteris, num ex notione juris gentium, quam menti *Gaji* consentaneam stabilivimus, demonstrari possit obedientiam parentibus & patriæ esse præstandam, famam adversus injuriam esse defendendam, dominia rerum introducenda, regna condenda, & quæ alia juri gentium tribuunt Icti Romani. Nimirum hic quoque ratiocinandi initium fit judiciis formatis de iis, quæ in natura homini propria continentur & adscitis aliunde principiis generalibus tenditur ad conclusiones: neque enim alia datur via a veritate una ad alteram a priori perveniendi (cc). Educatio liberorum est juris naturalis, seu juris ho- *Cur obedientia parentibus præstanda, defensio famæ, dominia rerum, regna sint juris gentium juxta Ictos Romanos.*

F 4 minum

(cc) Log. §. 724.

num atque omnium animalium communis. Sed ea absque obedientia parentibus præstanda absolvi nequit in humano genere, quemadmodum in omni genere animalium ceterorum (dd). Jus adeo gentium præcepto juris naturalis jungit alterum de obedientia a liberis parentibus præstanda. Ex natura hominis consequitur, quod vitam vivere debeat socialem, minime autem solitariam, quemadmodum a me ostensum est alibi (ee). Atque inde in moralibus deduxi rerum dominia, in politicis regna, unde alia porro consequuntur, quæ a Romanis Ictis ad jus gentium referuntur. Quoniam adeo magna pars ejus juris, quod ratione naturali constitutum hominum proprium est, ex socialitate fluit; hæc ipsa vero pars hodie ad jus naturæ refertur: ideo *Grotius* (ff) fontem juris naturalis ad appetitum mutuæ societatis retulit, *Puffendorfius* vero omnis juris naturalis principium socialitatem esse jussit, cum tamen societatis custo-

(dd) Vid. Gedancken vom gesellsch. Leben §. 124.
(ee) loc. cit. §. 1. (ff) in Proleg. de Jure belli & pacis §. 16.

stodiai, quemadmodum alibi a nobis demonstratum modo indicavimus; ex principio altiori derivetur, nec omnem juris Gentium ambitum in sensu Ictorum Romanorum, nedum naturalis emetiatur. Sed parum refert, quid de custodia societatis sentiant alii; sufficit eam ex natura hominis propria deduci ac inde ulterius pleraque derivari posse, quæ juris Gentium esse dicuntur in Pandectis. Diximus porro defensionem famæ a Ictis Romanis ad jus Gentium referri. Enimvero nec difficile est ostendere, quod notioni juris Gentium, quam menti *Gaji* conformem statuimus (§. 14), defensio famæ conformis sit. Homo enim ob rationis ac libertatis usum & abusum virtutis ac vitii, adeoque laudis ac vituperii capax est, consequenter ad virtutem colendam, vitium fugiendum obligatur. Suo autem exemplo aliis prodesse debet, ut & ipsimet ad virtutis studium & fugam vitiorum incitentur. Quamobrem non sufficit, ut homo agat quod rectum est, ac actionum suarum sibi conscius conscientiæ tranquillitate fruatur; sed nec aliis ma-

lus videri debet, cum non sit. Famæ adeo bonæ inter omnes, quibus cum vivit, studere tenetur. Ex ipsa quoque societatis custodia, homini jure Gentium injuncta ex mente *Gaji*, non uno modo apparet, famam esse conservandam: id quod cum experientia obvia constet, modo ad eam attendere velimus, de eo specialiora dici nil attinet.

Principia notioni juris civilis Gaji investigandæ inservientia.

§. 21. Mittimus adeo jus Gentium & ad civile properamus. Eadem vero in notione menti *Gaji* conformi indaganda utemur methodo, qua in antecedentibus usi sumus. *Gajus* affirmat jus civile arbitrio populi constitui & esse jus unius civitatis seu populi alicujus in societatem civilem, quam & Remp. vocant, coëuntis proprium atque duplici hoc nomine idem opponit juri Gentium, quod ratio naturalis constituit inter omnes homines & apud omnes peræque custoditur (gg). Monet *Ulpianus* (hh), jus civile neque in totum a naturali vel gentium recedere, nec per omnia ei servire. Itaque cum aliquid addamus, vel de

tra

(gg) l. 9. ff. de I. & I. (hh) l. 6. cod.

trahamus juri communi, jus proprium, id est, civile effici. Ea igitur formanda est juris civilis notio, ut demonstrari possit, in eo constituendo aliquas fuisse arbitrii populi partes, atque ideo ipsum non in totum a jure naturali vel gentium recedere. Ea formanda est notio, ut inde appareat, quomodo addentes vel detrahentes aliquid juri naturali & gentium efficiamus jus civile. Ea denique formanda est notio, ut inde reddi possit ratio, cur jus istud sit civitatis hujus proprium. Etenim hoc pacto juri civili conveniunt prædicata a *Gajo* & *Ulpiano* eidem tributa, consequenter per principia ontologica & iisdem consentanea logica fieri non potuit, ut in notione illius determinanda a mente illorum juris antistitum aberraverimus.

§. 22. Quoniam igitur jus civile est civitatis cujusdam proprium, non vero apud omnes homines peræque custoditur, si vel maxime eos spectes tanquam in societatem civilem coëuntes, quæ hic civitatis nomine designatur (§. 20); id utique, per quod determinatur, non in omni civitate, sed ea saltem, *Quænam ex istis principiis consequantur.*

tem,

tem, in qua jus constituitur, deprehendatur necesse est. Omnium evidentissime idem ex contrario patet. Sit enim ratio determinans hujus juris in omni civitate seu in notione civitatis in genere contenta; erit ergo jus, quod ea constituit, omnium civitatum commune: id quod asserto *Gaji* repugnat. Ponamus rationem eandem in essentia ac natura hominis contineri: erit ergo jus, quod ea constituit, omnium hominum proprium, quod *Gaji* asserto denuo contrariatur. Immo erit idem jus pars juris gentium, ab eodem ne quicquam recedens: quod e diametro oppositum *Ulpiani* effato. Ponamus denique rationem determinantem juris civilis in natura ac essentia hominis omniumque animalium communi reperiri: erit adeo jus istud omnium hominum ac animalium commune, consequenter totum cum jure naturali coincidet: id quod denuo ab effato *Ulpiani* abhorret. Atque hinc intelligimus, quænam sit illa ratio, qua jus civile constituitur: cum enim nec in essentia & natura hominum atque animalium communi, nec in hominum propria

pria deprehendatur, cœco tamen impetu ad ferendas leges ferri legislatores juri gentium in sensu ICtorum Romanorum repugnet, cum hoc admisso a jure naturali & gentium prorsus recederet jus civile, quod *Ulpiano* non probatur; nihil relinquitur, quam ut rationem juris civilis a natura seu essentia civitatis propria derivemus, quemadmodum juris gentium ratio a natura & essentia hominum propria desumitur.

§. 23. Quodsi hæc perpenderis & ad animum tibi revocaveris definitiones juris naturæ ac gentium, quas menti ICtorum Romanorum conformes supra dedimus (§. 15), ad earum analogiam condes etiam definitionem juris civilis eorundem menti consentaneam, quod scilicet *jus civile* sit ea actionum determinatio, cujus ratio in civitatis cujusdam statu singulari continetur. Ita v. gr. *jus Romanum* est, cujus ratio in Reip. Romanæ statu continetur. Dubium hic oriri poterat ad præcedentia attento, quod ne difficultates facessat omnino expendendum. Jus, quod ratio quædam naturalis constituit, *Notio juris civilis ICtorum Romanorum.*

tuit,

tuit, vel rationem ſui agnoſcit in eſſentia ac natura hominum & omnium animalium communi, vel in eſſentia ac natura hominum propria, hoc eſt, vel in notione generis, vel in notione ſpeciei continetur ratio iſta. Ecquis vero ignorat, eſſe notionem quandam omnium civitatum ſeu Rerump. communem, quæ genus quoddam conſtituit, eſſe vero etiam notiones quasdam nonnullis proprias, quæ ſpecies quasdam abſolvunt, ſub quibus Resp. ſingulares continentur. Neque dubium eſſe poteſt, quin legum rationes perinde ex notione civitatis in genere, quam hujus vel illius notione in ſpecie deſumantur. Eadem adeo ratio eſſe videtur, cur jus, quod ratio civilis conſtituit, in duas ſpecies diſpeſcatur, ob quam jus alterum quod ratione naturali nititur, in duas ſpecies diſtributum, jus nimirum naturæ ac gentium. Enimvero civitates condere eſt juris gentium (§. 20). Quamobrem quæ ex notione civitatis in genere deducuntur, hoc eſt, per rationes politicas generales determinantur, ea ad jus gentium referuntur, neque adeo

ull-

illa necessitas urget, ut jus quoddam peculiare constituatur, ex notione civitatis in genere derivandum. Cum status Rerump. diversi sint, jus unius civitatis non convenit promiscue civitati cuicunque alteri. Patet autem eas leges non posse esse communes, quarum ratio desumitur ab eo, quo duo Rerump. status a se invicem differunt. Quodsi ex adverso leges quædam habuerint rationes ab eo derivatas, quod diversæ Resp. commune agnoscunt; illas quoque communes esse nil quicquam prohibet. Hinc utilitas scrutandi rationes legum civilium elucescit, juris præsertim peregrini, quod in supplementum patrii minus completi venit. Patet etiam statum Reip. ante utiliter expendi, quam ad rationes juris civilis eidem proprii scrutandas animum appellas.

§. 24. Quemadmodum vero ex dictis apparet, quod posita ea notione juris civilis, quam menti *Gaji* & Ictorum adeo Romanorum consentaneam vindicavimus, jus istud civile sit civitatis datæ proprium & quod unusquisque populus id sibi constituat; ita non

Modus efficiendi jus civile ex communi;

non minus ex ea oſtenditur, quod neque in totum a naturali vel gentium jure recedat; nec per omnia ei ſerviat, ſed efficiatur, cum aliquid addimus vel detrahimus juri communi. *Juris* nempe *communis* nomine communi jus naturæ & gentium appellatur in oppoſitione ad civile, quod tunc *civile* audit (ii). Quæ *Ulpianus* generatim dicit de modo, quo jus proprium ex communi efficiatur, & orta hinc differentia juris naturalis & communis: nos in Politica integro capite ſpecialius cum per rationes, tum per exempla deduximus. Cum hic prolixioribus eſſe non liceat, uno ſaltem alteroque exemplo aſſertum *Ulpiani* confirmamus, & idem notioni juris civilis erutæ conſentaneum inde probamus. Introductis jure gentium dominiis furta ipſo jure naturali illicita ſunt, quemadmodum dicit *Paulus* Ictus (kk). Ex hoc præcepto juris naturalis, non eſſe furtum faciendum, efficitur lex civilis, ſi juri communi aliquid additur, nempe dum pœna furti conſtituitur, quam quis-

que

(ii) l. 6. ff. de I. & I. (kk) l. 1. ff. de furtis.

que populus pro arbitrio ſuo determinat. Apud *Hebræos*, quibus legem forenſem ſeu civilem tulerat Deus, furta quadruplo aut quintuplo luebantur. Apud *Græcos* ultra dupli condemnationem fures per aliquot dies vincti detinebantur. Apud *Alemannos* ultra reſtitutionem multipli pro diverſitate caſuum diverſimode determinati ad mulctam condemnabantur. Apud *Romanos* pœna furti pro diverſo Reip. ſtatu varia fuit (ll). Cum decemviri fures manifeſtis verberibus affectos ei in ſervitutem addicerent, cui furtum fuerat factum; ſervos vero ejusdem delicti reos virgis cæſos ex ſaxo præcipitari juberent: prætores pœnam nimis acerbam in pecuniariam quadrupli mutabant, ut alias poſtea inſecutas mutationes varias ſilentio prætereamus. Ex Conſtitutione *Carolina* pro diverſitate circumſtantiarum pœna vel eſt corporis afflictiva, vel capitalis, ut prima aut altera vice fures virgis cædantur, tandem laqueo ſuſpendantur. Leges adeo civi-

(Hor. ſubſ. 1729.) G les

(ll) Vid. *Vinnius* in Comment. ad Inſtit §. 5. de obligat. quæ ex delicto naſcuntur.

les apud diversas gentes diversis modis variant. Ratio diversitatis desumitur a diverso Rerump. statu, vi cujus vel minor, vel major pœna ad coërcendum delictum sufficit. Jure communi, quod ex notione civitatis in genere derivatur, furtum est puniendum: jure autem proprio vel civili accedit determinatio diversa pœnæ, ratione ex statu Reip. singulari desumta. Atque ita ex jure communi efficitur jus proprium facta illius ad civitatem datam applicatione, qua ex rationibus in eadem obviis determinatur, quod per notionem civitatis in genere adeoque jure communi indeterminatum relinquitur. Jure communi neminem contrahendo circumvenire licet atque adeo, si emtor pretium justo majus solverit, venditor restituere debet, quod ultra justum pretium fuit solutum. Jus proprium etiam a nobis receptum a jure communi recedit, non tamen in totum, neque per omnia ei servit: etenim si emtor ultra dimidium fuerit læsus, tum demum actio ipsi competit adversus venditorem, ut vel contractus

re-

elcindatur, vel pretium superfluum restituatur, optione venditori relicta (mm). Rationes desumuntur ex statu Reip. datæ, v. gr. quod apud nos difficilis sit ac valde sumtuosa juris sui in foro persecutio, quod læsiones infra dimidium nimis invaluerint, quodque subinde sint probatu difficiliores.

§. 25. Jus proprium quisque populus ipse sibi constituit (§. 2), atque adeo ab arbitrio ejus pendet, quid fieri, quid non fieri debeat. Unde jus civile jus arbitrarium dicitur, cum jus naturæ sit necessarium: illud pro arbitrio uniuscujusque populi mutari potest, cum illud in se immutabile sit. Enimvero ubi aliquid ex arbitrio nostro deciditur, non tamen desunt rationes, quas attendit arbitrium, nec eidem adversatur, quod rationes aliæ aliis sint meliores & quod præferatur illud, quod melioribus consentaneum. Quamobrem leges civiles arbitrium humanum constituit, etsi rationes a statu Reip. singulari desumantur, nec necessitas in locum arbitrii surrogatur, si eligatur, quod statui Reip. conve- *Quo sensu jus civile sit arbitrarium.*

G 2 nien-

(mm) l. 2. C. de resc. vend.

nientius, seu pro dato ejus statu optimum. Neque adeo refragatur menti *Gaji* notio juris civilis, quam eidem conformem dicimus (§. 23), etsi is affirmet jus civile populum quemque ipsum, atque adeo pro arbitrio suo, constituere, nostra autem notio desideret rationem a statu Reip. singulari petitam. Habent arbitraria suas rationes nec arbitrio nostro vis infertur, ubi ob rationes meliores unum alteri præferimus, non modo dum jus proprium constituitur, sed in aliis quibuscunque negotiis, immo in ipsis scientiis. Ita in Arithmetica characteres numerorum, quibus nunc utimur, præferimus aliis eosdem indigitandi modis antea usitatis, nulla necessitatis, sed sapientiæ lege, quæ salvo arbitrio sanctissime custoditur.

Notio juris naturæ gentium & civilis Autoris.

§. 26. Quamvis autem notiones juris naturalis, gentium atque civilis Ictorum Romanorum nihil contineant absurdi & in se veræ deprehendantur, ac præterea determinatæ sint, ut ex iis omne jus deduci possit, quod vel naturali ratione constitutum, vel ab arbitrio populorum in societates

civi-

civiles coëuntium pendet, modo habueris animum principiis sufficientibus, quæ sane haud pauca sunt, imbutum & ratiocinandi habitu polleas, quo sine veritas una ex altera colligi nequit, inviolata concatenationis lege, non exiguo profecto labore nec parvo temporis spatio acquirendo; negari tamen non potest, quædam in istis notionibus specialius esse determinanda, antequam omnia jura inde prompte deducantur. Quamobrem cum nos philosophiæ practicæ fundamenta jacturi in notionem illius juris inquireremus, quod natura constitutum esse a veteribus accepimus, primum statim erat, quod nobis occurrebat, rationem illius juris in natura hominis contineri debere, ita ut inde pateat, cur actio hæc sit honesta, ista turpis, cur hæc homini præcipienda, ista vero prohibenda. Enimvero in iis non acquievimus, sed ulterius inquisivimus, quænam sit illa ratio, ut absque ambage appareat, ad quænam attendendum sit, ubi actiones hominis liberas ad examen revocare earumque normam reperire volueris.

lueris. Reperi autem actiones necessarias, quas & naturales appellamus, a sapientissimo rerum conditore per rationes finales esse determinatas, quæ ad rationem quandam generalem tandem revocantur; liberas autem cum per easdem, tum per alias determinari posse, atque in casu primo prodire actiones naturæ humanæ convenientes, in secundo eidem adversas. Unde collegi principium ejus juris, quod naturalis ratio constituit, remotum esse identitatem determinationis actionum liberarum per easdem rationes finales, per quas naturales determinatæ sunt. Hac igitur determinatione cum nascatur consensus omnium actionum in homine, qualis ad perfectionem requiritur; porro observavi actiones illi juri, quod naturali ratione constituitur, conformes tendere ad perfectionem hominis ejusque status externi, cum qua aliorum hominum perfectio, quantum ea a nobis pendet, indivulso nexu cohæret. Atque ea tandem de causa omne jus naturali ratione constitutum ad hanc revocavi summam: *Facienda esse, quæ nos statumque*

que nostrum atque alios perficiunt; omittenda vero, quæ nos statumque nostrum aliosque imperfectiores reddunt: quorum istud identitate determinationis actionum naturalium & liberarum obtinetur. Hoc principium cum in applicatione adeo fœcundum deprehenderem, ut observatis veritatum concatenandarum legibus, omnes omnino actiones liberæ, sive honestæ, sive justæ, sive decoræ, per intrinsecas rationes admiranda prorsus harmonia inde determinari possint, etsi hic cœcutiant, qui systematicæ cognitionis notione destituti immediata principii parum adhuc intellecti ad quamlibet actionem datam applicatione determinare volunt, quid conveniat, quid non conveniat; notionem juris naturalis in immensum ampliavi, ut non modo jus illud homini cum brutis commune hominumque proprium comprehendat, verum etiam ad talia extendatur, ad quæ homo sese indifferenter habere putatur. Hinc factum est ut juris gentium titulum cum *Grotio* reservaverimus illi juri, quod inter integras gentes seu inter Resp. obtineri

ſas eſt: quod ex eodem fonte deri-vamus, integris Rebusp. inſtar perſo-narum ſingularium in ſtatu naturali vi-ventium conſideratis. Etſi autem ju-re naturali ſecundum noſtram ſenten-tiam illæ etiam actiones determinata ſint, quæ juris civilis eſſe putantur quod non inviti admiſerint, qui cum Ictis Romanis (nn) Jurisprudentiam civilem philoſophiæ partem perinde agnoſcunt, ac nos Jurisprudentiam naturalem ad philoſophiam referimus hoc tamen non obſtante in Politica oſten-dimus (oo), neceſſarium eſſe ut arbitrio uniuscujusque populi conſtituatur ju Reip. datæ proprium, eo prorſus mo-do, quo voluit *Ulpianus* (§. 21), dum juri naturali aut, ſi cum Ictis Roma-nis loqui amas, communi aliquid ad-ditur, vel detrahitur, modo addendi & detrahendi definito, quemadmo-dum ſupra jam indicavimus (§. 24).

Quomo-que Au-tori con-veniat cum Ictis Romanis. §. 27. Paucis hic multa dicuntur quæ claritatem ſuam mutuantur ab iis quæ in Metaphyſicis, Philoſophia mo-rali & civili, immo in Teleolog

(nn) l. 1. § 1. ff. de juſtitia & jure. (oo) Ge vom geſellſchafftlichem Leben c. 4. integro.

de finibus rerum naturalium tractata sunt, suo tempore autem oculatam mancíscentur fidem, quando jus universum naturali ratione constitutum in systema sumus redacturi, annotatis differentiis a jure præsertim Romano si quæ occurrunt, vel hujus etiam cum illo consensu. Sufficit nobis in præsente, quod vel levi attentione usus animadvertat, nostram juris naturalis seu communis atque civilis notionem notiones ICtorum Romanorum non evertere, sed clariores & fertiliores reddere, *ita* ut istæ nostra perficiantur. Id enim nobis propositum, dum philosophamur, ut, quæ ab aliis obscurius dicta sunt, per notiones nostras clariora evadant & intelligantur; quæ vere dicta sunt ab aliis, per nostra principia eorumque legitimam concatenationem tanquam vera agnoscantur; quæ denique imperfecta reliquerunt alii, nostris meditationibus perficiantur. Quod cum in omni veritatis genere valeat, in Jurisprudentia etiam civili succedere debet.

§. 28. Ceterum ex præsente tractatione de notione juris naturæ, gentium & *Scholion generale.*

 civi-

de usu præsentis meditationis extrinseco.

civilis ex mente Ictorum Romanorum discant velim, qui vitæ philosophantur, qua ratione in interpretatione eorum, quæ ab aliis dicta sunt, sit versandum & quænam ratio sit, quod vulgo in iis, quæ ab aliis dicta sunt, tot absurdi nobis deprehendere videamur. Ad mentem aliorum pervestigandam opus est Logicæ genuinæ notitia, quæ sibi a lapide Lydio non metuit alibi in apricum producto (pp): ut autem applicare ejus regulas possis animum multis notionibus imbutum habeas necesse est, quæ ad notionem verbis alterius jungendam ratiociniis pervestigandum requiruntur. Etenim si Logicæ ignoras regulas, quibus dirigitur mens nostra in notione pervestiganda, quæ alterius verbis respondet; perperam aliis tribues, quæ a mente ipsorum maxime abhorrent, ex significatu vocum tibi familiari de eadem per præcipitantiam judicans. Quodsi principia defecerint ad ratiocinia requisita, quibus ex iis, quæ ab altero clare dicta sunt, eliciuntur obscurius dictis

(pp) Log. §. 26. & seqq.

ctis convenientia; solæ regulæ Logicæ nihil proderunt. Quamobrem cum veriori Logicæ vulgo non studeant, quemadmodum fieri debere in opere Logico Latino (qq) docuimus, nec philosophiæ eam navent operam, quæ ad animum notionibus determinatis & fixis imbuendum sufficit, ratiociniorum exactorum genitricibus; non mirum, nihil esse frequentius quam ut mens aliorum pervertatur & absurda ac puerilia videantur, quæ & veritati respondent & profundum sapiunt acumen. Atque hoc pacto non solum patet via, qua præcipitantiæ devia evitantur, verum etiam ad rationes præcipitantiæ alienæ pervenitur, quas detexisse juvat, ut ex alieno casu discamus nobis vitanda, ne sero nimis vel nunquam sapiamus in nos aliosque injurii.

III.

De differentia intellectus systematici & non systematici.

§. 1.

In dissertatione præcedente mentionem injecimus intellectus systematici. *Institutum Autoris.*

(qq) §. 1227 & seqq.

tici. Quamobrem cum maximæ sit utilitatis nosse differentiam, quæ inter intellectum systematicum & non syste-maticum intercedit, quoniam plurima hinc deducuntur praxi apprime con-venientia; non inanem operam nec a præsente instituto alienam sumimus, dum illam luculenter explicare pro vi-rili annitimur. Vulgo notio intelle-ctus systematici non attenditur, &, si non prorsus obscura sit, maxime ta-men confusa est, ut adeo eam ad di-stinctam revocari necessarium sit.

Intellectus systematici & connexionis propositionum definitio.

§. 2. Vocamus autem *Intellectum systematicum*, qui propositiones uni-versales inter se connectit. *Conne-ctuntur* vero *propositiones*, si aliæ per alias tanquam per principia demon-strantur. Alia nimirum est connexio propositionum, quam rerum. Re[s] inter se connectuntur, si ratio, cur un[a] sit, continetur in altera, seu existen-tia vel actualitas unius per alteram de-terminatur. Istiusmodi autem nexu[s] in propositionibus locum non habe[t], neque enim veritas unius propositio-nis per veritatem alterius determina-tur, sed veritas tantummodo uniu[s]

pro

propositionis per propositiones alias demonstratur, quas veras esse agnoscimus. In qualibet propositione determinata prædicatum per notionem subjecti determinatur & ipsa hæc notio rationem sufficientem continet, cur prædicatum subjecto tribuendum, quemadmodum in philosophia prima, quæ proxime lucem adspiciet, a me demonstratum est. Unde in Logica ostendi (a), veritatem propositionis esse determinabilitatem prædicati per notionem subjecti. Atque ideo ex notione subjecti demonstratur, prædicatum eidem convenire, per propositiones alias, quibus tanquam principiis utimur. Quodsi volupe fuerit ea evolvere, quæ de forma demonstrationis ostensivæ in Logica (b) docuimus, connexio propositionum clarissima evadet.

§. 3. Veritates universales seu propositiones universales inter se connexæ *systema doctrinarum* constituunt. Etsi enim usus loquendi ferat, ut systematis nomen libris imponatur, in quibus scho- *Systema doctrinarum.*

(a) §. 513. (b) §. 551. & seq. (c) §. 829. Log.

scholæ, quem appello (c), ordine dicenda congeruntur, ita ut uno in loco compareant, quæ ad idem subjectum spectant, nulla prorsus habita ratione, quomodo cognitio unius a cognitione alterius pendeat; id tamen inde accidit, quod connexionis propositionum distincta, immo satis clara notione destituantur, non quod systematis alia utantur: videmus enim systematum vulgarium, hoc est, non re, sed nomine talium conditores laudari ob rerum pertractatarum connexionem, etsi nulla prorsus in opere commendato appareat. Propositiones profecto, quæ proponuntur, aut ea ratione ordinantur, ut unius veritas per alias anteriores demonstretur, aut ita disponuntur, ut veritas unius per alias anteriores demonstrari nequeat. In priori casu propositiones inter se connecti, ecquis negare ausit? In casu adeo posteriori minime connectuntur. Quodsi ergo in eo consentimus, in systemate doctrinas, quæ proponuntur, inter se connecti; defectui omnino attentionis ad notionem connexionis, aut ipsi hujus notionis defectui tribuendum, si quis congeriem propositionum ad idem

idem subjectum pertinentium, sed inter se minime connexarum systema vocet, propterea quod unum argumentum videtur rationem continere, cur de altero quoque in eodem libro tractatio instituatur, veræ connexionis doctrinarum seu propositionum universalium notioni falsa substituta (§.2.). Quodsi quis malit sensu quodam vago & minus determinato appellare systema, quod per nostram notionem fixam & determinatam tam augustum nomen non meretur; per nos utatur sua loquendi libertate, sed eadem nos quoque majore jure frui permittat, qui per leges methodi philosophicæ, quam alibi (d) explicatam dedimus, a vago & indeterminato vocum significatu abhorrere debemus.

Intellectus systematicus systematum amans.

§. 4. Quoniam intellectus systematicus propositiones universales inter se connectit (§. 2), in systemate autem doctrinarum propositiones universales nisi inter se connexæ locum non inveniunt; intellectus systematicus percipit voluptatem ex systematis

(d) in discursu præliminari operi logico præmisso §. 120.

matis; veri nempe nominis, conse-
quenter systemata amat, nec in co-
gnitione rerum acquiescit, nisi ea-
ad systema reduxerit. Atque in e-
prorsus differt ab intellectu non syste-
matico, quod ut appareat, notionem
intellectus non systematici animo reco-
lamus necesse est.

Intellectus non systematici definitio.

§. 5. Cum intellectus non systema-
ticus systematico ita opponatur, u-
non systematico instructus sit, qui sy-
stematicum non habet; ideo *Intelle-
ctus non systematicus* erit, qui propo-
sitiones universales non connectit, se-
singulas quasi cum ceteris nihil com-
mune habentes intuetur. Nimirum
propositiones non connectuntur, qu-
ita minime ordinantur, ut veritas uni-
us pateat continuo per veritatem ce-
terarum, quam independenter ab ist-
cognovimus. Qui libros vulgari mo-
do conscriptos evolvit, is satis super-
que intelligit, quid sit propositione-
non connectere, sed singulas a ceteri-
quasi sejunctas proponere. Mult-
tamen clarius idem patet, si librum
vulgari modo conscriptum cum Ele-
mentis *Euclideis* confert, ut differen-

tia inter propositiones nullo vinculo inter se cohærentes & propositiones arctissime inter se connexas in sensum veluti incurrat.

§. 6. Intellectum systematicum habuere Geometræ veteres *Euclides*, *Archimedes*, *Apollonius*, *Theodosius* & in universum Mathematici omnes veri nominis, qui scientia mathematica animum habent imbutum, nequaquam vero tantummodo habitum quendam sibi compararunt praxes quasdam ex Mathesi derivatas exercendi. Etenim in elementis *Euclideis* non occurrunt nisi propositiones universales, utpote sufficienter determinatæ, ita ut & notiones communes, quæ sine probatione sumuntur, ad formam propositionum universalium revocentur. Singulæ propositiones inter se connectuntur, cum posteriores per anteriores tanquam per principia demonstrentur. *Archimedes*, *Apollonius* & *Theodosius*, quorum opera uno volumine comprehensa edidit *Isaacus Barrowius*, si librum quintum, sextum & septimum *Apollonii* exceperis, quos pro deperditis habitos ex Arabica versione in La- *Intellectus systematici exempla.*

(Hor. subs. 1729.) H tinum

num translatos edidit *Joannes Alphon-sus Borellus*, ultra Geometriam ele-mentarem ab *Euclide* traditam pro-gredientes non modo eodem prorsus modo propositiones, quas tradun determinatas easque universales int se, verum etiam cum elementis *Eu-clidis* connectunt. Et quis nescit Mathe-maticos continuo inventa sua cum in-ventis anteriorum connectere? Quod quis ea de re dubitet, is evolvat ele-menta nostra Matheseos universæ, quibus præcipua veterum ac recentio-rum Mathematicorum inventa cum Elementis *Euclidis* connexa damus, ad-dituri in posterum peculiari volumi-ne, quæ ex sublimioribus hodie reper-tis desiderantur, cum iisdem conne-ctenda, ubi nova illorum editio lim-tior ad umbilicum fuerit perducta, cu-jus nunc Tomus primus sub prælo su-dat, præsertim cum in usum artis in-veniendi, quæ aliquam operis philo-sophici partem constituet, inventa ist accuratiori trutina nobis sint expen-denda. Si quis dubitet, num *Pto-lemæus* intellectum habuerit systema-ticum, propterea quod Almagestum

ipsiu

ipsius seu opus Astronomicum, cui ipse magnæ compositionis indidit nomen, communi more conscriptum videtur, utpote continuo discursu in capita digestum, is evolvat Mathematici clarissimi *Joannis Regiomontani* Epitomen operis *Ptolemaici*, in qua a *Ptolemæo* tradita ad formam elementorum *Euclidis* in propositiones digessit hasque cum Elementis *Euclidis* connectit. Sed in Mathesi prorsus hospes sit necesse est, qui in dubium vocaverit, Mathematicis & olim fuisse, & hodienum esse intellectum systematicum, cum intellectus systematici notionem non aliunde rectius quam ex scriptis Mathematicorum haurire possis.

§. 7. Videamus vero, an istiusmodi exempla etiam occurrant inter philosophos & eruditos alios. Inter veteres *Aristotelem* intellectum habuisse systematicum, ex Organo ipsius apparet: quod, si ad lectionem afferantur notiones, quæ ad idem intelligendum sufficiunt, ita conscriptum esse apparet, ut veritas una per alias demonstretur, simulque notio intellectus sy-

Exempla alia.

H 3 stema-

stematici in præceptis ibidem proposi-
tis contineatur. Neque ullus dubito, *Aristotelem* eam theoriam, quam in Organo suo proposuit, ex attenta lectione Elementorum *Euclidis* derivasse, quemadmodum mihi attenta demonstrationum mathematicarum, præsertim *Euclidearum*, consideratio ad theoriam Logicæ genuinam inveniendam profuit: qua reperta, nec inania esse præcepta intellexi, quæ *Aristoteles* tradidit, antea parum intellecta, cum genuinæ notiones ex praxi haustæ mihi nondum suppeterent. Etsi autem in ceteris scriptis *Aristotelis* non ea appareat methodus, qua *Euclides* usus est; non tamen desunt intellectus systematici indicia. Neque enim putandum est, quotquot dispositionem naturalem, quam Philosophi appellant, intellectus systematici nacti sunt, eos eandem ad istum habitum evehere vel pro temporum rerumve suarum cognitione evehere posse, ut omnem rerum cognitionem in systema actu redigant, quam sibi compararunt, vel systema animo in ideis conceptum cognitioni quoque symbolicæ inferant.

 Cui

Cui principia verioris Metaphysicæ intimius fuerint perspecta, communi experientia comprobata, si ingenii luce collustretur, ei manifesta sunt, ut, quæ per rei naturam fieri possunt, ad actum perducantur, extrinsecis opus esse determinationibus; quæ non semper in agentis rationalis potestate posita sunt. Sane *Confucius*, magnus ille Sinarum philosophus, is erat, in quo intellectus systematici naturalis dispositio eminebat: quæ enim in ideis ipsius continebantur, non modo acumen profundum sapiunt, verum etiam pulcherrimo nexu inter se cohærent, ut, qui intellectu systematico pollet ac notionibus animum habet refertum, verbis factisque *Confucii* respondentibus, in systema ordinatissimum redigere queat veritates universales in ideis *Confucii* clarissimis, sed minime distinctis olim contentas. Quoniam tamen in ea incidit tempora, ubi deerant, quæ extrinsecus in dispositionem naturalem ad habitum evehendam influere debebant; ipsum habitum nunquam fuit consecutus. Non tamen otiosa ac inutilis prorsus eidem erat dispositio

illa naturalis intellectus systematici prorsus præclara: neque enim absque ea ideas rerum moralium atque civilium solas animo infixisset, quæ systema pulcherrimum idemque veritati consentaneum comprehendunt ab eo in apricum producendum, qui ideas *Confucianas* in animo suo excitare ac veritates universales in iis latentes eruere, erutas inter se connectere valet.(e) Inter recentiores philosophos, qui nomen clarissimum fuere consecuti, *Cartesius* intellectus systematici exemplum præbet, quemadmodum ex ejusdem Meditationibus & Principiis liquet, magni vel hoc nomine faciendus, quod modum ex notionibus distinctis philosophandi nobis aperuit, profligatis ex philosophia confusis atque obscuris, quæ Scholasticam obscurabant, etsi ab ipsomet (quod in primo autore ferendum) non sufficienter exculto, ab asseclis vero in abusum pertractum. Non omnes recensemus cum veteres, tum recentiores philosophos, quibus intellectus fuit systematicus, cum tantum

(e) Vid. Oratio de Sinarum philosophia practica.

um exempla commemorare nonnulla velimus, nequaquam vero nobis propoſitum ſit eundo per omnium ſeculorum memoriam catalogum eorum contexere, qui intellectum ſyſtematicum poſſederunt. Ut vero appareat, intellectum ſyſtematicum non eſſe Mathematicorum & philoſophorum proprium, exemplis in medium adductis unicum adhuc ſubnectere liceat. Prodeat igitur in ſcenam *Caſparus Neumannus*, Theologus apud Vratislavienſes nuper clariſſimus. Specimen is intellectus ſyſtematici luculentiſſimum exhibuit, dum in Geneſi linguæ ſanctæ ſignificatum vocum hebraicarum eſſentialem ſcrutatus eſt, & ea de re mentem ſuam in Clave, quam vocat, Domus Heber, uberius expoſuit. Eam enim ex cogitavit hypotheſin, quæ nonniſi ab intellectu ſyſtematico proficiſci poteſt, eoque modo hypotheſi ſua uſus, qui nonniſi ſyſtematicis convenit ingeniis. De veritate ejus judicent alii, quorum inter eſt Hebraiſmi fontes limpidos conſervari; nobis ſufficit hypotheſin iſtam prorſus ſyſtematicam deprehendi. Supponit enim

nos non habere ideas nisi rerum materialium & immaterialia concipi ad similitudinem materialium, ideas vero materiales resolvi in materiæ & motuum ideas simpliciores. Hinc litteræ hebraicæ vel materiam significant, vel certas motuum species, atque inde exsculpitur significatus quidam generalis vocum Hebraicarum, unde emphasis earum explicatur, cum hinc denominationis reddi possit ratio re, quam eædem denotant, intimius intellecta. Quoniam Theologo huic eminenti systematicus erat intellectus, ideo systema Theologiæ veri nominis adhuc desiderari affirmabat, cum in libris, quibus vulgo hoc nomen tribuitur, nondum ita inter se connexæ ipsi viderentur veritates theologicæ, quamadmodum in systemate fieri debebat. Immo sermones quoque ejusdem sacri, quos ad populum pro ratione muneris ecclesiastici habebat, intellectus systematici indicia præbebant manifesta non modo in textus explicatione, sed ejus quoque applicatione ad theoriam fidei ac praxin pietatis, cum unum continuo ex altero explicaretur & colligeretur, ut &

veritatum revelatarum consensus appareret, & theoria credendorum in praxin agendorum influeret. Veritates revelatas non minus inter se connecti posse, quam naturales, alibi ostendi (f). Nullum adeo dubium superest, quin in systema veri nominis eædem redigi possint. De utilitate istiusmodi systematis statuet, qui probe perpenderit, quæ de intellectus systematici præstantia & ejus præ communi prærogativa mox fusius docentur.

§. 8. Si quis differentiam, quæ inter intellectum systematicum & non systematicum intercedit, exemplis doceri cupit, is scripta *Cartesii*, Meditationes præsertim, Principia Philosophiæ & Tractatum de Meteoris cum scriptis *Gassendi* conferat. Etsi enim uterque merito suo philosophus magni nominis habeatur; *Cartesius* tamen alio prorsus modo philosophatur, quam *Gassendus*. Etenim *Gassendus* cum multæ ac diffusæ esset lectionis, de iis, quas tractat, rebus scitu non inutilia proponit non sine judicio eligens, quæ veritati magis convenire existi-

Differentia intellectus systematici & non systematici exemplis illustratur.

(f) Log. §. 980.

existimavit. Sed non perinde, ac a *Cartesio* factum apparet, ex principiis quibusdam positis continuo nexu cetera inde ab eo deducuntur. Unde & scripta *Gassendi* magis sunt ad captum atque palatum eorum, qui veritatum connectendarum notionem nullam habent, sed singulas tanquam cum ceteris nihil commune habentes intuentur, quam *Cartesii*, quem ubi legunt non intelligunt, cum eam attentionem afferre nequeant, quæ ad veritates inter se connexas perpendendum requiritur, in ingenia autem minus systematica non cadit.

Intellectus systematicus veritatem intimius perspicit.

§. 9. Agedum vero intueamur propius prærogativas, quibus intellectus systematicus non systematico præstat, ne inutili labore defungi videamur ubi veritates connectere & connexas in systema redigere tentamus. Primum itaque observamus, veritatem propositionum multo evidentius cognosci, ubi in systema fuerint redactæ, quam ubi vulgari more tanquam scopæ dissolutæ proponuntur. Constat enim nos veritates alicujus propositionis non esse convictos, antequam con-

ster

stet, & principia non sumi ad eam probandam nisi quæ certa esse jam cognovimus, & formam probationis legitimam esse (g). Formam probationis legitimam, quam alibi accuratissime delineavimus (h), vix tenebit nisi intellectu systematico instructus: id quod & a posteriori patet, cum communi eruditorum more argumenta magis indicentur, quam evolvantur, ut eorum vim ac efficaciam non sentiat intellectus systematicus. Sed demus intellectum non systematicum genuinam probationis formam comprehensam habere: cum tamen propositiones non eo ordine digestas didicerit, ut veritas unius per veritatem alterius pateat, unde eidem constat principia probandi, quæ sumit, esse certa, nec in probatione committi circulum? Alia longe est ratio intellectus systematici. Etenim is memoriæ non infixit propositiones, nisi quarum veritatem admisit ob veritatem antecedentium, ita ut, si opus fuerit, analysin instituere possit in prima principia, definitiones, axiomata atque principia ab experientiis claris deri-

(g) §. 570 Log. (h) §. 551. & seqq. Log.

derivata. Et quamvis superfluum fo-
ret analysin istam instituere; in dat
tamen quolibet casu certus est ea
institui posse: quod omnino suffic
ac revera perinde est ac si analysis act
instituta fuisset. Quodcunque igitu
intellectui systematico ad dijudicandu
offertur, id omne ad systema suum
quod animo comprehensum habet
refert, consequenter eadem evident
contuetur, qua systema effulget. Ha
ratione eandem evidentiam per omne
suam cognitionem conservat. Quod
vero systema aliquod veritatum anim
comprehensum non habueris, quo
ad dijudicandum offertur ad eas re
ferre teneris notiones nullo nexu co
hærentes, quas memoriæ infixi
Quamobrem cum de illarum verita
convictus minime fueris, sed vana fa
tem persuasione animum obstinatu
confirmaveris; nec ea majorem cert
tudinem habere possunt, quæ vi illo
rum principiorum tanquam vera a
plecteris. Assensus adeo dubiis fo
tunæ fluctibus commissus veritate
nisi casu non attingit. Mathemat
continuo ulterius progrediuntur

e

evidentiam ac certitudinem non aliter conservant, quam quod omnia tandem ad elementa *Euclidis* referant, quibus ad sacra illorum admittendi initiantur. Suppone enim systema veritatum paucarum earumque maxime communium, quæ tanto clariores erunt, quo notionibus communibus sunt propiores. Quodsi ulterius progressuri non admittant, nisi quæ ex principiis in systemate contentis certa ratiocinandi lege deducuntur; eo ipso systema continuis accessionibus augetur, ut plurium tandem opera conjuncta in molem excrescat. Non alia sane ratio est, quod Mathesis continuo nova capiat incrementa, cum disciplinæ ceteræ potius deformentur, quam excolantur, & decrementa magis patiantur, quam ut incrementis superbiant.

§. 10. Ex his adeo manifestum est, si intellectus formetur systematicus, securum fieri in scientiis progressum; modo caveamus, ne *systema elementare*, quod primas veritates continet, erroribus sit obnoxium. Etenim si errores pro veritate amplectaris, & ex iis

Securus in scientiis progressus unde pendent.

iis tanquam principiis alia deducas, da-
to uno absurdo sequentur plura & er-
ror continuo multiplicabitur, ita u
tandem systema errorum, non verita-
tum obtineatur: etenim errores non
minus inter se connectuntur & iisdem
ratiocinandi legibus alii ex aliis dedu-
cuntur, quibus veritates incognitæ ex ali-
is cognitis in apricum protrahuntur (i).
Exemplum habemus in *Spinosa*, qui ab
usu intellectus systematici condidit er-
rorum systema, propterea quod de-
fectu systematis elementaris errores ca-
pitales amplexus fuerit, antequam d
systemate condendo cogitaret, atqu
deinde pro ea, quæ ipsi erat, ingen
acie talia posuit principia, ex quibu
errores ejus demonstrativa quadam
ratione sequerentur. Intellectus syste-
matici est ex principiis, quæ de secu-
turis parum sollicitus æqua animi lan-
ce ponderavit, deducere, quæ certa
ratiocinandi lege inde sequuntur: in-
tellectu autem systematico abutitur
qui propositionibus, quas nondum
sufficienter probatas tanquam certa
sumit, principia aptat, ex quibus ea-
dem legitima ratiocinatione deducan-
tur

aii

(i) §. 626. & seqq. Log.

ur. Quodſi objicias, ſi propoſitio ad dijudicandum proponatur, aptanda quoque eſſe principia ad concluſionem, conſequenter id abuſui intellectus ſyſtematici tribui minime poſſe; haud difficulter oſtendimus, inſignem omnino differentiam intercedere inter propoſitionum ad ſyſtema relationem & principiorum ad propoſitiones datas aptationem, unde legitima ratiocinandi lege conſequuntur. Etenim qui propoſitionem datam ad ſyſtema, quod animo concepit, refert, is determinationem ſubjecti ſumit & ex ea vi principiorum e ſyſtemate mutuatorum legitima ratiocinatione colligit, quod per notionem ſubjecti determinatur, prædicatum. Quodſi idem fuerit cum eo, quod in propoſitione data ſubjecto tribuitur, propoſitionem ipſam tanquam veram amplectitur & ſyſtemati ſuo tanquam eidem congruam ſuperaddit de nova acceſſione lætatus. Quodſi vero diverſum ab illo prodierit, propoſitionem ipſam tanquam falſam rejicit & ex ſyſtemate ſuo tanquam eidem adverſam excludit, contrariam vero, quam & veram, & ſyſte-

mati

mati suo consentientem deprehendit eidem adjicit non minori quam antea voluptate perfusus. Alia longe est ratio, ubi principia ad propositionem aptantur, quæ vera sumitur, antequam ejus veritas fuerit perspecta. Etenim in hoc casu principia vel desumuntur ex systemate, vel aliunde petuntur. Ubi ex systemate desumuntur, quod veritates complectitur, ratiocinandi forma negligitur, quando principia vera aptantur ad conclusionem, quæ inde minime sequitur. Non desunt exempla inter ipsos Mathematicos præclari nominis. Ratio autem in promptu est. Etenim si ex principiis positis colligitur propositio, quæ inde minime sequitur, id vel vitio materiæ, vel vitio formæ accidit. Ubi principia desumuntur ex systemate vero, veluti ex elementis *Euclidis*, aut iisdem connexis disciplinis, vitium in materia minime hæret. Hæret igitur in forma: id quod & experiri datur, si ad exempla inter Mathematicos obvia animum advertas. Ubi principia aliunde petuntur, & ratiocinandi forma legitima observatur; ea in gratiam propositio-

sitionis finguntur ac ideo admittuntur, quod hanc inde sequi animadvertimus, quemadmodum accidit *Spinosæ*, nec inter Mathematicos primi ordinis desunt exempla, ubi aliunde certas conclusiones a priori demonstrare voluerunt, quo in casu ipsa quoque principia certa sint necesse est, cum ex propositione certa consequantur, si ea primum ponitur. Ubi principia aliunde, quam ex systemate petuntur, ac forma ratiocinandi simul negligitur; principia & vera, & falsa esse possunt, perinde ac conclusio vel vera est, vel falsa, ad quam illa aptantur.

§. 11. Vidimus necessitatem systematis elementaris, cujus defectu intellectus systematicus in errores incidit, & ex uno errore alios legitima ratiocinandi lege deducit. Docendum itaque est, quænam in systemate elementari condendo observari debeant, ut intellectui systematico formando & ad altiora præparando sufficiat. Omnis ad nostra cognitio ortum trahit a notionibus communibus, obvia experientia acquisitis, quibus vulgo utimur omnes in communibus vitæ negotiis. *Systematis elementaris ratio.*

Quamobrem in systemate elementari notiones istæ communes, quæ claræ quidem sunt, sed confusæ, universalitate in imaginibus singulorum latente, reducendæ sunt ad distinctas & verbis determinati fixique significatus expressæ ab imaginibus separandæ, ut abeant vel in definitiones, vel in propositiones universales ad ratiocinandum utiles, ubi veritates a priori deducendæ. His notionibus ita reductis utendum est tanquam principiis primis, nec admittendum tanquam verum systematique inferendum, nisi quod legitima ratiocinandi forma eorum ope ex assumtis eruitur, quæ vel definitiones nominales, vel determinationes subjecti in propositionibus natura sua hypotheticis constituunt. Hac ratione enim prima disciplinæ principia, quæ systema elementare continet, non modo inter se, verum etiam cum notionibus communibus connectuntur atque ab his lucem mutuantur, & si quis propositionem aliquam in dubium vocare velit, indirecta demonstratione in eas angustias compellitur, ut notionem communem ab omnibus

con-

concessam communique usu approbatam, quam & ipse praxis rectricem in casu dato agnoscit, immo volens nolensque agnoscere tenetur, negare cogatur, nisi illam concedere velit. Major adeo evidentia expectanda non est ea, qua systema elementare effulget, cum singula tantum habeant certitudinis gradum, quantum habent notiones communes, quas in dubium vocare nequit, nisi qui cum usu rationis ipsum sensuum usum ejuravit. Dedimus systematis elementaris notionem: quam in numerum impossibilium minime referendam esse docent elementa *Euclidis*. Acutissimus ille Geometra & veram systematis elementaris notionem habuit, & ei conforme opus condidit, præclarum antiquitatis monumentum. Axiomata enim, quæ sumit in Elemento primo & quinto esse notiones communes ab imaginibus separatas atque ad propositiones determinatas revocatas, ut iisdem sua constet universalitas, in philosophia, quæ proxime in lucem prodibit, prima ostendimus. Quæ in Elemento septimo comparent axiomata non sunt nisi

anteriora ad numeros applicata, caſu ſpeciali ex generali per immediatam conſequentiam collecto. Etenim cum *Euclides* elementa Arithmeticæ ab elementis Geometriæ diſtincta tradiderit, utrisque communia de magnitudinibus continuis atque numeris ſigillatim demonſtrans, propterea quod vetere cognationem, quæ inter Geometriam & Arithmeticam intercedit, non ſati clare perſpicerent; autor circumſpectus nihil deſiderari paſſus eſt, quod ad conſervandam evidentiam in utroque ſyſtemate elementari, geometrico & arithmetico, neceſſarium videbatu Majus adeo acumen probavit Elementorum conditor, ac vulgo putatur, genuinamque ſyſtematis elementaris notionem ipſo opere exhibuit: quæ ſan ratio eſt, cur a *Platone* ſummi acuminis philoſopho maximi fuerit habitu Etſi enim veritates mathematicas, qu elementis ſuis comprehendit, non ip invenerit, ſed plerasque ab aliis inventas in ſyſtema redegerit; plurimum tamen præſtitit, dum diſperſas collegi collectasque in ſyſtema veri nomini redegit & diſtincta explicatione ad no

tione

tiones communes reduxit, unde tanta earum nata est evidentia ac certitudo, ut attentus quivis lector ad assensum trahatur; tanta utilitas, ut ab iis maxime remotæ veritates aliæ evidentiam a notionibus communibus mutuentur minime negandæ, quamdiu ipsæ admittuntur. Enimvero erunt forsitan, qui negaturi sunt istiusmodi systemata elementaria etiam extra Mathesin condi posse, propterea quod *Euclidei* rationem minime perspectam habent, objecto tribuentes, quod methodo conveniebat. Enimvero qui ex opere nosto Logico perspexerunt, methodum, quam *Euclides* tenuit, non ab objecto, quod tractat, derivari, sed ex ipsa entis notione generali & mentis humanæ natura deduci; ei dubium istud veluti sponte sua evanescit, quatenus forma methodi difficultatem facessit. Quodsi vero quis alterum adhuc dubium urgeat, non prostare notiones communes, ad quas ceteræ disciplinæ eodem modo revocentur, quo Mathesis ab *Euclide* revocata fuit; ei quidem ipsum non aliter eximi poterit, quam ubi ipso facto

contrarium doceatur. In philosophia prima notiones plerasque omnes ad communes revocamus & propositiones demonstramus iisdem respondentes, veluti propositiones omnes, quas *Euclides* in axiomatis sumit aliasque iisdem affines. Hoc autem pacto non modo ipsam philosophiam primam ad notiones communes revocavimus, quæ omnium maxime ab iis abhorrere videri poterat; verum etiam ex parte plerasque disciplinas alias, quæ perinde ac Mathesis principia sua prima inde mutuantur: etenim si a Mathesi pura discesseris, quæ sola in principiis ex philosophia prima assumtis tanquam primis acquiescere valet, cum omnia ibi prorsus a priori deducantur, in disciplinis ceteris assumendæ adhuc sunt principia quædam alia, quæ notionibus communibus respondent, ad philosophiam primam minime spectantibus. Quamobrem & *Euclides* ad Opticam progressus & hujus quoque disciplinæ systema elementare daturus, assumit axiomata, quæ notionibus quidem communibus æque ac geometrica & arithmetica respondent

mini

minime tamen in philosophia prima demonstrantur, sed ad Physicam spectant aut, si mavis, naturæ cognitionem mathematicam. Quemadmodum vero Logicam ad notiones communes quasdam psychologicas reduximus, præter eas, quæ ex philosophia prima desumsimus; ita in ceteris quoque disciplinis ad eas tanquam fundamentum recurremus.

Qua ratione systema elementare ab erroribus immune obtineatur.

§. 12. Plurimum interest, ut systema elementare ab erroribus sit immune, quemadmodum paulo ante (§.10) evicimus. Quamobrem non immerito disquirendum, quomodo certi reddamur, nullum in istud errorem irrepsisse. Duplex adeo institui potest examen, alterum quidem a priori, alterum vero a posteriori. Examen a priori instituimus, ubi principia, quæ sine probatione sumuntur, ad exempla transferimus, ut appareat num universale in iisdem latens eidem respondeat, quemadmodum axiomata *Euclidea* ad examen revocamus; propositionum vero demonstrationes eo modo resolvimus, quem in opere nostro Logico docuimus (k): ex hac enim analysi

(k) §. 551. & seqq. Log.

lysi cum appareat, nec principia sumi demonstrandi, nisi certa, nec in forma ratiociniorum eorumque concatenatione a vero aberrari; nihil quoque in certitudine desiderari amplius potest (l). Quodsi vero verearis, ne aliqua ex parte attentionem tuam desiderari patiaris; examini a priori jungi præstat examen a posteriori. Fatetur *Leibnitius* (m), potissimam causam successus in Mathematicis esse, quod res mathematicæ sua examina & comprobationes secum ferant; sed in Metaphysicis hoc commodo nos carere affirmat. Enimvero nos non minus res philosophicas in universum omnes, quam mathematicas examina sua habere comperimus & ipso opere ostendimus. Examina rerum mathematicarum consistunt maxima ex parte in applicatione veritatum universalium ad exempla singularia. E. gr. Si problema quoddam algebraice resolvimus; data sumimus singularia & ex iis juxta formulam per calculum erutam determinamus numerum, vel numeros quæsitos

(l) §. 569. 570. Log. (m) in Actis Erudit. A. 1694. p. 111.

itos: qui si eas conditiones habere deprehenduntur, quos habere debent vi problematis, resolutio rite facta inde comprobatur. Enimvero quis nescit, in ipsa Ontologia, quæ Metaphysicæ pars omnium maxime abstracta est, nullam dari notionem, cui exempla minime ficta, sed vera convenientia afferri possunt? Habes igitur in omni philosophia examina, si idem a posteriori sive per observationes, sive per experimenta confirmes, quod a priori fuerat demonstratum: quod adeo certum est, ut nec theologia naturalis istiusmodi examinibus destituatur, quatenus per naturæ opera intimius perspecta a posteriori comprobantur, quæ in illa a priori demonstrantur (n). Philosophia experimentalis, cujus haud postremus usus est explicationes rerum naturalium a priori factas a posteriori confirmare, non intra Physicæ solius pomœria continetur, sed multo latius patet, ita ut ipsius theologiæ experimentalis quædam species detur, ubi de revelata, non naturali sermo nobis fuerit, utut hactenus non-

 dum

(n) Vid. die Gedancken von den Absichten der natürlichen Dinge.

dum pro sua amplitudine exculta. Se
ea de re dicemus aliquando ex institu
to. Quodsi igitur systemati non in
ferantur, nisi quæ ex anterioribus de
monstrata sive per observationes, siv
per experimenta fuere comprobata
nihil profecto obstat, quo minus syste
ma elementare, consequenter & omn
reliquum ab erroribus immune obti
neas, modo eidem condendo non an
te operam tuam addicas, quam ub
tanto operi par extiteris. De facultati
bus autem tuis non plus sperabis, quan
in iis est, ubi tibi intelligere datum fu
erit, quæ modo de systemate elemen
tari condendo (§. 11) & de notione sy
stematis in genere paulo superius (§
3) diximus.

Claritas in systemate conservanda.

§. 13. Ubi istiusmodi examina & com
probationes non negliguntur, clarita
simul per omne systema conservatur
Etenim veritates universales sicuti evi
dentiam habent a demonstratione, qu
assensus extorquetur; ita claritaten
ab exemplis, quibus illustrantur, &
quæ examina illarum præbent, ubi fu
erint vera. Claritas nimirum notio
nibus universalibus inest, quatenus ea
i

in singularibus intuemur: neque enim quæ mente separantur distinctisque nominibus insigniuntur, a singularibus, in quibus existunt, actu separari possunt, ut extra eadem sigillatim existant lucem verbis affusuræ sua præsentia, ne sint inania. Caveat vero, qui veritatis cupidus est, ne istiusmodi examina in pluribus casibus impossibilia per præcipitantiam pronunciet, qui talia a se institui non posse, nec hactenus ab aliis instituta esse agnoscit. Etenim si nostro more philosophaturi sunt posteri, multa ipso opere præstabunt, quæ nunc quomodo fieri debeant, minime intelligunt.

§. 14. Qui intellectu systematico præditi sunt, omnium facillime contradictiones vitant, ita ut præstantius contra eas remedium præscribi non possit continuo illo studio, quod intellectui in systematicum convertendo impendimus. Mathematici sane omnium maxime a contradictionibus liberi sunt, ita ut in talia minime incidant, quæ principiis primis contradicunt, etsi longissimo intervallo ab iis digrediantur nec principiorum memoriam tunc

Contradictionum evitatio.

temporis habeant, quo de his cogitant. Quodsi contingat, ut aliqua in re attentionem suam desiderari passi (id quod non una de causa accidit), in contradictoria incidant, quæ una cum systemate veritatum, quod ipsis est, consistere nequeunt, ea vel ab aliis, quibus attentio requisita non sufficit, facile animadvertuntur & emendantur, vel ipsimet alio tempore eadem animo volventes, quo is ab attentionis impedimentis vacuus est, contradictionem nemine monente perspiciunt & quod verum est erroneo substituunt, aut, ubi veritas detecto errore nondum patet; hunc missum faciunt, nec systemati inferunt, ne uno admisso absurdo sequantur plura. Nec desunt rationes a priori, quibus idem clarissime ostenditur. Intellectus systematicus omnem cognitionem suam in systema redigit, veritates universales inter se connectens (§. 2. 3). Quoniam igitur veritates inter se connectuntur, si aliæ per alias tanquam per principia demonstrantur (§. 1); ad demonstrandum propositionem quamcunque datam non sumuntur nisi principia, quæ in

in systemate continentur. Quamobrem cum propositiones posteriores ex anterioribus legitima consequentia deducantur; iisdem contradicere nequeunt: quin potius posteriora conveniunt prioribus iisque consentanea sunt. Etsi enim tantus sit eorum numerus, quæ in systemate continentur, ut omnium meminisse impossibile habeatur, immo si vel maxime quorundam anteriorum, a quibus tanquam principiis remotis pendet evidentia propositionis datæ, prorsus fueris oblitus, modo propiora noveris, quibus in contexenda demonstratione opus est; nunquam tamen in propositionem aliquam incidere poteris, quæ ulli in systemate contrarietur, cum singulis in eodem contentis consentire debeat, quæ nonnullis consentit instar principiorum demonstrationem ingredientibus. Enimvero intellectus non systematicus non eadem felicitate contradictiones evitat, quam systematicus. Cum enim propositiones inter se minime connectat, sed singulas sigillatim expendat, neque principia, quibus ad probandum eas utitur, sufficienter evol-

evolvat, resolutione in alia simpliciora facta, quod intellectus systematici proprium est, immo nec ex iis, quæ sumit, principiis distincta ratiociniorum analysi conclusiones deducat; nihil profecto facilius est, quam ut propositionem aliquam amplectatur tanquam veram, quæ aliis contradicit, quas defendit. Quodsi memoriæ non mandavit, quæ tanquam vera ante admisit; fieri omnino potest, ut de eodem subjecto nunc affirmet, quod ante negaverat, vel nunc neget, quod ante affirmaverat. Prostant ejus rei illustria exempla passim apud Autores famam latam consecutos, quæ hic in medium adduci eo minus necessarium existimamus, quo magis obvia sunt & pervulgata. Si cui sufficere videatur ad evitandum contradictiones, ut non amplectemur propositionem nisi veram, cum veritas veritati contradicere nequeat, etsi utriusque consensum minime perspiciamus; ei ambabus manibus largimur ipsum scopo suo potiturum, ubi nunquam admiserit tanquam verum, nisi quod evidenter verum agnoverit: etenim ipse *Euclides* in axioma-

tis,

is, quæ sumit, non aliunde certum reddit lectorem, ea sibi mutuo contradicere non posse, quam quod singula sigillatim notionibus communibus excussis vera deprehendantur. Enimvero non omnium propositionum veritas adeo evidens est, ut citra probationem agnoscatur, nec a posteriori propositiones determinatæ tanta facilitate formantur, præsertim ab intellectu minus systematico, ut certi esse possimus, nos rite determinasse subjectum nec nihil eorum omisisse, quibus positis demum ponitur prædicatum, cum & in veritate a posteriori investiganda constans esse debeat rationis ac experientiæ connubium. Neque hic provocare licet ad exemplum *Confucii*, qui, etsi dispositionem naturalem, qua pollebat, ad habitum nunquam perduxerit, ea tamen in moralibus & politicis dedit, quæ ab intellectu systematico notionibus convenientibus instructo optime inter se cohærere deprehenduntur (§. 7). Etenim *Confucius* nihil tradebat tanquam verum, nisi quod proprio experimento comprobaverat, notionibus singu-

lis

lis ex praxi propria derivatis, ita ut ipsemet subinde magistratum gereret, ne deesset experimentorum in doctrina civili capiendorum occasio. Quotusquisque vero est, qui illius exemplum imitari velit, vel possit, nostro præsertim seculo, ubi tantum non indispensabili lege tenemur, ut plura scire videri velimus, quam scimus, paucissimis tyrannidis consuetudinis jugo cervicem non submittentibus? Si qui in scriptis aliorum, qui, cum systematico intellectu polleant, systematicam offerunt cognitionem, contradictiones sibi offendere videntur; id vitio ipsorum accidit, quod methodi leges ignorant & notione contradictionis determinata destituantur. E. gr. Astronomus in parte prima Astronomiæ, quæ sphærica appellatur, affirmat, cœlum intervallo viginti quatuor horarum cum omnibus stellis circa tellurem rotari; in parte autem secunda, quæ Theoricæ fert nomen, contendit, terram moveri motu vertiginis cœlumque quiescere. Quodsi quis dicat, Astronomum sibi contradicere, cum uno in loco quietem telluris motumque

cœ-

cœli, in altero telluris motum cœlique quietem defendat; is ignorantiam methodi prodit, cum ignoret, quando ex eo, quod apparet, reddi poteſt ratio alterius, quod itidem apparet, apparens poſſe ſumi tanquam verum citra præjudicium veritatis, non autem idem amplius fieri poſſe, ubi illius ratio a priori reddenda. Demus vero irrepſiſſe alicubi in ſcriptum ſyſtematicum aliquam contradictionem defectu attentionis ſcribentis, cujus variæ eſſe poſſunt cauſæ; nullibi ſane facilius ea detegetur a lectoribus peritis, quam in iſtiusmodi ſyſtemate, nec alibi, quam hic, facilius corrigetur ipſumque ſyſtema integritati ſuæ reſtituetur. Quodſi *Euclidi* aliquid humani accidiſſet in conſcribendo ſyſtemate elementari, ut contradictio aliqua non patens, quæ in omnium oculos cadit, ſed latens, quam nonniſi intellectus ſyſtematicus detegere valet, alicubi irrepſiſſet; dudum illa ab aliis fuiſſet detecta pulcherrimumque ſyſtema ab hoc nævo liberatum.

Antinomia in jure vitanda.

§. 15. Quemadmodum vero contradictiones in omni veritatum genere non facilius evitantur, quam ſi eas

in systemata redigas; ita non rectius in jure antinomiæ, si quæ commissæ fuerint, deteguntur, & in corpore juris condendo evitantur, quam ubi leges systema quoddam efficiunt. Cum *Justinianus* Pandectarum opus condi juberet, disertis verbis præcepit, ut ea adhiberetur diligentia, quæ ad eliminandas antinomias sufficit. *Nulla*, inquit (o), *in omnibus prædicti codicis membris antinomia aliquem sibi vindicet locum; sed sit una concordia, una consequentia adversario nemine constituto.* Utrum desiderio Principis æquissimi fuerit satisfactum, nec ne; nemo rectius judicabit, quam qui leges in opere Pandectarum omnes in systema veri nominis redegerit: quod etsi difficile sit, non tamen pro impossibili haberi debet. Triplici potissimum labore defungi tenetur, qui arduum adeo opus aggredi audet. Etenim primum in interpretandis legibus danda est opera, ut genuinas notiones iis respondentes detegamus, rerum magis quam verborum rationem habentes, id quod consonum esse arbitramur

Cels

(o) l. 1. §. 8. C. de veteri jure enucleando.

Celsi effato notissimo (p), quod *scire leges non sit verba earum tenere, sed vim ac potestatem*, cum vim ac potestatem constituat notio, quæ verbis respondet. Et quoniam in cognitione veritatum universalium inprimis caveri debet, ne errore ullo imbuatur animus, intellectui præsertim systematico valde nocuus (§.10); in mente tamen aliorum interpretanda tamdiu verba eorum ita explicanda esse, ut nullus sit inter ea nec a rebus dissensus, & supra monuimus, & ratione confirmavimus (§. 4. II). Idem quoque in interpretandis legibus fieri debere tanto confidentius pronunciamus, quod *in ambigua voce legis eam potius accipiendam esse significationem, quæ vitio caret, præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit*, idem *Celsus* inculcet (q). Leges deinde revocandæ sunt ad rationes generales, unde tanquam a principiis pendent, ita ut positis istis principiis immutabili consecutionis lege ponantur etiam leges. Tandem eædem leges cum principiis suis ordinandæ, ut appare-

 at,

(p) l. 17 ff. de LL. (q) l. 19. eod.

at, tum quomodo principia ista a l
invicem, tum leges ab hisce principii
atque a se invicem pendeant: per ge
neralia enim illa principia in luculen
tam consonantiam leges erigunt
Sed nostrum non est in præsente d
tantis moliminibus disserere enuclea
tius. Ceterum quæ hic de antinomi
is in jure evitandis præcipiuntur, e
non tantum jus civile Romanum re
spiciunt, quod in unum corpus col
ligi jussit *Justinianus*; sed & de omn
jure civili, quocunque in loco & quo
cunque tempore condatur, nullo *respe*
ctu habito ad Romanum, accipiend
sunt. Ponamus enim statuta civitatis cu
jusdam in systema fuisse redacta; leg
quascunque in posterum ferente occa
sione eidem consonas addere licebit
modo a consiliis sit, qui methodo pol
let; sine qua cohærentia tradere no
artis, sed fortunæ est. Quodsi jus i
systema veri nominis fuerit redactum
tum singulari quodam jure *Corpor*
nomen merebitur, cum corpus anima
le systema referat, in quo organa eo
rumque partes ea lege ordinantur, qu
veritates in systemate ordinari conve
nit.

§. 16

§. 16. Qui intellectu systematico præditi sunt, ab autoritatis præjudicio immunes, & eclecticos agere apti sunt. Qui enim intellectu pollent systematico, iidem non admittunt, nisi quod per principia in systemate contenta demonstrari potest. Judicant adeo ex intrinsecis rationibus, minime autem ex extrinsecis, (quarum differentiam me luculenter alibi (r) tradidisse memini) non tribuentes prædicatum subjecto, nisi vi notionis ejusdem. Enimvero autoritas inter rationes extrinsecas locum habet, ad quas confugiunt, qui intrinsecas minime capiunt. Eclecticum agere dicitur, qui ex Autoribus optima quæque seligit verum a falso separans, certum ab incerto discernens. Qui intellectu systematico gaudet, is Autorum volumina fugitivo oculo percurrens, prætermissis in systemate suo jam contentis attentionem in iis solum propositionibus figit, quæ sibi nondum perspectæ sunt. Eas ubi intellexerit, vel notionibus suis convenienter explicaverit, ex notione subjecti per principia

Autoritatis præjudicium quomodo evitetur & quinam eclecticum agere possit.

(r) §. 1004. Log.

ex systemate suo desumta deducere al-
laborat: quodsi per ea deprehendan-
tur veræ, eas systemati suo adjicit; si
falsæ, easdem missas facit (§. 9).
Atque adeo non eligit nisi veritati
consentanea, erroneis ac dubiis eo-
rum autoribus relictis. Obiter obser-
vamus hinc apparere, quantum fal-
lantur, qui electicam philosophiam
demonstrativæ opponunt, quasi ne-
cessario scopæ sint dissolutæ, quæ ex
autoribus in eadem principia minime
consentientibus eliguntur. Immo si
intellectu systematico instructus ad au-
tores legendos accedas, non uno mo-
do contingit, ut, quod paradoxum
si non prorsus absurdum judicabitur
plurimis, ab iisdem discas, quæ ipsi-
met ignorarunt sicque ipsis doctior
ab eorum libris recedas. Fieri enim
potest, ut propositio juxta notiones
systematis tui explicata sensum fun-
dat verum, quæ ex mente autoris in-
tellecta fuerit falsa. Nec minus acci-
dit, ut alia propositio, quæ certum
ex autore sensum non habet, talem in
systemate tuo consequatur, verbis au-
toris de re cogitandi ansam præben-

tibus

tibus, quæ alias mentem tuam non subiisset. Ex eadem ratione novo commodo contingit, ut intellectus systematicus ex aliorum erroribus eliciat veritatem, ad quam alias eidem pervenire datum non fuisset. Cum adeo grato animo agnoscat, qui intellectu systematico gaudet, si quis ei vel ansam dederit veritatem investigandi, ab aliis reprehendendis ob errores commissos abhorret ridens intellectum non systematicum, quod ab errore metuat veritati; etenim si in systemate patet veritas, error eidem oppositus sponte sua ruit. Atque ea ratio est, cur intellectu systematico præditi in veritate adstruenda toti sint, in erroribus confutandis nulli, nisi singularis quædam ratio suaserit aliquem quasi in transitu notari, cum e contrario qui intellectum non systematicum habent in impugnandis erroribus toti sint, in veritate adstruenda fere nulli, etiamsi errorum refutatio viribus eorum superior sit.

§. 17. Quodsi systemata veri nominis tostent, errores nos parum angunt. Etenim propositiones apud alios oc- *Errorum evidens detectio.*

currentes ubi fuerint propositionibus in systemate contentis contrariæ, eo ipso falsæ deprehenduntur, quod iisdem contrarientur, cum in systemate non contineantur nisi demonstratæ (s). Quodsi erroribus contrariæ propositiones in systemate non occurrant, per eas, quæ in systemate continentur, tanquam per principia vera vel contrariæ erroribus propositiones deducuntur, vel per demonstrationem indirectam falsitas erronearum detegitur ope eorundem principiorum. Ubi contingit per principia in systemate contenta errorem detegi non posse, falsa propositio nobis dubia manet, neque adeo in systema recipitur. Quodsi denique in ipso systemate errores fuerint commissi, lector attentus, si vel maxime tyro sit, eos detegit, ubi demonstrationes rite evolvit, quemadmodum fieri convenit & quomodo fieri debeat alibi (t) docuimus. Systematis nimirum formæ debetur facilis erroris in eo admissi detectio, non lectoris acumini, multo minus acumini majori eo, quod autori est, quemadmodum tyronibus subin-
de

(s) §. 1035 Log. (t) §. 551. & seqq. Log.

de videtur, in quibus defectus judicii toleratur. Ceterum cum errores in systemate admissi sint adeo evidentes, ut vel tyroni attento pateant; multo minus iidem attentionem autoris effugiunt, ubi ad eos examinandos accedit mente magis serena & ab iis obstaculis libera, quæ illam, cum systema conderet, impedivere. Quamobrem qui intellectu systematico pollent a pertinaci errorum defensione maxime alieni sunt. Etenim si ipsis non unica cordi fuisset veritas, morem communem secuti verbis ancipitibus sua proposuissent, ut iis sensum attribuere possent ab adversariis impugnati, qui commodus tunc videretur, & suæ menti conformia asserere valerent, quæ ab aliis de ea re posthac fuerint detecta. Intellectus enim systematicus non adeo hebes est, ut non perspiciat ista artificia, quibus subinde magna etiam ingenia utuntur, qui vanitate gloriæ ducuntur.

Cur plura non addantur de præstantia

§. 18. Equidem plurima adhuc supersunt, quæ de præstantia intellectus systematici in medium afferri poterant: enimvero cum in posterum in his ho-

intelle-ctus systematici. ris subsecivis data opera de iisdem commodius dicturi simus, quæ nosse juvat, in præsente ab iis merito abstinemus. Abunde nobis sufficit, patere ex jam dictis satis superque insignem prorsus differentiam, quæ inter intellectum systematicum & non systematicum intercedit, utut ea, quæ maximæ utilitatis sunt, veluti studiorum litterariorum uniformitatem, non sine maximo detrimento hodie fere penitus neglectam, silentio præteriverimus.

IV.

De Medico Astronomos imitante.

§. I.

Aliorum ea de re sententia. ARchibaldus Pitcarnius, Medicus præclarus, in Oratione, qua ostendit Medicinam ab omni philosophorum secta liberam esse debere (a) contendit, *Medicos oportere Astronomorum institutum sibi imitandum proponere, qui non vulgo gratas, aut ab Oratoribus acceptas opiniones in artem suam*

(a) Vid Opuscula Medica p. 5. edit. terr. Roterodam 1714.

uam adsciscant, neque motibus siderum expediendis advocent quantumvis populo placituram de mundo fabulam; sed observationes longa temporum locorumque intercapedine dissidentes motuumque cœlestium phænomena methodo sibi familiari & omnibus utili conferendo, vires illas definiant, quibus corpora mota ad alia sive mota, sive immota contendunt. Jubet igitur & Medicos *observationes, quæ institutæ sunt & ubique instituuntur, circa morbos morborumque auxilia conferre & nulla habita ratione opinionum, quæ sensu perceptis certitudine cedunt, ex eo, quod fieri solet, quid futurum sit ac faciendum colligere.* Sententiam *Pitcarnianam* probant suamque faciunt, qui hypotheses Physicorum commentitias e Medicina exulare jubent & *Hippocratis* institutum laudant, qui sedulus & circumspectus in observando non aliam admisit theoriam, quam quæ ex observationibus inter se collatis deducitur.

§. 2. Sed nobis jam non propositum est ab aliis dicta repetere, verum quid nobis ea de re videatur exponere. Medici Astronomos imitari jubentur

Quæ hic primo loco expendenda.

bentur in arte salutari excolenda: ut igitur constet, quid imitari debeant, Astronomorum morem propius intueamur necesse est, ne attentionem effugiat quod usui esse possit. Spectanda vero est Astronomia non modo in adulta ætate, quam nunc consecuta est; sed in ipsis incunabulis, ut appareat a quibus initiis creverit & quomodo successive ceperit incrementa. Sic enim plura observare licebit Medico imitanda, quam quæ a *Pitcarnio* annotota fuere, eaque apprime necessaria, ubi scopo suo potiri voluerit.

Observationes primæ Astronomorum & quomodo iisdem utantur.

§. 3. Antequam Astronomia nasceretur, non aliæ observationes in potestate erant, quam quæ sua sponte sese offerunt omnibus, ipsi etiam vulgo, oculos in cœlum nocturno tempore attollenti, dum stellæ luce sua eosdem perstringunt. Qui igitur ad Astrorum scientiam animum appellebant, ab observationibus communibus initium facere tenebantur, ad quas non alio instrumento opus erat quam oculo in usum contemplationum cœlestium a Deo nobis concesso. Omnis adeo Astronomia ad observationes tan-

tandem communes reducitur ac inde evidentiam ſuam mutuatur, cum notiones ceteræ in has reſolvantur. Ex hiſce igitur obſervationibus, in ſubſidium vocatis principiis aliis, veluti geometricis ac opticis, colligunt, quæ legitima ratiocinandi forma inde conſequuntur. Et hoc pacto primæ enaſcebantur veritates aſtronomicæ, ceterarum ſemina. Cum nos in Elementis Matheſeos Aſtronomiam in ſyſtematis formam redegerimus, a communibus quoque obſervationibus exorſi ſumus indeque deduximus, quæ ex iis conſequuntur, ut ſingulis ſua conſtaret certitudo. Quodſi quis obſervationes communes in Elementis Aſtronomiæ in medium allatas & quæ inde colliguntur attentius conſiderare dignetur; is abunde animadvertet, in ipſis obſervationibus communibus occurrere aliquod diſcrimen, ob quod aliæ alias præcedunt. Omnium enim prima eſt, quæ primo ſtatim obtutu peragitur, neque deliberationem prærequirit, neque moram poſcit, per quam continuetur attentio. Eidem ſuccedunt aliæ, quæ & attentionem deliberatam, & diuturniorem exigunt,

ob-

ſervationibus anterioribus vel iis, quæ ex ipſis deducta fuere, anſam ad ulteriores ſuppeditantibus. Succeſſus, quem experiebantur in anterioribus, attentioni acumen & patientiam jungebat in hominibus ſciendi cupidis. Obſervationes ipſas non recenſeo nec quæ inde colliguntur refero, ne repetam alibi dicta.

Quid faciant Aſtronomi, ſi dubia ex obſervationibus colliguntur.

§. 4. Dum vero ex obſervationibus communibus primas deduxere notiones, fieri haud quaquam poterat, ut ſingulæ eſſent certæ, ſed quædam dubiæ permanebant, ita ut per obſervationes communes de earum veritate ſtatuere non daretur. E. gr. cum ſtella eadem continuo mutet ſitum reſpectu puncti cujusdam fixi in ſuperficie telluris dati; per hanc obſervationem dubium manet, utrum cœlum cum ſtellis circa tellurem quieſcentem ab ortu in occaſum moveatur, an vero terra ab occaſu verſus ortum intra cœli quieſcentis cavitatem circa axem convertatur. Initio igitur judicium ſuum ſuſpendit Aſtronomus de rei veritate: ut tamen ulterius progredi poſſit, quod dubium eſt ſumit tanquam verum, viſurus

urus quæ inde consequantur & num ea observationibus ulterioribus consentanea deprehendantur. Immo si contingat, respectu nonnullorum phænomenorum hypotheses aliquas æquipollere, quarum una vera esse debet, dubia utitur tanquam vera, quæ phænomenis facillime determinandis inservit. Ita cum respectu motus primi, seu ortus & occasus stellarum hisque connexorum phænomenorum perinde sit, sive cœlum terra quiescente moveatur, sive terra cœlo quiescente in gyrum agatur, prior autem hypothesis phænomenis motus primi determinandis aptissima sit; hanc sumit tanquam veram in parte Astronomiæ sphærica, quamdiu ipsi nonnisi cum motu communi res est, propterea quod legum methodi tenax eandem alteri præferret in hoc casu, etiam ubi jam constaret, alteram veram esse, hanc vero falsam.

§. 5. Stabilitis per observationes communes primis notionibus, quærendorum sese obtulit numerus, quæ antea latebant, ita ut jam constaret, quænam desiderarentur, etsi nondum pateret,

Quomodo ad observationes astronomicas pervenerint.

teret, quomodo iisdem potiri poſſent. Jam igitur quærenda ſibi propoſuerunt per modum problematum ſolvendorum: quorum ſolutiones cum aggrederentur, iisdem porro innoteſcebat, quænam tanquam data præſupponi debeant, antequam ſolutio ſit in poteſtate. De datis jam ſolliciti obſervationes excogitarunt, ſtudio acquirendas & certo inſtrumentorum apparatu inſtituendas, quas aſtronomicas appellavere, ut a communibus diſtinguerentur non minus quam aliis in alium uſum conquiſitis.

Quibus principiis fuerint uſi.

§. 6. Obſervationes communes primas ſuppeditant notiones vel definitionibus nominalibus, vel judiciis intuitivis formandis inſervientes. Ex iis itaque ſolis nihil ratiocinando colligitur; verum aliis inſuper principiis opus eſt. Ut inde colligatur quod certum eſt, principia certa eſſe debent. Utuntur autem Aſtronomi principiis geometricis & arithmeticis, ſubinde etiam opticis: unde quæ per illa colliguntur nullam incertitudinis labem inde contrahunt. Etenim ſi contingat ex obſervatione data certum colligi

igi non posse; quod inde colligitur, nondum ut certum colligitur, sed ut tale, quod observationi datæ non repugnet, adeoque ea salva esse posset, modo non obstarent alia, cum eadem salva etiam aliter esse queat. Exemplum paulo ante (§.4) allatum dicta confirmat, quo observatione de continua situs stellarum respectu puncti fixi in tellure dati variatione salva colligitur, vel cœlum circa Tellurem quiescentem, vel Tellurem circa axem intra cœlum quiescens moveri. Antequam igitur observationibus communibus uti poterant ad notiones Astronomiæ fundamentales formandas & nde ulterius modum investigandi per observationes minus communes data, quibus quærenda determinantur, deducere poterant; principiis arithmeticis & geometricis animum imbueant, a quibus omnis successus unie pendebat.

Quomodo observationibus utantur astronomicis.

§. 7. Observationibus astronomicis quisito studio instrumentorumque paratu institutis eodem modo usi nt, hodienumque utuntur, quo mmunibus fuerant usi. Nimirum

applicatis Geometriæ ac Arithmetica principiis, præsertim Trigonometria utriusque regulis, & in subsidium porro vocatis iis, quæ tum ex observationibus communibus, tum astronomicis anterioribus collecta fuerant, inde colligunt, quæ inviolabili consecutioni lege consequuntur. Est enim Astronomo intellectus systematicus, quem paulo ante delineavimus, atque adeo veritates, quas cognoscit, inter se connectit, nec in cognitione rerum acquiescit, nisi eam ad systema reduxerit (§. 4).

Examen, quod Astronomi instituunt, repertorum. §. 8. Enimvero quamvis systemata ament Astronomi, non tamen in systemate condendo præcipitantiæ se dedunt, aut in semel condito acquiescunt. Veritatem enim amant, nec systema ipsis placet nisi veritatum, ac omni erroris labe immune. Quamobrem cum difficillimum sit in cognoscendis rebus a cognitione nostra tam procul remotis, cum quibus Astronomis negotium est, ad veritatem liquidam pervenire; ideo observationibus plenam fidem non habent, utut fa

co

conſcii ſint, ſe omnem adhibuiſſe diligentiam, quæ ab homine circumſpecto adhiberi poterat: neque enim ignorant ſibi tanquam hominibus aliquid humani accidere poſſe, attentione ſua in uno ita defixa, ut alterum non advertatur, quod non minus mentis oculorumque aciem in ſe trahere debebat, resque ipſas ita eſſe comparatas, ut non prima ſtatim vice ſatis exacte determinentur. Itaque easdem obſervationes ſæpius repetere non piget, etſi à pluribus jam ſumma induſtria celebratas, atque a ſe ipſis non minore iteratas, ut reperta confirmentur vel corrigantur. Præterea ſi, quæ inde collecta fuere, veritates univerſales fuerint, non numerorum determinationes ſingulares; de novis obſervationibus ſolliciti ſunt, quibus eadem vel convenientia, vel contraria deprehendantur, ut conſtet, num iisdem inter ratiocinandi principia locus concedi poſſit, nec ne.

§. 9. Veritatem cum curæ cordique habeant Aſtronomi, non vana delectantur laude, ſed ea unice capiuntur *Ingenuitas Aſtronomorum.*

quod ea dederint, quæ obſervationibu
quam per examina comprobantu
Quamobrem ubi ex hypotheſi prælu-
centibus obſervationibus, ſed ſubinde
nonniſi methodo conjecturali condi-
ta, cum ad certa perveniri nondum
detur, Herculeo prorſus labore ac
ſummo acumine deduxere, quæ cum
obſervationibus nova induſtria ad re-
perta examinandum inſtitutis minim
aut non prorſus conſentiunt; nævo
hypotheſeos ſuæ minime diſſimulant
ſed Aſtronomis ceteris ipſimet miro
candore patefaciunt, ut operis ſo-
ciis collatis eos emendare ſtudeant
Quodſi alter in veritate detegenda fe-
licior fuerit, cujus quidem cauſæ va-
riæ eſſe poſſunt, utut unus alteri ne
ingenio, nec induſtria cedat; hau
quaquam eam moroſi aſpernantur
multo minus errorem ſuum ridicul
incruſtant & invidioſi alterum tradu-
cunt, ſed veritatem potius miſſo erro
ſuo ambabus manibus complectuntur
eaque ſyſtemati ſuo illata, quod men-
te comprehenſum tenent, ad ulterior
utuntur, ut cum fœnore eam reddan
inventori.

§. 10

§. 10. Ita quidem Astronomi conjunctis viribus faciunt, quod possunt, & quæ ipsimet propter rei difficultatem assequi nondum valent, ea posterorum industriæ relinquunt. Quemadmodum enim ipsimet grato animo agnoscunt, quod prædecessores sui imperfecta reliquerint, sine quibus ad perfectiora ipsis pervenire non datum fuisset; ita eundem animum gratum a posteris non vana spe sibi pollicentur, quos non minus agnituros esse certum est, quod, quæ ipsimet ad eos transmittunt, sibi ad ulteriora, quæ assequentur, profuerint. Sic idem labor continuatur per secutura secula, in loca defunctorum succedentibus aliis, qui idem faciunt, quod facturi erant illi, si immortalem naturam Dei munere accepissent. Atque hisce demum moliminibus Astronomia a principiis tenuibus ad altum fastigium erecta atque continuo magis magisque expolitur, praxique inservit humano generi & utili, & jucundæ.

Quomodo idem labor continuetur per omnia secula.

§. 11. Hæc quidem ea sunt, quæ de Astronomorum studio atque labore in veritate astronomica indaganda in

Cur non plura de Astronomorum

molimi-nibus di-cantur. in medium afferre libuit, ut constet quænam Medicus imitari debeat. Nihil asseruimus, quod non ipso facto doceri possit. Ab exemplis tamen abstinuimus, quod tantam prolixitatem minime ferat præsens institutum. Si quis vel nostra Astronomiæ elementa attenta industria evolverit, de facto minime dubitabit. Absit tamen ut quis sibi persuadeat, nos hic proposuisse omnia, quæ in Astronomo imitari possit Medicus. Supersunt bene multa eaque præclara, sed ex intimiori Astronomiæ cognitione eruenda, non tamen ea, quæ in principio imitamenti usui esse possunt. Nobis adeo in præsente sufficit ea proposuisse, quæ eidem feliciter inchoando & per tempus bene multum continuando inserviunt. Ipse nimirum successus, quem experientur Medici Astronomos imitaturi, animum addet ad Astronomorum molimina curatius pensitanda; ut plura adeo utiliter ad imitationem proponenda innotescant. Immo quemadmodum ipse progressus Astronomos docuit, quid ulterius fieri conveniat, moliminibus ante-

oribus non amplius ſatisfacientibus, tſi quem imitarentur haberent nemiiem; ita nullum prorſus dubium ſupereſt fore, ut, ubi Medici Aſtronomis ſimiles evaſerint, ipſimet videant, quibus artificiis opus ſit, ut ad ulteriora progrediantur. Nos aliquando plura de Aſtronomorum arte, qua in veritate inveſtiganda utuntur, docebimus, quando omnem inveniendi artem hactenus receptam & utiliter adhibitam ad regulas revocabimus, revocatas rationibus confirmabimus, rationibus confirmatas ſyſtemati aptabimus idemque ſyſtema novis regulis ex iisdem principiis, quibus receptæ nituntur, atque iisdem regulis, quas uſus introduxit ſucceſſusque comprobavit, locupletabimus. Nunc igitur ſcopum noſtrum nos aſſecutos fuiſſe exiſtimamus, ubi docuerimus, quomodo ea, quæ in Aſtronomis hactenus commendavimus, utiliter imitari poſſit ac debeat Medicus.

§. 12. Enimvero ne quis exiſtimet, Medicinam ab Aſtronomia toto cœlo eſſe diverſam, ut Medicis perperam ad imitandum proponatur, quod ab *Affinitas Aſtronomiæ & Medicinæ.*

 Aſtro-

Astronomis utiliter ac prudenter factum, nec decantatum istud ingeminet: duo cum faciunt idem, non esse idem: ante omnia ostendendum est, eam intercedere inter Astronomiam atque Medicinam cognationem, ut una eademque methodus utrique excolendæ aptari possit. Astronomia tota ab observationibus pendet, quibus tanquam basi innititur, a priori nunquam eruenda, atque præterea ita comparata est, ut conjecturis ab initio opus sit, quæ nonnisi iteratis observationibus emendantur ac perficiuntur, donec tandem in veritatem liquidam degenerent. Medicina similiter ad observationes & initia, & incrementa sua refert, nec quicquam hic effeceris, si hypothesibus indulgens a priori deducere volueris, quæ ad eam pertinent. Res quoque hic adeo absconditæ sunt, ut nonnisi conjecturis initio assequi detur, quod adsint: quæ non minus ac in Astronomia ulterioribus observationibus corriguntur & correctæ firmantur. Utrique adeo scientiæ, astronomicæ atque medicæ, eadem methodus convenit, nempe

quæ

posteriori eruit veritatem latentem, quam primum conjectando utcunque assequimur.

§. 13. Quodsi ergo Medicus Astronomum imitari velit, de quocunque objecto ad artem salutarem spectante, veluti de morbo quodam dato, primum colligere debet observationes communes sive obvias, quæ quasi sponte sua sese offerunt & observatoris oculos perstringunt (§. 3). Nec obstat observationes istiusmodi jam dudum ab aliis fuisse annotatas, immo ipsi vulgo cognitas: etenim si quis ipse oculorum ac mentis aciem in eas intendit, & rectius, & clarius intelligit, quid sibi velint, quam si ab aliis relata tantum cogitat. Ex his autem observationibus, in subsidium vocatis principiis aliis, de quibus mox disertius dicemus, prima artis Medicæ deducere debet stamina, legitima ratiocinandi forma colligens, quod inde sequitur. Neque enim admittere debet, nisi quæ citra paralogismum ex observatis inferuntur. *Observationes primæ Medicorum & quomodo iisdem uti debeant.*

§. 14. Raro observationes primæ ita sunt comparatæ, ut liquida inde veritas *Quid facere debeat Medicus, si*

dubia ex observationibus colliguntur.

ritas colligatur: quin perinde ac in Astronomia sæpissime continget, ut ex observatis illata dubia adhuc sint, & a certitudine longo adhuc intervallo remota. Non tamen ideo rejicienda sunt tanquam inutilia, sed iisdem utendum est, cum incertorum ope ad certa perveniamus, quæ alias nunquam assecuturi fuissemus. Nimirum inquirendum est in causam incertitudinis, eaque cognita in modum impedimenta ista removendi. Unde jam aperietur campus observationum exquisitiori industria quærendarum, nec non experimentorum utiliter instituendorum, de quibus alias ne somniando quidem cogitassemus. Immo dum ex observationibus primis propositiones determinatas condere vel ex iis tales inferre conabitur Medicus Astronomi imitator; quid observationibus istis adhuc desit intelliget, quo minus huic molimini sufficiant. Licebit adeo easdem observationes accuratiori industria repetere, ut defectus anteriorum suppleantur. Ita & observationum imperfectio, & ex iis collectorum incertitudo, & quæ exinde certo ve-

co

collegimus, quærendorum campum amplissimum aperient, in quibus & ingenium, & observandi diligentiam exercebit Medicus, qui tanto molimini par est.

§. 15. Enimvero cum ex observatis non formare liceat nisi judicia intuitiva, ex quibus nullam inferre licet conclusionem, nisi in subsidium vocatis principiis aliis, quemadmodum satis intelligunt, qui ratiociniorum in veritate eruenda usum perspectum habent (b); non immerito quæritur, quænam sint illa principia, quæ Medico hic usui esse possint, & num prostent istiusmodi principia, quæ non minorem certitudinem habent mathematicis, quibus utitur Astronomus (§. 6). Habet Medicus principia anatomica, quæ cum oculorum testimonio confirmata sint, notionibus communibus æquipollent, ab exemplis quotidianis mentis acie separatis. Cumque Medico nunc indagandæ sint causæ effectuum observatorum, nunc ex adverso effectus datarum causarum, nunc discernenda sint rerum attributa atque modi,

Quibus principiis utendum sit.

(b) §. 551 & seqq. *Log.*

modi, nunc determinantia atque determinata; nunc constituenda genera & species rerum &c. usui ipsi sunt notiones philosophiæ primæ, quas esse communes a confusis ad distinctas revocatas in philosophia prima ostendimus, ita ut earum evidentia pateat in exemplis, si vel maxime ignorentur demonstrationes, quas primi damus in philosophia prima, quæ proxime publici juris fiet. Ipsa Mathesis, quemadmodum ibidem clarissime docemus, evidentiam suam omnem ab iisdem mutuatur: non igitur verendum, ne Medicina lucem ex tenebris arcessat *inani* conatu, si ad philosophiam primam confugiat, quam nos effecimus certam ac evidentem. Sunt præterea principia physica, quæ ex observationibus atque experimentis eodem modo derivata sunt, quem Medico Astronomum imitaturo commendamus, aliena ab hypothesibus gratis confictis, quibus vulgo delectantur homines sibimet ipsis placentes, si plura scire imperitis videantur quam sciunt, aut scire possunt. Suppeditat quoque chymia principia, quæ experimentis cer-

tis

cis nituntur atque physicis modo dictis æquipollent. Quodsi ergo Medicus circa hæc principia eam adhibeat curam & diligentiam, quam veritatem a posteriori investigaturo in opere nostro Logico commendamus; non est quod suspecta habeat, quorum veritas a posteriori longe clarissime patet. His ergó, quæ commemorabimus, non aliis principiis si utitur, Medicinam ab hypothesibus liberam conservabit, quemadmodum exemplo suo suaserat senex divinus *Hippocrates*..

§. 16. Nullum profecto dubium est, si Medicina solis observationibus promoveatur, hypothesibus in eam non admissis, nisi quatenus ansam observandi & experimentandi præbent, nequaquam autem tanquam principiis, quibus theoria & praxis Medica superstruatur; Medicos eundem experiri debere successum, quem experiuntur Astronomi. Ut vero artem salutarem continuo magis magisque perficiant, propositiones determinatas, quibus theoria & praxis ipsorum constat ad imitationem Astronomorum efficta, cum observationibus ulterioribus con- *Quomodo progrediendum in Medicina continuo perficienda.*

tinuo

tinuo conferre debent, ut appareat, num constans earundem sit cum experientia consensus, emendaturi & suppleturi defectus, quos deprehendunt, rejecturi quæ erronea experiuntur, additturi quæ nova detegunt. Ipso & enim progressu non minus ac Astronomi reddentur acutiores in observando & major continuo sese offeret quærendorum numerus, de quibus antea cogitare minime dabatur.

Concordia & ingenuitas Medicorum.

§. 17. Dum vero solis observationibus Medicinam promovent Medici rationis ac experientiæ connubium perpetuum sancte custodientes, non tantus erit principiorum & opinionum dissensus, sed facile ad concordiam redibunt, cum observationes sibi mutuo non contrarientur, si rite instituantur, principia anatomica & cetera, de quibus modo diximus (§.15), eadem sint nec modus ratiocinandi alius nisi idem. Unde si contingat aliquem alicubi cespitare, alter haud difficulter errorem deteget ac corriget. Cumque Medicus Astronomum imitatus veritatis amore capiatur, non minor quoque ejus erit ingenuitas quam Astronomi, ejusque exemplo

lo ipse non dissimulabit difficultates, quibus propositiones a se conditas subjectas esse deprehendet, nec aliorum operam aspernabitur, quam ad eas tollendas afferunt.

§. 18. Quemadmodum autem Astronomi ad praxin unice respiciunt, nec aliam amant theoriam, nisi quæ illi servit; ita quoque Medicum Astronomi imitatorem non alia juvat theoria, quam quæ praxi præbet firmum fundamentum: quo ipso amore animus ab hypothesibus alienabitur, quæ aut praxi nullum præsidium afferunt, aut prorsus nocumemto sunt. Atque hac ratione posteri utentur iis, quæ ab antecessoribus accepere, atque Astronomorum more conjunctis omnium viribus ars salutaris promovebitur ac in dies nova capiet incrementa. Nullus equidem dubito fore ut hæc, quæ diximus de Medico Astronomum imitante ad plurium sint palatum, si de singulis specialem tractationem instituere liceret; sed ea quidem a præsente instituto aliena est. Dabimus autem in posterum, quæ etiam ista capita illustrant. *Qualem theoriam intendat Medicus Astronomi imitator.*

Finis Trimestris brumalis.

CONSPECTUS
TRIMESTRIS BRUMALIS.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES,

ANNI M DCC XXIX.

QVIBVS

PHILOSOPHIA

AD

PVBLICAM

PRIVATAMQUE UTILITATEM APTATUR.

AUTORE

CHRISTIAN. WOLFIO,

CONSILIARIO AULICO HASSIACO, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ PROFESSORE PRIMARIO, IN ACADEMIA MARBURGENSI, ET ORDINIS PHILOSOPHORUM p. t. DECANO, PROFESSORE HONORARIO PETROPOLITANO, SOCIETATUM REGIARUM BRITANNICÆ AC BORUSSICÆ SODALI.

TRIMESTRE VERNALE.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ MDCCXXIX.

PROSTAT IN BIBLIOP. RENGERIANO.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES,

ANNI MDCCXXIX.

Trimestre vernale

I.

De Hypothesibus philosophicis.

§. 1.

Hypotheseos philosophicæ notionem explicavimus in Discursu præliminari, quem de philosophia in genere operi nostro logico latino præmisimus (a). Constituitur nimirum hypothesis philosophica per ea, quæ sumuntur ac si essent, utut haud quaquam demonstrare valeamus, quod revera sint, quoniam per ea ratio reddi potest phænomenorum, quæ observantur. Ita experientia constat, cibos in ventriculo dissolvi, quos per gulam in eundem ingerimus: qua vero ratione idem fiat, *Hypothesis philosophica quid sit.*

(a) §. 126.

fiat, non æque observatur. Quando itaque *Pitcarnius*, præclari nominis Medicus, structuram ventriculi considerans, vi cujus ad varios motus idoneus deprehenditur, sumit solo motu ventriculi cibos in ventriculo redigi ad formam sanguini reficiendo idoneam (b), utut demonstrare nequeat, solo hoc motu cibos ventriculo ingestos in eam redigi formam, quam in eodem adipiscuntur; motus ille ventriculi, quatenus causa sufficiens immutationis ciborum in eodem factæ statuitur, in hypothesium numero est. Similiter observamus, certi in organis sensoriis mutationibus re spondere certas in mente perceptiones & ad nutum mentis sequi motu in corpore nostro organico ejus stru cturæ ac naturæ convenientes, se quomodo idem fiat non æque pat Quamobrem cum *Cartesius* sumit, fieri efficaci Numinis voluntate, e demonstrare non possit, hoc mod non alio obtineri modificationu me

(b) in dissert. de motu, quo cibi in ventric rediguntur ad formam sanguini reficien idoneam, quæ legitur in opusculis Med p. m. 64 & seqq.

mentis ac corporis consensum; causa commercii mentis cum corpore a *Cartesio* assignata hypothesibus philosophicis accensenda. Similiter quando *Leibnitius* sumit, animam pariter ac corpus agere quod suum est, consensum vero obtineri harmonia a Deo omniscio ac sapientissimo præstabilita, etsi demonstrare non possit eidem revera esse locum; systema ejus harmoniæ præstabilitæ hypothesis philosophica est. Pari modo *Cartesii* tria elementa, quæ phænomenorum naturæ explicandorum gratia sumit, etsi demonstrare non possit omnem materiæ divisæ differentiam ad trium elementorum istorum qualitates redire, omniaque naturæ phænomena per eadem explicari modo intelligibili posse, hypothesis philosophica sunt.

§. 2. Ut igitur hypothesibus philosophicis justum pretium statuamus, probe perpendenda venit ratio, cur eædem condantur. Tenendum itaque fieri non semper posse, ut ex effectu a posteriori observato certo colligatur causa ac inde porro ratio, per quam intelligitur, cur causa ista effe- *Ratio, cur hypotheses condantur.*

ctum datum producere possit. Quid hic a nobis fieri possit, in Logica (c) docuimus. Uberiorem huic argumento lucem affundemus in philosophia prima, ubi notionem causæ & effectus evoluturi sumus, & inprimis olim in Arte inveniendi, ubi ex instituto regulas trademus investigandi causas rerum ac detegendi modum quo effectum datum producunt. Interim ex iis, quæ in Logica ea de re docuimus, jam satis superque intelligere datur, duas inprimis esse rationes, cur effectus alicujus causa *laten* & modus, quo ea effectum producit demonstrativa ratione detegi non possit. Etenim ut a posteriori quid colligatur opus est & observationibus, unde formantur judicia intuitiva, & principiis universalibus, quæ iisdem jungenda, ut ratiocinando perveniatur ad judicium discursivum. Quamvis adeo ratiocinandi habitu polleas, ut formam demonstrationis, quam in omni ratiocinatione sancte custodiri convenit observes; duplex tamen obstaculum objici potest, quo minus ad veritatem qua

(c) §. 697 & seqq.

quæsitam pertingas. Etenim aut observationes incompletæ sunt, ut per ea, quæ observare datur, quæsitum minime determinetur; aut principia universalia ignorantur, quibus præterea opus est, ut, quod per illa determinatur, inde colligatur. Immo sæpissime utrumque obstaculum una objicitur. Aut igitur a cognitione rei prorsus est abstinendum, aut ad hypotheses confugiendum. Etsi autem prius consultius videri possit, cum ignorantiam suam profiteri præstet, quam cognitionem dubiam amplecti; ex subsequentibus tamen elucescet, rectius sibi ac scientiæ consulere, qui posterioris rationem habent. Utut enim non infrequens sit hypothesium abusus; suus tamen iisdem quoque constat usus.

§. 3. Hypothesibus adeo locus esse non debet, ubi ad veritatem liquidam pertingere licet. Etenim hypotheses ultra probabilitatem non progrediuntur, atque adeo prorsus certæ non sunt, sed cum formidine oppositi adhuc conjunctæ manent. Ubi vero ad liquidam pertingere datur veritatem, *Quando hypotheses non toleranda.*

omnis formido oppositi exulat. Ecquis ergo in dubium vocare ausit cognitionem certam præferendam esse incertæ? Quamobrem cum in Physica multarum rerum cognitio certa haberi possit, si ex observationibus certis derivantur, quæ ratiocinatione legitima inde colligere licet; illorum omnino institutum parum nobis probatur, qui hypotheses generales fingunt, ut inde omnem rerum naturalium cognitionem a priori derivent, aut saltem phænomenorum observatorum rationem ex iis exsculpent. *Atque* ea de causa in Physica ab istiusmodi hypothesibus generalibus quam maxime sumus alieni & nuper (d) *Pitcarnii* assensum valde probavimus, quo Medicinam ab omni hypothesi liberam esse jubet.

Cur hypothesibus non sit utendum tanquam principio in demonstrandis veritatibus aliis.

§. 4. Nullum præterea hypothesibus philosophicis locum concedimus, ubi principiis generalibus ad ratiocinandum opus est, sive quid a posteriori colligendum, sive a priori eruendum, aut demonstrandum. Ea fini jam

(d) in Trimestri brumali num. IV.

am alias (e) prohibuimus, ne hypotheses ingrediantur tanquam principia demonstrationem propositionum, quæ in philosophiam tanquam dogmata admittuntur. Cum enim hypotheses incertæ sint, major autem certitudo conclusioni inesse nequeat quam fuerat in præmissis, quemadmodum nemo ignorat, nisi qui principiorum logicorum prorsus fuerit ignarus; si iis utimur tanquam principiis ratiocinandi, quicquid vel ex observatis, vel ex assumtis colligitur, incertum est. Quamobrem si quis hypotheses a veritate demonstrata aut per experientiam evicta non distinguit, sed omni propositione in ratiocinando promiscue utitur, is certa cum incertis confundit, nec errorem evitare potest, saltem periculo errandi continuo sese exponit. Quodsi ergo dogmata hypothesibus superstruas, quibus ad dirigendas actiones opus habes; incerta theoria incertam quoque pariet praxin. Ubi ergo praxis incerta periculosa est, quemadmodum in moralibus & Medicina; ibi hypothesibus prorsus

(e) *discurs. prælim. §. 128.*

ſus eſt valedicendum, nec permittendum, ut ab iis ullo modo praxis pendeat.

Quinam ſit uſus hypotheſium philoſophicarum.

§. 5. Quamvis autem præpoſterus hypotheſium philoſophicarum uſus merito damnetur; non tamen ideo earum tollendus eſt uſus. Quemnam uſum eædem habere poſſint, alias jam demonſtravimus (f). Concedendus iis eſt in philoſophia locus, quatenus ad veritatem liquidam inveniendam viam ſternunt. Hunc earum uſum dudum fecere Aſtronomi. Quodſi philoſophi eos imitentur, quantum præſidii ad veritatem latentem inveſtigandam afferant hypotheſes, reipſa experientur. Qui in Aſtronomia hoſpes eſt, ut nimis difficile ipſi videatur hypotheſium genuinum uſum ab Aſtronomo diſcere; is Arithmeticorum morem imitetur parem hypotheſium cum Aſtronomis uſum in diviſione ac radicum extractionibus facientium: quemadmodum me indicaſſe memini in Elementis Arithmeticæ latinis (g). Nimirum quando diviſor compoſitus eſt, ut beneficio abaci Pytha-

(f) in diſcurſu prælim. §. 127. (g) §. 125.

thagorici non innotescat, quoties is in notis dividendi eidem respondentibus contineatur; ad hypothesin confugimus sumentes, quod sæpius fallere debet, divisionem in istis notis toties contineri, quoties nota divisoris prima in nota prima vel duabus primis dividendi eidem respondentibus contineatur. Etenim ubi hujus hypotheseos ope quotum hypotheticum investigavimus, mox ducto eodem in divisorem hujus multiplum cum notis dividendi eidem respondentibus comparamus: qua ipsa collatione innotescit, utrum quotus sit bene positus nec ne. Quodsi quotus per hypothesin determinatus fallit, vero major deprehensus; tamdiu unitate minuitur, donec satisfaciat. Quando itaque hypotheticum non admittitur, nisi postquam examine facto veritati consentire deprehenditur; hypothesium ope ad veritatem liquidam pertingimus. Sane eodem modo Astronomi motuum cœlestium phænomena numero haud pauca perpendentes, cum veram eorundem causam ob rationes easdem, quas paulo ante (§.2.) com-

memoravimus, ex observatis legitima ratiocinatione colligere nequeant; ex phænomenis obviis nonnullis inferunt, qualia poni debeant, ut ea sola inde sequantur, sumentes interea, quod sæpius fallere potest, hypothesin phænomenis omnibus satisfacere, quæ satisfacit nonnullis. Quamobrem ut appareat, num hypothesis sit bene posita; ex eadem porro colligunt, quæ recta ratiocinandi forma inde consequuntur eadem cum phænomenis ceteris vel jam observatis, vel per observationem eruendis collaturi, ut appareat observatorum cum hypothesi vel consensus, vel dissensus. Quodsi dissensus deprehendatur, hypothesin emendant, atque sic continuo magis magisque ad veritatem appropinquant. Quod vero faciunt Mathematici cum in Astronomia, tum in Arithmetica, adeoque non minus in Mathesi pura, quam mixta; idem ex nostra hypothesium philosophicarum notione a priori consequitur, ut adeo genuinam hypothesium philosophicarum usnm non ob exemplum, sed rationem admittere debeamus. Etenim

ec

eo in casu, ubi, quæ per observationem dantur, non sufficiunt causæ detegendæ ejusque influxui determinando, sumimus tanquam causam, quod eam esse probari nequit, propterea quod ea posita intelligamus, quomodo quæ observantur determinentur. Antequam igitur hypothesin bene positam affirmari possit, examine opus est. Examen instituimus, ubi a priori ex hypothesi legitima ratiocinatione deducimus, quod inde consequitur, idemque cum observationibus vel jam extantibus, vel ea fini conquirendis conferimus, ut vel consensu eadem confirmetur, vel ex dissensu emendetur. Atque ita more Astronomorum continuo magis magisque ad veritatem appropinquamus, donec tandem sæpius frustrato successu eadem potiamur. Si quis hunc hypothesium usum in philosophia respuit, in eadem admittere nolens, nisi quod jam certum sit ac exploratum, is progressum scientiarum multum remorabitur, quem tamen pro virili promovere philosophi est.

§. 6.

Quando hypotheses in errorem minime seducant.

§. 6. Neque vero verendum est, si hypothesibus ita utamur, ut in errorem incidamus, vel minimum periculo errandi nos exponamus. Etenim hypothesibus non utimur nisi ad reddendas rationes eorum, quæ observantur, & quæ inde a priori deducuntur non alio fine adhibentur, quam ut novis observationibus ac experimentis inserviant. Quando ex hypothesibus rationem reddimus eorum, quæ observantur; demonstrationes inde condimus a priori propositionum, quas a posteriori eruimus. Si in propositionibus vi experientiæ formandis nostram non desiderari patiamur industriam, eædem veræ sunt. Quare si vel maxime contingat, hypothesin a vero aberrare, propositioni veræ falsam jungimus demonstrationem. Cum vero demonstrationes non alium habeant usum, nisi ut veritatis a priori convincamur, in propositionibus autem applicandis locum nullum prorsus, quemadmodum ex iis satis intelligitur, quæ de habitu philosophiæ ad publicam privatamque utilitatem in trimestri superiori dicta sunt; si vel

naxime demonstratio, quam a priori dare prætendimus, fuerit falsa, modo propositio sit vera, nihil tamen inde periculi metuendum. Multo minus autem periculi quid imminet, ubi iis, quæ ex hypothesibus a priori colligimus, non utimur nisi ad examina hypothesium, ut earum veritas vel confirmetur, vel, si quis admissus fuerit error, corrigatur: id quod adeo evidens est, ut meridiei lucem inferre conetur, qui illud demum rationibus evincere studeat. Patet adeo a genuino hypothesium philosophicarum usu nullum metuendum esse errorem; sed potius multiplex veritatis incrementum. Ut hactenus dicta rectius intelligantur, lubet uno alterove exemplo eadem illustrare. Constat a posteriori, hominem incedere atque adeo e loco uno in alterum sese conferre posse. Ponamus Physicum, dum in rationem incessus inquirit, ad veritatem liquidam pertingere non posse, adeoque ad hypothesin confugere. Ponamus eum incidere in hypothesin falsam, qua posita impossibile est, ut homo incedat atque e loco uno in al-

terum

terum sese conferat. Nihil tamen inde periculi incessui hominis imminet. Falsa hypothesi ad incessum hominis explicandum usus eodem modo incedet ac is, qui veram fuit amplexus, vel ab omni abstinet in eo acquiescens, quod fieri posse a posteriori cognovit. Rideretur autem non immerito, qui inde inferre vellet, hypothesi hac homini adimi potentiam incedendi, homines in posterum non amplius esse incessuros, sed lapidum instar eidem loco adhæsuros, atque adeo oratores sacros nullos in templis habituros esse auditores & Principibus defuturos esse milites, qui patriam defendant, immo non amplius fore homines, qui agrum exerceant, consequenter totum tandem humanum genus fame periturum. Similiter indubia experientiæ fide innotuit connubium inter mentem atque corpus, quo mentem & corpus ita agere certum est, ac si in se invicem influerent: ut adeo, qui a vitio subreptionis in experiundo sibi cavere nequeunt, tanquam experientia comprobatum sumant, animam in corpus & corpus in animam influere. Quod ani-

nima & corpus eodem prorsus modo gant ac si in se mutuo influerent, deo certum est, ut nemo id in dubium vocare ausit, qui mentem a corpore distinxit, nec utramque substantiam in unam confudit. Enimvero cum rationem reddituri philosophi ad veritatem liquidam pertingere non possent, ad hypotheses sese recepere visuri, num earum ope illam tandem in lucem protrahere detur. Hinc Scholastici influxum physicum, qui apparet, sumsere tanquam realem ac inde rationem illius commercii dedere. Cum influxus physicus supponat transitum alicujus rei de subjecto in subjectum ac alia inde sequantur, quæ cum principiis rerum non satis consentiunt; *Cartesius* hypothesi influxus physici substituit aliam, nempe immediatum concursum Dei secundum potentiam ordinatam agentis, ita ut actiones animæ & corporis consentientes consequantur vi legis cujusdam universalis a Deo in prima origine rerum sapienter sancitæ. *Leibnitius* denique hypothesin tertiam excogitavit, in qua animam & corpus sibi relinquit,

linquit, ita ut anima agat, quod suum est, corpus itidem, quod ad ipsum pertinet, utriusque autem actiones inter se consentiant ob harmoniam inter eas stabilitam, dum Deus in æternis rerum ideis, quas intellectus ipsius produxit, pervidens corpus animæ libere agenti in actionibus suis harmonicum, id eidem junxit, cum non esset aliud, quod cum ea unum suppositum, quod hominis nomine compellamus, constituere posset. Harum hypothesium singularum, quemadmodum hypothesium philosophicarum in universum omnium, non is est usus, ut inde a priori determinetur, quænam ab anima & corpore proficisci possint, ac actionibus istis convenientes facultates determinentur, quibus cedere debeant, quæ indubia experientiæ fide constant, (ecquis enim erit adeo aliecnatæ mentis, ut vel somniando in cogitationes tam absurdas incidat?); sed illarum potius usus huc redit, ut inde rationes eorum, quæ observantur, a priori exsculpamus visuri, quantus sit hypotheseos cum observationibus, hoc est, cum veritate consensus, & ut porro

ex

ex iis a priori deducamus, quæ legitima consequentia inde fluunt, ut ad observandas animæ ac corporis actiones harmonicas reddamur attentiores, dum pervidere conamur, utrum experientia suggerat hypothesi conformia, num adversa, eandem emendaturi, ubi posterius accidit, atque ita in intimiorem animæ cognitionem penetremus, ad quam absque hypotheseos præsidio non fueramus perventuri. Hunc usum inprimis hypothesis *Leibnitiana* habet, id quod philosophis acutioribus satis superque exploratum.

§.7. Diximus jam ante (§.5), hypotheses ita esse debere comparatas, ut per eas quædam phænomena sufficienter explicari possint, consequenter non modo absolute possibiles esse debent, ita ut ab omni contradictione liberæ sint, verum etiam iis positis poni debent, quæ observantur, & iis, quæ observantur, sublatis tolli necesse est ipsas hypotheses. Sumanus hypothesin maxime communem Astronomorum, qua in parte Astro- *Quomodo ad hypotheses utiles perveniatur.*

nomiæ ſphærica unanimi conſenſu u-
tuntur omnes, de motu cœli cum omni-
bus mundi corporibus totalibus circa
terram in medio ſphæræ mundanæ quie-
ſcentem æquabili, eodem temporis in-
tervallo conſtanter abſolvendo. Si
hanc hypotheſin ponas, illico inde a
priori conſequuntur phænomena mo-
tus primi ſive communis &, ſi phæ-
nomena motus primi tollantur vel alia
ab iis diverſa fingantur, hypotheſis
non amplius ſubſiſtet. Datur adeo
neceſſarius nexus inter quædam, quæ
obſervantur, & hypotheſin, ita ut,
ſi eadem ceteris phænomenis una ſa-
tisfaceret, naturæ rerum conſentanea
merito judicaretur: enimvero ubi exa-
mine inſtituto (§. 5) occurrunt, quæ
cum eadem parum conſentiunt, ab il-
la aliena deprehenditur. Ita Aſtro-
nomi inter hypotheſin de motu com-
muni & ejus phænomena nexum ne-
ceſſarium agnoſcunt: aſt ubi ad phæ-
nomena motus proprii explicanda pro-
grediuntur, eam huic parum conſen-
tientem experiuntur. Nimirum quæ
in hypotheſi ſumuntur ad reddendam
rationem eorum, quæ obſervantur

deoque certa experientiæ fide nituntur, ea in determinantium numero sunt, quemadmodum quæ observantur in numero determinatorum. Datur autem, prout in philosophia prima demonstravimus, nexus necessarius inter determinantia & determinata, vi cujus ex determinato assumto legitima ratiocinandi forma, quam demonstrationibus convenire ostendimus (g), colligi potest determinans & ex determinante assumto vicissim determinatum. Si cui in his difficultates quædam inesse videntur, is nondum satis perspectam habet notionem determinantis atque determinati nec sufficienter expendit differentiam, quæ inter rationem atque causam intercedit: quod utrumque ex philosophia prima addiscendum. Hypotheses adeo inutiles sunt, in quibus contrarium obtinet, nempe ubi finguntur, quæ in natura rerum existere posse demonstrari nequit, & ex quibus legitima ratiocinandi forma non colliguntur quæ observantur. Istiusmodi hy-

N 2 pothe-

(g) §. 551. & seqq. Log.

pothefes proh dolor! magno numero apud philofophos proftant & in earum inprimis cenfum veniunt illæ generales, quæ ex notionibus quibusdam deceptricibus ad fimilitudinem quarundam confufarum confictis omnem rerum naturam, vel faltem ampliffimam modificationum ad commune aliquod genus referendarum congeriem explicare debent.

Quomodo impossibilitas hypotheseos demonstretur.

§. 8. Sed noftri jam inftituti eft, ut hypothefium philofophicarum theoriam ad praxin transferamus. Primum itaque perpendendum eft hypothefin in numero poffibilium contineri debere (§.7): quod quamdiu non patet, longo adhuc intervallo a probabilitate hypothefis diftat. Deeft enim primum ad veritatem requifitum, cum in rerum natura exiftere nequeat, quod abfolute impoffibile eft. Qua ratione impoffibilitas abfoluta demonftretur, ex philofophia prima liquet. Etenim fi hypothefis in fe fpectata, nullo ad aliud quidpiam refpectu habito, impoffibilis; contradictionem involvere debet quod qua ratione demonftrari poffit

i

in philosophia prima (h) docuimus. Nimirum latens in hypothesi contradictio palam fieri debet legitimis ratiociniis, ad quæ principia philosophiæ primæ, quæ hic commendamus, manu ducunt. Præcipitare adeo de hypothesium impossibilitate judicia debent, quotquot vel contradictionis latentis eruendæ notionem distinctam non habent, vel ad eam in judicando non attendunt, vel eam in dato casu applicare nesciunt. Incompetentes adeo judices sunt, qui hypothesin aliquam absurdam, adeoque absolute impossibilem appellant, propterea quod ejus possibilitatem ignorent, & in numerum impossibilium referre sueverint ea, quorum notionem habent nullam. Etsi enim omnino verum sit impossibili notionem nullam respondere posse nisi deceptricem, consequenter principium longe verissimum sit, cujus nulla datur, seu ab intellectu formari potest notio, illud esse impossibile; in applicatione tamen principii hujus aberrant, dum notionem dari non posse sumunt, quam ipsimet non

 ha-

(h) §. 81. & seqq.

habent, vel a nullo intellectu, ne quidem divino (hujus enim quoque habenda ratio est, ubi intellectus in genere mentio fit) notionem formari posse supponunt, cujus ipsimet notionem formare nequeunt. Demus ejus rei exemplum, quod tempori servit! *Leibnitius* in hypothesi, quam in usum explicandi commercii inter animam & corpus condidit, supponit motus corporis liberis animæ decretis respondentes mechanica ratione, hoc est, ex structura ejus secundum regulas motus consequi. Male hoc habet eos, qui eidem hypothesi adversantur. Ideo eam absurdam vocant, quod impossibile existiment, corporis motus liberis animæ decretis respondere posse, si mechanica ratione consequantur, & hac impossibilitate præsupposita inferunt, positis istis motibus tolli libera animæ decreta, quemadmodum vicissim ea præsupposita sequitur, positis liberis animæ decretis tolli motus in corpore iisdem respondentes pure mechanicos. Impossibilitatem corporis in motibus mechanicis animæ libere decernenti harmonici demonstrare

hacte-

hactenus nemo potuit: ſed qui eam affirmant, rationem aliam non habent, quam quod notionem iſtiusmodi corporis non habeant, nec eam formare poſſint, conſequenter abſque ratione negant notionem iſtiusmodi corporis dari poſſe, & ne quidem in intellectu divino dari: id quod omnino negare tenentur, ubi ex defectu notionis impoſſibilitatem arguere voluerint, quemadmodum modo vidimus. *Jaquelotus*, Theologus eximius, corporis iſtiusmodi poſſibilitatem admittebat, atque hinc libertatem in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ non tolli inferebat. Idem fuit judicium Autorum Diarii Trevoltienſis. Ratio tam diſparis judicii in promptu eſt. *Jaquelotus* & qui cum eo ſentiunt Deo non impoſſibile eſſe pronunciant, cujus ipſis notio denegatur, propterea quod firma fide teneant poſſe Deum facere, quæ captum humanum longe tranſcendunt: qui vero eidem contrariantur, abſolute, conſequenter & Deo ipſi, impoſſibile reputant, quod captum eorum ſuperat. Quamdiu autem impoſſibilitas

 tas

tas corporis in motibus mechanicis animæ libere decernentis harmonici demonstrari nequit, prout hypothesium impossibilitatem demonstrandam esse modo inculcavimus; tamdiu quoque inferri nequit tolli per systema *Leibnitianum* libertatem, consequenter sponte sua ruunt declamationes consequentiariorum ex negata libertate deducta. Ponamus corporis istiusmodi impossibilitatem, quale sumit hypothesis *Leibnitiana*, aliquando evictum iri: tum utique patebit libertatem animæ cum eadem consistere non posse, sed non ideo sequetur, libertatem esse tollendam. Concludendum potius erit hypothesin *Leibnitianam* esse falsam, quod in ea possibile sumatur quod impossibile quamdiu animæ decreta libera præsupponuntur, aliis rationibus stabilienda, cum quibus hypothesis nihil negotii habet. Quod si vero quis agnosceret corporis in motibus mechanicis liberis animæ decretis harmonici impossibilitatem hoc tamen non obstante affirmare commercium inter mentem & corpus alio pacto subsistere non posse nisi per harmoniam quandam inter mo-

dificatio

dificationes animæ atque corporis stabilitam; is denique per eam libertatem tolleret eamque negaret, non hypothesi explicandi commercium inter mentem ac corpus adductus, sed aliis rationibus ad negandam libertatem animæ inductus, cum de explicando isto commercio minime cogitaret. Hæc ideo paulo distinctius proponere visum est, ut doctrinæ præsentis de impossibilitate hypothesium appareat utilitas, quæ sane non exigua est. Præstat enim, ne præcipitantia in judicando famæ nostræ in orbe erudito maculam inuramus, & ne temerariis judiciis in alios iniqui evadamus.

§. 9. Enimvero absoluta hypotheseos possibilitas non sufficit, ut ad explicandum naturæ phænomena eadem transferatur. Etenim si quæ inde a priori colliguntur cum iis, quæ observantur, concordare debent, porro ostendendum est, ea in natura rerum existere, quæ in hypothesi sumuntur. Quamdiu hoc probari nequit, tamdiu hypotheseos veritas minime evicta est. Aliter enim sese res habet in Physica atque Medicina, immo omni *Unde veritas hypotheseos absolute possibilis colligatur.*

philosophia: aliter vero in Mathesi pura. Geometris sufficit hypothesin non esse absolute impossibilem, quam sumunt: sunt enim veritates geometricæ & arithmeticæ universaliores, quam ut intra hypotheses naturæ coërceantur. Philosophis vero solæ satisfaciunt hypotheses, quæ in rerum natura obtinent, cum non aliam quærant veritatem nisi in rebus existentibus obviam. Antequam igitur ii hypothesin tanquam realem admittere possint: probare omnino tenentur, nihil sumi, nisi quod in rerum natura habet locum. Secus qui facit, rerum naturam pro arbitrio fingit, quæ extra ideas ipsius non existit, non vero eam contemplatur, quæ sapientissimo Dei consilio constituta & summa ejus potentia producta fuit. Deproperant adeo judicium, qui hypotheseos philosophicæ realitatem cum absoluta possibilitate perperam confundunt. Plurimum autem refert, ut hæc duo a se invicem distinguantur. Quemadmodum enim per hypotheses naturæ a priori deteguntur, quæ usui esse possunt in praxi; ita e contrario ex hy-

hypothesi a natura aliena, etsi non absolute impossibili deducuntur, quæ usui esse nequeunt. Etenim quando res naturæ, ipsas etiam mentis facultates, in usus nostros convertimus, non alia iisdem tribuere, vel ab iisdem expectare licet, quam quæ iis conveniunt. Hypotheseos adeo falsitas ipso facto sese prodit, ubi praxin inde derivatam successu destitui experimur. Ponamus Physicum aliquam de vegetatione plantarum hypothesin comminisci. Quodsi eadem fuerit hypothesis naturæ, quæ inde deducuntur praxes eventu expectationi respondente nobilitantur. Si fuerit ab hypothesi naturæ diversa, utut absolute non impossibilis; praxes inde derivatæ non succedunt, molimine frustra industriam defatigante. Atque ea ratio est, cur istiusmodi praxibus non alium concedamus locum, quam in tentaminibus ad explorandam hypothesium veritatem factis, nisi ea necessitatis lege teneamur, ut non intentatum relinqui præstet, quod aliquam probabilitatis speciem habet, quam ab omni opere prorsus desistere: qua de re non

pau-

pauca dicenda forent, si de usu pra-
ctico hypothesium philosophicarum
data opera sermonem instituerenius.
Applicemus hactenus dicta ad hypo-
thesin, qua commercium inter men-
tem & corpus explicatur per harmo-
niam quandam præstabilitam, hoc est,
si quod res est verba præ se ferre de-
bent, unionem animæ cum corpore
in motibus mechanicis eidem harmo-
nico. Ponamus demonstratam esse
possibilitatem istiusmodi corporis,
quam ad divina attributa respicien-
largitur *Jaquelotus*. Nondum tamen
hinc inferre licet, harmoniam præsta-
bilitam esse hypothesin naturæ. Ab
absoluta enim possibilitate ad actua-
litatem seu existentiam rei nec valet
consequentia in præsente casu, nisi ubi
demonstraveris alii hypothesi non pos-
se esse locum, haud quaquam vero
argumentis tantummodo probabilibus
adstruxeris, aliis quibusdam vix vide-
ri esse locum. Quamobrem *Jaquelo-
tus* perspicaciæ jungens æquitatem
harmoniam præstabilitam in medio
reliquit, utut absolutam ejus possibi-
litatem largiretur atque in ea liberta-

te

tem subsistere fateretur, ut non alia morum praxis inde deducatur, quam ex hypothesi communi influxus physici. Opportune autem Theologus æquitatem acumini junxit, dum religionem adversus homines profanos mascule defendit, ne argumentorum pondus per rationes extrinsecas enervaretur, quibus ejus suspecta redderetur autoritas. Utinam exemplum viri de religione cum naturali, tum christiana optime meriti imitarentur, qui ejus merita publicis præconiis exornant: nec hic quoque valeret illud pervulgatum virtus laudatur & alget.

Tolerantia hypothesium philosophicarum suis limitibus circumscripta.

§. 10. Quamdiu hypothesium philosophicarum non alium facimus usum, quam ut per eas rationes a priori reddere conemur eorum, quæ observantur, nullo autem modo praxin ab iis dependentem efficimus, ubi incerta periculosa est, quemadmodum nos facere solemus & ab omni philosopho fieri debere supra evicimus (§. 4): tamdiu nihil periculi in Theologia, Medicina, & philosophia morali atque civili metuendum, si vel maxime contingat eas esse erroneas. Ecquis

quis enim non videt tum demum praxi morum periculum imminere, ubi erroribus tanquam eorum norma vel tanquam motivis uteris. Quoniam tamen hypotheses philosophicæ, si vel maxime contingat eas falsas reperiri, intelligentibus viam sternunt ad disquisitiones veritati eruendæ proficuas (§. 5); usus iste hypothesium non modo innocens, verum etiam humano generi utilis philosophis concedendus. Supinam autem usus hypothesium philosophicarum ignorantiam vel animum in alios injurium produnt, qui contra hypotheses philosophicas declamant & omnem lapidem movent, ut philosophis ob justum earundem usum vexæ creentur. Quæ hic de tolerantia hypothesium philosophicarum dicta sunt, a praxi recepta minime abhorrent, etsi non ubivis locorum *Nicolaus Copernicus*, excellentis acuminis Astronomus, cum in hypothesi terræ motæ factos calculos a cœlo dissentire animadverteret, hypothesin terræ motæ in Astronomiam introducebat periculum facturus, num ejus ope ad rectius constituendos motus plane-

anetarum perveniri detur. Etsi adeo ınc temporis hypothesis ista literæ cripturæ adversa judicaretur, tanquam ommuni interpretationi contraria; ıoc tamen non obstante *Nicolaus Schon-ergius*, Cardinalis Capuanus, & *Tide-nannus Gisius*, Episcopus Culmensis, um hortati sunt, ut opus suum astro-ıomicum de revolutionibus orbium cœlestium, in quo illius hypotheseos ısum fecerat, in publicum proferret, nec ægre tulit Pontifex maximus, *Pau-lus* III, ut publici juris factum ejus nomini inscriberet autor tanta auto-ritate & judicio calumniantium mor-sus repressurus (i). Et quamvis cu-ria Romana ferre nollet, ut hypothe-sis nondum demonstrata ultra usum suum genuinum protensa pro veritate venditaretur atque adeo *Galilæus*, cum ne monitus quidem tale quid facere desisteret, gravem censuram incurre-ret; non tamen ideo genuinum hy-potheseos usum sustulit, sed eum li-berum astronomis ac physicis permi-sit. Unde *Ricciolus*, etsi in Almagesto novo

(i) Vid. Copernici præfatio in libros Revo-lutionum ad *Pontificem* directa.

novo contra veritatem hypotheseos *Copernicanæ* acriter disputasset, hoc tamen non obstante in condendis tabulis astronomicis ipsemet eadem usus: cum astronomus non contendat hypothesin eam, qua utitur, esse veram, sed ultro largiatur, posse eam esse ab hypothesi naturæ diversam, modo in dato casu eidem æquipollens deprehendatur. Etenim in Arte inveniendi clarissimis argumentis ostendemus, non unam esse rationem, cur in veritate investiganda scientes hypothesi naturæ in dato casu ei æquipollentem aliam præferamus. Itaque & *Ricciolus* non hoc nomine *Keplerum* reprehendit, quod in Astronomia tum ad explicandos motus siderum, tum ad condendas tabulas astronomicas usus fuerit hypothesi terræ motæ, sed quod motum terræ tanquam verum defendisset contra receptam Scripturæ sacræ interpretationem, antequam veritas fuisset demonstrata (k). Multo minus autem philosophis denegandus est genuinus hypothesium usus, ubi hypotheses

omnes

(k) Vide plura de hoc argumento in Discursu præliminari Logicæ §. 168.

omnes, quæ fingi possunt, praxin intemeratam relinquunt, ab eo pendentem, cujus explicandæ causa hypothesis conditur. Etenim hic nihil praxi imminet periculi, si vel maxime hypothesin pro veritate venditaveris. Obtinet hic casus in hypothesibus, quas in usum commercii inter animam & corpus explicandi excogitarunt philosophi. Etenim qui nobiscum illarum hypothesium non alium facit usum, quam ut inde rationem a priori reddat eorum, quæ certa experientiæ fide constant; is non negat, quod obvia experientia manifestum est, animam nempe ac corpus ita agere, ac si mutuo in seinvicem influerent, consequenter hypothesin rejicit tanquam falsam, vi cujus anima ac corpus aliter agere debent, ac si in se mutuo influerent, quæque adeo hypothesi influxus physici non æquipollet. Quamobrem si quis in moralibus ac politicis uti vellet hypothesi influxus physici, is tuto eadem uteretur, si vel maxime falsitas ejus esset demonstrata, quemadmodum illi ipsi Astronomi, qui hypothesin terræ quiescentis falsam esse contendunt, ea-

Hor. subs. 1729.) O dem

dem tamen in parte Astronomiæ sphæ-
rica ad determinanda motus commu-
nis phænomena utuntur. Monui hæc
jam alias: etsi veritatem obviam per-
videre non potuerint, qui, dum alt
sese videre jactant, in rebus tamen pro-
fundius inspiciendis suum desideran
patiuntur acumen. Atque ea de cau-
sa nemo Protestantium vexas creavi
Jo. Christophoro Sturmio, cum syste-
mate causarum occasionalium tan-
quam hypothesi in explicandis caus
& communicatione motus (l) & com-
mercio inter mentem atque corpus (m
uteretur, immo ex eadem existentian
Dei demonstraret (n). Nemo quoqu
vexas creavit *Hambergero*, Mathema
tum ac Physicæ apud Jenenses, cun
viveret, Professori clarissimo, idem sy
stema causarum occasionalium in l
ctionibus physicis explicanti ac defen
denti. Immo & nobis licuit olim i
Academia Lipsiensi hypothesi ista u
in dissertatione de loquela publice ver
tila

(l) Physicæ electivæ S. *Hypotheticæ* Tom
p. 161 & seqq. (m) Physicæ modernæ s
oris Compend. p. 627. (n) in Theosoph
specimine prop. 7. p. 918 *Phys.* Hypoth. e
jus Tomo primo idem subjungitur.

tilata in explicandis iis, quæ circa loquelam a commercio inter mentem ac corpus pendent.

§. 11. Equidem non inutilis videri poterat discusio, undenam sit, ut, quæ uno tempore periculosa visa non fuerant, sed Theologis ipsis approbata, immo acriter defensa, eadem tamen alio tempore existimentur admodum periculosa, ita ut per ea omnis religio, omnis virtus, omnis justitia penitus tollatur, immo Ecclesia atque Resp. funditus evertatur: sed cum de his ea paucis dici non possint, quæ satisfaciunt, & prudentiæ serviunt; illam alii loco ac tempori alii reservamus. Nemo autem dubitabit, philosophorum hypotheses atque placita talia fata experiri. Dabimus suo loco exempla illustria. Nunc sufficiat provocasse ad nuperrimum. Quanto fervore actionum honestas ac turpitudo intrinseca contra *Pufendorffium* fuerit defensa, nemo est qui ignorat. Etsi autem ethnici, Sociniani, Pelagini, Hobbesiani, athei & nescio quo eidem nomine *Pufendorffius* fuerit diffamatus; etsi non defuerint inter

Diversa hypothesium philosophicarum fata.

 The-

Theologos maxime orthodoxos, qui negarunt sine honestate intrinseca actionum intelligi posse satisfactionem Christi; hoc tamen non obstante vel ex in loco, ubi contra *Pufendorffium* acerrime omnium fuit pugnatum, honestatem ac turpitudinem actionum intrinsecam inter atheismi principia referri audias. Mirificis nunc laudibus extollitur *Pufendorffius*; damnantur Scholastici & in iis Theologi orthodoxi laude suo ævo celebres.

Prudentia circa hypotheses philosophicas adhibenda.

§. 12. Ceterum non magno acumine opus est ut quis perspiciat, præcipitatis judiciis de hypothesibus ac placitis philosophorum famæ suæ apud posteros parum consulere viros ceteroquin laude sua dignos & eadem perpetuo fruituros, nisi ipsimet eidem obicem posuissent. Nec majore acumine opus est, ut quis videat, viros meritis in Ecclesiam & Remp. conspicuos toti ordini præjudicium creare ejusque autoritatem in discrimen adducere penes eos, qui de aliorum meritis ex æquo statuere minime norunt, hoc est, apud plurimos, ubi invidia erga philosophos adducti, vel aliorum persuasionibus aurem facilem præbent

tes, vel audacter calumniantium vociferationibus, vel alia quacunque de causa permoti in impugnandis philosophorum hypothesibus, nondum sufficienter intellectis, nedum ea, qua opus erat, diligentia & accuratione discussis, argumento ab invidia ducto utuntur, quo vel idiotam uti posse alibi ostendimus (o), sententiam scilicet philosophorum male explicantes; cum invisorum hominum, veluti *Spinosæ*, *Hobbesii*, & hæreticorum ab ecclesia damnatorum dogmatis conferentes, nominibus invidiosis, veluti *Spinosismi*, *Hobbesianismi*, *Pelagianismi*, *Socinianismi*, *Atheismi*, infamantes; invidiosis consequentiis, quasi eadem omnis libertas, omnis virtus, omnis religio, omnis denique justitia tollatur, atheismo, libertinismo, *Pelagianismo* & nescio cui tandem monstro horrendo, quod cogitari potest, fores pandantur, onerantes; momentum controversiæ, quasi ea totius Ecclesiæ ac universæ Reip. salus nitatur, exaggerantes; ipsos denique philosophos, quasi venenum aliquod arcanum sub verbis suis abscon-

 dant,

(o) Log. §. 1202 & not. ej.

dant, quæ veritati consentanea sunt, eum unice in finem admiscentes, ut impietatis excusationem habeant & pœnam promeritam effugiant, malignis suspicionibus prementes (p). Enimvero ab hac imprudentiæ ac temeritatis labe (ne quid gravius dicam) facile sibi cavebit, qui hanc sibi curam datam esse existimat, ne errores noxios serpere sinat. Quamprimum enim ipsi innotescit, proferri quid a philosopho, quod ipse olim vel non didicit, vel quod nullibi adhuc legit, vel quod sive auditum, sive lectum ad severum examen aut nondum revocavit, aut revocare non potest; ante omnia inquirere tenetur, utrum id inter hypotheses philosophicas referri debeat, nec ne. Haud difficile est judicium, nec multa discussione opus est. Etenim hypotheses ea fini conduntur, ut rationem inde reddamus a priori eorum, quæ observantur (§. 1), nec admittuntur tanquam vera, quæ inde colliguntur, nisi quando experientiæ consentanea deprehenduntur, attentione nostra ad observandum excitata, quod

(p) §. 1050. *Log.*

quod alias inobservatum reliquissemus (§. 2). Pro certo igitur ratoque habendum, philosophum ultra terminos hypotheseos non progredi, si eo, de quo sermo est, non utitur nisi ad reddendam rationem eorum, quæ indubia experientiæ fide constant, &, si qua inde a priori colligit, iisdem tamen non alium tribuit usum, quam quem in hypothesi examinanda habere potest. Nos in Psychologia rationali, in qua ratio reddenda est a priori eorum, quæ de anima observata in Psychologia empirica recensentur, utimur tanquam hypothesi systemate harmoniæ præstabilitæ a *Leibnitio* ad explicandum ea, quæ a commercio inter mentem ac corpus pendent, excogitato, nec ultra hos limites idem extendimus, ne quidem eo in casu, ubi nos exemplum aliorum tueri poterat, nec ratio defensionem negabat, veluti cum principiis opus haberemus ad demonstrandam Numinis existentiam. Facile autem id ipsum unicuique vel perfunctoria lectione innotescit, modo habeat animum nullo affectuum impetu præpeditum, qui attentionem

impedit. Neque enim alibi nos systemate illo uti animadvertet, nisi in Psychologia rationali, quæ capite quinto Cogitationum rationalium de Deo, mundo & anima, ac ente in genere, traditur. Enimvero Psychologia rationalis ea a me appellatur Psychologiæ pars, qua rationes eorum redduntur, quæ de anima in parte empirica annotantur (q), consequenter vel exinde patere poterat, me illo non uti nisi tanquam hypothesi. Immo initio illius tractationis in genere monui (r), in essentiam & naturam animæ ideo inquiri, ut possit reddi ratio eorum, quæ de eadem observantur & in capite tertio annotata fuere, quod Psychologiæ empiricæ destinatur. Quodsi quis istos articulos capitis quinti evolvit, ubi harmonia præstabilita tanquam principio utimur; non aliud ibidem agi intelligit, quam intelligibili modo explicari, quomodo id stante ista hypothesi fiat, quod fieri nemo in dubium vocat, utpote ex-

(q) Thümmigius in Instit. Philos. Wolfian. Tom. I. proleg. Psychol. §. 4. (r) §. 727 Met.

xperientia quotidiana confirmatum. .. gr. Hac magiſtra novimus homiem proferre voces, quibus mentis atiocinia ſignificantur, atque eo in caſu loquela dicitur rationalis, ſeu verba fundere dicimur, rationi conformia. In Pſychologia rationali (s) idem ſumimus tanquam verum, neque ullo modo factum in dubium vocamus, vel quidpiam in eodem immutamus; atque oſtendere conamur, quomodo id fieri poſſit, ſtante harmonia præſtabilita, hoc eſt, ſi ea ſupponatur tanquam vera, ita ut ſi ponamus hanc eſſe falſam, minime ſequatur, nos non poſſe proferre voces, quibus mentis ratiocinia alteri ſignificentur; ſed id ſaltem certum ſit, id alia prorſus ratione fieri, quam fert hypotheſis iſta. Et ſi quis certus eſſe velit, num aliquod dogma eidem ſuperſtruatur; is non alio labore opus habet, quam ut in Theologia naturali, quæ capite ſexto traditur, & in philoſophia morali atque civili paragraphos ex Metaphyſica citatos evolvat; illico enim patebit, nihil ullibi adduci ad dogma ali-

(s) §. 843. Met.

quod sive theoreticum, sive pragmaticum stabiliendum, quod hypothesin istam sapit. Quodsi jam constet, philosophum intra terminos legitimos subsistere, ut libertate philosophandi fruatur permittendum (§. 10); incauti vero monendi sunt, ne hypothesi abutantur, dum ex male intellecta inferunt, quæ inde non sequuntur, quod vera esse optent, quæ vitiis ipsorum vel pravis cupiditatibus patrocinantur. Incumbit etiam philosopho, ut, ubi abusus istiusmodi ipsi innotuerit, contrarium ex hypothesi sua fluere clarissime ostendat. Ita enim abusus tollitur, quantum datur: qui e contrario fovetur, ubi viri autoritate pollentes ipsimet consequentias pravas nectunt, quæ inde non fluunt, ac eas inde fluere asseverant, iis, quorum interest, ambabus manibus eas acceptantibus tanquam ex hypothesi philosophi fluentes, ubi præsertim acuminis ejus fiducia ipsis fuerit. Haud raro enim contingit, ut hypotheseos abusus non tribuendus sit philosopho, qui eadem legitime utitur; sed consequentiariis eam pravis consequentiis, quæ inde mini-

ne fluunt, onerantibus. Nulla vero ratio suadet; ut legitimus hypotheseos usus non sine damno manifesto scientiarum (§. 10) tollatur ob abusum a consequentiariis introductum, aut saltem approbatum. Abusus enim tollendus est, retinendus usus. Ferendum nempe non est ut consequentiarii hypothesin, cujus probabilitas speciosis rationibus a philosopho adstructa, impiis consequentiis onerent, quæ ex eadem minime fluunt, ne sic incauti hypothesin amplectantur tanquam veram & consequentias ideo similiter existiment esse veras, utpote libidini suæ pabulum subministrantes. Non hic inculco, quæ ab usu Politicorum prudentiorum recedunt. Ecquis enim nescit in Suecia, Ministrorum civili prudentia eminentium feracissima, cum *Josua Schvvarzius*, Theologiæ in Academia Lundinensi Professor, *Pufendorffium* collegam ob præclarum de jure naturæ & gentium opus editum (s) argumento ab invidia ducto aggrederetur, & omnes consequentiarii partes ex

(s) in Indice novitatum quarundam, quas Dn. Samuel Pufendorff libro suo de jure naturæ & gentium contra orthodoxa fundamenta Lundini edidit.

ex asse adimplens eum *paganismi, Zwinglianismi, Socinianismi, Papismi, Pelagianismi, Hobbesianismi* & *Cartesianismi* (neque enim tum adhuc *Spinosismus* innotuerat) in simularet, scriptum Theologi jussu aulæ a carnifice flammis feralibus fuisse traditum; nullæ autem ideo vexæ creatæ *Pufendorffio*, quod a recepta sententia recederet in determinanda moralitate actionum. Non alia addimus exempla, quibus idem confirmatur, quod *Pufendorffii* exemplo stabilivimus: neque enim deessent alia eodem & antiquiora, & recentiora. Neque etiam opus est, ut factum hoc regulis verioris Politicæ ad amussim respondere demonstremus; tum quod ex iis, quæ a nobis hic dicta sunt, satis superque eidem sua constet veritas; tum quod idem jam alibi (t) evictum dederimus & suo loco uberius confirmaturi simus.

Prudentia politica circa hypotheses philosophicas

§. 13. Facile quoque sibi cavebunt illi, qui potestate pollent, ne malesanis vociferationibus & criminationibus autoritatem suam in periculum adduci patiantur. Etenim 1. suspecta esse

(t) §. 368 Polit.

esse debent querelæ argumento ab invidia ducto utentium, adeo vivis coloribus, quos *Clerico*, viro in Rep. litteraria celeberrimo, acceptos ferimus, paulo ante depicto (§. 12), ut fieri non possit, quin statim agnoscatur. Nonne enim sententia alterius jam abunde refutata est, si juxta formam demonstrationis indirectæ unica inde colligitur propositio falsa (u)? Nonne adeo consequentiæ consequentiarum cumulantur alio fine, quam refutandi animo, nempe ut alterius famæ, vel fortunæ noceatur (x)? Nonne animo nocendi tota praxis argumenti ab invidia ducti debetur? Id vel exinde satis manifestum arbitramur, quod sententia, quæ oppugnatur, cum invisorum hominum dogmatis conferatur, nominibus invidiosis infametur, malignis suspicionibus prematur: cum nemo non intelligat, inde argumentum firmum pro evincenda falsitate peti minime posse, neque talia a veritatis studio proficisci, quod rationum pondere, non scribendi virulentia nititur. Nec minus 2. suspecta debet esse accusatio

in controversiam adductas.

(u) §. 1041 *Log.* (x) §. 1048 Log.

ſatio ſuum de facto alterius judicium loco facti in medium afferentium. Etenim nemo non videt, ſi quis alterum accuſare velit, dicendum eſſe, quid fecerit alter, non quid ſibi de alterius facto videatur. E. gr. ſi quis alterum accuſet, quod principia foveat atheiſtica, vel heterodoxa; quod atheiſmo fores pandat; quod libertatem tollat; quod juventutem ſtudioſam ſeducat; is non factum alterius, ſed ſuum de iſto judicium narrat, quod a veritate plurimum abeſſe poteſt. Sola factorum enarratione malevolorum de iisdem judicia ſæpiſſime refelluntur. Eodem pertinet, quod facta narrari debeant ſuis cum circumſtantiis: cum noto notius ſit ſub quibusdam circumſtantiis vitio carere, quæ ſine iis excuſationem non mererentur. Quamobrem & factorum narratio, omiſſis omnibus circumſtantiis, ſuſpecta merito habetur. Nec minus huc facit, quod errores, qui alteri imputantur, verbis ipſius Autoris in propoſitiones redacti proponi debeant, conſequenter ſuſpecti ſint diſcurſus vagi atque prolixi, quibus ſumma imis miſcentur.

Hisce autem probabilibus] expensis, ob quæ merito suspecta esse debet hominum philosophis insultantium fides; quid veri subsit querelis & accusationibus vi theoriæ de hypothesibus philosophicis facile assequitur, qui sibi cavere debet, ne injustis accusationibus aurem facilem præbeat. Etenim cum 3. omne judicium huc redeat, num sententia philosophi sit hypothesis philosophica & num philosophus intra terminos hypotheseos subsistat; non alia re opus est, quam ut jubeat accusatorem α. sententiam philosophi verbis ipsius proponere, β. indicare loca, in quibus, quod in controversiam adducitur, adhibet tanquam principium probandi aliquod dogma, aut quandam actionum regulam, atque deinde ex philosopho quærat, α. utrum istam sententiam suam agnoscat, an in ea quidpiam emendandum esse contendat, emendationem in casu altero injungens ejusdemque ex scripto, in quo ea continetur, probationem imperans: β.) quem usum hypotheseos faciat in scripto suo. Hoc pacto nimirum palam fiet, num de hypothesi philoso-

phica

phica controvertatur & num philosophus, cui vexas creare intendunt malevoli, intra hypotheseos limites subsistat, ut non ejus in philosophando restringenda sit licentia, sed calumniantium potius refrænanda audacia, ne ansam dent incautis hypothesin innocuuam & ad incrementum scientiæ profuturam, si vel maxime contingat eam aliquando falsam reperiri (§. 5), in abusum noxium trahendi (§. 11). Etenim si sententia philosophi, quæ impugnatur, expenditur, statim apparet, num serviat rationi reddendæ a priori eorum, quæ per experientiam innotuere, consequenter num hypothesis philosophica sit, quæ in controversiam revocatur (§. 1), & si afferuntur propositiones, quibus explicandis vel probandis adhibetur, non minus liquet, quemnam philosophus ejus faciat usum. E. gr. Ponamus querelas suboriri de fato & momentum controversiæ exaggerari, quasi omnis virtus, justitia omnis, fides omnis tollatur, immo religio ac Resp. funditus evertatur. Quærenti quidnam sit, unde fatum tam noxium consequatur, respon-

respondetur, doceri harmoniam præstabilitam *Leibnitii*, qua homini omnis adimatur libertas & fatalis omnium rerum necessitas introducatur. Si jam ex philosopho quæsiveris, quid sit harmonia præstabilita, aut Lexicon philosophicum a philosopho veri nominis, qui cum acumine virtutem jungens & honestatis non minus, quam veritatis tenax mentem Autorum non pervertit, nec quicquam affectui dat ab affectuum impetu prorsus liber, conscriptum evolveris, quale est Dictionarium universale Artium & Scientiarum E. *Chamberii*, Angli (x); statim intelliges, esse celebre systema *Leibnitii* (verba Angli recito), per quod explicat unionem seu communicationem inter animam & corpus. Apparet adeo jam esse hypothesin philosophicam, cum quædam sumantur, ut inde ratio reddi possit eorum, quæ indubia experientiæ fide constant, nempe communionis, quæ inter animæ perceptiones ac appetitus & corporis modifica-

(x) Cyclopædia, or an universal Dictionary of Arts and Sciences by E. Chambers, Gent. Lond. 1728 in fol.

tiones ac motus intercedit (§. 1). Si quæsiveris porro, quid in ea hypothesi sumatur, tanquam esset (§. 1), aut ea fini Lexicographum consulis; reperies ibidem, sumi quod anima habeat certam seriem cogitationum, desideriorum & volitionum; corpus autem, quod machina pura est, certam seriem motuum, qui determinantur per dispositionem mechanicam partium & impressiones objectorum externorum: quod Deus conjunxerit talem animam & tale corpus, quorum operatione sunt harmonicæ, hoc est, ubi serie perceptionum in mente respondet se riei motuum in corpore. Si jam quæ siveris porro, num series in mente ali admittatur, series motuum alia in co pore, quam futura esset, si anima i corpus & corpus in animam influere hoc est, corpus perceptiones anima anima motus corporis determinare in promptu est responsio: eandem e in omni hypothesi, qua ad comme cium inter mentem & corpus exp candum utuntur philosophi, serie perceptionum in mente, eandem se em motuum in corpore, cum per h

poth

pothesin non determinetur, qualia ea, quæ sunt, esse debeant, sed tantummodo reddatur ratio, cur talia sint, qualia esse deprehenduntur. Nulla enim hypothesi negatur, quod est; sed redditur tantum ratio, cur potius sit, quam non sit. Si jam quæsiveris ulterius, num philosophus systemate harmoniæ præstabilitæ utatur tanquam hypothesi, non alium ejus faciens usum, quam qui in reddenda ratione eorum, quæ sunt, consistit; evolvenda sunt ipsius scripta, aut accusator probare debet ex ejus scriptis, ubi aliquid tanquam ex principio deducatur, quod vel dogmatis salutaribus, vel morum regulis repugnet. Ita si quis scripta nostra evolvit, ubi harmoniæ præstabilitæ aliquem fecimus locum; nos non aliter eadem uti, quam in reddendis rationibus eorum, quæ sunt & a commercio inter mentem & corpus pendent, animadvertet. Non adeo difficile est in omni casu, ubi de hypothesibus philosophicis quæstio mota fuerit, detegere fraudes consequentiariorum horrendis vociferationibus mentis aciem obtundere nitentium. Ceterum nec hanc praxin in

ſoliti quid habere exemplum curiæ Romanæ probat juſtum hypotheſibus philoſophicis pretium tribuentis (§. 10).

Neceſſitas diſcernendarum hypotheſium a dogmatis & dijudicandi terminos earum legitimos.

§. 14. Enimvero non inutiliter præcipi hanc curam, quæ hypotheſibus philoſophicis a dogmatis diſcernendis & terminis, intra quos philoſophus ſubſiſtit, dijudicandis impenditur, non modo ex antea dictis abunde intelligitur, verum etiam ſingularibus rationibus probatur. Non dicam de eo, quod iis incumbit, penes quos ſumma eſt rerum poteſtas & qui iisdem a conſiliis ſunt; ſufficit ceteros admoneri officii ſui, qui majeſtatem reverenter habere debent. Non mediocriter ſane in eandem injurii ſunt, qui ut libidini ſuæ ac vindictæ cupidini ſatisfaciant, eam imminuere religioni ſibi minime ducunt. Crimen in eo committi vel ſenſus moralis communis probat, cum nemo ejus reus videri velit. Exprobratur Eccleſiæ Romanæ, quod *Zacharias* Pontifex *Virgilium* Epiſcopum Saliſburgenſem ab Epiſcopatu arceri juſſerit ob antipodum aſſertionem, adeoque dogma aliquod philoſophicum, invidioſis conſequentiis a Patribus, ipſo

ipso *Augustino* (y) oneratum, quasi admitterentur homines ab Adamo non propagati, ac proinde nec a Christo redemti, nec ad civitatem Dei pertinentes. Negant id Pontificii (z), indignum summo Pontifice reputantes virum valde religiosum & qui zelo propagandæ fidei in Bavariam ex Hibernia venerat atque Ecclesiæ operam utilem navare poterat, ob consequentias absque firmo fundamento dogmati alicui philosophico imputatas ab Ecclesia pellere ac sacerdotio privare. Abusum istiusmodi potestatis Pontificiæ in opprobrium sedis, quam vocant, Apostolicæ cedere ultro agnoscunt Pontificii, nec Protestantibus alia est persuasio abusum istum reprehendentibus. Injurii adeo sunt in potestatem summam juxta notionem omnibus communem, qui injustis vociferationibus & calumniis philosophos clam deferunt parum solliciti, quid posteri olim sint judicaturi, quando judicia a rationibus extrinsecis non amplius pen-

(y) de Civitate Dei lib. 16. c. 9. (z) Vid. Ricciolus in Almagesto lib. 9. sect. 4. c. 38. §. 8. f. 489.

debunt. Si quibus nostra philosophia moralis detestanda videtur, quod inter crimina referat, quæ vulgo non agnoscuntur; illi per nos abundent sensu suo nunquam effecturi, ut majestatem ullo modo irreverenter habeamus. Hæc enim est philosophiæ nostræ moralis summa, Deum esse in omnibus actionibus non verbis, quod hypocritis in more positum, sed ipso opere colendum, utendo nimirum attributis ac operibus divinis tanquam motivis (a), & majestatem in omni opere esse reverenter habendam, ne quicquam a nobis fiat, quod vel tantillo in eam injurium videri possit.

p. 182 lin. 18. pro *assensum* lege assertum: p. 201 lin. 12 pro *præstat* l. interest: p. 206 lin. 23. 24. pro in hypothesi terræ *motæ* l. quiescentis.

II.

De Definitione Justitiæ Ulpiani *l. 10. ff. de justitia & jure, atque ejus cum notionibus* Aristotelicis *consensu.*

§. 1.

Definitio justitiæ Ulpiani.

ULpianus, discipulus *Papiniani*, ICtus magni nominis, nec autoritatis

(a) §. 651 & seqq. Mor. & §. 461 & seqq. Polit.

tatis minoris, *justitiam* definit, quod sit constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi: quæ definitio ut intelligatur, doceri debet, tum quænam voluntas constans dicatur, quænam perpetua, tum quodnam alteri jus sit & quomodo ipsum ei tribuatur.

§. 2. In virtutum numero est justitia. Quod igitur in definitione generis loco ponitur, virtuti omni commune esse debet. Quoniam igitur notiones verbis alterius jungere non licet, nisi quæ ex rebus ipsis desumuntur (b); a virtute desumenda sunt, quæ voluntati constanti, quæ perpetuæ respondent. Virtus habitus voluntatis est, atque adeo supponit actionis externæ cum eadem consensum. Consentit autem externa actio cum voluntate, si motiva, quibus utitur mens ad eam determinandam, desumta fuerint ab ipsa actione, veluti si temperans appetit cibum modicum, quod conservando corporis sanitati atque vigori conducit, quodque hoc pacto Numinis satisfacit voluntati, quod amore ac inde enato filiali timo-

Cur justitia definiatur per voluntatem.

P 4 re-

(b) §. 150 *Log.*

re prosequitur benignitatis divinæ vestigia in cibo salubri obvia perpendens: quæ ex principiis moralibus alibi (c) a me stabilitis manifesta sunt. Justitia igitur ab *Ulpiano* definitur per voluntatem, ut significetur, nondum justum esse, qui alia quacunque de causa adductus alteri tribuit jus suum; sed id potissimum requiri, ut quis id facere velit, absentibus licet omnibus rationibus extrinsecis, non aliunde desumtis motivis nisi ab ipsa actione, quatenus justa est. Si quis veretur, ne sic notio aliena Juri inferatur, cum leges civiles tantummodo externas respiciant actiones, internæ autem ad philosophiam moralem pertineant: is perpendat velim rationes, quas *Ulpianus* (d) reddit, cur JCti appellandi sint *justitiæ Sacerdotes*, nempe quia ipsimet justitiam colunt, non tantum boni & æqui notitiam profitentur, & alios bonos efficere cupiunt non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione. Etsi enim in foro non judicari conveniat nisi

(c) in vernünfftigen Gedancken von der Menschen Thun und Lassen. (d) l. 1. §. 1. ff. de J. J.

nisi de actionibus externis; civiles tamen leges & urgere, &, quantum datur, promovere debent operis externi cum actione interna consensum: de quibus in Politicis (e) abunde dixi. Etsi enim in foro non attendenda sit nisi actionis externæ cum lege conformitas; non tamen ideo quis justus est in sensu juridico, quia actio ejus externa ea habet requisita, quæ actioni justæ conveniunt, sed quia ex hac conformitate actionis externæ cum lege præsumitur consensus ejusdem cum interna, propterea quod tamdiu aliquis præsumatur bonus, donec probetur contrarium, adeoque in foro, ubi actionis externæ tantummodo haberi debet ac potest ratio, consequenter dissensus ejusdem ab interna nunquam probatur, semper præsumi debet. Quodsi mens alia fuisset *Ulpiano*, viro perspicacissimo & consideratissimo; justitiam non definivisset per voluntatem, sed per facultatem tribuendi alteri jus suum, per facultatem non intelligens nisi potentiam activam mere physicam,

 cam,

(e) in den Gedancken von dem gesellschafftlichen Leben der Menschen.

cam, quam Scholastici vocant, hoc est, possibilitatem eliciendi actionem, qua alteri tribuitur jus suum, sive idem alteri tribuere velis, sive non tribuere malles.

Quid sit voluntas constans. §. 3. Requirit autem *Ulpianus* voluntatem constantem, quam a perpetua distinguit. Notio perpetui cum involvat relationem ad tempus, quemadmodum mox disertius docebimus; constantia restringenda venit ad solam actionem. Unde porro colligitur, per *constantiam voluntatis* intelligendam esse firmitatem propositi in dato quocunque casu, ita ut voluntas per rationes intrinsecas, hoc est, motiva ab ipsa actione desumta, determinata nullis rationibus extrinsecis a proposito alteri tribuendi jus suum se dimoveri patiatur, quæ in casibus singularibus sese offerunt. Etenim ut assequamur, quid in definitione justitiæ, quam tradit *Ulpianus*, voluntas constans sibi velit ad notionem virtutis in genere respiciendum, ut appareat, quid in ea voci respondeat (§. 2). Enimvero in virtute omni requiritur istiusmodi propositi firmitas, qualem modo delinea-

neavimus. Eam igitur & justitiæ tribuere debemus. Ubi firmitas ista propositi, seu voluntatis constantia abfuerit; extra circumstantias constituti, adeoque a rationibus extrinsecis liberi, de iis quæ sunt virtutis bene judicant, eadem laudant & appetunt: ast agendi occasione oblata, ubi rationes extrinsecæ animum alio flectunt, studium virtutis alget, ac meliora videntes probantesque deteriora sequuntur. Si quis male agendi consuetudinem contraxit, voluntate per rationes extrinsecas sæpius determinata, & a proposito per intrinsecas genito dimota; ei postea etiam extra statum agendi memoria suggerit rationes extrinsecas, atque ex iis jam statuens de his, quæ virtutis sunt, ea nec amplius laudat, nec appetit, proposito bene agendi prorsus exterminato. Quæ hic de virtute in genere dicimus, nullo negotio ad justitiam transferuntur, experientia non invita, sed prorsus consentiente.

Quid sit perpetuitas voluntatis.

§. 4. Dixi jam ante, perpetuum involvere relationem ad tempus, adeoque ad actus successivos (f). Unde facile

(f) §. 574 Ontolog.

facile intelligitur, voluntatem dici perpetuam, ut significetur, illam propositi firmitatem, a qua se nullis rationibus extrinsecis dimoveri patitur justus, in omni casu adesse debere. Quoties nimirum offertur occasio alteri jus suum tribuendi, toties quoque justus id eidem tribuit, ita ut nullis unquam rationibus se ab hoc proposito dimoveri patiatur, qualescunque tandem casus singularis offerat antea nondum expensas, cum propositum per rationes intrinsecas stabiliretur. Nimirum non minus constantia, quam perpetuitas voluntatis inde est, quod satis superque convicti simus in dijudicandis actionibus non esse respiciendum, nisi ad rationes intrinsecas, quæ ab ipsa actione desumuntur, præcisis omnibus circumstantiis accidentalibus, quæ in casu singulari eidem adhærent; ex illis solis verum actionibus pretium statui, per extrinsecas vero nos a proposito bene agendi dimoveri, si ad eas attentionem nostram dirigamus & ab illis animum avocemus. Quamobrem mentis aciem in rationes istas intrinsecas

secas, quibus juste agendi propositum genitum fuerat, continuo intendit, qui justitiam colit, & ab extrinsecis, quibus ab eodem dimoveri potest, oculos pariter ac animum avertit, ne quid propositum suum intervertere possit. Hinc velatis oculis justitia pingi solet, ut constans illa & perpetua voluntas *Ulpiani* significetur: quæ cum justitiæ propria non sit, sed virtuti omni communis, quemadmodum modo ostendimus, virtus quoque in genere velatis oculis a pictoribus & sculptoribus repræsentari debebat. Quoniam vero imagines signa sunt eorum, quæ rebus insunt, eaque nobis in memoriam revocare debent, quoties ea meminisse debemus, quemadmodum in Moralibus ostendi (g); ut illæ non inutiles sint, non modo docendi sumus, quid sit constans illa & perpetua voluntas, de qua loquitur *Ulpianus*, sed danda quoque opera est ut eandem habeamus. Tum enim demum imaginum aliqua erit utilitas, ut nempe constantis ac perpetuæ voluntatis tuæ te admoneant inculcantes

non

(g) §. 175 Moral.

non ad alias attendendum esse rationes, quam ad eas, quibus istud propositum alteri jus suum tribuendi debes.

Consensus Ulpiani *cum* Aristotele.

§. 5. Ceterum ex constante illa & perpetua voluntate nascitur agendi promptitudo in dato casu, quam habitum voluntatis dixit *Aristoteles*. Rationes enim extrinsecæ, quæ cum ignorarentur, ubi deliberabatur, non expensæ fuerant, moras injiciunt, ut non prompte agas, quod data agendi occasione agere debes & cum in genere deliberares agere decrevisti. Quodsi ergo ad eas non attenderis, nulla quoque ratio moræ adest. Quare cum nihil adsit, quod executionem propositi remoretur; idem quoque statim exequeris. Qui ad rationes extrinsecas non attendit, sed ex solis intrinsecis de actionibus statuit & per eas agendi propositum firmum stabilit, ei non subnascitur in dato casu nova deliberandi materia, sed in ea deliberatione acquiescit, unde enatum est agendi propositum, quæque adeo dudum absoluta. Poterat adeo *Ulpianus* definire justitiam per habitum

vo-

voluntatis alteri jus ſuum tribuendi, aut, cum omnis virtus ſit habitus voluntatis, ejus autem quædam ſpecies ſit juſtitia ab *Ulpiano* definita, quam particularem *Ariſtoteles* appellat, per virtutem, quæ alteri jus ſuum tribuit, genere proximo prælato remotiori. Quid igitur tandem dicendum eſt? Num reprehendendus eſt *Ulpianus*, quod in definienda juſtitia non modo genus remotum prætulerit proximo; ſed & definitionem generis remoti loco generis poſuerit? Eſt enim conſtans & perpetua agendi voluntas definitio habitus voluntatis, cum illa poſita ponatur & hic, illa autem ſublata tollatur & voluntatis habitus. Nobis, qui a reprehendendis viris egregiis ſumus alieni, in quorum numerum *Ulpianum* merito ſuo referimus, & levitatem animi illorum damnamus, qui ex diminutione famæ illorum ad vanam gloriam contendunt, ab omni cenſura procul remotus eſſe videtur. Ignorat enim verior Logica, in qua nonniſi propoſitionibus determinatis locus conceditur, vagis nequaquam, univerſalem illam definiendi legem, quod in

in definitionibus ponendum sit genus proximum, non remotum, multo minus autem definitio generis tota ponenda sit in definitione speciei. Etenim genus proximum præfertur remoto in systemate, ubi definitiones sequentes resolvuntur in anteriores, cum ibi tantummodo notas ad genus & differentiam specificam pertinentes discernere valeamus, si quidem genus determinata notione jam comprehendatur: (h) ubi autem extra systema definitio condi debet, quid jubeat claritas (i) perpendendum. Cumque extra systema generis definitio supponi nequeat, nisi speciei definitionem ad idem referamus; nil sane obstat, ut in definitione promiscue enumerentur notæ definiti, non attento generis & differentiæ specificæ discrimine: id quod & in systemate ipso non semper improbatur (k). Jam *Ulpianus* definitionem justitiæ condit extra systema: ecquis enim ignorat, justitiæ explicandæ sedem esse in philosophia morali, quam in systema redigere

(h) §. 189. 190 *Log.* (i) §. 163 *Log.* (k) §. 188 *Log.*

digere non erat *Vlpiani*, juris ſcientiam tradituri. Talem igitur juſtitiæ definitionem afferre debebat, quæ & perſpicua foret, ut facile intelligeretur, verbis ad rem ipſam relatis, & animis Juris cultorum ea inſinuaret requiſita, ſine quibus Sacerdotes juſtitiæ, hoc eſt, JCti veri nominis fieri non poſſint. Bene igitur, nec invita Logica veriori, ab ipſo factum, quod in definienda juſtitia genus remotum prætulerit proximo & definitionem generis inſeruerit definitioni ſpeciei: Qua in re Geometrarum exemplo ſe tueri poterat, qui etſi ſint rigidiores ceteris omnibus methodi obſervatores, in caſu tamen ſimili idem facere non dubitant. Præſtat igitur ex virorum egregiorum factis ſapere, quam præcipitata cenſura ſibi & aliis obeſſe, quominus ad interiorem rerum notitiam admittamur. Nobis profecto plurimum profuiſſe hoc ſtudium ultro confitemur: idem etiam proderit aliis, ubi principiis noſtris animum habuerint imbutum, ut non ſit vana ſine viribus voluntas.

§. 6. Hactenus dicta virtuti omni communia ſunt, juſtitiæ haud quæ- *Quid jus ſit, & quomodo id alteri tribuatur.*

quam propria. Agedum igitur! videamus porro, quidnam illud ſit, quo *Vlpianus* juſtitiam a ceteris virtutibus diſtinguit, poſtquam clariſſime expoſuit, quid eidem cum ipſis ſit commune. Differentiam iſtam in eo conſtituit, quod tribuatur alteri jus ſuum. Quamobrem ut ea intelligatur, nunc porro explicandum erit, tum quid juris nomine veniat, tum quomodo idem alteri tribuatur. Jus hic non ſumi pro lege, ſed pro qualitate perſonæ, quæ ex iſta naſcitur, ut quis aliquid vi legis facere poſſit, per ſe liquet. Denotat igitur facultatem agendi moralem. *Grotius* (l) addit facultatem habendi: addit etiam facultatem utramque eſſe debere juſtam, cum jus definiat per facultatem juſte agendi & habendi: enimvero quemadmodum determinatio juſti latet in eo, quod a nobis dicatur facultas moralis in oppoſitione ad phyſicam; ita non opus eſſe videtur, ut facultatem quoque habendi adjiciamus, cum ea a facultate agendi præſupponatur, ubi eidem locus eſt.

Hæc

(l) de Jure belli & pacis lib. 1. c. 1. §. 4. & ſeqq. p. m. 4 & ſeqq.

Hæc ut clarius intelligantur, exemplum unum alterumque afferre lubet. Inter jura in significatu præsente refertur dominium. Consistit autem dominium in facultate de re aliqua pro arbitratu suo disponendi. Ponamus *Titio* competere dominium libri alicujus. Potest igitur vi hujus juris librum istum vendere, potest eum alteri legendum tradere, potest eum donare alteri, potest eum Bibliothecæ suæ inserere, potest in margine ad ea, quæ legit, annotatiunculas adjicere & quæ sunt alia his gemina. Non opus est, ut dicamus, dominium esse facultatem habendi librum: etenim cui competit ista agendi facultas, is utique librum habere debet. Nemo autem præter *Titium* de libro eodem eodem modo disponere potest: etsi enim quoque simpliciter non repugnet, ut *Mævius* eum vendat, *Cajo* legendum tradat, *Sempronio* donet, Bibliothecæ suæ tanquam suum inferat, annotationes ad marginem inter legendum adjiciat; non tamen nisi physicam hæc faciendi facultatem habet, non moralem, quia facit quod lege prohibetur, cum e contrario *Ti-*

tius moraliter eadem agere possit, quia facit, quod lege permissum, seu, quod nulla lege facere prohibetur. Nimirum multa homines facere possunt, quæ lege facere prohibentur: atque ideo facultas moralis a physica distinguitur, nec tam late patet moralis, quam physica. Inde simul patet, cum facultatem agendi moralem lex tribuat, physicam natura, jus omne hominibus nasci ex lege. Ex legibus adeo dijudicandum, quæ hominibus singulis competant jura. Similiter inter jura refertur servitus stillicidii excipiendi, quæ definitur per jus, *quod* quis in area vel ædibus vicini habet, ut is impedire non possit, quo minus aqua ex nostris tectis in tectum vel aream ipsius cadat. Hoc vero jus designat facultatem moralem tectum suum ita construendi, ut pluvia inde in tectum vel aream vicini cadat, adeoque aliquid agendi. Quilibet tectum suum hac ratione construere potest, qui ædificium excitat, adeoque physicam habet id agendi potestatem; sed non omnibus idem agere lege permissum est, adeoque lex eam tribuit

tan-

tantummodo iis, qui eam ex pacto vel contractu sunt consecuti. Nostrum jam non est notionem istam juris distinctius evolvere, cum nonnisi ea sectemur, quæ definitioni justitiæ ab *Ulpiano* datæ intelligendæ sufficiunt. Mittimus itaque, quæ uberius eam in rem dici poterant. Id unice hic annotasse sufficiat, ad facultatem agendi hic quoque referri facultatem ab altero exigendi, ad quod præstandum obligatur. Ita si *Titius* ex contractu obligatur *Mævio* ad ipsum in philosophia instituendum; jus *Mævio* competit institutionem a *Titio* exigendi. Hinc vero porro haud difficulter colligitur, quomodo alteri jus suum tribuamus, scilicet si facultatem ejus agendi moralem nullo modo impediamus, si ea præstemus, ad quæ præstanda obligamur, si facultatem agendi, quam lex alteri tribuit, ipso invito non nobis asseramus. Jus enim, quod qualitas quædam moralis personæ est, non dicit nisi moralem agendi facultatem: qui adeo non impedit, quo minus alter agat, quæ moraliter, hoc est, lege non invita agere potest; is

alteri jus ſuum tribuit. Ita *Titio* jus ſuum tribuit *Mævius*, ſi librum, cujus vendendi occaſio adeſt, ſibi ab illo communicatum reſtituit, ut eum vendere poſſit, ne occaſio iſta non ſtatim reditura præterlabatur. Jus vero alterius violat, qui idem facere altero invito audet, quod non niſi ipſi permiſſum. Ita *Titii* jus violat *Mævius*, ſi in libro *Titii* notas marginales textui adſcribit, illo inſcio ac invito. Et jure ſuo alterum prorſus privat, qui omnem agendi facultatem moralem eidem adimit. Ita jure ſuo *Sempronius* privat *Titium*, ſi ipſi librum clam aufert atque vendit, vel flammæ ferali tradit. Similiter cum alter ea jure exigere poſſit, ad quæ præſtanda eidem obligamur, utut in foro non ſemper ad idem eundem cogi expediat; illa vero exigendi facultas ſit jus quoddam in præſenti ſignificatu, quemadmodum modo monuimus; alteri utique jus ſuum tribuit, qui idem alteri præſtat officium, ad quod præſtandum eidem obligatur. Ita *Cajus* obligatur lege naturali ad vindicandum *Titio* librum ſuum a *Sempronio* ipſi ablatum,

vel

vel saltem ad significandum eidem, quod librum clam ablatum habeat *Sempronius*. Quamobrem ubi *Cajus* vel librum *Titii* aufert *Sempronio* veroque Domino reddit, vel *Titio* significat, quod librum ejus viderit apud *Sempronium*; jus suum *Titio* tribuit. Definitio nempe justitiæ, quam dedit *Ulpianus*, non solum respicit jus ex lege civili enatum, sed in genere omne, ex quacunque tandem lege ortum trahat. Non opus est, ut per multas ambages idem probetur: satis enim superque ex iis colligitur, quæ de genere justitiæ, quod ponit in definitione *Ulpianus*, paulo ante (§. 2 & seqq.) dicta sunt.

§. 7. Justitia, quam *Ulpianus* definit, ea est, quam *Aristoteles* particularem appellat: per universalem enim philosophus complexum omnium virtutum intelligit, quatenus eædem ad commune civitatis bonum tendunt. Justitia nimirum universalis constituitur per relationem virtutis uniuscujusque ad alios, eos præsertim, qui in eadem societate civili nobiscum vivunt. Inde est, quod justi dicamur esse erga alios, & justus

Consensus justitiæ universalis Aristotelis *cum definitione* Ulpiani.

Justus appellatur, qui alias a virtute nomen trahit, quod non sibi, sed aliis, præsertim civitati operetur, ad salutem quippe totius civitatis in actionibus suis tendens. Ita temperans appellatur justus, quatenus opes suas profundere non vult, ut oneribus Reip. pro parte sua ferendis par sit, & idem justus est erga alios, quatenus suo exemplo docet alios, neminem vero eodem ad intemperantiam seducit, nec ulli offendiculo est. Nimirum notioni justitiæ *Ulpiani* insunt principia generalia, unde haud difficulter probatur, justitiam universalem esse speciem justitiæ in genere, eodem jure, quo justitia particularis ejusdem species constituitur. Etenim cum ad jus alteri tribuendum etiam referre liceat facultatem ab altero exigendi officia, quæ jure naturali debet, utut in foro ad ea præstanda cogi nequeat (§. 6); quilibet etiam ab altero exigere potest, ne suo exemplo sibi sit offendiculo, sed potius eodem se doceat. Competit igitur ipsi aliquod veluti jus in actiones alterius, & alter ipsi tribuit jus suum, quatenus actiones legi conformes committit,

mittit, hoc eſt, eas, quas ut alter committeret, jure ſuo exigere poterat; ex adverſo autem actiones legi difformes omittit, hoc eſt, eas, quas ut alter omitteret, jure ſuo efflagitare poterat. Qui jus iſtud alteri non tribuit, injuſtus utique eſt. Enaſcitur autem hoc jus ex lege naturali, qua alterius perfectionem promovere pro virili jubemur. Similiter Remp. conſiderare licet tanquam perſonam atque ad eam ſingulas referre actiones civium, ut appareat, utrum ſaluti Reip. conducant, an eidem adverſentur. Quoniam lege naturali unusquisque civium ſalutem Reip. promovere tenetur, quantum datur; Reip. inde enaſcitur aliquod jus, quod conſiſtit in facultate exigendi actiones ſaluti ſuæ conducibiles, & deprecandi eidem adverſas. Reip. adeo tribuit jus ſuum, qui actiones ſuas refert ad Remp. & eas, quæ ſunt virtutis, patrat, propterea quod ſaluti Reip. conducunt; ceteras vero omittit, quoniam eas eidem adverſari intelligit. Atque ita juſtus eſt erga Remp.

Fundamentum divisionis justitiæ particularis.

§. 8 Justitia particularis, de qua accipitur definitio *Ulpiani*, dividitur ab *Aristotele* in distributivam & commutativam, quarum illa observare dicitur proportionem geometricam, hæc arithmeticam. Divisionem hanc in Jurisprudentiam invexerunt Juris Romani interpretes, cum philosophia *Aristotelica* in Scholis esset recepta, pluribus institutum hoc improbantibus, nec ipso *Grotio* (m) prorsus consentiente. Nostrum igitur est inquirere, utrum doctrina *Aristotelica* sit uberior explicatio definitionis *Ulpiani*, necne, & num utiliter in Jurisprudentiam recipiatur. Hac enim discussione facta constabit, quænam fuerit ratio, cur *Grotio* præeunte non satis accurata, nec admodum utilis visa fuerit. Fundamentum divisionis desumitur ab objecto, circa quod versatur justitia particularis. Etenim jus istud, quod alteri tribuendum esse inculcat definitio *Ulpiani*, aut cui debetur, quatenus quis est pars societatis, hoc est, ad finem, cujus gratia Resp. est, obtinendum quidpiam confert, atque ideo com-

(m) de Jure B. & P. lib. 1. c. 1. §. 8.

mmunia dicuntur, ad quæ jus quodam quis habet: aut cui debetur sine relatione ad Remp. non quatenus civis est, sed alio singulari respectu, veluti ex contractu, atque ideo *propria* appellantur, adquæ jus quoddam quis habet. Circa communia versatur ex mente *Aristotelis* justitia distributiva; circa propria vero commutativa: & in illa observanda præcipitur proportio geometrica; in hac arithmetica.

Consensus Aristotelis cum Ulpiano in justitia distributiva.

§. 9. Definitionem justitiæ distributivæ jam explicatiorem dedit *Joannes a Felde*(n) eam optime definiens, quod sit justitia, qua quod commune est dividimus inter partes alicujus societatis ita, ne pars ulla conquerendi causam habeat. Communia cum dicantur ea, quæ concernunt cives, quatenus sunt partes societatis civilis, aut, si mavis, membra; huc referri debent honores, munera & onera. Ita si onera inter cives singulos distribuenda, massa integra ab omnibus solvenda constituta; distributio hæc ita fieri debet, ne quis conquerendi causam habeat,

(n) in Elementis Juris universi part. 1. c. 3. §. 1. p. 9.

beat, quasi sibi majus imponatur onus, alteri minus, cui vel majus, vel æquale imponi debebat. Si munus, quod vacat, cuidam civium conferendum; in eo quidem conferendo id agendum, ne quis alterum sibi prælatum conquerendi causam habeat. Idem omnino observandum, ubi quis civium ad honores evehitur, ut civiliter melior altero habeatur. Quodsi jam quæsiveris, quid in distribuendis communibus observari debeat, ne pars ulla conquerendi causam habeat; *Aristoteles* respondet, proportionem geometricam observandam esse, qua in damno & lucro communi dividendo uti socios vel ex regula societatis perspicere licet, quæ in Arithmetica traditur, ubi pars lucri vel damni proportionatur parti pecuniæ collatæ, ita ut, qui sextam pecuniæ partem contulit, fruatur quoque sexta lucri parte vel ferat sextam damni partem. Nimirum in Politica demonstratur, onera, quæ cives in Rep. ferre debent, proportionanda esse lucro, quæ in eadem percipiunt; honores proportionandos esse meritis in Remp. munera vero aptitudini, quam

quis

quis habet, ad ea obeunda. Quodsi ea observentur, nemo conquerendi causam habet, cum ex istis principiis demonstrare quis teneatur, sibi injuriam esse factam. Etenim qui ex principiis verioris Politicæ demonstrare nequit, injuriam sibi esse factam: is utique sine causa conqueritur, seu conquerendi rationem sufficientem minime habet. Querelas autem tolli, quæ ratione destituuntur legitima, impossibile cum sit; nec justitiæ est impedire, ut nullæ prorsus suboriantur querelæ. Dum vero ita argumentamur: Sicuti se habet lucrum *Titii*, quod in Rep. percipit, ad lucrum *Mævii*; ita quoque se habere debet onus *Titio* irrogandum ad onus, quod imponitur *Mævio*: nemo, qui vel primis labris elementa Geometriæ degustavit, ignorat, ita observari proportionem, quam Geometræ contemplantur, quæque & moderno Mathematicorum stylo geometrica dicitur. Similiter dum in distribuendis muneribus argumentamur: Quo *Titius* ad munus publicum obeundum aptior *Mævio*; eo munus, quod eidem confertur, præstat munere, quod

con-

confertur *Mævio*; proportio denuo geometrica in hac illatione latet. Nec aliter ſeſe res habet, ubi honores *Titio* decreti ſunt ad honores, quibus fruitur *Mævius*, ut merita *Titii* in Remp. ad merita *Mævii* in eandem. Argumentationes iſtiusmodi ſpeciales continentur ſub hac generali: Ut perſona una ad alteram, ita pars communis diſtribuendi, quæ uni debetur, ad partem, quæ debetur alteri: quæ utique proportione geometrica nititur. Patet autem ex antecedentibus, proportionem perſonarum determinari per id, quod quis ad finem ſocietatis confert, ut in mercatorum ſocietate per pecunias collatas, ſi ſocii omnes eandem operam præſtent. Nihil in hiſce continetur, quod rationi conſentaneum non ſit. Quamobrem cum & definitio juſtitiæ *Ulpiani* eidem concordem deprehenderimus (§. 6); vel exinde colligere datur, quod, quæ in definitione *Ulpiani* continentur, ad juſtitiam quoque diſtributivam, quam *Ariſtoteles* vocat, applicari poſſint. Sed hoc quidem docendum eſt paulo diſertius. Definitio *Ulpiani* unicuique jus ſuum tribuere

uere jubet. Videndum itaque quod
nicuique circa communia, in quibus
istribuendis versatur justitia distribu-
iva, jus sit & quomodo eidem tribua-
ur. Non autem fictione inutili Resp.
hic consideratur instar personæ, quam
repræsentant illi, penes quos est rerum
potestas. Atque ita quoddam jus est
Reip. a civibus eidem tribuendum;
quoddam etiam jus civium tribuen-
dum ipsis a Rep. Nimirum Resp. jus
habet exigendi onera, ne desint sum-
tus ad salutem Reip. ac tranquillatem
promovendam & conservandam ne-
cessarii. Atque adeo in Remp. justus
est civis, qui onera pro rata lubentis-
sime ferre non recusat: & qui Remp.
repræsentant in cives justi sunt, qua-
tenus onera ista distribuunt commo-
dis in Rep. perceptis proportionaliter,
consequenter in proportione geome-
trica. Similiter jus civibus competit
prætendendi honores meritis in Remp.
proportionatos & munus aptitudini
ad idem obeundum proportionatum.
Illis adeo jus suum tribuunt ii, penes
quos est rerum potestas, si honores &
munera in proportione geometrica di-
stri-

ſtribuuntur. Jus quoque competit Reip. in cives ab iisdem exigendi, ut muneri publico viribus ſuis proportionato ſubeundo humeros ſuos ſubmittant. Civis adeo tribuit Reip. jus ſuum, qui humeros ſuos prompte ſubmittit. Quæ igitur circa communia diſtribuenda ex definitione *Ulpiani* conſequuntur, eadem ſunt cum iis, quæ de juſtitia diſtributiva tradit *Ariſtoteles*.

Conſenſus doctrinæ Ariſtotelicæ *de juſtitia commutativa cum definitione* Ulpiani.

§. 10. Videamus vero jam porro, quomodo eidem conſentiant, quæ de juſtitia commutativa ſeu correctoria *Ariſtoteles* docet. Sententiam philoſophi denuo optime explicavit *Joannes a Felde* (o), juſtitiam commutativam definiens per juſtitiam particularem, quæ tollit querelas in commutationibus partim ſpontaneis, partim invitis. Commutatio hic dicitur actus, quo aliquid, quod erat *Titii*, transfertur in *Mævium*. Sunt adeo commutationes ſpontaneæ contractus, qui mutuo contrahentium conſenſu perficiuntur: invitæ autem furta, rapinæ, damna injuria data. Ex commutationi-

(o) loc. cit. c. 4. p. 12.

-ionibus invitis ſtatim oriuntur querelæ, veluti ex furto, ex injuria verbali, ex injuria reali: ex ſpontaneis tum demum, quando *Mævius*, quod erat *Titii*, accipit, *Titio* autem vel nihil retribuit, vel non tantum, quantum debet, vel non eo loco & tempore, quo debet. Ponamus *Mævium* domum *Titii* emere 4000 thaleris, eamque ipſi tradi; *Mævium* tamen ſtatuto tempore non ſolvere pretium, aut non ſolvere integrum. Naſcuntur inde querelæ, quod *Mævius* non ſolvat, quod debet, vel non ſolvat, quod debet, integrum. Has igitur querelas tollit juſtitia commutativa, ſive correctoria. Videndum vero jam erit, quomodo querelæ tollantur. Si querelæ ex commutatione ſuboriuntur, unus quidem plus habet, alter minus. Quamobrem ut tollantur, plus habenti ſubtrahitur, quod plus habet, atque minus habenti detractum additur. Ita in caſu præcedente *Mævius*, cui tradita eſt domus *Titii*, plus habet, quam habere debet, nempe domum & pretium 4000 thalerorum ſimul, cum tantummodo domum habere debeat:

ex adverso autem *Titius* minus habet, quam habere debebat, cum pretium habere debeat. Tolluntur adeo querelæ, si *Mævius* solvit *Titio* 4000 thaleros. Facta enim solutione nullam amplius conquerendi causam habet *Titius*, qui querebatur de 4000 thaleris sibi non solutis eo tempore, quo solutionem promiserat *Mævius*. Atque ea quidem in commutationibus spontaneis satis manifesta sunt: paulo majore autem attentione opus est, ubi cum commutationibus invitis negotium fuerit. Commutationes invitæ delictorum nomine veniunt. In delictis æstimandis spectatur & damnum illatum, & offensa, qua tum civem quoad personam suam privatam, tum Remp. læsit. Si *Mævius* mille aureos *Titio* abstulit, duplici ex capite querelæ oriuntur, nempe ob jacturam mille aureorum, & ob terrorem, tristitiam aliosque affectus molestos ex ea perceptos. Tolluntur adeo querelæ, si non modo mille aurei restituuntur, sed & offensæ satisfiat pœna inflicta. Hinc pœna furti ab ipso Deo in Rep. Hebræorum pecuniaria erat constituta

& mu-

& mulcta solvebatur domino, cui res furto fuerat ablata. Minus enim habebat *Titius*, quam habere debebat, non modo quod mille aureis careret, quos habere debebat, sed & quod pretio destitueretur, quanti tædia ob jacturam mille aureorum creata æstimabantur. Quamobrem non modo restitui jussit (p) Deus, quod furto erat ablatum; sed ejus potius nunc quintuplum, nunc quadruplum pro quantitate tædii percepti, ut extingueretur vindictæ cupido sicque querelæ prorsus cessarent. Pro uno nimirum bove restituendi erant boves quinque; pro ove una tantum quatuor. Homicida vindictæ satisfaciens quasi lucrum, occisus damnum habet. Eripitur eidem jure talionis vita (q), ut æqua sit utriusque conditio. Eadem est ratio æstimationis injuriarum in jure Romano. Quoniam itaque in justitia commutativa uni demitur, quod plus habet, detractumque additur alteri, qui habet minus; ideo observari dicitur proportio arithmetica, in qua

(p) Exod, XXII, 1. (q) Exod, XXI, 12.

addendo & subtrahendo omnia perficiuntur. Tenendum scilicet est, Mathematicos veteres proportionis nomine tantummodo appellasse eam, quæ geometrica nunc dicitur; arithmeticam vero tanquam in Geometria parum utilem non considerasse. Vocavit igitur *Aristoteles* proportionem geometricam, qua utuntur Geometræ; cum vero alia opus esset in commutationibus ad jus revocandis, hanc arithmeticam appellavit: qua in re hodie Mathematici plurimi ipsum sequuntur, vocantes proportionem arithmeticam, ubi eadem est differentia terminorum. Etsi autem *Aristoteles* potissimum ad hoc respexerit, ut inæqualitas tollatur & ad æqualitatem reducantur inæqualia; in proportione tamen inæqualitatis notioni nunc receptæ convenienter facta explicatio multo evidentior est. Nimirum in justitia commutativa, quæ in corrigendis inæqualitatibus ex commutationibus ortis tota versatur, retributio ita fieri solet, ut ea facta status *Titii* & *Mævii* quoad bona fortunæ idem sit, qui fuerat ante commutationem. Un-

le & injuriæ, & offenſæ olim pecunia
ſtimabantur, perinde ac bona ſive
nobilia, ſive immobilia, quorum pre-
ium pecunia determinatur. Quodſi
gitur juſtitia obſervari debet in com-
nutationibus, id effici debet, ut quæ-
nam erat ſtatus *Titii* ac *Mævii* diffe-
entia ante commutationem, eadem
it poſt retributionem, quoad bona
cilicet fortunæ, reſpectu hujus com-
mutationis, præciſis ceteris, quæ ad
eam nihil faciunt, cum quoad cetera
tatus *Titii* atque *Mævii* idem per-
manſiſſe ſupponatur, qui fuerat ante
commutationem. Hanc vero regu-
am niti proportione arithmetica nemo
gnorat, qui prima Arithmeticæ rudi-
nenta animo comprehenſa habet. Per
commutationem differentia ſtatus
commutantium mutatur; per retri-
utionem vero ex diverſa eadem effi-
citur, quæ fuerat ante: id vero aliter
ieri non poſſe, quam ſi id, quod plus
habenti ſubtractum fuerit, addatur
ninus habenti, quemadmodum præ-
ipit *Ariſtoteles*, nemo non intelligit,
nodo utatur ea attentione, quæ hic
ufficit. Hanc retributionem, qua

querelæ civium tolluntur, eſſe definitioni *Ulpiani* conſentaneam, levi attentione cognoſcitur. Oriuntur enim in commutationibus ſpontaneis querelæ *Titii*, quod ipſi *Mævius* non tribuat jus ſuum; in commutationibus autem invitis, quod violaverit jus ſuum. Quare cum juxta doctrinam *Ariſtotelicam* retributio ita fieri debeat, ut, eadem facta, perinde ſit ac ſi commutatio facta non fuiſſet; ecquis non videt eadem juſte conquerenti de jure ſuo jus ſuum tribui? Ita vero ſatisfit juſtitiæ juxta definitionem *Ulpiani*, quæ unicuique jus ſuum tribui jubet.

Dubiis Grotii occurritur.

§. 11. Dubio vero cuidam hic occurrendum eſt, quod cum ipſum *Grotium* perplexum reddiderit (r), dignum judico, quod expendatur. Nimirum quæ *Ariſtoteles* de proportione geometrica in juſtitia diſtributiva; de arithmetica in commutativa obſervanda inculcat, ex eorum genere eſſe dicuntur, quæ ſæpe locum habent, non ſemper. Enim vero id quidem inde eſt, quod determinatio ejus, quod retribui debet, confundatur cum modo retribuendi, quo-

(r) de J. B. & P. lib. I. §. 8. n. 2. p. m. 7.

quorum hunc, non iſtam præſcribit juſtitia. Etenim dum quæritur, quomodo retributio fieri debeat, ut nemo juſtam conquerendi cauſam habeat; ſupponitur utique id, quod retribui debet & de quo juſtæ ſunt querelæ, quas tollere eſt *juſtitiæ* commutativæ. Neque enim negari poteſt, in factorum & rerum æſtimatione proportionem ſæpius obſervandam eſſe geometricam. Etenim ponamus ſocium unum ſolvere alteri nolle partem lucri ex ſocietate debitam. Quodſi ſinguli ſocii non eandem contulerint pecuniæ ſummam, ſed diverſam; vel ex communi Arithmetica conſtat, in lucro dividendo obſervari proportionem geometricam, unoquoque ſociorum partem lucri pecuniæ collatæ proportionalem accipiente. Enimvero juſtitia commutativa non definit modum, quo ſocii *lucrum* commune inter ſe dividere debent; ſed tantummodo ſocio tribuere jubet partem lucri ipſi debitam, qui, quod ipſia ſociis ceteris non tribuatur, conqueritur. Pars lucri debita ut plurimum definienda eſt ex contractu. Aſt dum retributio fieri

debet ejus, quod ex contractu debetur, in ea obſervandam eſſe docet *Ariſtoteles* proportionem; quam vocat, arithmeticam. Principia determinandi id, quod retribui debet, varia eſſe poſſunt; ſed modus retribuendi ſemper per proportionem arithmeticam intelligitur, quemadmodum paulo ante docuimus (§. 10). Non addimus exempla plura, qualia inprimis factorum æſtimatio in commutationibus invitis ſuppeditat, cum ex dictis ſatis manifeſtum ſit, quid etiam in iis difficultatem faceſſat. Ceteræ *Grotii* difficultates, quas contra diviſionem juſtitiæ *Ariſtotelicam* in diſtributivam & commutativam faceſſit, minoris ſunt momenti, ac leviori attentione ſolvuntur. Dum enim vocabulum commutationis nimis arctum eſſe judicat, quam ut omnia comprehendat, quæ ad commutativam juſtitiam referuntur; ſatis apparet ex antecedentibus, invito *Ariſtotele* vocabulum commutationis reſtringi ad ſolas ſpontaneas, cum tamen idem generalius ſumatur, ut invitas etiam tanquam alteram ſpeciem ſub ſe comprehendat. Si notio generalis, qualem dedimus

paulo

paulo ante (§.10), ex contextu *Aristotelis* eruatur, regulis illis interpretandi conformiter, quas in Logica dedimus; nihil nominari poterit ad justitiam commutativam referendum, quod non per definitionem commutationis ad eam referendum esse judicetur. Neque in iis latet difficultas, quod justitia distributiva non recte versari dicatur circa communia, commutativa vero circa propria, seu res singulorum. Quando enim dicitur civitas, quæ de communi reddit quod civium quidam in publicum impenderunt, nonnisi commutativa justitia fungi, minime autem distributiva: id omnino verum est, sed contra doctrinam *Aristotelicam* nihil facit, cum hic non distribuatur aliquod commune, sed civitas instar personæ privatæ consideratæ reddit personæ privatæ alteri, quod ex contractu debet. Eodem modo apparet, ipsum a significatu vocabuli communium recedere, quando ad justitiam distributivam refert casum, quo quis de re sua legat alteri. Neque enim hic distribuitur, quod commune est civium, quatenus sunt partes societatis civilis; sed testator legat pri-

vato, quod nullo jure exigere poterat. Naſcitur demum legatario aliquod jus ex voluntate teſtatoris, & hoc eidem tribuere debet juſtitia commutativa. Legatum enim ad commutationes ſpontaneas referri debere, commutationis definitio generalis inſinuat (§. 10). Satis igitur ſuperque apparet, *Grotium* non tanti feciſſe doctrinam *Ariſtotelicam*, ut eam attentione ſua dignaretur, cum ſubſtiterit in notionibus confuſis, quas etymologia vocum inſinuat, parum ſollicitus, utrum eæ ita explicari poſſint, nec ne, ut doctrina *Ariſtotelica* cum veritate conſentiat: id quod tamen in omni interpretatione æqua obſervandum eſſe alibi (s) docuimus. Etenim ſi attentione ſufficiente uti voluiſſet, acumen tanti viri effugere non poterat, quod in ſolida argumenti diſcuſſione adeo obvium eſt. Quodſi quis cum eodem *Grotio* juſtitiam commutativam expletricem, diſtributivam attributricem appellare malit; nobis quidem perinde eſt, modo in re nihil mutet: alias enim, quod ipſi *Grotio* accidit, non notiones *Ariſtotelicæ*

(s) Log. §. 907. 908.

stotelicas retinet, ſed tantisper variatas cum novis nominibus iisdem ſubſtituit. Nos hic non aliud agimus, quam ut oſtendamus, doctrinam *Ariſtotelicam* de juſtitia a veritate non eſſe alienam, ſed perutilem ac ſanam, nec male feciſſe ICtos recentiores, quod eandem cum definitione *Ulpiani* conjunxerint tanquam uberiorem ipſius explicationem.

§. 12. Cum quilibet juſtus eſſe debeat erga alios, nemo profecto dubitare poteſt, quin diſtincta juſtitiæ notio unicuique multum utilitatis afferat. Inprimis uſui ſunt, quæ de juſtitia univerſali (§. 7) tradidimus, non modo quod inde appareat deeſſe quid virtuti, niſi juſtitiæ perpetua comes fuerit; ſed quod a juſtitia univerſali nova deſumantur actionum quarumcunque motiva: multiplicatis autem motivis virtutis ſtudium facilitari & firmari dudum docuimus alibi. Non parum voluptatis hinc percipit, qui ad virtutis gloriam contendit, ubi intelligit, virtutem unamquamque ad novum aliquem perfectionis gradum evehi poſſe, de quo vulgo pauciſſimi cogi- **Utilitas doctrinæ præſentis.**

cogitant. Et quoniam Icti sunt sacerdotes justitiæ, omnisque eorum labor in justo ab injusto separando versatur; ipsorum utique interest nosse, quomodo & in universum omnes, & singuli quoque justi esse queant, tum quomodo querelæ de injustitia, aut saltem justitiæ defectu tollantur. Latent in notione justitiæ in præcedentibus evoluta principia admodum fœcunda, quæ & ad prudentiam legislatoriam conducunt, & ad rationes legum scrutandas manuducunt, quarum in interpretatione præsertim extensiva & restrictiva multus est *locus*. Judicis officium in eo consistit, ut tollat querelas ex commutationibus ortas. Ipsi adeo facem præferunt ea, quæ de justitia commutativa proposuimus. Nec difficile nobis foret, judicis officium omne ex notione justitiæ commutativæ deducere. Illorum, penes quos est rerum potestas, cura haud postrema est, ne cuiquam civium justa conquerendi causa sit. Juvabit igitur ipsos notio justitiæ distributivæ penitius evoluta. Nec difficile nobis foret demonstrativa ratione inde

dedu-

deducere, quæ ad omnes hujus muneris partes adimplendas faciunt. Singula speciminibus sane illustribus illustrare poteramus: sed de specialibus alio tempore dicendorum campus sese aperiet.

III.

De successiva Assensus generatione, in solida rerum cognitione.

§. 1.

AD generationem assensus vulgo non attenditur: ex defectu autem hujus attentionis multæ in praxin deviationes redundant. Quamvis itaque in Logica docuerimus (t), quæ satisfaciunt, si principia omnia anteriora, unde evidentia illius doctrinæ pendet, quis habuerit perspecta; utilitatem tamen hujus doctrinæ commonstraturi, ut ea præmittamus, quæ ad genesin istam distincte percipiendam sufficiunt, consultum omnino ducimus. Ceterum de assensu hic nobis sermo est, qui ex plenaria convictione nascitur, seu cum omnimoda

Utilitas & ratio præsentis instituti.

(t) §. 993.

da certitudine conjungitur, minime fallax, sed ab omni errandi periculo procul remotus: minime autem nobis est negotium cum assensu, quem persuasio parit, sæpissime fallax & cum periculo errandi semper conjunctus. Cumque solida rerum cognitio nobis curæ cordique sit, de eo assensu inprimis agimus, qui per rationes intrinsecas, non autem per extrinsecas extorquetur. Etsi enim assensum, qui extrinsecis rationibus debetur, non omni in casu rejiciamus, sed ejusdem præclarum, immo indispensabilem usum in praxi & agnoscamus, & aliquando, si Deus vitam viresque corporis ac animi concesserit, in Logica probabilium adstructuri simus; in præsenti tamen de eo non agimus, utut haud pauca ad eum quoque applicari possint, quæ de assensu rationibus intrinsecis nitente dicemus, propterea quod quædam utrique communia sint, quæ tamen hic simul tradenda & ad unam speciem applicanda, ubi extra systema de eadem loquimur. Multa enim non modo licent, verum etiam fieri debent extra syste-

ma, ut rem pro dignitate tractes lectorique intelligenti satisfacias, quæ in systemate non probantur. Dedimus exemplum aliquod jam in superioribus (u). Obiter vero monemus, assensum certum non esse confundendum cum certitudine veritatis. Etenim certus quoque assensus est, qui præbetur propositioni probabili, tanquam probabili, ut nimirum certi simus, propositionis veritatem nonnisi probabiliter a nobis cognosci. *Incertus* vero assensus est, qui præbetur vel propositioni certæ, quando quis certus non est, propositionis veritatem a se evidenter cognosci.

§. 2. Quodsi igitur assensus vel vi demonstrationis, ut certus præbeatur propositioni certæ, vel vi probationis probabilis, ut certus præbeatur propositioni probabili, extorquendus venit; singula principia, quæ demonstrationem, vel probationem probabilem ingrediuntur, & probe perspecta, & familiaria esse debent (x). Perspecta nobis sunt principia, si ea intelligimus & sive veritatem, sive probabili- *Assensus generatio,*

(u) II. §. 5. (x) §. 191 Log.

babilitatem eorum agnoscimus. Intelligimus autem principia, si eam in nobis excitare valemus notionem, quæ iisdem respondet (y), nempe quæ repræsentat cum eas determinationes, per quas subjectum constituitur, & quæ sunt ratio sufficiens prædicati tribuendi, tum præterea eas, quæ prædicato respondent, & cum illis una ponuntur: quemadmodum satis superque agnoscere debet, qui principia nostra Logica successiva & iterata lectione ac meditatione sibi familiaria reddidit. Perspicimus veritatem propositionis, dum & de veritate principiorum demonstrandi, & de forma demonstrationis nullum nobis superesse dubium potest: probabilitatem autem agnoscimus, ubi de probabilitate unius alteriusve principii, de veritate ceterorum, de forma denique probationis, vel de requisitorum ad veritatem insufficientia fuerimus solliciti. Enimvero familiaria tum demum nobis dicenda sunt principia, quando & notiones iisdem respondentes veluti sponte sua nobis succurrunt, quoties de iisdem cogi-

(y) §. 520 Log.

cogitandi occasio offertur, hoc est, verbis nonnullis, vel omnibus ad eadem pertinentibus auditis vel lectis; & notio simul certitudinis vel probabilitatis in nobis renovatur. Hæc denuo & clara, & certa esse debent illi, qui Logicam nostram seria attentione perlustravit. Ex his autem intelligitur, quænam ad hoc requirantur, ut assensus firmus ac immotus gignatur, qualem Geometræ propositionibus suis præbent. Etsi autem ex iisdem porro doceri possit; quomodo fieri nequeat, ut assensus aliter quam successive gignatur; idem tamen multo clarius elucescit, ubi præterea cogitaveris, quam multa principia præsupponantur, antequam vel uni propositioni assensum præbere possis, nisi eum præcipitare volueris. Neque enim assensus gignitur per principia, quæ demonstrationem vel probationem probabilem ingrediuntur, nisi ubi assensum firmum atque immotum ipsis quoque principiis præbueris. Enimvero cum hic denuo eadem recurrant circa demonstrationem, vel probationem principia, quæ de demonstratione

vel probatione propositionis datæ tenenda fuerant, assensus huic dandus resolvitur in assensus anteriores. Immo anteriores porro in alios ipsis priores resolvi debent ex eadem ratione, donec tandem perveneris ad principia sine probatione admittenda, qualia sunt definitiones nominales, utpote prorsus arbitrariæ, cum nemo prohibere possit, ne per hoc vocabulum hoc vel istud significari velis, atque axiomata, quorum genuinam formam in Logica (z), delineavimus. Datur itaque assensuum quædam genealogia & quemadmodum impossibile est, ut filius nascatur ante parentem, nepos ante avum, pronepos ante proavum abnepos ante abavum, & ita porro; ita quoque fieri nullo modo potest, ut assensus quidam posterior nascatur sine quodam anteriore, unde in actu suo pendet. Illa autem assensus genealogia in dato casu agnosci nequit, nisi ubi veritates omnes in systema fuerint redactæ, ita ut nullum in demonstrando sumatur principium, quod per se evidens non sit, nisi quod ex ante-

(z) §. 263 & seqq.

nterioribus citetur: quæ sane ratio nos
npulit, ut non modo Mathesin uni-
ersam in systema istiusmodi harmo-
icum redigeremus, ad quod dein-
eps facile referre licet, quæ præter ve-
itates in systemate extantes vel alibi
eguntur, vel proprio Marte a nobis
nveniuntur; sed idem quoque magis
lifficili labore circa philosophiam mo-
iamur, quemadmodum ex Logica a
ıobis evulgata & Philosophia prima
ıunc eidem juncta intelligitur. Osten-
li autem jam in Logica (a), quomo-
lo assensuum continua series sit dete-
enda, ubi istiusmodi veritatum sy-
tema præsupposueris. Docui ibidem
ssensum propositioni de eliminatio-
ıe superfluorum ex definitionibus præ-
endum, qualem nos habemus, præ-
upponere assensus centum & triginta,
uorum unusquisque menti ingenerari
ebet, antequam ipse in eadem nasci
ueat, etsi exemplum non studio quæ-
verimus, sed primo oblatum arripu-
imus. Quoniam vero Logica di-
iplinam aliam non supponit, sed,
uæ ibidem tradimus, ex principiis per

(a) not. §. 992.

se admittendis deducuntur; vel hinc facile intelligitur, seriem assensuum præsuppositorum fore multo prolixiorem, si ad ceteras disciplinas progredimur, quæ alias præsupponunt atque ex iisdem principia sua hauriunt: id quod exemplis ex Mathesi docere poteramus, si quidem opus foret. Sed id quidem opus esse non existimamu[s] vel ideo, quia quivis per se videt, præter assensus, quos præsupponit assensus uni principio dandus in ea disciplina, unde principium mutuatur, superaccedere alios, qui disciplinæ il[li] domestici sunt, ad quam propositi[o] proposita spectat.

Necessitas systematum veri nominis. §. 3. Hinc elucescit necessitas systematum veri nominis, in quibus veritat[es] repertæ ad sua principia prima, un[de] pendent, reducuntur & inter se co[n]nectuntur. Diximus de his systema[ti]bus in Trimestri superiori (b) eoru[m]que formam delineavimus, quæque [in] eo condendo sint observanda pro[lixe] satis inculcavimus. Certum est ea, quæ ibidem traduntur, in systemate veri nominis solo veritates co[...]

(b) Num. III. §. 11. p. 129. & seqq.

line proponi, quo cognitio unius a cognitione alterius pendet, ut nempe continuo præmittantur, quæ ad intelligenda & probanda sequentia requiruntur, ne ullibi utamur voce, nisi per antecedentia clara, nec ad probandum sumantur, nisi quæ per antecedentia sunt evidentia: claritatem enim notionibus, quatenus constat quænam ad eas referantur; evidentiam propositionibus tribuimus, quatenus certi sumus prædicatum subjecto vi notionis ejusdem esse tribuendum. Jam vero assensus firmus propositioni alicui dandus non generatur, nisi ubi a notionibus, quæ tanquam per se claræ assumi possunt, progrediaris ad eas, quarum claritas pendet ab aliis, & a principiis, quæ tanquam per se evidentia sumere licet, ad propositiones, quarum evidentia in illorum evidentiam resolvitur. Systemata igitur veri nominis ita comparata sunt, ut assensus certus atque immotus legitima eorum tractatione generari possit. Exemplo nobis sunt Mathematici, quibus immotus est assensus, quem propositionibus geometricis præbent, ne-

mo enim unquam ullis artificiis efficiet, ut Geometra dubitet de veritate theorematis *Pythagorici*, vel alterius *Euclidei* cujuscunque, quin potius de veritate ejus adeo persuasus est, ut, si veritatem quandam investigandam sibi proponens in propositionem inciderit, unde contrarium ejus deducitur, quod theoremate aliquo *Euclideo* continetur, illico inferat propositionem a se repertam esse falsam, quantocunque etiam gaudio perfusus fuerit, cum existimaret veritatem quæsitam a se fuisse inventam. Assensus *itaque* adeo firmus est, ut ad quemlibet affectuum impetum immotus persistat, ac impossibile sit id maxime credi, quod quis maxime vult. Neque vero putandum est, id tribuendum esse præjudicio in limine studii mathematici tyronum animis instillato, quemadmodum subinde videre licet homines errorem circa religionem tanto fervore defendentes, ut vel matyrium pati, quam ab eodem recedere mallent. Ut enim taceam rationes assensus distincte doceri posse, per quas intelligenti obvium est nullum hic præ-

judicio

udicio esse locum, multo minus pertinaciæ erroris defendendi rationes extrinsecas dari, quales in altero casu requentissimas esse nemo non novit: ufficit hic provocasse ad constantem eculorum omnium morem, cum nulum unquam extiterit tempus, quo Elementa *Euclidea* legitima attentione studioque tractantes immotum istiusmodi assensum non fuerint consecuti, ubi cum iis nobis est negotium, qui genesin istam assensus in se minime experti claram ejus notionem nondum animo comprehensam tenent. Etenim ubi quædam persuasio a præjudicio ortum trahit, eadem non omni tempore firmitas persistit. Exemplo nobis est honestas & turpitudo actionum intrinseca circa finem superioris seculi in Academiis Germanicis adeo pertinaciter defensa, ut atheismi rei fuerint postulati, qui eam non admitterent, ubi nunc tanto fervore impugnatur, ut atheismi rei judicentur, qui eidem assensum præbent. Neque dubium ullum est, fore ut scena iterum mutetur, cum honestas ac turpitudo actionum intrinseca firmo nitatur talo,

 ut

ut nonnisi ab iis impugnetur, qui vel contrarium in juventute fuerint edocti, vel per rationes domesticas extrinsecas contrariam sententiam eligere coacti, quemadmodum solenne est ingeniis non systematicis, quorum a voluntate, immo appetitu sensitivo pendet assensus. Inprimis etiam notandum est non defuisse, qui maturiori judicio demonstrationes *Euclideas* ad examen rigorosum revocarunt: Id quod ex Scholis Mathematicis *Petri Rami* satis superque apparet, atque controversia de angulo contactus inter *Jacobum Peletarium* & *Christophorum Clavium* mota, quod propositio *Euclidea* dubio cuidam obnoxia videbatur, defectu notionis satis claræ infinite seu incomparabiliter parvi. Quemadmodum vero assidua Systematum veri nominis tractatione assensum firmum atque immotum gigni manifestum est; ita e adverso probatu haud difficile est, talem a libris alia quam systematica methodo conscriptis frustra expectari. Etenim si libri communi more fuerint conscripti, in antecedentibus occurrunt termini, qui demum explicantu

in sequentibus & quibus nulla in tyrone respondet notio confusa. Atque ea ratio est, cur lector hæreat in intelligenda mente autoris, nisi quæ Autor tradit aliunde ipsi fuerint perspecta, consequenter opera alterius indigeat, qui terminos istos eidem explicet. Similiter in antecedentibus sumuntur tanquam principia, quæ demum in subsequentibus occurrunt, & ideo impossibile est, ut quis certum præbeat assensum propositioni probatæ cum veritatis principii, unde certitudo pendet, nondum fuerit convictus. Haud raro etiam contingit, ut committatur circulus in probando, si ad probanda anteriora sumuntur principia ex sequentibus & ad probanda sequentia principia ex anterioribus. Ita viro cuidam inter ingenia non systematica magnæ autoritatis ostendi, quod circulum commisisset in probandis, existentia Dei ac finibus, cum existentiam Dei probaturus sumeret, dari fines, & probaturus quod dentur fines præsupponeret dari Deum, mihi autem publice magno fervore, aut potius furore insultaret, quod alicubi monuissem in

probanda existentia Dei per fines rerum naturalium communiter circulum committi. Nec difficile fuisset plurima istiusmodi exempla ex ejusdem scriptis in medium afferre, siquidem operæ pretium fuisset. Extra omnem vero dubitationis aleam positum est, assensum nullo niti fundamento, ubi circulus in probando committitur. Denique in libris vulgari methodo conscriptis probationes quoque non evolvuntur, sed fontes tantummodo indicantur, aut, ubi quis evolutas proferre decreverit, plurimi tamen hiatus admittuntur a lectore non facile supplendi. Quamobrem hac quoque de causa fieri nequit, ut assensus firmus ac indubitatus gignatur. Quoniam itaque omnes libri aut systematici sunt, aut non systematici; ex libris autem systematieis gigni potest assensus firmus atque immotus, ut autem talis ex non systematicis gignatur, pro impossibili habendum; ex libris systematicis solis assensum firmum atque immotum gigni palam est. Atque ea ratio nos impulit, ut genus humanum a perpetuis fluctationibus liberare

berare studeremus: quod si ex asse consequi nobis datum non fuerit, non tamen prorsus contemnenda subsidia nos præstituros confidimus, siquidem Deo visum fuerit, ut opera philosophica bonis avibus cœpta feliciter continuare liceat. Utinam plures ea de re cogitarent, ut de adjutoribus lætandi occasio daretur, sicuti nunc haud contemnendus est eorum in Germania numerus, qui laborem generi humano adeo utilem impedire nituntur. Quod absque systematibus veri nominis firmus atque immotus assensus gigni minime possit, experientia abunde confirmat. Videmus enim quotidie, quantum vacillet assensus eorum, qui aliquo saltem acumine præditi sunt, ubi ad scripta minime systematica legenda animum appellunt. Cumque studio mathematico perficiatur acumen ac inprimis animo ingeneretur notio illius sensus, quo certitudinem cognitionis percipimus ex convictione ortam; enatæ hinc sunt nonnullorum querelæ, quasi Mathesis corrumpat intellectum & hominem ad alia studia tractanda ineptum reddat, propterea quod

quod experiantur in Mathesi assiduos conqueri de obscuritate, dum proferuntur termini nondum satis explicati, & evidentiam majorem desiderantes assensum præbere nolle, ubi sumuntur principia nondum probata nec probationes sufficienter evolvuntur. Neque alia profecto ratio est, quod acutiores cum *Hüetio* in scepticismum tandem prolabantur, quasi nihil sit, quod certo sciri possit in philosophia, imbecillitatem rationis humanæ accusantes. Immo ex eodem fonte manat inconstantia in sententia defendenda, ut sæpius vertumno mutabiliores nunc hanc, nunc alteram contradictionis partem tueantur, prout rationes extrinsecæ in hanc potius, quam alteram partem assensum trahunt. Inde etiam est, quod in fundamentis ponendis ac iterum diruendis continuo versentur eruditi, nec Mathematicorum more ulterius progrediantur, quodque tot hypotheses absurdæ indesinenter in publicum protrudantur ab iis, qui prima cognitionis humanæ principia nondum perspexere; quod inter docentes eminere velint, qui vix digni

repe-

reperiuntur, ut in discentium numero sint; quod imperiti impugnent doctrinam solidam, quam non capiunt, quasi per ignorantiam privilegium obtingat, ut quis judicis partes teneat inter eruditos. Alia mala longe plurima istisque majora silentio præterimus, quæ a defectu assensus firmi atque immoti ortum trahunt.

Modus legendi scripta systematica.

§. 4. Porro modus, quo assensus firmus atque immotus gignitur, docet, quomodo in legendis libris systematicis versari debeamus, ut eandem certitudinem consequamur, quæ autori fuit. Nimirum cum assensus successive gignatur, nec vi demonstrationis extorqueri possit, nisi principia nobis fuerint intellecta atque familiaria, in legendis libris systematicis lento gradu progrediendum, ut notiones definitionibus ac propositionibus respondentes altas in mente radices agant sensusque claritatis ac certitudinis cum iisdem firmiter connectatur. Experiuntur idem, qui ad elementa *Euclidis* legenda sese conferunt. Etsi enim definitiones fuerint faciles ac longe clarissimæ, etsi axiomata ad exempla applica-

plicata luce sua radient; non tamen sibi consulit, qui fugitivo nonnisi oculo illas atque hæc percurrit. Ad sequentia pede promoto ipso opere intelligit, quod ea propter sibi alia sint obscura, alia inevidentia. Ex adverso autem non habet, cur eum operæ suæ pœniteat, qui singulis diebus nonnisi aliquot definitiones accurata analysi perlustravit & diutina attentione memoriæ firmiter infixit; qui axiomatis multiplici ad exempla applicatione lucem affudit eoque studio simul ea memoriæ demandavit; qui ad propositiones demonstrativas progressus accurata demonstrationum analysi, quam alibi (c) docuimus, paucas una vice sibi reddidit evidentes ac familiares. Etenim is sine difficultatum tædiis ad ulteriora progreditur & voluptas, quam ex successu percipit, diligentiæ assiduitatem confert. Quoniam philosophiam systematica methodo trado, qua *Euclides* sua conscripsit elementa; in operibus meis legendis eodem modo versari debent, qui eam doctrinarum ibi propositarum claritatem ac evidentiam

(c) §. 551. & seqq. Log.

tiam consequi cupiunt, quam ego experior. Cui nimis tædiosum videtur lento adeo gradu progredi ac nisi cum die ex iisdem proficere, ei vehementer suadeo, ut ab iis legendis desistat, neque enim unquam certus esse poterit, se mentem meam rite percepisse, nec veritatem, etsi manifestam, perspiciet. Quodsi vero operam dederit, ut assensus successive generetur; tum nihil mihi superest dubii fore, ut doctrinam, quam trado, solidam ac utilem esse experiatur. Cum nuper homines nonnulli a doctrina solida sibi metuentes horrendo latratu per orbem eruditum aërem implerent, quod ipsis exploratum esset, plurimos esse eruditos, qui canum more latratui latratus jungant, utut causam ignorent; non defuere circumspectiores, qui libros meos ante legere ac relegere maluerunt, quam imputationibus aliorum plenam fidem haberent, ut solidis argumentis, non ficulneis ac stramineis, quibus consequentiarii utebantur, doctrinam meam refutarent. Sed qui animo refutandi accesserant, doctrinam veram ac solidam a me proponi ultro

ultro agnoverunt, & veritatis, & utilitatis convicti partim privatim (d), partim publice (e) ejus rei testimonium mihi præbuerunt ac arma in adversarios converterunt. Et ideo dudum pronunciarunt viri graves ac intelligentes, scripta mea contra vociferationes male sanas nulla defensione egere, sed ipsamet pro me ac pro se loqui, atque ego imputationes horrendas absque ulla responsione Metaphysicæ Germanicæ præfigi curavi certus fore, ut omnes lectores attenti intelligant, eam a vociferatoribus non ea attentione lectam fuisse, quæ sufficit ut intelligatur, adeoque male consuluisse famæ suæ, qui iisdem fidem habuere meis prorsus non lectis.

Præcox aliorum impugnatio quomodo vitetur.

§. 5. Qui successivam assensus generationem probe perpendit, is sibi a præcoce aliorum impugnatione cavebit, qua nihil frequentius inter Germanos esse solet, in nonnullis præsertim Academiis Protestantium. Cum enim plurimi sint, qui orbi erudito innotescere

(d) Vide exemplum in den Nachrichten von meinen Schrifften §. 210. 212. 213. (e) Vid. Cl. Hollmanni, Prof. Wirteberg. Observationes Elencticæ in Controversia Wolfiana.

cere gestiunt, ex curta autem, quæ
psis est, supellectili depromere non
possint, quæ cum applausu excipiantur
& unde nominis celebritatem consequantur;
facillimam esse viam ad nominis
claritatem contendendi sibi persuadent,
si viris de Rep. litteraria bene
meritis ac merentibus insolenter insultent
eorumque famam lacessant. Fovetur
hoc præjudicium subinde a viris
in dignitate constitutis, qui, cum singularem
moderationis laudem affectent,
aliorum tamen famam proscindi
e re sua esse arbitrentur, juvenes
petulantes spe patrocinii ipsis profuturi
ad hoc conducunt, ut omne conviciorum
genus impudenter in eos evomant,
a quibus discere ipsis proficuum
fuerat. Ab intempestivo isto pruritu
alios impugnandi utique sibi temperabit,
qui successivam assensus genesin
distincte cognitam intuetur. Etenim
cum intelligat, nonnisi cum die, plurimo
accedente labore, notiones fieri
satis claras ac evidentes, ut, quid in
in iis contineatur & quod quædam eorum
per alia determinentur, perspici
possit; si qua ex virorum præclarorum

doctrinis; aut sententiis ac hypothesibus, absurda sequi videntur, ea non illis imputabit, sed inde potius oriri suspicabitur, quod mentem illorum nondum fuerit ex asse consecutus. Absurda igitur illa in suo cerebro quærere studebit tantoque alacriori animo atque attentione majore discutiet, quæ sibi absurda videntur, donec majore luce collustratus, quam nonnisi cum die nasci novit, defectum cognitionis agnoscat, unde illa absurda ortum trahebant. Accidit etiam mihi, ut in limine scientiarum constituto multa viderentur absona, multa a veritate aliena, quæ a viris in Rep. litteraria summis proferebantur, etsi non deessent viri docti ac celebres, qui nonnihil tribuebant judicio meo. Enimvero successivam claritatis atque assensus generationem tempestive edoctus quod elementa *Euclidis* eo animo legissem ac relegissem, ut in rationes evidentiæ studiose inquirerem, non esse talia judicavi quæ videntur. Viris igitur præclaris & merito suo celeberrimis majus acumen tribuens quam mihi in limine adhuc constituto,

omnem

omnem dedi operam ut meum, quod nascebatur, acumen ulterius perficerem: quo facto, longe alia mihi visa sunt, quæ initio maxime videbantur absurda. Cumque semel ac iterum didicissem, quantum mihi obfuissem, in viros autem bene de scientia meritos injurius fuissem, si ipsis absurda imputare voluissem, quæ meo cognitionis defectui tribuenda fuerant; eundem morem mihi constantem effeci. Neque ejus me unquam pœnitet: vehementer autem doleo, quod neglectu hujus officii totidem desint sibimetipsis. Etenim si omnes hunc morem sequerentur, quemadmodum sequi debebant, nisi in legem naturæ immutabilem peccare velint, solida utique doctrina in felicitatem generis humani invalesceret, & orbis eruditus tandem purgaretur a plebejis illis moribus, qua quis ex obtrectatione aliorum ad nominis famam contendit. Utinam igitur assensus successivi generationem, quam vivis coloribus depinxi in opere Logico, sibi cognitam atque perspectam redderent, quotquot de rebus nondum discussis judicium de-

deproperare solent, suæque in judicando præcipitantiæ nimium tribuunt, ut non essent Reip. litterariæ dedecori homines, qui ventosa eruditione turgidi plebejis moribus infamantur!

Præcipitantia in judicando quomodo evitetur.

§. 6. Ex successiva illa, cum qua nobis jam negotium est, assensus generatione porro intelligimus non omnium dijudicationem esse in potestate nostra, nec omnia omnibus posse demonstrari; ut veritatis convincantur. Etenim per eam intelligimus, quam multa præsupponantur principia nobis cognita atque familiaria, antequam per demonstrationem assensus extorqueri possit, & quam multum requiratur tempus, antequam principia ista cognosci atque familiaria fieri possunt. Quodsi ergo deprehendimus principia ista nobis nondum esse perspecta, nec suppetere tempus, quo eadem cognoscere nobisque familiaria reddere valemus; judicium nostrum utique suspendimus & rem omnem iis dijudicandam relinquimus, qui eam discutere valent. Astronomi motum Telluris defendunt, quietem ejus cum motu solis rejiciunt. Assensus, quem hypothesi terræ motæ præbent, pend

a pri

i principiis geometricis, arithmeticis, trigonometricis, opticis, astronomicis, caculis astronomicis & observationibus, consequenter nonnisi plurimorum annorum studio atque labori debetur. Neque adeo possibile est, ut eundem assensum in se experiatur, qui principia ista vel omnia, vel aliqua saltem ignorat. Deerat in *Tychone* assensus iste, etsi principiorum geometricorum, arithmeticorum, trigonometricorum, opticorum & astronomicorum probe gnaro, propterea quod noncum subduxisset calculos eosque cum observationibus contulisset. Noto enim notius est decessisse *Tychonem*, antequam Tabulas astronomicas conderet, ut calculos subducere eosque cum observationibus conferre posset. Nullum vero prorsus est dubium, si adhuc supervixisset, ut manum operi admovere potuisset, eum idem experturum fuisse, quod deinde expertus *Ricciolus*, strenuus ille motus solis propugnator & motus telluris oppugnator, non posse tabulas astronomicas condi, quæ cum observationibus consentiunt, nisi in hypothesi terræ motæ. Aut igitur observationibus suis

fidem omnem denegare debebit, aut hypotheſi *Copernicanæ* de motu telluris aſſenſum præbere cogebatur: quod poſterius fecit *Keplerus*, cum a Cæſare eidem operi admoveretur, quod prælatura morte decedens *Tycho* dereliquerat, utpote certus de veritate obſervationum *Tychonicarum*. Veritatem igitur aſtronomicam capere non eſt cujusvis, conſequenter non immerito puerile viſum *Copernico*, ſi quis ſibi de ea judicium ſumit, cui impoſſibile eſt, ut aſſenſus, qui datur in Aſtronomo, notionem habeat, hoc tamen non obſtante ab Aſtronomo exigit, ut aſſenſum ſuum in gratiam rationum extrinſecarum, per quas de veritate aſtronomica ſtatuere non datur, mutet. Tanta profecto inſania non cadit in vulgus, quod potius artifici in arte ſua credendum eſſe ultro largitur. Equidem non ignoro, faſtum exprobrari *Copernico*, immo in caſu ſimili Mathematicis in genere, quaſi ſibi ſoli ſapere videantur, dum ab aliis res quasdam dijudicari non poſſe contendunt, ita ut non deſint, qui eo vel pedantiſmi poſtulare non erube-

ſcant

ſcant. Enimvero ſi probe perpenderent, faſtui tribui non poſſe, quod quis ſecundum rei veritatem ſententiam dicit, ad liberandum genus humanum a contentionibus, quæ dedecent viros eruditos multorumque malorum cauſæ ſunt, & ad removenda obſtacula, quæ incremento ſcientiarum objiciuntur; faſtui potius tribuendum eſſe faterentur, quod ſibi quis plus ſapere videatur, quam ſapit, immo quam ſapere poteſt, ac judicis partes ſibi arroget de rebus, quas non intelligit, nec intelligere poteſt. Si quod enim datur pedantiſmi vitium, id in eos utique cadit, qui ſibi videntur, qui non ſunt, ac ſe ſuper alios hoc nomine efferunt. Quoniam philoſophia vitia hominum corrigere debet, nemo nobis vitio vertet, quod philoſophiam ad publicam privatamque utilitatem translaturi communibus quoque eruditorum vitiis inde medelam afferre ſtudeamus. Et valde vereor, ne in pedantiſmum nimis facilis ſit prolapſus, ubi quis ferre nequit, ut vitiis, quæ dedecent viros eruditos, medela afferatur. Non aliud hinc metuendum eſt malum,

 quam

quam quod justum eruditioni uniuscujusque pretium statuatur, ut sint, qui videntur, non vero videantur, qui non sunt: quod malum verum non esse, sed tantummodo apparens iis, qui a pedantismi vitio ægre sibi temperant, nemo sanus non intelligit. Maxima profecto utilitas in scientias mathematicas redundat, quod Mathematici, quibus assensus genesis optime perspecta est, a vitio isto liberi sint, nec quicquam mali inde redundat, quod alii aliis præstare nec omnium eædem esse dotes existimentur, sed unicuique sua tribuatur laus, quam meretur. Præjudicium enim nimis leve est, quod quis se contemni arbitretur, si alterum qua in re se superiorem agnoscit. Non descendimus jam ad rationes morales, quibus contrarium doceri poterat, cum nobis hic tantummodo propositum sit ex ipsa assensus genesi docere, cur non omnia possimus omnes, ne plus de facultatibus nostris speremus, quam in iis est. Exemplum enim Mathematicorum docet, non rectius præcoci aliorum impugnationi mederi, quam ubi no-

tio distincta generationis assensus animo ingeneratur. Et quando nostra methodo philosophari cœperint homines, a variis istis ac ventosis contentionibus tandem liberabitur genus humanum.

§. 7. Dum vero successiva assensus generatio nos edocet, quænam prærequirantur, antequam assensus gigni possit in dato casu, seu quibus aliis assensibus successive genitis is tandem oriatur; ut plus de facultatibus nostris speremus, quam in iis est, fieri profecto nequit. Quare cum præjudicium nimiæ confidentiæ in eo consistat, quod quis de facultatibus suis plus speret, quam in iis est; non rectius idem eradicatur, quam ubi successivæ assensus generationis notionem distinctam animo habueris comprehensam. Experientia idem abunde confirmat. Etenim Geometræ ac Astronomi primi ordinis ab hoc præjudicio immunes sunt. Ultro confitentur, si qua in potestate sua non sunt, sibi ad ea viam nondum patere; alterum ei, quod quæritur, detegendo esse aptiorem. Si vero quidam adhuc hospites fuerint in Mathesi, rationes autem extrinsecæ

Præjudicium nimiæ confidentiæ quomodo eradicetur.

quænam suadeant, ut imperitis videantur, qui non sunt; ab iis alienum esse non solet, ut opus aggrediantur humeris suis impar. Inprimis autem apparet eos, qui intellectus systematici nuper a nobis delineati (f) notionem nullam habent, consequenter nec successivam assensus generationem animo comprehenderunt, de re qualibet judicandi libertatem sive licentiam sibi arrogare, immo, quo quid absurdius cogitari nequit, prætendere, quod de eadem rectius judicare possint ceteris, qui longo studio atque labore talia inquirendi & dijudicandi facultatem sibi compararunt. Exempla afferre poteram domestica; sed ea hac vice seponere libet. Recolamus animo, quæ paulo ante (§.5) de systemate mundi *Copernicano* dicta sunt: ex iis enim satis superque intelligitur, quantum defectus notionis, qua successiva assensus generatio exhibetur, foveat præjudicium nimiæ confidentiæ. Astronomia autem plura exempla suppeditat & in posterum suppeditabit, cum nondum spes esse possit fore, ut eruditi

(f) in Trimestri brumali Num. III.

diti omnes intelligant, quod ignorent & cui dijudicando impares sint: id enim judice *Melanchtone* tum demum obtinebit, ubi ad solidam studiorum rationem juventus revocabitur. Emisit anno superiori Romæ in lucem opus splendidum de Hesperi & Phosphori novis phænomenis, *Franciscus Blanchinus*, Papæ Prælatus domesticus, quod intelligentium applausu excipietur, quoniam & Physicis, & Astronomis perutile. Observavit is in Venere circa polos duo, circa æquatorem septem maria cum fretis quatuor & promontoriis utrinque iisdem adjacentibus octo, ope telescopii centum quinquaginta palmorum. Mirabuntur nonnulli, quomodo fieri potuerit, ut illustris Autor talia sibi persuaserit; immo magis adhuc mirabuntur, ubi intellexerint, alios eidem fidem habere, impium & absurdum pronunciantes in Venere maria fingi cum fretis ac promontoriis, quod risum, si absurditatem; indignationem, si impietatem spectes, mereatur potius, quam assensum. Enimvero nos minime miramur illorum temeritatem

in

in judicando, propterea quod rationem manifestam perspicimus, cur ipsis absurda videantur ac impia, quæ non sunt. Ignorant enim successivam assensus generationem, qui est *Blanchino*; ignorant successivam assensus generationem, qui est ceteris, quotquot non temere eidem fidem habent. Illius assensus non simplex est, sed geminus. Etenim certus est, se in observando non fuisse delusum, & ex eo, quod observavit, marium, fretorum atque promontoriorum existentiam in Venere recte colligi. Assensus prior pariter atque posterior in plures alios anteriores a se invicem dependentes resolvitur, ut longæ ac amplæ enascantur causarum series, per quas uterque distincte explicari potest, ita ut intelligatur, quomodo ex eo statu, qui mirantium ac temere judicantium est, ad eum pervenerit, in quo pronus est assensus. Multa hic præsupponuntur principia mathematica, præsertim optica & astronomica, itidemque principia physica cum notionibus communibus, exquisitus ratiocinandi habitus & multa circa observationes

tiones telescopicas experientia, quæ non uno die, sed multorum annorum intervallo animum ad assensum disposuerunt: id quod a nobis ex opere Autoris eximio ope principiorum mathematicorum & nostrorum philosophicorum demonstrari poterat, si istam assensus genesin a priori integro quodam volumine explicare nobis propositum esset. Qui firmum assensum dictis ejus præbent, illi & notionem quandam habere debent assensus, qualis datur in Autore, ita ut, si ipsis observatoris loco esse daretur, idem prorsus in iisdem productus fuisset assensus, ac præterea ex ipso opere per principia fidei certæ de illius autoritate statuere tenentur. Quibus ignota loquor, illi non mirentur, quod se ab assensu adeo remotos experiantur: etenim miraculum veri nominis foret, si in eo, quo constituuntur, statu vel eundem in se deprehenderent assensum, qui est *Blanchino*, vel alterum, qui est haud temere eidem fidem habentium. Enimvero ne præcipitanter judicent, judicium suum suspendant de re, quæ infra ipsorum horizontem est, ut

ut acumen ipsorum eam non attingat, quemadmodum faciunt, qui successivam assensus generationem in genere edocti & in dato casu eam veluti per transennam adspicientes agnoscunt se rei dijudicandæ impares esse: id quod non dedecori, sed laudi cedit, si vel maxime idem ultro confiteamur, cum non omnia possimus omnes, nec intelligentes fugiat, quinam sint impares, etsi imperitis fucum facere possint, ubi videri volunt, qui non sunt. Major profecto intellectus perfectio est distinguere inter ea, quæ capere ac dijudicare possumus, ac inter ea, quæ a cognitione nostra remota aliorum dijudicationi sunt relinquenda, quam quæ requiritur, ut quis sibi persuadeat se esse parem operi, cui vires non sufficiunt.

Cauta veritatis communicatio & defensio.

§. 8. Quoniam vero ipsa successiva assensus generatio in dato casu defectum virium aperte monstrat, quænam ad veritatem aliquam capiendam & dijudicandam requirantur, ut huic labori pares ab aliis, qui eidem impares sunt, optime distinguantur; illa quoque obtinetur, ne cum aliis sermo-

nes

ies misceamus de rebus, quas capere
ac dijudicare nesciunt. Neque enim
nter eruditos probatur illud Poëtæ:
Navita de ventis, de tauris narrat
arator. Multæ dantur rationes mo-
rales, per quas constat, cur id fieri
minime debeat, sed quæ sunt ab
instituto præsenti alienæ: successi-
va autem assensus generatio ubi rite
fuerit intellecta efficit, ut officium
istud ex asse adimpleamus. Etenim
oppositum vitium, quod garrulitatis
quædam species est, adeo exosum red-
dit, ut vix quicquam aliud ipso ma-
dis fastidiamus. Eadem de causa ani-
mus a controversiis tractandis maxi-
me redditur alienus: nec facile con-
cipi datur, quod eruditos magis paci-
ficos reddat, quam ubi successivam as-
sensus generationem dijudicare valent.
Nos sane id satis superque experti su-
mus & adhuc experimur. Et inter
eas rationes, quæ impediunt, quo mi-
nus nos nullis convitiis & criminatio-
nibus adduci patiamur, ut serram con-
tentionis cum hominibus imperitis re-
ciprocemus, haud postrema ea est,
quod per successivam assensus genera-
tionem

tionem edocti simus, quam parum profeceris, ubi cum imperitis, præsertim malæ mentis, res tibi fuerit. Et eadem mente *Melanchtonis* sedit persuasio, dum dissidiorum & contentionum in orbe erudito finem unquam fore negavit, nisi quando ad solidam doctrinam adsuefient animi juvenum: quod ubi factum fuerit, nemo quoque erit inter eruditos, cui successiva assensus generatio fuerit ignota. Etenim doctrina solida non hauritur nisi ex systemate veri nominis, cujus necessitatem paulo ante (§. 3) adstruximus. Ex systematis autem veri nominis assensus successiva generatio manifesta est, quam citra ipsius opem assequi longe difficillimum est. Id vero molimur circa philosophiam, ut universam in systema istiusmodi redigamus, cui nomen suum conveniat cum quo deinceps facile copulabuntur, quæ ad Facultates, quas vocant superiores pertinent. Quantum hinc redundet in genus humanum utilitatis ac felicitatis, præter pacis illud studium, de quo jam nobis sermo est, alias ostendam, quando de uniformitate studiorum verba sum facturus.

§. 9

§. 9. Ipsa quoque successiva assensus generatio indifferentiam a methodo studendi aufert, quæ multis impedimento est, ut solidam doctrinam nunquam consequantur. Solidam enim doctrinam non consequitur, nisi is, in cujus notionibus nihil latet obscuri, & cujus assensus in nullo casu in aliquid precarii resolvitur. Quamobrem non perinde est, quo ordine res ad singulas pertinentes in iisdem tibi reddas perspectas; sed primo loco addiscenda sunt, unde sequentes notiones suam derivant evidentiam. Hac ipsa autem indifferentia, qua tot egregia ingenia corrumpuntur, a methodo studendi remota, litterarum studia a multiplici difficultate ac tædio liberabuntur. Cur enim tot difficultates, cur tot tædia experiuntur juvenes litteris operam dantes? Non alia sane de causa, quam quod memoriæ mandare tenentur, quæ vel prorsus non, vel non satis intelligunt, & cujus veritatem ipsimet non perspiciunt, sed fide alterius admittere tenentur. Non vero alia ratio est, quod legant, vel audiant, quæ non intelligunt, quam

Cur methodus studendi non sit indifferens.

quod percipiant terminos nondum ſatis explicatos, ipſisque tanto obſcuriores, quo plures præſupponuntur notiones ſimpliciores, quæ notionem illis reſpondentes ingrediuntur, quodque in probandis propoſitionibus adhibeantur principia, quæ ſæpius ne intelligunt quidem deſtituti notione determinata illis conveniente, tantum abeſt ut de veritate eorundem fuerint certi. Inprimis tædia illa ac difficultates ſentiunt, qui, ut cum *Platone* loquar, animum habent per ſtudia mathematica defæcatum: ipſis enim probari nequeunt notiones, in quibus aliquid ſupereſt obſcuritatis, nec asſenſum extorqueri a ſe patiuntur, ubi precarius quidam ante prærequiritur. Etſi autem tædia illa cum difficultatibus prorſus tolli non poſſint, niſi veritates omnes ad ſyſtemata harmonica redigantur; tolerabiliora tamen evadunt, ubi docentes ſucceſſivam aſſenſus generationem edocti & intellectu ſyſtematico præditi notionum claritati conſulunt per exempla; evidentiæ autem aſſenſus per experimenta & obſervationes, ut veluti ex rebus ipſis

col-

ligant sensu duce, quæ per ratiociniorum ambages consequi prohibentur. Hac ratione enim notiones sparsim collectæ in animo tale quid non cogitante connectuntur, ut confusæ speciem quandam systematis exhibeant: id quod etiam accidit viris egregiis, qui rebus gerendis præfecti experientia scientiæ defectum supplent.

§. 10. Quoniam notio distincta generationis successivæ assensus tantæ utilitatis deprehenditur, quemadmodum modo ostendimus; superest ut ostendamus, quomodo notionem istam consequamur. Sæpius jam monui notiones rerum, præsertim practicarum, ex rebus ipsis desumi, consequenter rerum practicarum a praxi propria derivari. Consultum igitur est, ut systemata veri nominis ea attentione legamus, qua apparet, quomodo claritas & evidentia sequentium a claritate & evidentia antecedentium pendeat, facta subinde analysi definitionum sequentium in definitiones antecedentes & reductis primitivis terminis, qui absque definitione sumuntur ad intuitum rei præsentis, factaque

Qua ratione notionem pragmaticam successivæ assensus generationis consequamur.

analysi demonstrationum sequentium in propositiones antecedentes & axiomatis, quæ sine probatione ulteriori sumuntur, reductis ad exempla, per quæ notio clara ipsis respondens fit evidens, sicuti ostendimus alibi (h). Etenim hac ratione non modo clarissimum est, quod & quomodo claritas notionis cujuscunque resolvatur in claritatem notionum præcedentium; verum etiam quod assentiamur propositioni datæ ideo, quia aliis anterioribus assensum præbuimus. Patet etiam, quot & quinam assensus anteriores præsupponantur, antequam assensum præsenti præbere possis; quot & quænam claritates præsupponantur notionum, antequam eidem sua constet claritas, quæ propositioni præsenti respondet. Inserviunt huic fini disciplinæ mathematicæ legitima methodo pertractatæ. Quamobrem Mathesin universam vero systemate complexus sum in opere præsertim Latino, quod nunc auctius & limatius excuditur: in quo nullo negotio resolutio assensus datæ cuidam propositioni in discipli-

n-

(h) Log. § 992.

na quacunque præbendus resolvitur in anteriores & ad notiones primitivas reducitur, quæ a perceptionibus nostris immediate derivantur, vi citationum data industria ita ordinatarum, ut huic usui serviant. Cumque idem institutum in opere præsertim Latino philosophiæ universæ, cujus unam & alteram partem publici juris fecimus, sequamur; idem quoque assensus genesin successivam in dato quocunque casu reddit manifestam. Alia ratione impossibile est, ut notionem successivæ assensus generationis distinctam consequamur: multo magis autem impossibile est, ut in dato casu enumeremus integram assensuum seriem, in quam assensus quidam datus resolvitur, atque assensus istos a se invicem dependentes per modum causæ atque effectus instar causarum in continua serie sibi invicem subordinatarum rite coordinemus. Et cum illa demum analysis doceat, nihil in determinatione assensus dati desiderari posse; alia vero ratione constare nequeat, eum in nullum principium precarium, in nullam notionem de-

ceptricem resolvi; nec alio modo certi esse possumus, multo minus alios docere valemus, assensum esse omnibus suis numeris absolutum, quamvis a posteriori ostendi possit, assensum nostrum esse legitimum, quatenus per experimenta vel observationes constat, nos eum præbere propositioni veræ. Ceterum hinc liquet, cur pauci admodum eruditorum notionem aliquam claram atque distinctam successivæ assensus generationis habeant & cur exulent fructus, quos ea fert, nempe cur fastidiant scripta systematica, cur quæ non intelligunt impugnent, cur de facultatibus suis plus sperent, quam in iis est, cur judicia sua deproperent de rebus parum intellectis vel non sufficienter discussis, cur controversias adament, cur denique nullo ordine scribantur, doceantur & discantur, quæ scribenda & discenda sunt.

IV.

De Notionibus directricibus & genuino usu philosophiæ primæ.

§. 1.

Institutum Autoris. PRodit nunc in publicum philosophia prima, methodo scientifica

con-

[co]nscripta, quæ convenit systemati ve-
[cog]nominis: cum nobis propositum
[sit], philosophiam universam in syste-
[ma] harmonicum redigere, ut antiquæ
[ver]itati sua constet claritas, sua evi-
[den]tia, suus usus. Deduximus phi-
[los]ophiam primam omnem ex princi-
[pio] contradictionis & rationis suffici-
[enti]s, rebus existentibus non invitis:
[in q]uibus eædem notiones a posteriori
[obtine]antur, quæ ex istis principiis a
[prior]i consequuntur. Principium contradictionis non admittit simul poni, quæ sibi mutuo repugnant. Quodsi ergo ponis, quæ sibi mutuo non repugnant; habebis aliquod possibile & in ente primum conceptibile, sicque nascitur cum possibilitatis notione essentiæ quoque notio. Positis quibusdam sibi mutuo non repugnantibus, fieri non potest, ut simul ponantur alia: quo ipso cum notione determinati ac determinantis attributorum notio nascitur, itemque notio necessitatis. Quatenus vero per ea, quæ primum ponuntur, intelligitur, cur cetera simul poni debeant, nascitur hinc notio rationis sufficientis. Enim-

verò positis quibusdam sibi mutuo non repugnantibus, ponuntur alia tantummodo quoad possibilitatem seu potentiam, non vero quoad actum, propterea quod quædam, quæ sibi mutuo quidem repugnant, non tamen sigillatim repugnant vel iis, quæ primum ponuntur, vel per hæc simul poni debere intelliguntur. Hinc consequuntur notiones modi & modificationis, itemque contingentis. Et quoniam vi principii rationis sufficientis, quod in attributis obtinet, quemadmodum modo vidimus, modorum quoque ratio sufficiens dari debet, per quam intelligitur, cur hic potius existat, quam alius, cum ens per essentialia & attributa ad utrumque oppositum indifferens sit; ideo ut modi inesse possint cum ente uno ponenda sunt alia, in quibus modificationis ratio continetur, hoc est, in quibus ea deprehendimus, per quæ intelligimus, modum hunc potius quam alium enti dato inesse debere, quod per se ad utrumque indifferens est. Hinc jam nascitur causarum & principii notio cum aliis inde pendentibus, & quatenus ea, qu

in uno ente insunt, intelliguntur per alia, quæ insunt aliis, cur ipsa insint, notio veritatis rerum, itemque dependentiæ rerum a se invicem & relationis ad se invicem. Quodsi ergo res ad se invicem referimus, cum notione identitatis ac diversitatis nascuntur notiones generum, specierum ac individuorum, fundamento relationis in essentialibus constituto; notiones similitudinis & dissimilitudinis, fundamento in omnibus rei determinationibus posito. Ex his notionibus fundamentalibus consequuntur ceteræ: id quod manifestum evadet lectori Ontologiæ nostræ attento, ubi integra rite intellecta iterata lectione notionum dependentiam a se invicem scrutetur. Neque ullus dubito fore, ut, iterata hac lectione inprimis accedente, eandem in philosophia prima lucem experiatur, quam in Geometria experimur. Absonum vero foret talem expectare lucem, quæ fulgore suo percellit lectores nonnisi oculos corporis apertos, mentem vero alto sopore immersam ad lectionem afferentes: talis enim & Elementis *Euclidis* negatur, quod

unusquisque per se experiri potest. Quemadmodum vero studio & labore opus est, qualem insinuat successiva assensus generatio paulo ante explicata, ut lucem videre possis; philosophiæ primæ vero eadem sit conditio, quæ elementorum *Euclidis*, ut usus non ante appareat, quam ubi probe intellecta & familiaria facta applicantur; ideo precibus nonnullorum facile me adduci passus sum, ut usum genuinum philosophiæ primæ vulgo non satis animadversum hic edocerem, & quo sensu scientiæ Architectonicæ nomen mereatur exponerem.

Philosophia prima usus singularis.

§. 2. Est aliquis usus philosophiæ primæ singularis, qualem disciplina quædam alia præter ipsam non agnoscit. Consistit autem in eo, quod principia ontologica dirigant intellectum in veritate cognoscenda, sive ea a nobis investigari, sive ab aliis investigata dijudicari debet. Hunc vero usum habere nequit, nisi notiones generales, quæ ad ipsam pertinent, a confusis ad distinctas revocentur. Atque ideo intelligitur, cur eodem hactenus fuerit destituta, cum nemo negare possit, qui inter notionem

nem confusam & distinctam distinguere novit, defuisse huc usque notiones distinctas, immo alicubi prorsus claras; eam saltem fuisse philosophiæ primæ conditionem, ut lectores plurimi non fuerint consecuti nisi notiones bene multas prorsus obscuras. Natæ hinc sunt querelæ de tenebris, quibus philosophia prima involuta: immo eadem de causa disciplina longe utilissima in contemtum adducta prorsusque deserta fuit. Ut igitur usum istum prorsus singularem consequeremur, eximiam hanc philosophiæ partem excoluimus, notionibus Scholasticorum confusis ad distinctas reductis, cumque ita redditæ fuerint fœcundæ, plurimis principiis demonstrativa ratione inde deductis. Ipsa autem experientia nos edocet, quod hac ratione simus consecuti, ut notiones ontologicæ intellectum dirigant in veritate investiganda & investigata dijudicanda. Neque ullus dubito fore ut idem experiantur alii, si quidem easdem notiones sibi familiares reddiderint. Dabimus autem præclara specimina suo tempore, quibus notioni-

bus

nibus noſtris uſum tam præclarum convenire palam faciemus. Immo mox aliqua in medium afferemus, quibus dictis fidem faciemus.

Notiones directrices quænam dicantur.

§. 3. Propter eximium hunc uſum *notiones* ontologicas *directrices* appellare ſoleo. Per *notiones* enim *directrices* intelligo eas, per quas apparet, quo cogitationes ſint dirigendæ, ut reperiatur, quod quæritur. Notiones adeo directrices viam quaſi monſtrant, qua ſit eundem, ne ad devia deflectamus, vel lucem affundunt, ut via illa appareat, quæ absque illis minime conſpicitur. Eſſe illas maximi momenti nemo non agnoſcit, cum hac luce deſtituti quaſi in tenebris oberremus, ut caſui tribuendum ſit, ſi veritatem palpando veluti deprehendamus: idem tamen clarius conſtabit, ubi deinceps exemplis docuerimus, notiones ontologicas eſſe directrices. Neque vero difficile eſt idem quoque probari a priori, ut non philoſophiæ, ſed philoſopho tribuendum eſſe agnoſcatur, ſi quæ tales non deprehendantur. Etenim in philoſophia prima explicatur notio entis in genere & notio-

nes

ies generales proponuntur prædicatorum, quæ eidem convenire possunt, sive illud in se consideretur, sive ad entia alia referatur. Sunt igitur veluti genera suprema, ad quæ reducuntur omnia prædicata specialia enti cuidam dati generis datæque speciei tribuenda. Ex his adeo notionibus colligitur, qualia sint prædicata specialia investiganda vel dijudicanda, consequenter ad ea applicari possunt, quæ de prædicatis generalibus in philosophia prima fuere demonstrata. Exemplo nobis esse possunt regulæ Logicæ, quarum rationem in opere nostro Logico ex notione entis in genere deduximus. Plurimæ sane huc spectantes occurrunt cum in doctrina de definitionibus, tum ubi de propositionibus agitur. Et multum lucis Logicæ affudimus, quod quædam de notione entis in genere doctrinis istis præmiserimus uberius & ex instituto explicata in philosophia prima. Regulæ autem logicæ dirigunt intellectum in veritate cognoscenda, consequenter cum pendeant a notionibus ontologicis, notiones ontologicæ inserviunt diri-

gendo

gendo intellectui in veritatis cognitione. Enimvero cum per exempla multo clarius appareat, quod & quomodo notiones ontologicæ ſint directrices; res ipſa poſtulat, ut talia in medium afferantur.

Notionum directricium exempla.

§. 4. Notio impoſſibilitatis longe ſimpliciſſima eſt & inter maxime abſtractas referenda, cum ipſam notionem entis in genere tranſcendat. Facillime autem oſtenditur quod ſit directrix, ubi in impoſſibilitatem inquirendum, vel de impoſſibilitate ejus, quod aſſeritur, judicandum. Notio impoſſibilitatis etiam ſcholaſticis diſtincta fuit, quam ideo retinuimus in philoſophia prima (i). Dicitur nimirum impoſſibile eſſe, quod contradictionem involvit. Ponamus jam ab Aſtronomo affirmari, quod dentur in Luna montes & quod maximorum altitudo ſit infra dimidium milliare Germanicum. Non deſunt, qui, ubi aſſertum Aſtronomi audiunt, impoſſibile eſſe pronunciant, ut talia norint. Judicium deproperant, propterea quod ad notionem directricem non atten-

(i) §. 79.

attendunt: etenim assertum in medio relinquerent, si notionem impossibilitatis consulerent. Ad hanc enim respicientes intelligerent, sibi ostendendum esse, quænam contradictio lateat in hoc asserto: Astronomus existentiam montium lunarium agnoscere eosque dimetiri valet. Quodsi ergo perpenderent, ut appareat, impossibile esse, ut Astronomus existentiam montium lunarium agnoscat, atque eos dimetiatur, ex propositione affirmativa colligendum esse, quod eidem, vel propositioni cuidam veræ alteri contradicit (k); aut tale quid a se colligi non posse animadverterent, aut se in ratiocinando vel materiæ, vel formæ vitium admittere deprehenderent. Ponamus enim notitiam illam Astronomo impossibilem pronunciari, quod Luna adeo procul remota sit, ut ad eam accedere non detur, vel ab alio eritiori hanc afferri rationem, quod ubi non adeo amplificent objecta, ut, quod ultra superficiem Lunæ intervallo dimidii milliaris Germanici elevatur, ad eam distantiam videri possit, in

(k) Ontolog. §. 81.

in qua Luna distat; in neutro casu impossibilitatem evictam esse notio directrix palam faciet. Etenim ex eo, quod Luna adeo procul remota sit, ut ad eam accedere non liceat, non aliud colligitur, quam montes lunares a nobis videri non posse: id quod de oculo quoque armato negatur in casu altero. Ut igitur adsit contradictio, ex ea propositione, Astronomus novit existentiam montium lunarium eosque dimetiri valet, colligi debet, quod montes lunares viderit, quodque eosdem eodem modo dimetitus fuerit, quo vel nos altitudinem januæ dimetiri solemus, vel Geodæta montis in terra altitudinem metitur. Enimvero non multo acumine opus est, ut videamus, id ex illa propositione colligi minime posse. Supponimus enim existentiam montis non aliter agnosci posse, nisi quando eum videmus, nec aliter dimetiri Astronomum eundem posse, nisi vel more vulgari, mensura ad mensuratum applicata, vel methodis Geodætarum: quod utrumque precarium esse agnoscit, qui neutrum a se probari posse advertit. Patet itaque

que defectu attentionis ad notionem directricem judicium deproperari, cum impossibilis pronunciatur cognitio, antequam ostendi possit, quod ea admissa sequatur aliqua contradictio. Ostendimus jam in superioribus, cum de hypothesibus philosophicis ageremus (l) momentum controversiæ de harmonia præstabilita redire ad possibilitatem corporis liberis animæ decretis in operationibus suis harmonici: sed ostendi quoque quod consequentiarii tamdiu inani boatu aërem repleant, quamdiu seposita notione directrice de contradictione in suppositione istiusmodi corporis latente investiganda non fuerint solliciti. Per notionem enim directricem apparet, alia via controversiam terminari non posse, nec consequentiis ex sumtione precaria, quasi libertas per harmoniam præstabilitam tollatur, deductis quicquam confici: etenim tolli libertatem non ante patet, nisi evicta impossibilitate corporis decretis animæ liberis in operatioribus suis harmonici, hoc est, demonstrata contradictione inter stru-

(l) Num. I. §. 8. p. 198 & seqq.

ćturam corporis humani a causis materialibus ad motus suos determinati & libertatem. Vides adeo in prima philosophiæ principia peccare, qui sibi tanti heroës videntur, ut de philosophorum summorum (quos inter *Leibnitium* magno suo merito referimus) hypothesibus sententiam decretoriam ferant. Rectius notione directrice utuntur Geometræ, dum asserti impossibilitatem per latentem intus contradictionem manifesto demonstrant: quemadmodum ex forma demonstrationis indirectæ liquet, quam alibi a nobis clarissime depictam (m) consequentiariis vociferationes deproperantibus perpendendam commendarem, nisi obstarent ea, quæ de successiva assensus generatione paulo ante dicta sunt. Sed agedum demus adhuc alia nonnulla exempla, quæ notionum directricium usum palam loquuntur. Si rationem quis dare prætendit, cur sol oriatur & occidat, tibique dijudicandum proponitur, num eam fuerit assecutus; notio directrix erit notio rationis sufficientis ontologicæ

(m) Log. §. 553.

gica. Probe autem notandum eſt, ad notionem rei non tantummodo referri definitionem, ſed præterea omnia prædicata, quæ de eadem vi definitionis & determinationum aliarum eidem ſuperaccedentium, ſeu non repugnantium demonſtrantur. Quoniam ratio ſufficiens eſt id, unde intelligitur, cur aliquid potius ſit quam non ſit (n) & poſita ratione ſufficiente ponatur id, quod per eam potius eſt, quam non eſt (o), atque adeo claret id, quod allegatur, eſſe rationem ſufficientem ejus, de quo quæritur, ſi vel demonſtratione, vel experientia patet, hoc ideo eſſe, quia illud eſt; de ratione ortus & occaſus Solis judicium laturus inquirere debet, num per eam intelligatur, quomodo ſol oriatur & occidat, hoc eſt, num ex ea aſſumta tanquam vera directe demonſtrari queat, ſolem oriri & occidere debere, & num præterea id, quod rationis loco affertur, poni etiam poſſit, hoc eſt in præſenti caſu in natura rerum obtineat. E. gr. ponamus ortum & occaſum Solis tribui motui ejus,

(n) Ontolog. §. 56. (o) Ontolog. §. 118.

quo ab oriente in occidentem circa terram quiescentem revolvitur, quemadmodum vulgo faciunt qui rerum astronomicarum sunt ignari. Tum equidem evidens est, posito istiusmodi motu solis poni etiam ejus ortum atque occasum, cum id accurata demonstratione evinci possit, nisi in cognitione intuitiva acquiescere velis, quam satis clare in præsenti casu exhibet notio confusa: enimvero demonstrandum præterea est, motum istum poni posse, hoc est, in rerum natura revera obtinere. Quamdiu igitur posterius demonstratum non est, nec certus esse potes motum solis circa terram quiescentem esse ortus atque occasus rationem, etsi vi demonstrationis prioris palam fiat, quod talis esse possit. Obiter moneo, conspicuam hic fieri rationem, cur quidam arbitrentur in Physicis nunquam certos nos esse posse, quod veram rationem fuerimus assecuti, propterea quod semper supersit suspicio, annon res eadem alia adhuc ratione sese habere possit. Debetur enim defectu attentionis ad notionem directricem

vi cujus manifeſtum eſt, ut certi ſimus, rationem datam eſſe genuinam, duo demonſtranda eſſe, nempe primo poni id, quod rationis loco allegatur, & ſecundo eodem poſito poni quoque alterum, cujus illud ratio eſſe debet. Demonſtrationem priorem inſuper habent, qui notione directrice deſtituuntur nonniſi ad poſteriorem ſolam animum advertentes, quam in notione rationis confuſa pro acuminis ſui modulo perſpiciunt. Qui vero notione directrice utuntur, illi ejusdem beneficio & norunt, quando certo conſtet, rationem datam eſſe genuinam atque ſufficientem; & in dato caſu dirimere valent, utrum eandem habeamus perſpectam, nec ne, &, ſi nondum penitus perſpecta fuerit, quid adhuc deſit omnimodæ certitudini. Sæpius impingunt non modo philoſophi, ſed Facultatum omnium eruditi, quod notionem rationis ſufficientis in Ontologia evolutam non experiantur cogitationum ſuarum directricem: id quod multis exemplis doceri poterat, ſi de vi directrice, quæ notioni rationis ſufficientis convenit, ex inſtituto ageremus,

mus. Enimvero in posterum talia occurrent, de quibus lectorem veritatis cupidum monebimus. Ecce tibi nunc exemplum adhuc aliud, quo notionum ontologicarum vis directrix illustratur! Ponamus quæstionem moveri, utrum mundus, qui existit, sit perfectus, an imperfectus. Consulamus Ontologiam, quæ notionem perfectionis evolvit (p). Videmus perfectionem omnem rationem aliquam generalem habere, per quam intelligitur, cur ea, quæ perfecto insunt, ita se potius habeant, quam aliter, seu talia potius sint quam alia; exinde derivari regulas, per quas in dato casu speciali explicari possit, cur determinationes intrinsecæ tales potius sint quam aliæ, exceptionem locum habere in perfectione composita, nec verum, sed tantummodo apparentem gignere defectum, salvaque perfectione fieri & quæ sunt alia ad notionem perfectionis pertinentia ibidemque enucleata. Apparet adeo de perfectione mundi judicaturum inquirere debere in rationem generalem, per quam intelligitur, cur quæ in

(p) §. 503. & seqq.

in universo existunt, talia potius sint, quam alia; eundem in regulas quoque inquirere debere, quæ ex ratione ista generali derivantur, & per quas reddi possunt rationes speciales determinationum cum essentialium, tum accidentalium; cumque exceptiones ex eo oriantur, quod duæ regulæ vi rationum quarundam una observandæ sibi mutuo repugnent (q), in regularum illarum collisionem eundem ulterius inquirere debere. Quodsi jam perpendamus, quantus sit mundus materialis, & quam parum nobis sint perspecta, quæ in eo dantur; judicium de mundi perfectione non esse in potestate nostra intelligemus, a rationibus intrinsecis derivandum, consequenter judicium suum eos deproperare agnoscimus, qui ob mala physica & moralia mundum imperfectum arguunt, antequam expendere valent, quomodo illa tanquam exceptiones ex regulis optimis resultent, & inquirere possunt, utrum salva perfectione mundi istis locus esse potuerit, nec ne. Si notionibus directricibus tanquam perspicillis uterentur, qui, nulla prorsus

 facta

(q) §. 510 Ontolog.

facta discussione, de rebus infinitam discussionem requirentibus adeo superciliose sententiam decretoriam pronunciare solent, non adeo facilia ipsis viderentur, quæ difficillima, immo subinde cognitu impossibilia deprehenduntur a viris, qui rebus difficilibus discutiendis pares sunt. Sed de mundi perfectione ex instituto agemus in Cosmologia.

Usus notionum ontologicarum in Arte inveniendi.

§. 5. Quoniam notiones ontologicæ intellectum dirigunt in veritate investiganda, ne a verô tramite ad devia deflectat; ars vero inveniendi regulas tradit veritates investigandi; ex notionibus ontologicis demonstrandæ sunt regulæ artis inveniendi, quatenus ab objecto pendent. Etenim quatenus regulæ istæ a natura mentis humanæ pendent, principia artis inveniendi ex Psychologia petenda. Non rectius idem doceri potest, quam si artis inveniendi regulæ generales ipsæ exhibeantur & demonstrationibus suis munitæ in systema redigantur: id quod olim præstabimus, quando ceteris philosophiæ partibus ad umbilicum perductis artem inveniendi methodo scientifica

tra-

trademus. Ne vero quis ſuſpicetur, regulas iſtas eſſe minus genuinas, quemadmodum non infrequens eſt, ut tales præſcribant, qui artis inveniendi notionem nullam habent; illas præclaris in philoſophia & Matheſi inventis confirmabimus. Enimvero cum ad Artem inveniendi, qualis nondum datur, hic provocare non liceat; ſufficit nunc uno alteroque exemplo docuiſſe, quomodo notiones ontologicæ hunc uſum præſtent in ipſa Algebra & quomodo aliquem earum uſum fecerimus in Logica. In Algebra veritatem inveſtigamus ope æquationum: æquationes autem conſtant duplici charactere ejusdem quantitatis, conſequenter nituntur axiomate iſto ontologico, quod idem ſit æquale ſibimetipſi. Subſtituimus in calculo algebraico æqualia pro æqualibus vi notionis æqualitatis ontologicæ, quod æqualia ſint, quæ ſibi mutuo ſubſtitui poſſunt, ſalva quantitate. Reducimus duas æquationes ad unam ope principii ontologici, quod in Ontologia ex ſuis notionibus a priori deducitur, æqualia eidem tertio eſſe æqualia inter

ſe & æqualibus æqualia inter ſe æqualia eſſe. Reductio æquationum magna ex parte nititur duobus principiis ontologicis, quæ itidem in philoſophia prima ex ſuis notionibus derivantur, tota eſſe æqualia, ſi æqualibus æqualia adjiciantur, & reſidua æqualia eſſe, ſi æqualia ab æqualibus auferantur. Immo in eadem Algebra utimur principiis aliis ontologicis de quantitate, veluti quod altero æqualium majus vel minus ſit id, quod uno æqualium majus vel minus eſt; ſi majori & minori adjiciantur æqualia, totum prius eſſe poſteriori majus; ſi æqualia a majori & minori auferantur, reſiduum prius eſſe poſteriori majus & quæ ſunt alia complura, quæ in Ontologia noſtra demonſtrata reperire licet. Notiones ſignorum, quas in Ontologia expoſuimus, inſerviunt regulis Artis characteriſticæ generalis demonſtrandis ac eruendis, quarum aliqua pars in Algebra ad denominandas quantitates & eruendos duos valores æquivalentes transfertur. Immo ex notionibus infiniti & infinite parvi quas cum reales, tum imaginarias explica

plicat philosophia prima, ubi officio suo satisfacit, principia Analyseos infinitorum demonstrantur. Qui hæc perpendit, ei dubium superesse nequit ullum de utilitate notionum ontologicarum in Arte inveniendi. Et sicuti notiones quantitatis ontologicæ inserviunt arti inveniendi veritatem de quantitatibus, seu mathematicam; ita notiones ontologicæ ceteræ inservire debent arti inveniendi veritatem reliquam de aliis, quæ præter quantitatem rebus conveniunt. Dedimus jam specimina aliqua in Logica, ubi ejus usum in investiganda veritate exposuimus. Ideo præter notionem entis in genere, ac generum specierumque definitiones in limine Logicæ statim ex Ontologia mutuo petitas, ex eadem quoque mutuo desumsimus definitionem causæ (r). Quodsi quis notiones ontologicas sibi reddiderit familiares ac methodum demonstrandi, qualem in Logica delineavimus, in potestatem suam redegerit; is reipsa experietur, quantum præsidii in notionibus ontologicis positum fuerit, ubi quis in

(r) § 696. Log.

in meditando cogitationes ſuas legitime dirigere voluerit, ut videat, quid in dato caſu factu ſit opus, ut veritatem conſequatur.

Notionum ontologicarum uſus in demonſtrando.

§. 6. Non minor vero notionum ontologicarum uſus eſt in demonſtrando in omni diſciplinarum genere. Etenim re ipſa experimur, ſi in principiis acquieſcere nolimus, niſi ad talia perveniatur, quæ evidentia ſunt, nos ubivis tandem pervenire ad principia ontologica. Ubi philoſophiam univerſam ea methodo pertractatam, qua Logicam & Ontologiam pertractavimus, exhibuerimus; absque omni labore innoteſcet, quomodo tandem omnia in principia philoſophiæ primæ reſolvantur. Omnis Matheſis reſolvitur in Elementa *Euclidis*; elementa autem *Euclidis* in principia ontologica, quæ *Euclides* inſtar axiomatum ſumit. Sane nullum datur axioma *Euclidis*, quod ex linearum & figurarum notionibus deſumtum non eſt, quod a nobis in Ontologia, ubi de quantitate agimus, non fuerit demonſtratum: ut adeo manifeſtum ſit, univerſam Matheſin in principia ontologica reſolvi & ab his

his lucem ſuam mutuare. Neque alia eſt ratio diſciplinarum philoſophicarum. Vidimus profecto, nos Logicam pro dignitate pertractare non potuiſſe, niſi principiis nonnullis ontologicis præmiſſis. Videbimus proxime in Coſmologia, mundi ſeu univerſi alicujus notionem a priori formari non poſſe, niſi præſuppoſitis principiis ontologicis. Immo ex ceteris diſciplinis philoſophicis patebit, quam ſæpe recurrendum ſit ad principia philoſophiæ primæ, ut propoſitiones ad illas pertinentes demonſtrari poſſint, vel ad propoſitiones alias, quæ vi principiorum philoſophiæ primæ ſive in eadem diſciplina, ſive in alia quadam anteriori demonſtrata fuere. Quod uſus iſte ampliſſimus philoſophiæ primæ hactenus non fuerit animadverſus, cauſæ potiſſimum duæ ſunt. Prima eſt, quod Scholaſtici in philoſophia prima præter terminorum obſcuras explicationes nullas dederint propoſitiones determinatas, quæ uſui eſſe poterant in diſciplinis ceteris. Obſcuræ autem terminorum explicationes notionibus fœcundis ſubſtitutæ nullius uſus ſunt in diſci-

disciplinis ceteris, utpote ad ratiocinandum inutiles. Altera causa est, quod philosophi illarum propositionum, quas inter axiomata refert *Euclides*, in philosophia prima nullam fecerint mentionem, ut adeo vel ipsi Mathematici sibi persuaserint, propositiones istas esse principia mathematica, minime autem ontologica, atque adeo non agnoverint, vel prorsus negaverint, elementa *Euclidis*, consequenter Mathesin universam evidentiam suam mutuare ab Ontologia, vel ipso nomine exosa & abjecta visa: cujus tamen contrarium ex Ontologia nostra constare potest. Neque obstat, quod *Euclides* ex nulla Ontologia in formam artis suo tempore redacta notiones istas communes, quas vocat, desumserit; sufficit principia ista ad Ontologiam pertinere nec nisi in ea ex aliis notionibus anterioribus eodem modo demonstrari posse, quemadmodum *Euclides* ex definitionibus figurarum demonstrat, quæ iisdem conveniunt. Ars characteristica universalis, quæ Artis inveniendi pars quædam est, quemadmodum suo loco palam

am faciemus, nondum est in formam artis redacta; hoc tamen non obstante principiis ejus utuntur Mathematici in Algebra tum communi, tum in Analysi recentiori, seu infinite parvorum.

Reductio Matheseos & philosophiæ ad sensum communem.

§. 7. Dum vero *Euclides* demonstrationes in Elementis suis in principia ontologica resolvit, quibus notiones communes respondent; hoc ipso non modo Mathesin elementarem, sed universam reliquam ad notiones communes reducit, quo nomine cum ab ipso, tum aliis principia ista ex Ontologia mutuo petita appellari solent. Iisdem enim principiis utimur in ratiocinando communiter omnes de rebus maxime obviis, quemadmodum in Ontologia docui, ubi principia ista demonstrationibus a me muniuntur. Ecquis enim ignorat, æqualitatem altitudinum duarum januarum intervallo quodcunque a se invicem distantium inde colligi, quod filo secundum altitudinem utriusque extenso eidem æqualis deprehendatur altitudo uniuscujusque? Utimur igitur in colligenda æqualitate altitudinum januarum

rum principio ontologico, quod æqualia eidem tertio ſint æqualia inter ſe, quod *Euclides* inter axiomata retulit, ſeu eas notiones repoſuit, quibus propoſitionibus ſuis lucem affundit. Notiones iſtas communes cum admittant etiam illi, qui in confuſis acquieſcentes ſolo ſenſuum judicio ſtare ſolent; ideo ad communem hominum omnium ſenſum reducitur, cujus veritas in notiones iſtas reſolvitur, hoc eſt, cujus primitiva demonſtrandi principia ſunt notiones illæ. Patet igitur *Euclidem* Matheſin univerſam ad ſenſum communem reduxiſſe, dum illas Geometriæ ac Arithmeticæ propoſitiones, in quas tanquam principia demonſtrationes mathematicæ omnes reſolvuntur, in notiones iſtas communes tanquam principia primitiva reſolvit. Etenim inde eſt, quod propoſitionem mathematicam quamcunque negans per ſufficientem Analyſin tandem eo redigi poſſit, ut negare teneatur, quod ipſi ſenſui obvium eſt, & univerſali hominum omnium ſenſu utentium conſenſu comprobatur, ita ut ipſi vulgo maxime imp-

rit

rito se deridendum propinet, si in ea negatione persistere velit. *Euclides* igitur exemplo suo abunde docet, quid sit scientiarum ad sensum communem reductio, nempe resolutio demonstrationum in principia tanquam prima, quibus notio communis confusa respondet communi usu approbata, quemadmodum a me jam alibi (s) annotatum est. Philosophia igitur ad sensum communem reducitur, si propositiones determinatæ *Euclidis* exemplo demonstrentur & demonstrationes reducantur similiter ad principia tanquam prima, quibus notiones respondent communi usu in ratiocinando approbatæ nec in dubium revocandæ, nisi te sensu percipere negare velis, quæ percipis. Quemadmodum vero *Euclides* istiusmodi principia de quantitate, de qua utiliter tractare ipsi propositum fuerat, non reperit nisi in philosophia prima, quæ notiones quantitatis generales easque primas explicat; ita nec philosophus istiusmodi principia de rebus ad se pertinentibus alibi reperire potest

(s) Ontolog. §. 125

quam in philoſophia prima. Etenim in philoſophia prima agitur de ente in genere atque adeo primæ explicantur notiones, quibus aliæ priores dari nequeunt, cum genus ſummum, ſub quo cetera genera omnia collocantur, ſit ens in genere. Notiones autem iſtæ ſunt omnibus communes, etſi confuſæ, iisdemque utuntur in ratiocinando in caſibus obviis omnes, quatenus ex notionibus confuſis ſpecies quædam ratiocinii naſci poteſt, prouti in Pſychologia explicabo diſtinctius &, ſi quæ præterea quædam occurrunt, eædem in ipſa Ontologia ad communes per demonſtrationes reducuntur. Quamobrem qui in diſciplinis philoſophicis demonſtrationes tandem reſolvit in principia ontologica rite evoluta, is philoſophiam ad ſenſum communem eodem modo reducit, quo *Euclides* Matheſin ad eundem reduxit. Atque ideo in philoſophia prima oſtendi notiones diſtinctas, quas dedi, & in quas ceteræ per demonſtrationes reſolvuntur, eſſe communibus confuſis conformes, quamvis etiam inter notiones derivativas

haud

haud paucæ occurrant, quibus confusæ communes respondent: id quod passim a me annotatum legitur & in aliis ab attento lectore intelligitur. Ex his autem constat, quid circa philosophiam omnem moliamur, dum eam & certam, & utilem efficere studemus. Nimirum dum certam efficere nitimur, eam exemplo *Euclidis* ad sensum communem reducere conamur, resolutis tandem demonstrationibus omnibus in notiones communes & his ulterius reductis, quando datur, ad notiones communes alias simpliciores, ut primitivarum numerus admodum exiguus evadat. Ex iisdem porro liquet, rigorem demonstrandi cum reductione philosophiæ ad sensum communem subsistere posse, atque adeo multum aberrare a vero, qui, cum se solos alta videre glorientur, tractationem superficiariam cum reductione ad sensum communem confundunt, quasi philosophi sit in notionibus confusis, quæ vulgo sunt, acquiescere & cum eodem terminis ac judiciis vagis ratiociniisque confusis inhærere; peccatum vero, immo delictum publicum com-

mittat philosophus, ubi notiones a se invicem separat, quæ in rebus involvuntur, & in simpliciores resolvit, quamdiu datur, ut in omni proposito casu accurate discerni possint, quænam in notione confusa contineantur. Discant igitur, cogitationes *Euclidis* eique similium alias esse quam cogitationes eorum, qui in regno veritatis eminere volunt, propterea quod fortuna in regno opinionum eos supra alios extulit, quasi quis in regno veritatis eandem habeat autoritatem, quæ ipsi est in regno opinionum. Diversitas facile ostenditur. Dum enim *Euclides* Mathesin reducit ad sensum communem & dum alii philosophiam ejus exemplo ad eundem reducunt, non alio fine idem moliuntur, quam ut certitudini & utilitati doctrinæ consulatur: dum vero alta videntes disciplinas ad sensum communem reducunt, certitudinem cognitionis tollunt & disciplinas steriles efficiunt. Ipsa enim experientia loquitur fertilitatem Elementorum *Euclidis* & sterilitatem disciplinarum communi more pertractatarum. Ratio fertilitatis illorum & ste-

ſterilitatis harum patet per ea, quæ in Trimeſtri ſuperiori de habitu philoſophiæ ad publicam privatamque utilitatem aptæ diſſeruimus. Nemo igitur, qui ſapit, negabit, omnem dandam eſſe operam, ut philoſophia eo modo ad ſenſum communem reducatur, quo *Euclides* Matheſin ad eundem reduxit. Quare cum extra omnem dubitationis aleam poſitum ſit, quod id tum demum fieri poſſit, ubi philoſophia prima fuerit exculta & ceteræ diſciplinæ per demonſtrationes legitimas in eandem fuerint reſolutæ; præclarus quidam Ontologiæ uſus in aprico poſitus eſt, quem a diſciplina nulla alia ſperare licet. Male igitur ſibi conſulunt, qui eam contemnunt: bene autem operam ſuam collocant, qui in ea excolenda & amplificanda deſiderari non patiuntur induſtriam ſuam.

§. 8. Quoniam notiones ontologicæ intellectum ad ea dirigunt, quæ in propoſita enodanda perpendere debemus; maximo nobis adjumento ſunt, ut, quæ olim didicimus, nobis ordine in memoriam revocare valeamus

Notionum directricium uſus in docendo.

mus. Experimur nos quotidie hunc usum in tradenda philosophia: quam vel ideo quantivis facimus, quod sine ulla animi defatigatione ordine maxime naturali notionum directricium subsidio, accedentibus regulis genuinæ methodi in opere Logico expositis, aliis proponere valeamus, quæ docenda sunt, perinde ac si nunc demum ex assumtis ratiocinando eruerentur. Ac iisdem notionibus debemus, quod ad rem enodandam nihil peregini afferamus, nec quicquam a nobis prætermittatur, quod ad eam enodandam faciat, etsi sensui nihil objiciatur eorum, quæ dicenda sunt. Dumque vi notionum directricium & regularum methodi genuinæ quasi per meditationes demum eruuntur, quæ ore proferuntur, adeo defixa est in notionibus, quæ verbis ore prolatis respondent, attentio, ut nulla objecta sensui obvia eam inde divertere possint. Inde est, quod doceamus alios non sine voluptate insigni & docendo animus in statum redigatur tranquillum. Hæc ingenue cum aliis communicamus, ut, quorum est docere alio

alios, intelligant, quantum ipſis ſubſidio eſſe poſſint notiones directrices, methodo genuinæ junctæ. Illas vero in Ontologia, hanc in Logica ea perſpicuitate explicavimus, ut, ſi ad utrumque opus legendum conveniens attentio afferatur, in ipſa Logica abunde ſatis deſcripta, ubi librorum legendorum regulæ proponuntur, non hanc minus, quam illas ſibi comparare posſit: Matheſin quoque univerſam & opera philoſophica in eam formam redegimus, ut eorundem lectione habitum utendi regulis methodi genuinæ nobis comparare valeamus. Quamorem ſi quis mediis hiſce uti voluerit ad notiones directrices & methodi genuinæ leges ſibi familiares reddendum; nullus profecto dubito fore, ut idem experiatur, quæ ego quotidie experior, nec eum unquam pœniteat laboris.

Notionum directricium vis in augendo acumine.

§. 9. Neque hoc ſilentio prætereundum eſt, quod notionum directricium ſingularem prorſus experiar vim in augendo acumine. Neque ejus rei ratio obſcura eſt. Etenim notiones directrices cogitationes noſtras eo dirigunt, quo ſunt vertendæ, ut appa-

reat, quid in re proposita enodanda perpendendum, Figitur adeo attentio nostra in iis, quæ alias eandem effugerent. Quid ergo mirum, quod perspicillis istis usi videamus, quæ absque iis videre minime poteramus. Est autem acumen istud profundum, cum ejusdem efficacia in interiora rei penetremus, quæ a sensu procul remota sunt, consequenter ab iis minime advertantur, qui nonnisi in superficie rerum hærent. Atque ita notiones nostræ continuo fiunt magis adæquatæ &, dum in concretis abstracta pervidere adsuefimus, nihil fere nobis occurrit, quod vile & abjectum apparet, a quo non universalia multæ utilitatis abstrahere & in judicia determinata redigere liceat. Quodsi quis hoc acumine res maxime obvias perlustrare voluerit, is non modo notiones ontologicas a nobis traditas experimento confirmabit, verum etiam alias iisdem superaddet sicque notionum directricium thesaurum locupletiorem reddet. Nullum vero dubium est, quin propositiones sic repertas ex principiis nostris demonstrare possit,

qui

qui methodi demonſtrandi compos fuerit, ſicque eos cum his connectere atque adeo ſyſtemati inferre valeat. Ecce tibi modum valde obvium notiones ontologicas ad examen revocandi atque ſcientiam longe utiliſſimam novarum acceſſione locupletantandi. Pertinent hæc examina ad *Ontologiam experimentalem*, atque idcirco de iis uberius dicemus, quando ex instituto in his Horis ſubſecivis docebimus, quomodo philoſophia experimentalis ultra arctos ejus limites ad quamcunque philoſophiæ partem ſit extendenda.

Notionum directricium uſus in arcendo ſcepticiſmo.

§. 10. Eximius quoque notionum directricium uſus in eo conſiſtit, quod ſcepticiſmum profligent. Quædam huc ſpectantia jam in ſuperioribus monui (§. 4), cum oſtenderem, quosdam a cognitione phyſica omnem certitudinem perperam removere, propterea quod ſemper ſuperſit ſuſpicio, an non res eadem alia adhuc ratione ſeſe habere poſſit. Quæ ibidem e Phyſica dicta ſunt, ad alias quoque philoſophiæ partes transferri poſſe vel inde apparet, quod, quemadmodum

 Phy-

Physicus rerum naturalium, seu phænomenorum in mundo materiali obviorum rationem reddit, ita in aliis philosophiæ partibus rationes aliorum, quæ sunt, redduntur, vi illius differentiæ, quæ inter cognitionem historicam & philosophicam intercedit (t). Eodem nimirum modo in quacunque philosophiæ parte patet, nos veram rationem fuisse assecutos, quo in Physicis patere ostendimus, nos ab ea non aberrasse. Enimvero non uni notioni rationis sufficientis debetur, quod Scepticismus per philosophiam primam profligetur, quamvis usus ejus amplissimus sit, cum per omnem causarum seriem atque cohortem sese extendat. Sed omnes omnino notiones ontologicæ sive a nobis propositæ, sive in posterum a nobis, vel aliis iisdem superaddendæ huc concurrunt. Etenim notionibus in universum omnibus tribuenda est vis illa directrix, qua intellectus in cognitione rerum a deviis in verum tramitem vel invitus adducitur (§. 3), & iisdem in universum omnibus acceptum refertur, quod philosophia omnis secundum leges veriori-me

(t) §. 7. Disc. prælim.

methodi ad sensum communem reduci possit (§. 7). Quoniam itaque major certitudo ne optari quidem possit, quam quæ hoc pacto obtinetur; ab omni sane philosophia, perinde ac a Mathesi, Scepticismum procul removet philosophia prima. Enimvero cum id tum demum fiat, ubi propositiones datæ per demonstrationes legitimas in notiones communes, quas tradit Ontologia distinctas, resolvuntur; nemo hunc usum neget propria experientia fretus, qui veriorem methodum ne intelligit quidem, tantum abest ut eadem dextre uti possit. Ne quis hic plus speret de facultatibus suis, quam in iis est, attenta lectio & relectio operis nostri logici efficiet, præsertim si Mathematum tractatio frequens accedat, quæ nos in eum ordinem redegimus, quo methodi leges in Logica expositæ facilius percipiuntur. Etsi autem quis Ontologiæ auxilio a philosophia Scepticismum profligare nondum possit; non tamen id obstat, quo minus notiones ontologicæ vi, qua pollent, directrice animum a Scepticismi labe præservent, quatenus per eas

eas assequitur suspicionem impossibilitatis ad certitudinem perveniendi nullo fundamento niti: neque enim hic alia re opus est quam applicatione illorum principiorum, quæ de impossibilitate demonstranda ex definitione impossibilis eruimus (t). Neminem fugit, Scepticismum de immaterialitate animæ, a qua ejus immortalitas pendet, per plurimos annos fuisse disseminatum non alia de causa, quam quod immaterialitatis demonstratio ideo impossibilis habeatur, quod non constet; an non Deus materiæ vim cogitandi superaddiderit. Ex notionibus ontologicis liquet impossibilitas, quemadmodum in Psychologia ostendimus, & per eas constat adeo absurdum esse tribuere vim cogitandi materiæ ac efficere ut triangulum simul habeat quatuor angulos quemadmodum quadratum, licet tantummodo eidem ut triangulo conveniant tres. Enimvero ad arcendum Scepticismum sufficit, ut videamus, impossibilitatem demonstrationis precario sumi, propterea quod nondum demonstratum fuerit fieri pos-
se

(t) §. 81 & seqq. Ontol.

e, ut materiæ vis cogitandi superaddatur. Ut enim intelligatur id fieri posse, ostendendum est, quod non involvat contradictionem. Quocunque enim argumento utaris, id tandem in notionem possibilitatis resolvi debet, alias non erit genuinum: id quod pervulgatum est iis, qui leges methodi perspectas habent & ex notione entis, vel inde derivatis principiis logicis demonstratur.

§. 11. Etsi autem quæ de usu Philosophiæ primæ dicta sunt, eam satis commendent, atque palam faciant, cur scientia Architectonica dicatur, cum notiones ontologicæ eodem munere fungantur, quod Architecto convenit; sunt tamen notionibus singulis sui etiam usus peculiares & inter eos haud postremi, qui in directionem actionum liberarum, adeoque in prudentiam non minus publicam, quam privatam influunt. Enimvero cum talia in genere doceri non possint; dabimus specimina in posterum, quibus veritatis ac virtutis cupidos eo perducamus, ut thesauris suis fruantur. Neque enim veritas, quæcunque illa fuerit & quam procul *Usus specialis notionum ontologicarum.*

procul a vitæ negotiis remota esse videatur, ideo addiscenda ut sciatur; sed danda omnino opera est, ut in directionem actionum tandem influat: quod etsi non statim ubivis appareat, non tamen acutioribus, hoc est, nexum veritatum perspicientibus nec in una disciplina sola ætatem omnem consumentibus impossibile deprehenditur. Utinam huc adverterent animum, qui veritatum non alium faciunt usum, quam ut rixandi materiam habeant, quasi veritas sit ventositatis ac odiorum pabulum! Ita enim humanum genus veritate frueretur, nec eam abominando abusu converteret in perniciem suam.

V.

De officio hominis circa injurias juxta mandatum Christi Matth. V. 39.

§. 1.

Officium hominis circa injurias quibus

OFficium hominis circa injurias præcipit Christus his verbis ex versione vulgata: *Ego dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in*

in dextram maxillam tuam, præbe ei & alteram. Purioris Latinitatis tenax *Castalio* ita vertit: *Ego vobis dico, non esse resistendum injuriis, quin si quis colaphum in dexteram malam impegerit, obverte ei etiam alteram.* Verba hæc præcipere videntur, quæ a ratione aliena sunt. Quamobrem *Henricus Hammondus* in Paraphrasi Novi Testamenti ea ita reddit: Ne vim opponite hominum injuriis, sed contra, quantumlibet contumeliose vobiscum agant, omnia patienter ferte, quamvis etiam, dum ita vos geritis, videamini occasionem malis præbere vos iterum lacessendi. In rebus exigui momenti par est ejusmodi periculum subire potius, quam vim vi repellere. Etenim ipsi persuasum est *genam obvertere* proverbialiter idem significare ac aliquid patienter ferre: quod ipsi manifestum videtur Thren. III. 3. Et *Clericus* in Notis ex Scriptoribus profanis idem probat: etenim apud *Livium* lib. 4. c. 35. & *Tacitum* lib. 3. c. 31. *os contumeliis præbere* idem est ac se injuriæ & contumeliæ exponere. *Lutherus* in nota marginali prohiberi a Chri-

verba Christi continentur.

a Christo inculcat vindictam privatam & omnem deferri Magistratui. *Clericus* tamen in iisdem notis non modo vindictam privatam a Christo interdici existimat in casu levis contumeliæ, sed etiam vindictam illam, quæ fit per leges implorata Magistratus auctoritate. *Lightfootus* (u) ex Judæorum Doctoribus adducit mulctas gravissimas ei statutas, qui colaphum alteri in maxillam impingit, quas vi legis talionis in terrorem ac demonstrationem peccati latæ dictatas ex charitate Christiana emolliendas esse ex verbis Christi infert. Enimvero videamus, quomodo sensus verborum Christi juxta nostras regulas logicas beneficio principiorum moralium & politicorum eruatur, ut appareat quidnam in sententiis virorum doctissimorum subsit veri, & quinam inter eos sit consensus.

Sensus verborum Christi investigatur. §. 2. Monui non alias in Scriptura sacra supponi posse notiones, quam quæ a rebus præsentibus abstrahuntur (y). Constat vero integris pro-

(x) in Horis Hebraicis & Talmudicis in 4 Evangelistas ad hunc locum p. m. 282. 283.
(y) §. 972. Log.

positionibus suas respondere notiones possibiles. Ut igitur has a rebus præsentibus abstrahere possimus, primum certi esse debemus, de qua re Christus loquatur, cum alias non constet, inquam mentis aciem convertere debeamus: deinde opus est nonnullis principiis, per quæ liquet, quænam rei insint, cum non omnia intuitiva ratione consequamur. Quænam vero sint illa principia objectum ipsum, de quo loquitur Salvator, indicabit. Objectum hoc in præsente casu patet per contextum. Etenim Christus præceptum suum opponit legi talionis, quod adeo manifestum est, ut nemo interpretum hoc non viderit. Ita enim habent verba contextus: *Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo &c.* Lex talionis erat forensis seu civilis, quæ legitur Exod. XXI. 22. 25. & ex versione vulgata ita habet: Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem & prægnantem & abortivam quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit da-

(z) §. 520. Log.

mno, quantum maritus mulieris expetiverit & arbitri judicaverint. Sin autem mors ejus fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. Eadem repetitur Levit. XXIV. 19. 20. ubi ex verſione vulgata hæc leguntur: Qui irrogaverit maculam cuilibet civium ſuorum: ſicut fecit, ſic fiet ei. Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet: qualem inflixerit maculam, talem ſuſtinere cogetur. Quoniam vero per *Moſen* a Deo lata erat Judæis, ideo injuſtitiæ accuſari nequit: id quod etiam patet ex iis, quæ ſuperius (a) de juſtitia commutativa dicta ſunt, & in ſpecie, quatenus ea verſatur circa commutationes invitas. Nemo enim ignorat querelas inde ortas tolli jure talionis & ex principiis politicis patet, eas ſtatuendas pœnas in delinquentes, quæ delictis coërcendis pro ſtatu hominum ſufficiunt (b) ubi ratio etiam habetur naturæ eorum corruptæ;

(a) Num. II. §. 10. (b) §. 343. Polit.

uptæ Quodſi ergo quis alteri vulnus nflixerat, jure talionis obligatus erat d pœnam, qua ſimile vulnus eidem nfligeretur, ne haberet vulneratus, uod conquereretur & ut alii exemplo ulneranris ſapere diſcerent. Enimvero um vi principiorum politicorum pœnis durioribus non ſit locus, ubi mitiores proſunt (c); ideo pœna convertenda erat in mulctam, prouti a Judæis factum fuiſſe ex antecedentibus conſtat. Mulctæ autem non modo determinandæ erant ex æſtimatione injuriæ, qualis & olim obtinuit apud Romanos; verum etiam ex eo, quod publico intererat, ne quis facile alterum injuria laceſſere auderet: unde denuo Judæi, quemadmodum modo retulimus, mulctas graviſſimas eo in caſu decernebant illi, qui colaphum alteri in maxillam impegerat. Christus itaque præceptum ſuum juri talionis non opponit tanquam legem civilem civili. Sequitur adeo, quod ipſum eidem opponat, tanquam legem naturæ legi civili: conſtat enim (d) legem civilem ſubinde a naturali recedere & aliqua

(c) §. *cit.* Polit. (d) §. 401. Polit.

eidem ſuperaddere, in quorum numero etiam ſunt pœnæ civiles. Idem quoque ex ipſo contextu perſpicuum eſt, ubi quis caput integrum mente attenta perlegit. Phariſæi enim legem civilem cum naturali, ſeu, ut Theologi loqui amant, forenſem cum morali confundebant: Chriſtus vero confuſionem iſtam tollit moralem *forenſi* opponendo. Quamobrem verbis Chriſti ea reſpondet notio, qua officium hominis circa injurias jure naturali continetur. Patet adeo, quomodo ad eam perveniri poſſit, ubi eandem ex re ipſa derivare volueris. Nimirum jure naturali fons officiorum erga alios eſt amor alterius (e), ſive is amicus fuerit, ſive inimicus (f): id quod etiam doctrinæ Chriſti conſentaneum *novimus* (g). Oſtendimus vero (h), nos tum amare alterum tanquam noſmetipſos, ſi ex ejus felicitate eam voluptatem percipimus, quam ex propria percipere ſolemus, conſequenter & ex alterius infelicitate eum dolorem, illud tædium

(e) §. 774. Mor. (f) §. 856. Mor. (g) Matth. XXII. 39. 40. c. V. 44. (h) §. 449. Met. & §. 774. Mor.

um, quod ex propria percipimus. Quamobrem si jure talionis ei, qui nobis injuriam intulit, eandem ipsi inferimus, eundem inde dolorem percipere debemus, quem ex ea percipiebamus, quæ nobis inferebatur. Enimvero si ita dispositus fuerit animus, fieri nullo modo potest, ut alteri malum inferamus, qui nobis male fecit: qui enim hoc facit, ex malo, quo alter afficitur, voluptatem percipit, qua dolorem suum lenit, adeoque odio adversus alterum flagrat, quod in ea animi dispositione consistere, qua quis voluptatem percipit ex alterius infelicitate, consequenter ex eo, quod ipsi ægre fiat, alibi (i) dudum ostendimus, Apparet adeo cupidinem vindictæ omnem adversari amori inimicorum, qui juri naturali conformis est, consequenter a vero aberrare, & jus civile cum naturali, seu forense cum morali, confundere, qui jus talionis regulam morum esse volunt. Etenim morum regula hæc est, ut habeamus animum ab omni cupidine vindictæ vacuum. Quare cum

(i) §.454. Met.

præceptum Christi juri talionis opponatur tanquam regula morum, Salvator autem optimus sincerum juris naturalis usum inculcaverit, vitæ integerrimæ doctor; verbis quoque ejus alia notio respondere nequit, nisi animus ab omni vindictæ cupidine vacuus. Enimvero principium juris naturalis, quod nos in Moralibus stabilivimus, requirit actionis externæ cum interna consensum (k), cumque interna in sensum minime incurrat, ex externa interna colligitur, si posita externa interna etiam ponatur. Quamobrem Christus notionem animi ab omni vindictæ cupidine liberi in auditoribus excitaturus actionem externam commemorare debebat aqua animus iste abesse nequit. Cumque notiones universales ab imaginibus separatæ claritate careant, quam per eas habent notiones specialissimæ, quibus nonnisi casus singulares respondent, atque adeo illis evidentia concilianda sit per demonstrationes; huic instituto actio externa quædam specialissima conveniebat, quæ nonnisi singula-

(k) §. 13. Moral.

gulares ſub ſe complectitur, ne notiones in animo recurrentes ſua deſtituerentur claritate. Patet igitur cur exemplo colaphi in maxillam impacti uſus fuerit Salvator, actione obvia neminique ignota. Jam ſi quis alteri colaphum incutit & hic eidem viciſſim alapam impingit; alter jure talionis abuſus, jure civili cum naturali confuſo, vindictæ cupidinem prodit atque cum ea ſimul odium, utpote voluptatem exinde percipiens, qua ſuum lenit dolorem. Si quis alterum colapho cædit & hic eidem alapam non impingit viciſſim, ejus quidem rei ratio gemina eſſe poteſt, vel quod ſibi metuens a majori malo vindictam differt, ab ea autem non abſtinet; vel quod animum habet a vindictæ cupidine alienum, vel quod talem ſimulet, conſequenter cum omiſſione actionis, quæ animum vindictæ cupidum manifeſto prodit, non neceſſario conjungitur animus a vindictæ cupidine alienus, conſequenter ad eam provocans in animo alterius notionem animi a vindictæ cupidine prorſus alieni excitare nequit. Quodſi denique

quis colapho cæditur & tam parum inde afficitur, ut malam alteram eidem obvertat; is animum ab omni vindictæ cupidine procul remotum habere debet, consequenter ad hunc casum provocans notionem animi ab omni vindictæ cupidine procul remoti in eo, cum quo loquitur, excitat, vel saltem eum ita disponit, ut in dato casu judicare possit, quod is sit ab omni vindictæ cupidine prorsus alienus. Etenim tum demum intelligit animum suum ab omni vindictæ cupidine vacuum esse, ubi injuria affectus ita dispositum sentit animum suum, ut eam denuo perpessurus nihil in se deprehendat, quod reluctetur, seu eum ad aversandum disponat. Atque adeo jam patet ratio, cur Salvator optimus, in quo omnes scientiæ ac sapientiæ thesauri absconditi, ad casum postremum provocaverit, ubi populum docturus erat nos in perferendis injuriis habere debere animum ab omni vindictæ cupidine ita remotum, ne amori inimicorum ulla ex parte contrarietur. Et talem revera animum ipsemet habuit Christus: id quod satis super-

perque probavit, cum in crucem a-ctus Deum his verbis invocaret (l): *Pater, dimitte illis* (nempe inimieis, qui in causa erant, ut inter latrones in cruce vitam finire cogeretur), *non enim sciunt, quid faciunt*, ut adeo *Petrus* animum a vindictæ studio alienum commendaturus exemplum Christi nobis imitandum proponat (m). Quemadmodum enim comminationibus proditur animus vindictæ cupidus, ita ex adverso preces ad Deum fusæ pro inimicis, ne malum pro malo iis rependat, loquuntur animum ab omni vindicta alienum.

§. 3. Enimvero etsi quis habeat animum a vindictæ cupidine prorsus alienum, ut adeo, si per eum staret, injuriam sibi illatam non vindicari mallet; id ipsum tamen non obstat, ut, quantum Reip. interest, vindictam Magistratui committat. Vindicta enim publica opus est, ne, qui desunt officio suo, alios injuriis frequenter afficiant mutuisque injuriis Reip. salus ac tranquillitas turbetur. Quamobrem non in se, sed in alios & societatem

Consensus interpretationis Lutheri cum nostra.

(l) Luc. XXIII. 34. (m) 1 Petr. II. 23.

tatem omnem, in qua vivit, injurius esset, si quis injurias sibi illatas publica autoritate vindicari nollet, ubi vindicta publica malitia coërceri potest. Etenim non ita amandi sunt inimici, ut odio habeamus amicos, seu eos, qui saltem inimicum in nos non produnt animum. Quamobrem *Lutherus* (§. 1) recte omnino *sentit*, prohiberi a Christo vindictam privatam, dum animum esse jubet ab omni vindictæ cupidine vacuum, non vero publicam; sed eam omnem deferri Magistratui, a quo nimirum exerceri potest absque omni personæ odio, & a quo exerceri debet, ob salutis ac tranquillitatis publicæ curam ipsi injunctam. Colliduntur in præsenti casu amor amici atque eorum, qui inimicum in nos non habent animum, etsi nec in numero amicorum sint, atque amor inimici. Exceptio itaque fieri debet per ea, quæ in Ontologia docuimus (n). Nulla vero ratio est, cur a præcepto de amore amicorum & eorum, qui indifferenti erga nos sunt animo, *exceptio* fieret: cur vero eadem fiat a præcepto, quod amorem inimicorum injungit, & ipsum

(n) §. 510. Ontol.

ipsum præceptum de amore amicorum & eorum, qui indifferenti erga nos sunt animo, suadet, & salus ac tranquillitas Reip. urget. Non absimili modo doceri poterat, cur animus a vindictæ cupidine vacuus nec obstet defensioni sui, neque juri inculpatæ tutelæ: sed cum idem ex instituto demonstremus in moralibus, & in Jure Naturæ idem argumentum discussuri simus, a repetitionibus inutilibus abstinendum esse judicamus. Ex eadem ratione prætermittimus, quæ ex præcepto de perferendis injuriis animo a vindictæ cupidine prorsus alieno deduci poterant, cum de iis suo loco in philosophia morali plura dicturi simus.

Usus philosophiæ in interpretanda S. S.

§. 4. Ex hoc ipso specimine patet philosophiæ usus in interpretanda Scriptura sacra & quidem eo in casu, ubi veritas non est pure revelata, sed ex principiis quoque rationis demonstrabilis. Nec multa attentione opus est, ut intelligamus, usum, quem præbet philosophia, eum esse, ut eodem successu philosophiæ aliud quid substitui nequeat. Confirmat idem collatio interpretationis a nobis factæ cum ceteris, quæ Criticæ superstructæ ideo a nobis fuerunt

præ-

præmissæ, cujus alium esse usum quam in notionibus pervestigandis, quibus verborum sensus continetur, alibi ostendimus (o). Duo inprimis probe perpendenda, quæ in specimine nostro manifesta sunt. Nimirum primo si quis principiis philosophiæ in Scriptura sacra interpretanda dextre uti noverit; is sensum genuinum a se esse repertum demonstrare potest. Quoniam vero principia philosophiæ desumenda sunt ex systemate, ne quid circa ea dubii superesse possit; demonstrativam esse interpretationem nemo judicare valet, nisi qui & formam demonstrationis animo comprehensam tenet, & principia, quibus utitur, ad systema refert. Patet adeo novus usus systematis veri nominis: neque enim contemnendus est usus demonstrativæ interpretationis, quoniam facit ad controversias terminandas, quamprimum systema receptum fuerit. Deinde secundo liquet, interpretationem eo more institutam, quem nos secuti sumus, intimius in viscera rei penetrare, quam vulgo fieri solet, cum eorum prodeat ratio, quorum aliquam dari posse ne cogitari quidem solet: id

quod

(o) §. 978 Log.

quod loquentis elevat autoritatem & magnum momentum affert ad S. S. divinitatem contra Anti-Scripturarios adstruendam, atque ad universalia principia inde abstrahenda. Talia bene multa exemplo præsenti insunt, sed quæ abstrahi & dilucidari præsens locus non permittit.

§. 5. Colophonis loco observandum, ex hoc ipso specimine Sole meridiano clarius elucere, quam bene principiis metaphysicis, moralibus atque politicis nostris conveniat cum principiis Christi. Qui philosophiam nostram probe excultam cum legibus verioris memethodi in Logico opere expositis conjunxerit & methodo utendi facultatem sibi comparaverit; is sensum verborum Christi atque Autorum sacrorum oppido profundum in aliis quoque Scripturæ S. locis deteget eodem modo, quo nos in casu præsenti eum eruimus. Et ut alii idem intelligant, utque aliorum conatus exemplis juvemus; in posterum specimina dabimus alia, quibus diligenter expensis regulæ hermeneuticæ in usum interpretationis demonstrativæ abstrahere licebit.

Consensus philosophia Autoris cum Christo.

CON-

CONSPECTUS
TRIMESTRIS VERNALIS.

Finis Trimestris Vernalis.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES

ANNI MDCCXXIX,

QVIBUS

PHILOSOPHIA

AD

PUBLICAM

PRIVATAMQVE UTILITATEM APTATUR.

AUTORE

CHRISTIAN. WOLFIO,

CONSILIARIO AULICO HASSIACO, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ PROFESSORE PRIMARIO IN ACADEMIA MARBURGENSI, ET ORDINIS PHILOSOPHORUM p. t. DECANO, PROFESSORE HONORARIO PETROPOLITANO, SOCIETATUM REGIARUM BRITANNICÆ AC BORUSSICÆ SODALI.

TRIMESTRE ÆSTIVUM.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ MDCCXXIX.

PROSTAT IN BIBLIOP. RENGERIANO.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES

Anni MDCCXXIX.

Trimeſtre Æſtivum.

I.

De Voluptate ex cognitione veritatis percipienda.

§. 1.

NUllam dari voluptatem, quæ cum ea comparari poſſit, quam ex veritatis cognitione percipimus, dudum agnovere viri intelligentes, ita ut vir generoſus de ſcientiis mathematicis bene meritus, *Ehrenfried Waltherus de Tſchirnhauſen* (a), ſummum hominis bonum in ea conſiſtere exiſtimaverit. Nihil, inquit, noſtræ felicitati augendæ hucuſque magis neceſſarium agnoſcere potui, quam ignotas poſſe detegere veritates & ex iis, quæ ad iſtum ſcopum quam maxime conducunt ſeligere. Pau- *Inſtitutum Autoris.*

(a) in Medicina Mentis part. 1. p. 7.

lo inferius autem (b) in rem nostram ita loquitur: Expertus sum summam & purissimam delectationem omnium, quæ modo naturali in homines in hac vita videntur posse cadere, eam nimirum, quæ ex acquisitione veritatis oritur, & cui æquiparandam nunquam sensi aliam. Provocat ad experientiam aliorum, qui multarum veritatum magni momenti notitiam adepti sunt, inprimis vero illourm, qui eo usque progressi, ut eam proprio Marte sibi acquirere valeant. Hanc vero delectationem tantam pronunciat, ut, cum plures, qui alios a nimio sensualium delectationum usu abducere conantur, id successu parum felici præstent; hi e contrario delectationibus, quæ ex veritatis acquisitione percipiuntur, degustatis, facillime summas vulgi voluptates pro nihilo reputarint. Immo fuisse nonnullos autor est, qui cum sibi haud difficulter honores, divitias ac delitias hujus mundi comparare potuissent, iis tamen plane nuncium miserint, quod præviderent, hæc fore futu

(b) loc. cit. p. 13.

atura esse impedimento, quo minus
n acquisitione veritatis, uti incepe-
unt, possent progredi. Nihil hic
ictum reperio, quod non ipsemet
xpertus fuerim meoque exemplo
onfirmare possim. Enimvero cum
eritatem eorum, quæ tam confiden-
er asseruit vir egregio acumine præ-
litus, in se experiri velle non adeo
acile existimari debeat, ut unum-
quemque promiscue ad experientiam
lomesticam invitare liceat; deside-
io amici doctrinæ hujus utilitatem
erspicientis satisfacturi ex notioni-
us nostris a priori deducemus, quæ
le voluptate ex cognitione veritatis
ercipienda tenenda sunt, tum ut ra-
ionis lumine collustrati intelligant,
quod experiri non valent, plurimi, at-
ue sic ardore quodam idem experiun-
i incendantur, tum ut ceteri, quibus
pediis hisce frui datum est, discant,
uid tribuendum sit philosophiæ no-
ræ; tum ut attentio experientium
tendatur ad observanda, quæ hacte-
us animadversa non sunt, & ad di-
ernenda, quæ parum utiliter con-
nduntur. Cumque præter veritates

naturales dentur etiam revelatæ, nostrum quoque esse arbitramur de voluptate, quæ ex his percipitur, nostrum interponere judicium. Immo cum nec veritates naturales ejusdem sint generis, quid hic quoque discriminis intercedat in voluptate, quæ ex iis percipitur, edocendum erit.

Voluptas quid sit. §. 2. Notionem voluptatis *distincte* explicavit *Cartesius* in epistola ad *Elisabetham*, Principem Palatinam (c). Tota nostra voluptas, inquit, posita est tantum in perfectionis alicujus nostræ conscientia. Monet præterea, si rationem sequaris, quamlibet voluptatem ex magnitudine perfectionis illam producentis metiendam esse; homines tamen sæpius confundere quod apparet cum eo, quod *est*. Atque hæc nobis ansam dedere, ut voluptatem per intuitum seu cognitionem intuitivam perfectionis cujuscunque sive veræ, sive apparentis definiremus (d), ut sic determinationes omnes, quæ definitionem ingredi debent, complecteremur eique omnem amplitudinem tribueremus, quam

(c) epist. 6. part. 1. p. m. 13. 14. (d) §. 404. Me

quam habere poteſt. Notionem hanc eſſe veritati conſentaneam clariſſime oſtendimus (e) & proxime in Pſychologia, quæ Coſmologiam generalem excipiet, uberius confirmaturi ſumus. Eadem quoque in Moralibus & in Teleologia ſeu Tractatu, quem de finibus rerum naturalium conſcripſimus, feliciſſime uſi ſumus, ut fœcunditatis extent exempla luculenta: nec minus eadem facem nobis præferet in tractatione præſente. Et quamvis *Cartesius* voluptatem ad conſcientiam perfectionis noſtræ reſtringere videatur; experientia tamen ubivis obvia confirmat, eam non minus oriri ex conſcientia perfectionis non modo hominis, ſed rei etiam alterius cujuscunque. Ecquis enim ignorat nos voluptate perfundi, ſi attentionem noſtram defigamus in perfectione horologii, imaginis aut ædificii alicujus, præſertim ubi fuerimus artis periti, ut perfectionem, quæ rei ineſt, percipere valeamus. Neque enim nos movet perfectio rei, niſi ejus nobis conſcii ſimus.

(e) loc. cit.

Qualis sit cognitio veritatis. §. 3. Ut igitûr appareat, quinam perfectionis sensus cognitionem veritatis comitetur, paulo distinctius exponendum, quandonam veritatem cognoscamus. Esse aliquam in rebus veritatem, quæ transcendentalis appellatur, dudum agnovere philosophi, dum ens omne verum esse pronunciarunt. Quid vero sibi *velit ista* veritas transcendentalis, primus, quantum constat, distincte exposui tum in Metaphysica Germanica (f), tum in Ontologia Latino sermone nuperrime edita (g). Notione enim entis distinctius evoluta, quam hactenus factum fuerat a Philosophis, quemadmodum opus nostrum ontologicum, ejus inprimis caput tertium sectionis secundæ & secundum tertiæ partis primæ, abunde loquitur, veritatem transcendentalem, quæ rebus ipsis inesse intelligitur, non diversum quid esse deprehendi ab ordine in varietate eorum obvio, quæ simul sunt ac se invicem consequuntur, cujus cum sint regulæ principium, quod voco, contradictionis & rationis sufficien-tis

(f) §. 142 & seqq. (g) §. 493. & seqq.

tis (h), veritatem rebus inesse docui, quatenus ea, quæ insunt, per ista principia determinantur. Cumque ostenderimus (i) veritatem transcendentalem esse fundamentum veritatis logicæ; veritatem logicam consistere reperimus in determinabilitate prædicati per notionem subjecti (k), neque enim alio in casu intellectus judicium objecto conforme est, nisi quando rei tribuitur prædicatum per alia, quæ eidem conveniunt, atque notionem subjecti in dato judicio absolvunt, determinabile; omnes autem uno ore confitentur, tum dici verum judicium nostrum, quando rei, de qua judicamus, conforme est, seu quod eidem tribuitur, eidem quoque convenit. Veritatem adeo is demum cognoscit, qui perspicit, quomodo prædicatum per ea, quæ in notione subjecti continentur, determinetur, quemadmodum jam alibi docuimus (l). Non unum idemque sunt veritatem alicujus propositionis, vel etiam rei

(h) Vid. de his principiis Ontologiæ C. 1. & 2. Sect. I. part. I. (i) §. 499. Ontol. (k) §. 513. Log. (l) §. 516. Log.

agnoſcere, & quod propoſitio vera ſit cognoſcere, quemadmodum jam alias (m) differentiam clariſſime expoſuimus. Atque hoc diſcrimen in præſente præſertim caſu minime negligendum: id quod ex ſequentibus elucescet. Quodſi cui in philoſophia noſtra parum verſato hactenus dicta non ſatis perſpicua videntur; is miſſis iis, quæ, cum in ſyſtemate pleno lumine fulgeant, extra idem obſcuriora videntur, ad ſequentia animum advertat. Ea, quæ enti conveniunt, in triplici differentia conſtituuntur. Alia ſibi mutuo non repugnanr, ut ſimul ineſſe poſſint; non tamen per ſe invicem determinantur, ut neceſſario ſimul inſint. Alia per iſta priora determinantur, vel quoad actualitatem, vel quoad potentiam, ut ſcholæ loquuntur, ita ut illa neceſſario ſimul inſint, hæc vero tantummodo ineſſe poſſint. Quodſi poſteriora actu eſſe debeant, aliæ determinationes accidentales ſive extrinſecæ, ſive intrinſecæ ſuperaccedere debent. Singula patent per theoriam entis in Ontologia a nobis ſtabili-

(m) §.517.Log.

ſtabilitam. Veritatem adeo cognoſcit quæ enti ineſt, qui diſtincte perſpicit prima entis attributa ſibi invicem non repugnare, ſed ſimul eidem ſubjecto, convenire poſſe, utut abſolute non repugnet ut unum ſiti absque altero, atque præterea per primaria iſta attributa intelligit, cur cetera vel actu inſint, vel ineſſe poſſint & quænam enti porro ſuperaccedere debeant, ut hæc quoque actu inſint. Tum enim ens concipit, quale eſt, ipſiusque ideæ ineſt veritas, quæ dicitur, logica. Quodſi quis tantummodo experientia duce intelligit, quædam ſimul enti cuidam ineſſe poſſe, & enti, cui talia inſunt, ob quæ eidem hoc vel iſtud nomen tribuitur, ineſſe porro alia, vel ſaltem eidem convenire in aliquo ſtatu; is quidem cognoſcit ens iſtud eſſe verum & veritati conſentaneum eſſe, quod talia eidem vel conſtanter, vel in dato quodam ſtatu conveniant, ipſam vero veritatem non perſpicit. Singula ſatis patent per theoriam noſtram logicam. Etſi autem rerum cognitio a poſteriori derivata ipſam veritatem penitus perſpiciendam non exhibeat;

hibeat; aliquid tamen ejus ſpectandum offert, ubi iteratis obſervationibus factisque experimentis nexus rerum detegitur, ut appareat, quibus poſitis ponantur alia, etſi nondum conſtet cur iisdem poſitis ſimul ponantur. Atque hoc philoſophiæ eſſe exiſtimamus ut veritatem intimius inſpiciendam exhibeat, quam ideo ad notiones determinatas, quibus vocum ſignificatus fixus conſtituitur, & propoſitiones determinatas reducimus, in quibus prædicatum ex notione ſubjecti legitimis ratiociniis colligimus. Quamobrem ex præſente tractatione novus quidam apparebit uſus philoſophiæ noſtræ, forſan hactenus non animadverſus, aut ſaltem non ſatis expenſus.

Voluptas percipienda ex veritate ipſa. §. 4. Qui veritatem rerum ipſam perſpicit, is ordinem agnoſcit, quo vi principiorum contradictionis atque rationis ſufficientis collocanda ſunt illarum prædicata, ſive ea conſtanter inſint, ſive ſibi invicem ſuccedant. Omnis ordo perfectus eſt: quod etſi in Ontologia brevitati ſtudentes non demonſtraverimus, ex principiis tamen

men ibidem positis facile deducitur. Perfectio enim rebus tribuitur, quatenus determinationes intrinsecæ per rationem quandam seu regulam generalem, aut plures istiusmodi regulas explicari possunt (n). Quàre cum in omni ordine per regulas istiusmodi explicari possit, cur unicuique coëxistentium vel successivorum hic potius cesserit locus, quam alius (o), nec ordini præter determinationes locorum aliæ insint (p); ordo utique omnis perfectus esse debet, seu omni omnino ordini perfectio quædam inest. Retinenda autem hic est perfectionis genuina notio, quam dedimus (q) & quæ omni ordini in casu speciali facile applicatur. Consistit nimirum perfectio in consensu, qui datur inter plura in uno differentia. In eo autem ordine, quo veritas rerum constituitur & a somnio distinguitur, determinationes locorum, quæ prædicatis cedunt, interse consentiunt, ut in nullo ente admittatur nisi quod per alia, quæ eidem conveniunt, inesse debere in-

(n) §. 530. Ontol. (o) §. 475. Ontol. (p) §. 472. Ontol. (q) §. 503. Ontol.

intelligatur. Ipsam adeo rerum, quæ ipsis inest, veritatem intimius perspicientes pefectionem quandam intuemur. Quamobrem fieri nequit, quin voluptatem ex ea percipiamus. Atque ea voluptas est, qua veritas ipsa animum cognoscentis perfundit. Quoniam nos in philosophia id agimus, ut ex notione subjecti determinata eruatur quodlibet prædicatum secundarium ei tribuendum, primariis definitione comprehensis; attentus & assiduus lector veritatem rerum & in ea ordinem prædicatorum perspicit, qui in mutua a se invicem dependentia consistit. Quamobrem superatis difficultatibus, quæ tyronum attentionem defatigare solent, philosophiæ nostræ lectio animum voluptate continua perfundit.

Confirmatio ejusdem a posteriori.

§. 5. Enimvero nostrum esse arbitramur, hactenus dicta experientia confirmare, ut earum veritatem iis persuadeamus, quorum animus difficulter cedit rationibus. Mathematum perito facile persuaseris esse quid in ordine quod delectet: neque enim alia re opus est, quam ut ei experientiam

tiam domesticam in memoriam revoces & ea, quæ in potestate est, attentione uti jubeas. Notum est Geometram maximo suo merito celebrem *Isaacum Newtonum* reperisse, si quadratum diametri circuli sit 1, fore aream $1 - \frac{1}{6} - \frac{1}{40} - \frac{1}{112} - \frac{5}{1152} - \frac{7}{2816}$ &c. Nec minus hodie constat, *Jacobum Gregorium*, Geometram eximium, primum invenisse, si quadratum diametri circuli sit 1, fore aream circuli $1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \frac{1}{9} - \frac{1}{11}$ &c. Quoniam serierum infinitarum usus alius non est, quam ut approximationes inde eruantur in eo casu, quo perfecta quadratura dari a nobis non potest; seriem *Newtonianam* utique præferendam esse patet *Leibnitianæ*, quæ vulgo dicitur, quod longo tempore *Leibnitio* tributa fuerit, antequam constaret, eam a *Gregorio* fuisse inventam. Sunt tamen, qui *Leibnitianam*, seu *Gregorianam* præferunt *Newtonianæ*, propterea quod in illa manifesta sit lex progressionis in infinitum, qualem in hac nullam esse arbitrantur. Lex illa progressionis ordinem quendam palam facit, quo termini progrediuntur: ex quo cum volu-

voluptatem percipiant, qualem in ſe nullam experiuntur ad ſeriem *Newtonianam* attenti, hac *Leibnitianam* elegantiorem appellant ſignificaturi, quod ea delectet, non tantum proſit. Enimvero reducamus iis artificiis, quæ alibi (r) expoſuimus, eandem ad formam aliam, ut termini manifeſta lege progrediantur in infinitum; nullum profecto mihi ſupereſt dubium fore ut ſeries *Newtoniana* majore voluptate animum a præjudiciis liberum perfundat quam *Leibnitiana*. Etenim ſi terminus primus ſeriei dicatur A, ſecundus B, tertius C, quartus D & ita porro, ſitque diametri quadratum 1; area circuli vi ſeriei *Newtonianæ* eſt

$$1 - \frac{1.1}{2.3}A - \frac{1.3}{4.5}B - \frac{3.5}{6.7}C - \frac{5.7}{8.9}D - \frac{7.9}{10.11}E$$

&c. In hac ſerie plus ordinis deprehenditur quam in *Leibnitiana*, cum non modo lex progreſſionis ſit obſervatu facilis, verum etiam ſinguli termini a ſe invicem conſtante quadam ratione dependeant & in ipſa varietate inſit ſimilitudo non una. Delectat adeo ſeries *Newtoniana* ad hanc formam reducta

(r) Analyſ. infin. §. 124, edit. ſec. Element. Math.

ducta vi solius ordinis, quæ antea in se spectata non delectabat. Sed demus exemplum aliud, quod est facilius. Qui principia Architecturæ civilis vel primis labris degustavit, non ignorat, eurythmiam, quæ inter principia venustatis connumerata similitudinem ab utroque latere medii dissimilis custodit, esse regulam ordinis. Unusquisque duo conspiciens ædificia, quorum unum juxta regulas eurythmiæ constructum, alterum vero iis adversatur, in se experitur, ex conspectu prioris se voluptatem percipere, quæ a conspectu alterius aliena. Id igitur, quod hic delectat ordo est. Quodsi cui nec hoc exemplum satis clarum fuerit, is obvium quodque capiat ex rebus quibuscunque ordine collocatis. Neque attentione usus difficulter intelliget esse ordinem, qui hic delectat. Unde porro colliget, ordinem quoque in aliis rebus, adeoque & in veritate obvium delectare debere, quamprimum is perspicitur.

§. 6. Similiter haud raro experiuntur, qui in demonstrationibus resolvendis versantur, quod insignis ex or- *Demonstratio quando voluptatem pariat.*

dine, qui in iisdem percipitur, voluptas capiatur. Genuinam demonstrationis formam & accuratam analysin delineavimus in opere logico (s). Eam qui perpendit observat, illam certis regulis contineri, quibus ordinata efficitur & hoc ipso ab inordinata distinguitur (t). Ordinem intuentes, quem in ordinata deprehendimus, voluptate perfundi, & ratio docet, & experientia aperte loquitur. Non alia re opus est, quam ut demonstrationem, prolixam inprimis, legitime resolvamus & resolutam distincte in tabula quadam describamus, ut uno obtutu comprehendi possit, & ordo in eadem latens conspectui offeratur. Nos sane, qui in Mathesi tradenda analytica methodo utentes demonstrationes ita resolutas auditoribus nostris conspiciendas exhibemus, voluptate illa constanter fruimur, quæ accedentibus aliis mox describendis efficiunt, ut in docendis trivialibus non sine animi voluptate versemur & animum alio labore defatigatum docendo recreemus, immo a tædiis, qui-

(s) §. 551. & seqq. Log. (t) §. 799. Log.

bus forte implicitus eſt, liberemur. Hæc ipſa quoque voluptas in rationum illarum numero eſt, quæ nos impulerunt, ut in nova Elementorum Matheſeos editione demonſtrationes efficeremus quam maxime ordinatas, & idem, quantum datur, in ipſa quoque philoſophia, quam Latino ſermone publici juris facimus, externa forma plurimum differente ab ea, quam vernaculo idiomate conſcripſimus, imitaremur: nihil enim magis in votis habemus, quam ut alii quoque ejusdem fiant participes. Ceterum plura moneri poterant de iis, quæ voluptatem hanc intendunt: ſed cum nobis non liceat eſſe prolixioribus, ea illis obſervanda relinquimus, qui in demonſtrationibus reſolvendis ac perpendendis eandem nobiſcum viam ingredientur. Non deſunt teſtes ejusdem voluptatis nobiſcum participes facti: ſit ita, quod non quivis tyro aliis difficultatibus præpeditus nec eo acumine adhuc utens, quod ad pervidendum ordinem præequiritur in demonſtratione latentem, illam perſentiſcat.

Modus percipiendi voluptatem ex cognitione perfectionis rerum.

§. 7. Ens omne esse perfectum dudum agnovere veteres & nos ex ipsa notione perfectionis demonstravimus, quo respectu rebus perfectio tribuatur (u). Jam ad veritatis cognitionem spectat etiam cognitio perfectionis rerum, dolendumque quod non plus studii in eadem collocetur. Quare cum ex intuitu perfectionis nascatur voluptas (§. 2); animus cognoscentis voluptate perfundi debet, ubi in perfectione rerum attentionem suam defigit. Æstimatur perfectio rerum ex earum finibus. Atque inde est, quod Teleologia seu, quæ de finibus rerum instituitur tractatio, adeo delectet: quamvis altera accedat ratio, de qua mox dicemus disertius. Obvia vero etiam exempla loquuntur, cognitionem perfectionis rerum conjunctam esse cum voluptate. Ita similitudo picturæ cum objecto, quod repræsentat, delectat, artis præsertim peritum, qui eam intimius perspicit. Nemo autem est, qui ignoret, picturæ perfectionem in ista similitudine consistere. Similiter quod

(u) §. 530. Ontol.

horologium delectat Astronomos, quod cum motu cœli diurno conspirat quam exactissime, ita ut intra dies complures vix uno alteroque secundo ab eodem dissentiat. Ecquis vero est, qui ignoret, horologii perfectionem ex eo agnosci, quod tempus exacte indicet? Hoc voluptatis genus, si ab obviis rebus discesseris, quas ars potissimum offert, paucissimi hactenus experti sunt, propterea quod notione perfectionis fœcunda deficiente de rerum perfectione in disciplinis explicanda hactenus non cogitarunt philosophi atque merito inter desiderata refertur scientia, quæ rerum perfectiones demonstrat, adeo parum nota, ut nomine adhuc destituatur. *Dedimus* nos notionem perfectionis (x), quam fœcundam in Theologia naturali, Psychologia, Philosophia morali ac civili, ipsa etiam Philosophia naturali & Technologias quam inter disciplinas philosophicas, sed desideratas, retulimus (y), experti sumus. Et quamvis ignoremus, num Deus nobis per tantum temporis spatium

(x) §. 503. & seqq. (y) Disc. præliminari, §. 71.

vitam corporisque ac animi vires ſit clementiſſime conſervaturus, ut ad eam philoſophiæ partem, quæ rerum perfectiones demonſtrat, excolendam animum appellere liceat; dabimus tamen in diſciplinis ceteris ſpecimina luculenta, ut poſthac propior ad eam pateat aditus. Nec deerit ſubinde occaſio, ut iſtiusmodi ſpecimina his ipſis Horis ſubſecivis inſeramus, quo aliorum ſtudia ad argumentum generi humano adeo utile excolendum provocemus. Utinam tandem ſaperent eruditi, ut rebus intelligendis potius, quam aliis perſtringendis & male intellectis ſuggillandis tempus ac operam impendere mallent! Sed nec noſtrorum temporum ea eſt felicitas, ut meliora placeant plurimis, ignorantia, ſegnitie virtutisque infucatæ defectu faſtui inani pabulum ſubminiſtrantibus & contra ſcientiam omnem etſi, humano generi adeo utilem, arma ſuppeditantibus.

Voluptas percipienda ex perfectione intellectus in genere.

§. 8. Nemo eſt, qui non ultro largiatur, ignorantiam inter imperfectiones mentis noſtræ eſſe referendam. Unde ſua ſponte conſequitur, cognitionem rerum, quæ eidem opponitur, ad per-

perfectionem mentis referri, ſeu intellectum noſtrum eſſe perfectiorem, ſi ideis rerum imbuatur, quam ſi iisdem vacuus exiſtat. Quando itaque judicamus nobis eſſe hanc rerum cognitionem, perfectionis intellectus noſtri nobis conſcii ſumus. Ubi igitur animus in hoc ſtatu voluptate perfunditur, non aliud profecto accidit niſi quod naturæ mentis humanæ conveniens deprehenditur. Percipimus enim voluptatem, quotiescunque perfectionis cujusdam noſtræ nobis conſcii ſumus (§. 2) Experientia abunde confirmat, quæ modo diximus. Sane alius voluptatem percipit ex linguarum, quæ ipſi eſt, notitia, alius ex numerorum & figurarum, alius ex rerum naturalium, alius ex rerum moralium atque civilium, alius ex rerum artificialium, alius denique ex rerum aliarum quarumcunque cognitione voluptatem haurit. Nimirum nihil hic ad voluptatem confert objectum, circa quod verſatur cognitio noſtra, cum rerum cognitio voluptatem generet, quatenus mentis noſtræ perfectionem loquitur, nullo attento ipſarum rerum diſcrimine. Etſi autem a ſe invicem ſeparemus, quæ

confundenda non sunt; non tamen ideo negamus, cum ea voluptatis specie, quæ in præsente casu percipitur, conjungi quoque posse alteram, quæ a perfectione rei cognitæ manat & de qua in antecedentibus (§. 7.) diximus: id quod ideo monemus, ne qui cavillandi animo ad hæc legenda accedunt, cum sint methodi *accuratæ* imperiti, sibi aliquid reperisse videantur, quod experientiæ repugnet ac ideo virgula censoria dignum sit. Plures omnino voluptatum species *in* uno eodemque casu percipiuntur, atque multiplex voluptas, quæ plurium simul perceptarum quædam congeries est, utique intensior earum qualibet sigillatim percepta. Neque me fugit, non esse cujusvis singulas illas voluptates, quæ in *multiplici* permiscentur, a se invicem discernere, atque adeo plurimos de eo ne cogitare quidem solere, quod jam plures voluptates simul percipiant. Nostrum tamen est, voluptatem multiplicem, etsi uno sensu contineatur, in simplices illas resolvere, quæ simul percipiuntur, cum nobis propositum sit theoriam voluptatis, quæ ex cogni-

gnitione veritatis percipitur, a priori ſeu ex notionibus ſuis derivatam exhibere. Illud autem jubet vera methodus & in ea applicanda maxime artis eſt a ſe invicem ſeparare ea, quæ in notionibus complexis confunduntur experientiæ ſtudio acquiſitis. Opportune talia moneri non diffitebitur, qui præſentem rei litterariæ, in Germania præſertim noſtra, ſtatum cognitum atque perſpectum habet. Ipſe ſatis ſuperque expertus ſum, quod ignorantia methodi reprehendantur, quæ laudari debebant. Expertus quoque ſum non deeſſe, qui exiſtimant necesſitatem reſpondendi ad tales cenſuras nobis eſſe impoſitam, quæ ex craſſa ac ſupina ignorantia ortum trahunt. Diſcant igitur lectores cur temeraria imperitorum judicia contemnamus, nec adeo temere judicantibus invideamus hominum ſui ſimilium applauſum. Sint felices per nos errore ac turpi facinore ſuo! Nobis potius eſt frui voluptate, quæ ex veritate ac virtute percipitur.

§. 9. Major voluptas iſta deprehenditur, ſi quis cognitionem ſuam confert cum ignorantia alterius: tum *Gradus illius voluptatis.*

enim vi oppositi magis sibi conscius est perfectionis suæ, quam ubi ad ignorantiam alterius non attenderit, præsertim cum ignorantia alterius major appareat imperfectio, quam ubi propria fuerit, atque adeo sua quoque cognitio perfectio major. Et quoniam in uno casu quis sentit, quod magis delectetur cognitione sua, si ad alterius ignorantiam eam referat, quam si in ea sola obtutum defigat; ideo hac ipsa voluptate stimulatur ad ignorantiam aliorum scrutandam & ardore incenditur imbuendi animum iis doctrinis, quibus animum alterius vacuum deprehendit. Equidem hoc stimulo communiter non uno modo abutuntur præsertim illi, quibus acumen non est ad pervidendum, quid in hisce lateat discriminis: abusus tamen non ab eo, quod homini naturale est, sed ab arbitrio ipsius manat. Licet enim stimulo isto uti ad diligentiam excitandam & conservandam, qua in hauriendis doctrinis utilibus opus est, tum ubi ignorantiam veritatis alteri nocuam deprehendimus, tum ubi ejus cognitionem eidem valde proficuam experimur: neque ideo

ideo opus eſt ut alterum elatis ſuperciliis contemnamus, quemadmodum facere ſolent, qui ab experientia rationis ſuppetias excludunt. Abuſus, quem faciunt alii, rectum nos docere debet uſum. Unde dudum invaluit præceptum iſtud generale: Ex alieno caſu diſce, non modo quæ vites, verum etiam quæ facias. Intenditur porro eadem voluptas, quæ ex cognitione veritatis in genere ſpectata proficiſcitur, ſi animum ad numerum eorum advertas, quæ cognoſcis. Etenim qui veritatis cognitionem ad perfectionem ſuam refert, is ſe tanto judicat perfectiorem, quo plurium rerum cognitione animum ſentit imbutum, quemadmodum alterum tanto imperfectiorem eſſe exiſtimat, quanto majorem eorum numerum deprehendit, quæ cum ipſe norit, alter ignorat. Gradus autem voluptatis reſpondet gradui perfectionis, cujus quis ſibi conſcius eſt. Naſcitur hinc inexatiabilis ſciendi cupido, ita ut etiam ſeni diſcere adhuc volupe ſit, quamvis altero pede ſe jam in ſepulchro ſtantem videat. Voluptatem animi anhelamus omnes: quamobrem

rem ubi nobis innotescit objectum, ex quo voluptatem percipimus, in idem statim dirigitur appetitus atque adeo idem consequi studemus, quando ipsum in potestate nostra positum existimamus. Quodsi illa cupido non subsit rationis imperio, nunc inde fluit intemperantia in studiis, quæ cum ipso sanitatis dispendio & neglectu aliorum, quæ sunt officii nostri, conjungitur; nunc in sterili rerum cognitione desudando tempus fallitur; quod utiliter collocari poterat, immo debebat. Enimvero ubi distincta cognitione singula ad rationes suas revocantur, per errorem objecto cognoscibili minime tribuitur, quod ab ipsa cognitione in se spectata derivatur, consequenter in objecto eligendo prudentiam nostram minime desiderari patimur. Apparet denuo, quantæ sit utilitatis voluptatem, quæ ex cognitione veritatis perspicitur, intimius pervideri, ne abusui sit, quod maximo inservire poterat usui. Ceterum de gradibus voluptatis ex cognitione veritatis in se spectata oriundæ notandum ulterius, quod cognitu difficilia majo-

em voluptatem pariant, quam facilia. Quare cum difficilia adeo delectent, ut plerique, ubi eorum cognitionem sibi acquisiverint, facilia contemnere soleant; ideo in proverbium dudum abiit, pulchra esse quæ difficilia sunt. Nimirum ex eo, quod difficultatem experiamur in re cognoscenda, cum aliarum rerum cognitionem facilius nobis comparaverimus, majorem mentis perfectionem requiri ad illius cognitionem colligimus, quam qua ad res ceteras cognoscendas usi sumus. Quare ubi tandem superatis difficultatibus re difficili potiti fuimus, eam nobis perfectionem adesse persuasissimi sumus. Quid igitur mirum, si major quoque voluptas ex cognitione rerum difficilium, quam facilium in nos redundet? Intenditur porro voluptas ex rerum difficili cognitione percepta, ubi mentis aciem in eos converteris, qui eadem destituuntur atque in facilibus acquiescere tenentur, viribus ad ulteriora non sufficientibus. Etenim cum hoc pacto nostram potentiam ad aliorum impotentiam referamus

mus, quam ante quoque in nobis experiebamur, vi legis oppositionis potentia clarior elucescit, adeoque magnitudinis perfectionis, quæ nobis adest, magis conscii majore utique voluptate perfundimur, quam si nobis ejusdem minime conscii essemus. Quamvis autem non infrequenter rerum difficilium cognitio *facilium*, etsi utilium, contemtum pariat, ut non sine multiplici damno sterilia magni fiant, quia difficilis est eorum cognitio, apprime autem scitu necessaria atque generi humano utilia negligantur, quod cognitu facilia existimentur; in eo tamen abusus voluptatis consistit, qua rerum difficilium cognitio animum perfundit, diversus longe ab ejusdem usu, quem optimus naturæ Autor intendit. Non minus abusui isti tribuendum, quod, qui cognitione rerum difficili animum imbuit, contemnat ceteros, qui nonnisi facilia cognita atque perspecta habent. Quasi vero ideo quis contemnendus, quod eum nobis imperfectiorem judicamus, vel in æstimanda perfectione hominis tantummodo

modo respiciendum sit ad aliquas intellectus prærogativas, non attentis ceteris animi dotibus, quarum major adhuc vis est in felicitate generis humani promovenda. Hic profecto etiam abusus procul distat ab usu, quem Deus vi bonitatis suæ intendit, dum rerum difficilem cognitionem facili jucundiorem esse jussit homini. Ea nimirum voluptas stimulus esse debet ad difficultates, quæ nobis objiciuntur, superandas, ut ad actum educantur potentiæ naturales menti additæ, ne frustra a Deo homini datæ sint, sed ad detegendam veritatem humano generi utilem convertantur. Hunc ejus usum non modo innocuum, sed admodum salutarem faciunt, qui acumen sibi acquirunt ad distinguendum ea, quæ in notionibus confusis rerum ad mentem spectantium involvuntur, & cum eo virtutem conjungunt.

§. 10. Sunt qui ex cognitione errorum ab aliis admissorum voluptatem percipiunt, cum proprii erroris cognitio animum reddat turbulentum. Qui errat, is non modo rem ipsam reve- *Cur quidam ex cognitione erroris alieni voluptatem percipiant*

revera ignorat, verum etiam nubem, quod vulgo dicitur, pro Junone amplectitur. Ignorantiam arguere imperfectionem mentis nostræ jam suprà notatum est (§. 8.). Defectum autem acuminis cum arguere videatur falsi cum vero confusio, non minus ea ad imperfectionem mentis referri solet. Immo si in causas erroris omnes inquisiveris, quibus acuminis defectus in dato quolibet casu debetur, eas semper in numero imperfectionum collocandas esse deprehendes, quocunque te vertas: id quod alibi commodius quam hic doceri poterit, si quando de causis erroris in gratiam errorum evitandorum commentaturi sumus ex instituto. Quicquid sit, nemo non agnoscit errorem duplicem arguere in mente imperfectionem, adeoque majorem ea, quæ ignorantiæ debetur: unde etiam jam olim errori ignorantiæ compositæ nomen tributum, quod non simplicem rei, sed aliam præterea ignorantiam involvat pro diversitate casuum diversam, veluti ignorantiam modi verum a falso di-

scer-

ſcernendi, vel principii veri, cujus loco falſum quis amplexus in errorem incidit. Quodſi quis errorem ab altero admiſſum agnoſcit, aut agnoſcere ſaltem videtur; tum alteri tribuit imperfectionem duplicem, conſequenter ſibi perfectionem eidem reſpondentem. Quamobrem ex cognitione erroris ab altero admiſſi voluptatem percipit. Quoniam vero voluptas non praeſupponit judicium verum, ſed ſufficit, ut ei videatur verum, qui voluptate perfunditur; idcirco non eſt quod miremur, voluptatem percipi ex imputatione errorum, qui nonniſi finguntur per imperitiam imputantis. Qui hebete adhuc ſunt ingenio atque judicio, ut cauſas errorum a viris præſtantibus admiſſorum non perſpiciant, non ſine magna temeritate majus ſibi tribuunt acumen, quam viris merito ſuo celeberrimis, propterea quod ſibi videre videntur, quæ acumen illorum effugiunt; idemque facile perſuadent ſui ſimilibus, hoc eſt, plurimis. Hinc enatus eſt mos virorum bene meritorum famam laceſſendi, impugnando

ea, quæ ab iis minus recte ſtatui videntur, atque detrahendo aliorum meritis ad famam contendendi, in Germania noſtra proh dolor! adeo frequens, ut tutiſſimum inclareſcendi medium vulgo exiſtimetur. Enimvero hæc voluptas nocua eſt, non modo quod in tædium degenerare valet, ubi quis ſe deluſum ſentit agnoſcens ſe errorem commiſiſſe, cum alteri errorem imputare intendit; verum etiam quod ad actiones iſtiusmodi ſeducat miſellos, ex quibus plurima ipſis procreantur tædia, utut hoc nomine felices exiſtimari debeant, quod mentis acie deſtituti fontem tædiorum non ſemper videant. Voluptatis hujus magnitudo cum hebetudini judicii accepta referri debeat; ea parum afficiuntur, qui majore acumine præditi agnoſcunt, quantum a vero aberrent, qui viris magnis abſurdiſſimas tribuunt opiniones, vel ſibi perſuadent minore acumine præditos eſſe errantes, quam eos, qui ab ipſis commiſſos errores advertunt. Hinc non videas viros magnos publice reprehendere alios et in eorum erro-

oribus confutandis tempus consu-
re: sed eos potius emendare, quæ ab
s minus recte dicta existimant ac ve-
tem iis oppositam demonstrare ci-
injuriam alterius. Eminet inter Gal-
Cartesius, singularibus in Mathe-
& philosophiam meritis inclytus.
llibi vero is in scriptis suis nomina-
perstringit alios, sed suam sen-
tiam explicat & rationibus confir-
t, ab impugnandis aliorum sen-
tiis maxime alienus. Sane cum
bertus Voëtius, vir multæ eruditi-
, sed scientiæ nullius, philoso-
insultaret & more Matæologorum
ismi crimen impingeret, quod
vorum affectuum impetu loco ra-
is uteretur, hominis infruniti
scientiam appellabat, num in scri-
suis ullibi alterius famæ insidias
erit vel ulli injurias fecerit,] ca-
gloria ex interitu famæ alterius.
nglia magnus ille *Newtonus*, qui
esin sublimiorem & cognitionem
æ mathematicam tot egregiis in-
s auxit, ut Geometris omnibus
am dubiam reddiderit, in suis
onendis totus occupatur, de

aliorum erroribus, vel opinionibus parum ſollicitus. Nemo ſane eſt, qui jure conqueri poſſit, ſe in ſcriptis ejus fuiſſe offenſum. Sufficiant duumviri iſti præ ceteris magni, quibus alios addere liceret, ſi ex inſtituto hanc telam pertexeremus. Inprimis autem notatu dignum eſt, ſi quando contingit, virum, cujus extantiora ſunt in orbe erudito merita, in juventute aliquid humani paſſum cenſoria virgula notasſe alios, eum tamen ad maturiorem ætatem provectum a more iſto receſſiſſe ac ultro agnoviſſe, quod magnis in ſcientiam meritis non conveniat mos impugnandis aliis tempus conſumendi, qui in tyronibus excuſationem meretur, in provectioribus cenſuram, in nemine laudem. Exemplo nobis eſt *Hugenius*, qui inter Batavos tanquam ſtella primæ magnitudinis fulget, vir nemini de ſcientiis mathematicis præclare merito ſecundus. Cum enim anno 1651. annos vix natus 21. Tractatum de Quadratura Hyperbolæ, Ellipſis & Circuli ex dato portionum gravitatis centro ederet, *Jaco-*

bum

n Gregorium, Scotum, Geome-
m ſummum, moleſta cenſura no-
at, ita ut is in Exercitationibus
ometricis p. 1. & 2. conquereretur
tacite ignorantiæ ac plagii fuiſſe ac-
ſatum, atque ſui defendendi cauſa
profecto magnus tela in ſe vibrata
adverſarium retorquens ipſum per
ecipitantiam defectu acuminis, quo
poterat; ſiquidem a perſtringen-
alienis fuiſſet alienus, ſibi con-
dicere oſtendebat atque majo-
a tanto viro ingenuitatem ſe
ectaſſe confitebatur, ſuo etiam
cio de ipſius Tractatu modo lau-
& libro de magnitudine circuli,
in publicum proſtabat, interpo-
. Enimvero in ſcriptis ceteris
hematicus ſummus a more iſto,
juvenili impetui condonandus
, ſe procul abeſſe abunde com-
avit. Vident nimirum viri ma-
qui acumen ſuum nulla in re
erari patiuntur, voluptatem,
ex impugnandis aliis percipitur,
allacem ac non uno nomine no-
, qua frui non eſt hominis pru-
s. Paucis multa dico: quæ etſi

 non

non videant acumine non utentes, ſed judicia deproperantes, noſtrum tamen non eſt ea hic explicare diſertius. Ceterum hinc manavit conſuetudo Mathematicorum primi ordinis, quod tanquam pruritus tyronum contemni debeant cenſuræ præcoces hominum, qui in aliis reprehendunt quod emendare neſciunt. Obiter moneo, mihi in præſente non eſſe negotium cum voluptate, quæ ex imputatione errorum ſtudio nocendi facta percipitur. Etenim tum voluptas non percipitur ex agnitione erroris alieni, ſed ex vindicta, quæ ideo dulcis dici ſolet, & eatenus animum afficit, quatenus quis ſibi conſcius eſt potentiæ alteri nocendi, quam utique ad perfectionem ſui refert, quemadmodum impotentia in imperfectionum numerum referri ſolet, miro ſane veritatis cum errore confuſione.

Voluptas percepta ex philoſophica rerum cognitione.

§. 11. Quoniam unusquisque in ſeipſo experitur, ſe veritatem diſtincte comprehendere nondum poſſe, utut hiſtoricam rerum notitiam ſibi comparare valeat; hoc ipſo ſibi conſcius eſt, majorem intellectus ſeu

omnis

inis facultatis cognoſcitivæ perfe-
onem requiri ad rerum philoſophi-
n, quam hiſtoricam cognitionem,
jus utriusque differentiam expoſui-
is nuperrime (z). Quamobrem
nifeſtum eſt, cur voluptas ex re-
n cognitione philoſophica major
rcipiatur, quam ex hiſtorica. At-
e inde ulterius patet, cur ſtudium
loſophiæ verioris, ad quod pro-
vendum omnem impendimus ope-
n, adeo delectet, ut inter animæ
tias reponi debeat; cur ſtudium
que Matheſeos non minus dele-
, ut felices ſeſe reputent, quot-
t eidem unice vacare datum eſt.
autem Matheſin, ſive philoſo-
im methodo philoſophica, quæ
s dicitur (a), traditam ſpectes,
inuus eſt a facilioribus ad diffici-
progreſſus: quæ enim difficilia
mabantur, antequam eorum co-
o eſſet in poteſtate noſtra, ea
a judicamus, ubi ea optime con-
e nobis datum, illa ex adverſo
ilia pronunciantes, quæ nobis ea

Cc 4 conci-

n Trimeſtri brumali Num. I. §. 4. (a) Di-
urſ. prælim. §. 11. & ſeqq.

concipere conantibus negotium facessunt. Hæc ipsa sane voluptas in causa est, ut indefessum laborem continuemus, donec tandem exoptata veritatis cognitione, cujus dulcedinem præsentimus, beemur. Ceterum cum non desint plurimi, qui sibi persuadent, solum Matheseos studium voluptatem istam comitem agnoscere; reliquam rerum cognitionem aut vili pendunt, aut prorsus contemnunt. Enimvero quoniam abunde docuimus, posse quoque philosophiam ea methodo tradi, ut ejus studium voluptas ista sincera continuo comitetur; quod nos diuturna experientia edocti sumus & rationibus a priori demonstrare valemus, idem quoque se expertos esse datis ad nos litteris testati sunt plures, se non minore cum voluptate in lectione philosophiæ nostræ Latinæ versari, quam in Mathesi accurata methodo pertractata. Domestica nobis experientia est, præsupposito philosophiæ systemate (b), planam esse ad systematicam supe-

(b) Vide, quæ de istiusmodi systemate diximus in Trimestri brumali Num. III. §. 11.

periorum, quas dicimus, Facultatum
ıctationem, & veritates ibidem in ſy-
ma redactas, ut ex notionibus re-
m mutua earum appareat colliga-
), eadem voluptate perfundere ani-
ım lectoris habilis, qua Mathema-
eundem perfundere ſolent. Quam-
ırem ubi plures ſocias nobiſcum
ıeras cum in philoſophia noſtra me-
odo excolenda, tum in veritatibus
periorum Facultatum ordinandis &
tincte explicandis junxerint; nec
: in re teſtibus deſtituemur, quales
ıc in philoſophia habemus. Hoc
em teſtimonio non alio fine uti-
r, quam ut aliorum ſtudia excite-
s, ut & ipſi compotes fiant vo-
tatis adeo ſinceræ, quæ non exi-
m felicitatis humanæ partem con-
ıit: ut enim appareat, ex omni
ıino ſyſtematica rerum tractatione
dem voluptatem percipi poſſe,
ſibi Mathematici ſoli frui viden-
rationibus liquido doceri poteſt,
mvis experientia confirmetur, nec
orem illius ideam adipiſci liceat,
m ubi eandem in nobiſmetipſis
emur. Quod enim voluptas, de

Cc 5 quæ

qua in præsenti nobis sermo est, ex Matheseos studio percipiatur, inde est, quod, superatis iis, quæ difficilia videbantur, nunc vero facilia habentur, semper supersint difficiliora, quæ majorem animi vim requirunt, ut agnoscantur. Idem autem obtinere cum in omni philosophia, tum etiam in omni cognitione reliqua, quocunque tandem nomine veniat, & res ipsa docet, & sine probatione quivis facile largitur. Quodsi tamen rationem desideres, ne quicquam sine ea admisisse videaris; ad animum, quæso, revoces, non alia de causa dari in Mathesi continuo difficiliora, quam quod in sequentibus occurrant, quæ plurium veritatum cognitionem familiarem præsupponunt & longiori rerum meditandarum serie ex antecedentibus colliguntur. Id vero ita sese habet in omni systemate, ubi in sequentibus occurrunt, quæ plurium rerum cognitionem nobis familiarem præsupponunt.

Voluptas percepta ex arte inveniendi.

§. 12. Quamvis autem quis veritatem ab aliis inventam comprehendere valeat; non tamen ideo eam pro-

prio

io Marte investigare potest. Unde
dem prorsus, quo ante, modo
lligitur, artem inveniendi verita-
m esse perfectionem majorem, quam
aliis inventam comprehendendi.
cum intellectus in eo subsistat,
od veritatem proprio Marte eruat,
c progredi ulterius possit, cum
ipsa progressum ulteriorem non
at; ars inveniendi maximus perfe-
onis gradus est, ad quem ille per-
gere valet. Quamobrem ubi quis
itatem vel sibi, vel omnibus laten-
proprio Marte detegit; perfectio-
illius sibi conscius est, consequen-
voluptate perfunditur, tanto qui-
n majore, quanto majoris gradus
fectio ista ipsi videtur. Enimve-
emo veritatem per se detegere va-
nisi qui veritates ab aliis inventas
prehendit sibique familiares red-
t: id quod cum inventoribus
tum esse nequeat, magnitudinis
que perfectionis sibi conscii sunt,
arti inveniendi convenit. Quam-
m voluptatis quoque gradus ex-
tus est, qua animus inventoris
nditur. Hæc autem voluptas
tanto

tanto major deprehenditur, quanto plus studii atque laboris in veritate investiganda posueris, propterea quod majore arte eo in casu opus esse existimatur, quam in alio, ubi minore studio eruitur, quod erat inveniendum. Etsi enim hoc non omni in casu verum sit, ex anterioribus tamen satis superque constat, non opus esse judicio vero, sed ad voluptatis genesin abunde sufficere, quod videatur verum. Sane non alia de causa accidit ut multa voluptate fruantur, qui sibi quid inuenisse videntur, etsi in errorem inciderint veritatem minime assecuti. Non unum nobis suppetit exemplum: sed mittamus eos, qui felices sibi videntur errore suo. Fallax enim est felicitas, ubi *voluptas* cum tædio permutari potest.

Gradus hujus voluptatis. §.13. Intenditur voluptas inventoris, si inventa sua ad alios refert, qui, cum veritatem ab aliis inventam optime concipiant & distincte aliis explicare atque demonstrare valeant, in veritate tamen latente proprio Marte eruenda frustra desudant. Etenim potentiam suam ad aliorum impotenti-

am referens perfectionis suæ sibi magis conscius est, quam illa collatione neglecta. Quid igitur mirum, si majore voluptate perfundatur, quam ubi tantummodo aciem mentis in se intendit. Voluptati enim ex attentione ad seipsum orta jungitur altera, quæ ex gradu ortum trahit differentiam inter potentiam inventoris & impotentiam alterius, qui inter inventores nondum constituitur, exhibente. Gradum istum confuse percipi sufficit, cum ex confusa perfectionis perceptione oriatur voluptas, modo sit intuitiva (b). Duplex vero voluptas simplici major est. Abutuntur hac voluptate, qui se præstare aliis putantes hos alto supercilio contemnunt: utuntur eadem, qui ad gratias Deo omnis boni datori referendas impelluntur & ad magis ardua & sublimiora audenda adducuntur, quatenus agnoscunt dispositiones naturales, quibus alios antecellunt, sibi a Deo essentiarum autore datas, ac divinæ omnino providentiæ deberi, quod non defecerint determinationes

ac-

(c) §. 414. Met.

accidentales, fine quibus nunquam ad habitum deducti fuissent. Sed de his ex instituto dicemus in philosophia morali, ex principiis Theologiæ naturalis obstetricantibus philosophiæ primæ notionibus, clarissime demonstraturi illud Apostoli, non esse homini quicquam boni, quod *non acceperit* a Deo, idque ex mera *gratia*, vi bonitatis ejus summæ; non esse quicquam, de quo gloriari possit, quasi illud non acceperit, sed sibi debeat. Multa hic dici poterant, in quibus inexpectata deprehenditur sublimitas, quamvis ipsa obvia sint; sed præsens instituti ratio ea in locum alium differri jubet. Redeamus ab hoc diverticulo, ad quod pietas in Deum nos pertraxit, in viam. *Cum* ex dictis constet, intendi voluptatem inventoris, ubi inventa sua refert ad alios, qui nihil proprio Marte reperire possunt, etsi ab aliis inventa distincta notione comprehendant, veritatis vi demonstrationis prorsus convicti; haud difficulter porro intelligitur, hunc ipsum voluptatis gradum fore majorem, ubi inventa ad alios

inven-

nventores referuntur, qui, cum alia nveniri potuerint, huic tamen inveniendo vires suas minime sufficere dehenderunt. Etenim exinde colliens se in arte inveniendi præstare inentoribus aliis, sibi cujusdam graus perfectionis conscius est, vel salem esse videtur, qui alias attentioem ejus subterfugeret. Fruitur ado voluptate, quam alias minime senret. Quamobrem nova quædam oluptas alteri superaccedens eam utiue efficit majorem. Hoc ipso pao autem porro intelligitur, voluatem adhuc majorem evadere, ubi venta tua retuleris ad inventores mmos, qui vel eadem invenere, el in inveniendis aliis licet felices ec tamen invenire minime potuent. Etenim in priori casu te inventibus summis parem esse colligis ex , quod paria cum ipsis præstare eas; in posteriori te iisdem præstavideris, quod in potestate tua esse prehendas, quæ ipsis impossibilia stimas. In utroque igitur casu dum quendam perfectionis perci-, ad quem alias non pertingeret

mentis

mentis tuæ acies; ac in posteriori præsertim magnitudinem quandam gradui tribuis alias non animadvertendam. Quamobrem & in utroque casu voluptate quadam frui debes, quam alias minime perciperes, & in casu quidem posteriore multo majore, quam in priore. Desideratur theoria de viribus ad veritatem datam investigandam requisitis, cum ea ad Artem inveniendi spectet hactenus pro dignitate minime excultam. Non mirum itaque videri debet, quod ipsi veritatum sublimium inventores hic plurimum cespitent de facultatibus suis sæpissime plus judicantes, quam revera in iis est. Ac idcirco nemo in dubium revocaverit, qui seria attentione utitur, voluptatem inventorum non semper esse sinceram, sed eos sæpissime felices sibi apparere errore suo. Sola enim voluptas constans est, quæ a vero judicio mentis ortum trahit: quæ autem præjudiciis debetur, in se mutabilis, esto ita qnod quis nunquam errorem agnoscat suum. Ostendi jam alibi (d), quantum a vero -ab-

(d) §.857. Met.

aberrent, qui se *Archimede* superiores esse arbitrantur, quod reperire valeant, quæ ab Heroe isto Mathematico inveniri non poterant, cum multa hodie tyronibus facilia sint, quæ insuperabilia deprehendebantur viris in Geomtria summis tempore *Archimedis*. Sed unicum hoc præjudicium non est, quod eradicari debet: dantur omnino plura, quæ olim manifesta erunt, ubi Artem inveniendi in theoremata seu propositiones determinatas redegerimus & inventis in Mathesi præsertim prostantibus illustraverimus. Ita exempli gratia non desunt inter Geometras, qui se aliis præstare sibi videntur, si aliorum solutiones particulares problematum ad universalitatem evehunt, in omni hypothesi possibili indeterminate exhibentes, quod a primo inventore determinate propositum fuerat in casu particulari, quasi vero vires intellectus sint extensioni doctrinæ proportionales, atque difficilius sit solutionem particularem aut, si mavis, specialem revocare ad universalem, aut, si mavis, generalem imitando artificia

ab aliis in caſu ſimili uſurpata, quam particularem novis artificiis proprio ingenio excogitatis invenire. Sed mittamus iſta præjudicia alio loco eradicanda, ut inventorum voluptas pura ac ſincera reddatur.

Diſtincta intellectus cognitio quid huc conferat.

§. 14. Si quis diſtincte agnoſcit facultates mentis & habitus, ad quos evehi debent, ut veritati inveniendæ ſint pares; ille perfectionem mentis clarius ac evidentius agnoſcit, quam qui nonniſi confuſam illorum notionem habet. Enimvero evidentior & clarior perfectionis ſuæ agnitio voluptatem efficit majorem ea, quæ ex minus evidente ac obſcuriori reſultat (d). Voluptas adeo in præſente caſu major eſt: immo vera quoque, pura, ſincera atque conſtans. Hinc autem in genere colligitur, quantum diſcriminis interſit inter eum, qui felix errore ſuo habetur, & inter alterum, qui veritati acceptam refert voluptatem, qua fruitur, ut adeo non ſupervacaneus exiſtimandus ſit labor, qui perfectioni intellectus rite æſtimandæ impenditur. Conducit eo fi- [illegible] ne

(d) §. 416 Met.

ne Psychologiæ tractatio accurata, in qua intellectus omniumque facultatum mentis distincta notio exhibetur. Inprimis vero Ars inveniendi plurimas hic sibi vindicat partes, in qua facultatum mentis ad veritatem investigandam applicatio docetur. Quodsi ergo animum a præjudiciis liberare volueris, quibus impeditur, ne voluptas, quæ ex veritatis cognitione percipitur, sit pura & innocua; principiis istis psychologicis & artis inveniendi eum imbuere teneris, ut in dato casu perfectionem mentis, cujus tibi conscius esse videris, accurate dijudicare ac rite æstimare possis. Interest autem ut voluptatem genuinam a spuria separemus, illamque in omni casu puram efficiamus. Etsi enim voluptas spuria eo, quo eadem fruimur, momento genuinæ ac puræ æquipollere videatur; si tamen rem curatius spectes, nec ei æquipollet, nec quæ inde in utroque casu consequuntur eadem sunt. Ubi voluptate genuina ac pura perfunditur animus, exinde nova quædam voluptas resultat, quod facta inquisitione,

agnoſcis, eſſe revera mentis tuæ perfectionem, cujus tibi conſcius es, nec eam ſaltem apparere. Etenim non modo perfectionem mentis ſentis, in qua alias attentionem tuam minime defigis, acumen intuens, quo in diſcernendo vero ab eo, quod circa perfectiones mentis apparet, uteris, præſertim ubi ſimul recordaris te deficiente adhuc iſto acumine ſæpius fuiſſe deluſum; verum etiam voluptatem, qua frueris, quatenus perfectionis mentis in veritate cognoſcenda tibi conſcius es, bonum verum eſſe agnoſcis, non apparens, conſequenter de eo gaudes. Eſt autem gaudium voluptatum prædominium inſigne (e), atque ideo animus voluptate fruitur, cujus alias nihil prorſus perciperet. Præterea voluptas, quæ ex perfectione apparente ortum trahit, animum labe quadam inficit, quatenus eum ad perverſo appetitus diſponit, unde actione pendent parum legitimæ adeoque tædiorum procreatrices. Quibus principia noſtra pſychologica & morali ſun

(e) §. 446. Met.

ſunt perſpecta, iis non ignota loquimur, etſi paucis adeo multa comprehendantur, ut ea diſtinctius hic loci explicari nequeant. Manant profecto ex hoc, non ex fonte alio, abuſus iſti voluptatis ex veritatis cognitione perceptæ, de quibus in ſuperioribus aliquoties diximus. Etenim voluptas, quatenus genuina atque pura, nocua non eſt, ſed appetitum potius eo flectit, quo tendere debet, ita ut ſenſitivus cum rationali ſponte ſua conſentiat. Quodſi ergo nocua evadit, id aliunde provenire nequit niſi ex eo, quod vel tota ſpuria ſit, vel ſaltem ſpurii quid genuinæ admiſceatur. Multa adeo in appetitus determinationem influunt, ut non exiguo acumine opus ſit ad ea pervidenda ac a ſe invicem diſcernenda, nulluſque ſit acuminis uſus, niſi animum theoriis veris habeas imbutum. Noſtrum igitur eſſe judicamus porro inquirere, quo in caſu voluptatem ſpuriam cum genuina, impuram cum pura confundunt, qui voluptatem ex veritatis cognitione percipere ſibi videntur. Cum enim nulla ſit volu-

ptas animi, quæ cum ea comparari possit, absit ut tanto bono non innocue fruamur, sed eidem admisceamus, quod felicitati nostræ adversatur!

Voluptatis spuriæ genus.

§. 15. Si quis cognitionem suam ad aliorum opinionem referens & benignum sibi de ea judicium promittens voluptate perfunditur; is non ex veritatis cognitione, sed ex laude, quam sperat, voluptatem percipit, quatenus desiderio suo potitur: affectat enim aliquod inter eruditos nomen fama lata contentus, etsi non magna, latitudine cum magnitudine perperam confusa. Quamobrem ubi eam sibi acquisivisse videtur rerum cognitionem, qua famam aliquam se consecuturum sperat, ex eo voluptatem percipit, quod in medium inciderit satisfaciendi desiderio suo. Hæc autem voluptas fallax est atque nocua. Etenim ab aliorum judicio suspenditur: quod cum in nostra potestate non sit, multiplici de causa spem animo conceptam fallere potest. Quamobrem ubi contrarium ejus accidit, quod quis speraverat; animus perturbatur

ta-

tædioque afficitur, variis pro varietate circumſtantiarum ſingularium affectibus moleſtis eum ſimul occupantibus. In felicitatis adeo pabulum eſt voluptas iſta, cum ea, quæ ex veritatis cognitione percipitur, ſit non poſtrema pars felicitatis terreſtris, nec unquam in tædium degenerare poſſit. Ponamus vero ſpei reſpondere eventum, cum non infrequens ſit, ut alii famam mereantur, alii habeant: voluptas illa cum ex famæ repræſentatione naſcatur, vanæ laudis cupidos efficit, qui eadem ſe ineſcari patiuntur. Unde ambitio, invidia erga meliores, contemtus parium vel inferiorum, immo & ſe meliorum animum invadunt: ex impuro autem hoc fonte actiones profluunt, quæ dedecent eruditos & damni multiplicis cauſa exiſtunt. Nimis longum foret damna iſta ſigillatim perſtringere, præſertim ſi ea noſtro more ex ipſis notionibus rerum a priori derivare ac a poſteriori demum confirmare velimus, ne circa ea, quæ experimur, deficiat acumen noſtrum, nec quid deſit certitudinis cognitioni. Neque neceſſarium eſſe videtur hic

 loci

loci iis recenſendis aliquam impendi operam, cum proh dolor! nimis obvia ſint, ut levi attentione agnoſcantur. Sane non alio ex fonte oriuntur tot contentiones inter eruditos, quibus veritas opprimitur, ignorantiæ ac erroribus patrocinantur. Etſi enim in impugnandis aliis frequentes hoc potiſſimum prætextu utantur, *quod* ſibi hoc datum ſit veritatem ab erroribus repurgatam conſervare: non multo tamen acumine opus eſt, ut veras inſtituti turpis cauſas pervideas. Cur non cogitant de veritate ad praxin morum transferenda, qui adeo ſolliciti ſunt, ne errores noceant honeſtati actionum? Cur ea tantum modo ipſis erronea videntur, *quæ ab* opinionibus ſuis in diverſa *abeunt*, quaſi eædem ſint lapis lydius veritatis? Cur non potius ſeſe invitari patiuntur ad opiniones ſuas rigidius examinandum, ubi alios judicio atque acumine pollentes diverſa ſentire intelligunt? Cur in aliis damnant errores, quos in aliis tolerant? Talpa omni cæcior foret, qui angvem ſub herbis latentem non videret. Talia vero metuenda

tuenda non ſunt, ubi voluptas ex cognitione veritatis percipitur pura. Etenim hæc inflammat animum, ut deſiderio exardeſcat alios compotes reddendi ejusdem cognitionis, quo & ipſi parem nobiſcum ſentiant voluptatem. Unde errores aliorum citra ullius injuriam refelluntur, oppoſitam iisdem ſententiam ad liquidam veritatem perducendo. Non appetitur laus, etſi delectet animum non appetentis ab intelligentibus tributa: nemo contemnitur, nemo publica cenſura notatur, nemo diſſenſum experitur] ſibi nocuum. Quemadmodum enim voluptas ſpuria vitiorum; ita ex adverſo pura & genuina virtutis fomes eſt. Ingens abyſſus mens humana! Etſi autem hactenus prorſus inacceſſa credatur, ut adeo ſibimetipſis blandiantur hypocritæ, quaſi prætextu aliis imponere poſſint; non tamen deſperamus fore, ut, edita Pſychologia noſtra, aliquis pateat in eam aditus. Multo minus autem dubitamus fore, ut, ſi noſtra ab aliis ulterius excolantur & continuo ſtudio alia iſtis profundiora in apri-

cum protrahantur, abyssus illa continuo magis magisque accessa fiat, non sine maxima utilitate generis humani: etenim pudore suffundentur hypocritæ experti, non deesse, qui dissensum actionis externæ cum interna perspiciunt, nec virtutis infucatæ studiosi scopo suo adeo facile excident, nubem pro Junone, quemadmodum nunc fieri assolet, amplectentes noxio facultatum mentis in se bonarum abusu, quibus recte uti sibi videbantur.

Aliud genus voluptatis spuria. §. 16. Sunt etiam quorum animus voluptate perfunditur, dum cognitionem sibi acquisitam referunt ad lucrum, quod ejus beneficio sese obtenturos sperant. Etenim voluptas, quæ hic sentitur, non ex cognitione veritatis proficiscitur, sed ex lucro. Quod adeo in casu præcedente de fama dictum est; idem in præsente ad lucrum applicari debet: quemadmodum enim ibidem veritatis cognitio spectabatur tanquam medium consequendi famam, ita hic refertur inter modos acquirendi. Quamobrem quoque nec in præsente casu, nec in præ-

præcedente voluptatis intenſitas a cognitione veritatis manat; ſed ſicuti in præcedente famæ, ita in præſente lucro, & præterea amori laudis in præcedente, pecuniarum vero in præſente proportionatur. Enimvero hanc quoque voluptatem eſſe ſpuriam haud difficulter probatur. Quemadmodum enim famam non ſemper conſequuntur, qui merentur, immo haud raro convitiis proſcinduntur, qui encomiis ornari debebant, ita & ſpes lucri ſæpiſſime fruſtratur. Eventu igitur contrario voluptas in tædium mutatur, quod pœnitentiam comitem habet, affectum valde moleſtum, ſubinde & indignationem erga ſeipſum, qua quis damnat diligentiam cognitioni ſibi comparandæ impenſam. Tantum adeo abeſt, ut eo in caſu veritatis cognitio nos felices reddat, ut potius miſeros faciat, cum e contrario voluptas pura & ſincera ex veritatis cognitione percepta conſtans ſit, nec in tædium unquam degeneret. Qui cognitioni veritatis pretium ex lucro vel fama ſtatuunt, de certitudine cognitionis

tionis parum ſunt ſolliciti. Quare cum cognitio rerum ſolida majorem diligentiam requirat quam ſuperficiaria; illam non modo contemnunt, ſed eos etiam odio proſequuntur, quibus illa curæ cordique eſt. Eadem de cauſa hominibus iſtis perinde eſt, ſive veritatem profiteantur, ſive errores, atque ideo accidit, ut oppoſitæ ſententiæ eodem fervore defendantur & nunc periculoſiſſimæ pronuncientur, nunc pro utiliſſimis venditentur, prout unusquisque hanc vel alteram in juventute fuerit edoctus. Per eos igitur non ſtat, ut diſciplinæ ad majorem perfectionis gradum evehantur & in cognitione veritatis ulteriores fiant progreſſus. Ita ſpuria voluptas impedit, quod genuina & pura promovet, plurimumque intereſt aurum adulterinum a vero diſtingui.

Dubium quoddam expenditur. §. 17. Voluptatem, quæ ex cognitione veritatis percipitur, nunquam degenerare in tædium, experientiæ contrarium videtur. Ponamus enim Titium, qui ex ſtudiis litterariis vitam tolerare debet, totum fuiſſe in Matheſi

Mathesi sublimiori & in ea tantos fecisse progressus, ut inter inventores locum mereatur. Nullum est dubium, quin ex Mathesi plurimum voluptatis perceperit, quæ utique in causa fuit, ut neglectis studiis aliis tempus omne in illa sola consumserit. Enimvero ubi postea experitur, Mathesin, sublimiorem præsertim, cui totum se dedit, non esse de pane lucrando, videtque alios, qui in alio studiorum genere vitam academicam consumserunt, & dignitatibus, & divitiis eminere; ipsum instituti sui tædet, pœnitentia animum haud parum conturbante. Hic tædium ex voluptate enasci videtur, quam quis ex cognitione veritatis perceperat. Enimvero non multa attentione opus est, ut agnoscas, tædium istud non ex cognitione veritatis consequi, sed ex imprudentia, qua quis intempestivo Matheseos amore doctrinas olim sibi profuturas discere neglexit, quod non parem inde perciperet voluptatem. Imprudentiæ enim suæ sibi conscius agnoscit, se sua culpa in ea incidisse fata, quæ animum angunt.

Quam-

Quamobrem eidem, dans pœnas sibi indignatur, quod parum provide futura perspexerit, sit ita quod per imprudentiam Mathesin accuset, ut inepta excusatione dolorem suum lenire tentet, quemadmodum vulgo fieri solet. Quamvis iratus Mathesin damnat, alio tamen tempore ad eandem rediens & veritates profundas eruens voluptate eadem perfunditur, quam antea tanti fecerat. Eodem modo sese res habet, si Mathesi substituas aliud studiorum genus, quo quis delectatus neglexit alia sibi magis profutura. Quodsi quis non amore alicujus studii ductus, sed aliis de causis totum sese eidem dedit; spem fallacem expertus tædio corripitur, non quod voluptas ex cognitione veritatis percepta in ipsum degeneret, sed quod imperfectionis suæ sibi conscius est, dum consilia sua irrita fuisse seque spe vana delusum vel invitus agnoscere tenetur. Nec alia est ratio in casibus aliis, ubi incautis voluptas ex cognitione veritatis profecta tædia procreare videtur.

Voluptas ex co- §. 18. Quemadmodum vero impru-

dentia

dentia intempestivo scientiæ amori juncta tædium procreat & hoc ipso voluptatem ex veritatis cognitione oriundam contaminat; ita ex adverso eandem non modo intemeratam conservant, verum prorsus adaugent, qui prudentia usi in illis potissimum veritatibus cognoscendis desudant, quas sibi olim profuturas certo certius agnoscunt. Suadet hanc prudentiæ partem philosophia moralis, animum illarum veritatum cognitione inprimis imbuendum esse graviter inculcans, quæ ad futurum vitæ genus conducunt, ceteris nonnisi eo fine degustatis, quatenus vel ad has viam planiorem sternunt, vel a neglectu earundem sejunguntur. Non minor virtus mentis perfectio est, quam scientia & eruditio, etsi vulgo non videatur. Quamobrem virtutis adeo utilis sibi conscius non minus perfectionem mentis suæ sentit, quam ad scientiam, qua imbutus est animus, attentus. Cum adeo ex hac conscientia voluptas oriatur; hæc alteri juncta, quæ ex cognitione veritatis proficiscitur, eandem utique augere

gnitione veritatis orta quomodo augeatur.

gere debet. Et sic demum clarissime perspicitur, non posse tribui voluptati ex cognitione veritatis oriundæ, quod paulo ante (§. 16) tribuimus imprudentiæ. Illa enim indifferens prorsus est ad alias voluptates aliaque tædia, quæ aliis de causis excitantur. Ut itaque vel voluptas alia *superaccedat*, vel tædium eidem *societur*; hominis est eadem vel per prudentiam, vel per imprudentiam fruentis. Vidimus nimirum jam in superioribus, voluptate in se innocua vel uti homines ad virtutem, vel ad vitia abuti. Prudens futura prospiciat, ne rebus suis male consulat, ut tollatur abusus, retineatur usus. Ex dictis colligitur, quod cum sit maximi momenti probe notari velim, *voluptati* ex cognitione veritatis percipiendæ jungendam continuo esse alteram, quæ ex virtute proficiscitur. Patet nimirum, ex virtute non minus percipi voluptatem, quam ex cognitione veritatis, ut adeo a vero aberraverit supra laudatus de *Tschirnhausen*, si voluptatem ex virtutis infucatæ conscientia ortam inter eas retulit, quæ

quas ex acquisitione veritatis derivatæ non æquiparandas esse judicat. Ostendemus alias, utramque esse eandem, ubi pura fuerit & sincera. Quicquid de una a nobis dictum est, idem quoque ad alteram facile applicatur. Immo hæc altera novum quoque procreat incrementum, quo illa alias careret, praeterquam quod ipsa sui accessione eandem augeat. Veritatis enim cognitio multiplici modo in virtutem influit, ita ut meminerim me jam olim advertisse, Matheseos studio posse perfici voluntatem & sublimioris gradus virtutis reddi capacem. Quamobrem ubi quis sentit, quantum sibi profuerit ad virtutem, quæ adeo animum delectat, veritatis cognitio & acquisita rerum sublimium tractatione intellectus perfectio; ex veritatis acquisitione novam quandam voluptatem percipit, quæ tanto quidem major est, quanto intensius ex virtutis possessione oritur gaudium. Habitus non minus voluntatis, quam intellectus mentis perfectiones sunt: quamobrem ratio prorsus nulla est, cur non ex his perinde ac illis sincera

animi voluptas ortum trahere debeat. Conjungent autem eruditi voluptatem utramque, quamprimum eam, quæ habitibus intellectus debetur, effecerint puram.

Cur & quando veritates utiles magis delectent sterilibus.

§. 19. Quodsi voluptatem ex cognitione veritatis resultantem effeceris puram, veritatum utilium cognitio magis delectat, quam sterilium, aut minimum talium, quarum nulla nobis apparet utilitas. Qui enim ambitioni dediti & vanæ laudis cupidi sunt theorias ad ostentationem ingenii compositas adamant & quæ repertu faciliora videntur, etsi maxime utilia sint, præ illis contemnunt. Illud eos vehementer delectat, quod sibi inter alios eminere videantur, atque adeo tantam ex veritatis acquisitione percipiunt voluptatem, quatenus eam tanquam medium famæ ac laudis consequendæ intuentur. Atque ea de causa animus ægritudine affligitur, ubi spe sua se excidere experiuntur & continuis querelis animum suum, aliorum aures defatigant, quod ipsis merita laus non rependatur: Quo ipso intelligitur, nocuam esse voluptatem,

quæ

quæ tam exquisita credebatur, satisque proditur, eam ex illimpido fonte quidpiam trahere. Enimvero ubi animum habueris bene compositum, ut imprudens nihil facias, quod ad finem ultimum non referas, ne actionum liberarum aliquis deprehendatur dissensus; ex studio inserviendi aliis, ardore gloriam Numinis illustrandi & continuo conatu te tuumque statum perficiendi, voluptas maxime sincera percipitur, de qua alias ex instituto dicemus. Quamobrem ea quoque sedet animo sententia, non gratis cognosci veritatem, sed ut eadem utaris ad finem tibi propositum prosequendum. Veritati adeo pretium statuitur ex utilitate, etsi non contemnantur theoriæ, quarum nulla utilitas adhuc apparet, propterea quod tum demum ea sese prodat, quando veritatum applicandarum occasio offertur. Sane *Isaacus Newtonus*, vir in theoriis sublimibus summus, illud judicat melius, quod utilius & in Geometria ideo præfert, quod problema minori labore solvit (f).

(f) Vid. Commercium epistolicum Collinsii p. m. 77.

Experieris etiam in juventute magis placere, quæ sublimia & paradoxa videntur, ubi animus a vanitate nondum expurgatus: ast ubi ad ætatem magis provectam perveneris & vanitatis rerum humanarum multiplici ac diuturna experientia tandem convictus fueris, utilitati cedit sublimitas & profunditas ab illa sejuncta. *Nimirum* major mentis perfectio est & acquisitu multo difficilior sincerus ac infucatus humani generis amor & felicitatis ejusdem promovendæ potentiá, quam ulla ad veritatis cognitionem requisita intellectus perfectio: id quod clarissimis rationibus evincemus, ubi voluptatem ex virtute percipiendam paulo propius intuebimur. Illius adeo perfectionis sibi *conscius* voluptate eidem conveniente perfunditur. Probe autem notandum est, ex consensu æstimari perfectionem omnem (g). Perfectio itaque mentis non modo requirit habitus intellectus, verum etiam voluntatis, ex quibus conjunctis genuinus illorum usus resultat, alias facillime in abusum

(g) §. 503. Ontol.

um trahendus. Quamdiu itaque se-
ria attentione usus solam intellectus
perfectionem animadvertis, in vo-
luntate autem nullius tibi conscius es;
mentem imperfectam esse sentis: quo
ipso sensu voluptas prioris intuitu e-
nata deprimitur. Enimvero ubi ve-
ritatem præclara intellectus vi acquisi-
tam ad felicitatem generis humani &
actionum liberarum directionem re-
tuleris, totius mentis perfectionis ti-
bi conscius es simulque de medio fe-
licitatis generis humani promovendæ
& actiones liberas prudenter dirigen-
di gaudes. Ecquis ergo dubitet,
voluptatem sic percipi & majorem,
& stabiliorem. Absit autem, ut quis
sibi persuadeat, theorias sublimes,
quarum vulgo nullus existimatur u-
sus, a nobis contemni! Ipsimet enim
ad abstrusas in Mathesi veritates viam
planam sternimus, ut pluribus ad eas
accedere liceat, atque ideo in nova
(cujus nunc pars prima prodit) Ele-
mentorum Matheseos editione ad
hunc finem conducentia plura addi-
dimus. Immo nec in philosophia a
theoriis abstinemus, quæ plurimorum

 judi-

judicio inter steriles nugas per præcipitantiam communem referuntur. Id tamen agimus, ut eorum aliquem usum commonstremus, quem ipsimet experti sumus, non modo in aliis demonstrandis, quorum usum manifestum nemo negare ausit, sed & in mentis facultatibus perficiendis, qua de re parum adhuc cogitarunt viri eruditi. Justum rebus statuimus pretium citra ullius injuriam, nihil magis in voto habentes, quam ut genus humanum utatur thesauris veritatum, ne destituatur felicitate, qua frui datur.

Cur veritas examinibus comprobata placeat.

§. 20. Ceterum in hac tractatione merito reddenda quoque ratio est, cur delectemur, veritate examinibus comprobata. Habemus in Arithmetica algorithmi examina, quibus in Geometria respondent figurarum constructiones theorematum & problematum veritatem in casibus singularibus loquentes. In Astronomia examinum vicem subeunt observationes, quibus theoriæ atque calculorum veritas confirmatur. In Mathesi mixta, veluti Optica, Mechanica, Statica, Hydro-

statica,

ſtatica, Hydraulica, examina præbent experimenta, quæ idem munus per Phyſicam univerſam obtinuerunt. In Theologia naturali Teleologia examina præbet, quatenus ex finium contemplatione eruuntur ea, quorum ratio ex attributis divinis redditur. In moralibus & politicis caſus & exempla examinum vicem ſuſtinent. Et nobis ideo in more poſitum eſt ex notionibus a priori deducta a poſteriori comprobare, ut ſua ſecum ferant examina, ſicque certiori tramite in cognitione veritatis progrediamur. Conſtat tyrones delectari, quando Arithmeticam vel Geometriam addiſcentes per examina certi redduntur, ſe regulas & theoremata rite intellexiſſe & in dato caſu applicaſſe. Immo ubi calculi fuerint prolixiores, ut impatienter finem expectemus, ſicque non dubio omni careamus, an non ex defectu attentionis error quidam irrepſerit; animus utique delectatur, ſi facto examine deprehendimus nullam omnino in calculo commiſſum fuisse errorem. Ponamus incidiſſe aliquem præter opinionem in calculum ad-

modum prolixum satisque perplexum, qualis est, quem pro rectificatione Ellipseos indefinita ideo evolutum exhibuimus (h), ut tyronibus ipso opere insinuaremus artificia, quibus in calculis prolixis & perplexis attentio conservatur, confusio erroris genetrix evitatur & tædium omne procul abigitur, difficultas, quæ deterret, penitus evanescit, voluptas autem ex ipso progressu percipitur, quæ ad eum continuandum continuo stimulat. Quodsi formula pro arcu obtenta supponat diametros fieri æquales, ut ellipsis in circulum degeneret; non sine multa voluptate videt illam degenerare in aliam, quam minori multo labore absque nonnullis artificiis, quibus hic utendum fuit, & vix satis fidebat talium nondum expertus, pro arcu circuli jam eruit, hoc ipso examine edoctus se in formula pro ellipsi investiganda a veritate minime aberrasse. Idem experiuntur qui in Mathesi mixta, Theologia naturali, Physica & omni philosophia reliqua ad examina descen-

(h) §.127. Analys. infinit.

ſcendunt: neque enim ipſe loquor niſi multiplici vice experta. Ratio vero cur delectet veritatis per examina facta comprobatio non e longinquo petenda eſt, etſi in omni caſu non eadem prorſus eſſe videatur, ſi a generali ad ſpeciales deſcenderis, ut adeo diverſi quoque deprehendantur voluptatis hujus gradus. In genere utique conſtat, nos conſcios eſſe perfectionis intellectus noſtri aut, ſi mavis, mentis, cum multiplices ejus facultates ſæpiſſime in hoc caſu concurrant, ubi inſtitutis examinibus deprehendimus nos veritatem quæſitam obtinuiſſe: ſed in caſu ſpeciali hujus vel illius perfectionis mentis, aut plurium ſimul nobis conſcii ſumus, quibus ad veritatem perveſtigandam aut cognoſcendam opus fuiſſe intelligimus. Habes igitur rationem ſufficientem, cur in caſu omni procreari debeat voluptas, in caſu autem ſpeciali hic potiſſimum oriatur voluptatis gradus. Accedit, quod ſæpiſſime veritatem acquiſitam tamquam bonum quoddam conſideremus. Quamobrem cum per examina certi reddamur,

mur, nos jam bonum iſtud poſſidere; animus gaudio perfunditur, quo voluptas iſta mirifice augetur. Hæc autem ipſa voluptas ſtimulus eſt, ut continuo magis magisque ardua moliamur: neque enim fruſtra naturæ Autor menti dedit, ut voluptatis particeps fieri poſſit, ſed ut ea ſit ſtimulus ad ſe continuo magis magisque perficiendum. Quamobrem non invita notione juris naturalis, quam alibi explicatam dedimus (i), id nobis incumbit, ut voluptate iſta utamur tanquam ſtimulo ad præclaras actiones edendas. Neque vero hic alia re opus eſt, quam ut ad operationes mentis noſtræ attenti, quas rite ſeſe habuiſſe examina loquuntur, ſcrutemur, ex quo fonte manaverint: ita enim orietur voluptas, quæ animum ad ulteriora ſtimulare apta eſt. Plurimum omnino hic adjumenti affert Pſychologia & philoſophia moralis probe exculta: illa enim docet, quænam ſint mentis facultates & quænam in ea deprehendantur diſpoſitiones naturales ad

(i) Vide trimeſtre brumale Num. II.

ad habitum evehendæ; hæc autem modum oſtendit, quo ad habitum evehi poſſint, ut promptus earum evadat & expeditus in operationibus mentis uſus. Ceterum huic voluptati ex accidente in caſu ſpeciali jungi poſſe alias & res ipſa loquitur, modo attentionem afferre poſſis ſufficientem, & circumſpecta obſervatio confirmat. Ita ſi cui tempus ſit valde pretioſum; is etiam hoc nomine gaudebit, quod examinibus certior redditur illud a ſe non fuiſſe fruſtra conſumtum, ſed utiliter locatum. Quoniam veritates non modo demonſtrationibus evidentibus gaudent, verum etiam examina ſua ſecum ferunt, ita ut & veritatis convincaris, & in convictione confirmeris; ſatis jam evidens eſt, cur eæ tantopere delectent. Similiter quia Aſtronomi ex obſervationibus ſucceſſus certi redduntur, Aſtronomia quoque tanto magis delectat, quanto veritates a nobis remotiores ſunt, ut eas detegi poſſe deſperandum videatur. Quamobrem vitio verti non poteſt *Keplero*, viro ſummo, quod gau-

gaudio diffuso abreptus in Dedicatione Commentariorum de Motibus stellæ Martis ad *Rudolphum* II. Romanorum Imperatorem tantopere triumphet de Marte a se devicto, qui omnium hactenus molimina eluserat, & opus profundissimum ipse admiratus (k) in hæc eruperit verba: *Ipse ego, qui Mathematicus audio, hoc meum opus relegens fathisco viribus cerebri, dum ex figuris ad mentem revoco sensus demonstrationum, quos a mente in figuras & textum ipse ego primitus induxeram.* Cum etiam in Physica experimentali experimenta sint examina, quibus & doctrinarum veritas confirmatur, & successus comprobatur; eadem quoque hac ratione pertractata mirifice delectat, quod rerum naturalium cognitio, non una de causa magis delectet, ceteris paribus, quam nudorum numerorum atque figurarum contemplatio. Standum hic est judicio illorum, qui utramque voluptatem sunt experti, ubi rationes a priori ex jactis antea prin-

(k) In Introductione ad Comment. de stella Martis initio.

principiis elicere nolueris, vel non potueris. Cumque mentis noſtræ cognitio ejusque perfectio, ad quam morales inprimis virtutes ſive habitus voluntatis referuntur, propius nos tangant quam veritates aliæ; dici quoque vix poteſt, quantopere Pſychologia & philoſophia moralis delectet, ubi ſecum fert examina ſua. Atque ideo nobis propoſitum eſt, in omni diſciplinarum genere non modo ex notionibus a priori veritatem propoſitionum demonſtrare, verum etiam a poſteriori eadem confirmare, ut ubivis veritas ſua ſecum examina ferat: immo hoc quoque nomine urgemus, ut quilibet eas veritates, quarum experimentum innocuum in ſe ipſo capi poteſt, in ſemetipſo experiatur. Nihil enim magis in votis habemus, quam ut voluptatis adeo exquiſitæ ac humano generi adeo proficuæ omnes participes fiant, certiſſime perſuaſi multiplicem inde in genus humanum redundaturam utilitatem, quam expreſſius hic eloqui non datur.

§. 21. Poſtquam abunde docuimus, *Cur ignorantia &* quo-

erroris sui sibi conscius tædio afficiatur.

modo ex veritatis cognitione procreetur voluptas & spuriam a sincera separavimus, ut ex his seminibus lætam segetem messemque largam sperare possit, qui ea agro fertili commiserit; haud difficili labore doceri porro poterit, cur ignorantiæ propriique erroris sibi conscii afficiantur *tædio*, immo prorsus contristentur. *Opponimus* hic tædium animi voluptati, cum qua hactenus nobis fuit negotium. Quamobrem ad notionem voluptatis *Cartesianam* (§. 2) attenti extemplo perspiciunt, illud tædium appellari, quod unusquisque in se experitur, quando imperfectionis suæ sibi conscius est. Istiusmodi autem tædiorum prædominium insigne *tristitiæ* nomine nobis venit (l). *Ignorantiam* esse imperfectionem mentis nemo ignorat: errorem eandem redarguere haud invitus fatetur unusquisque. Suæ igitur ignorantiæ, sui erroris sibi conscius imperfectionis suæ sibi conscius est. Ex ignorantia adeo sua suoque errore tædium percipere debet, immo contristari, occu-

(l) §. 448 Met.

ubi tædium multiplex una animum occupaverit. Ex his intelligitur, cur initio tyronibus tædiosum sit disciplinarum studium, quod provectiores adeo delectat. Sane qui ad elementa Geometriæ animum primum appellunt, iis Geometriæ studium admodum molestum est, ita ut plurimi tædiis inde resultantibus superandis non sint pares, præsertim ubi in doctorem inciderint, qui eadem sublevare non novit, aut methodi docendæ Matheseos non satis peritus eadem prorsus adaugere solet. Cum enim notiones, quibus claritas terminorum nititur, non experiantur familiares ac procul ab ista familiaritate adhuc absint propositiones anteriores, quibus tanquam principiis utimur in demonstrandis sequentibus; perpetua animis ipsorum obversatur obscuritas, ut non intelligentes, quod vel legunt, vel audiunt, ignorantiæ suæ constanter sibi conscii existant, a qua conscientia tædium arceri nequit, cum confusa illa perceptio, cui tædii a nobis tribuitur nomen, ipsam illam ignorantiæ conscientiam involvat: id quod

quod in Psychologia clarissime ostensuri sumus. Similiter tyro in limine studii mathematici demonstrationum formam animo comprehensam minime habet, ac præterea animus eidem est demonstrationibus parum adsuetus. Quamobrem denuo ignorantiæ suæ ac defectus facultatum mentis sibi continuo conscius est. *Anne* igitur mirum videri debet, quod Mathematum tractatio evadat valde tædiosa, præsertim ubi in doctorem inciderit, qui demonstrationes rite evolvere, evolutas ordinare, ordinatas ipsis oculis conspiciendas exhibere non didicit, ut demonstratio ab ipso proposita delectet ac memoria voluptatis tædia in animo repetentis suborta sufflaminet, ne impatientiam gignant, atque ardorem majore attentione utendi excitet, donec difficultatibus patienter superatis successum tandem lætus experiatur. Augetur nimirum tædium in tyrone, ubi eam, quæ in docente est, imperfectionem sibi tribuit nimia in laudem falso ipsi tributam vel munus, quod virum ornat, fiducia. Non minus patet

ratio,

ratio, cur in Mathesi multa cum diligentia, summa cum voluptate versati cetera omnia fastidiant. Etenim cum luce fruantur in Mathesi ac felices experiantur progressus, in ceteris autem disciplinis perpetuas offendant tenebras, ita ut vix latum unguem progressi in difficultates inextricabiles incidant progressum ulteriorem remorantes; non sibi tribuunt vitium, sed disciplinæ nondum ita exculta,ut eidem operam navans continuo de nova veritatis acquisitione gaudeat atque lætetur. Ea inprimis ratio est, quæ philosophiam, Metaphysicam præsertim Scholasticam, in contemtum adduxit, postquam *Cartesius* ipsumque secuti alii notiones obscuras & terminos inanes ex philosophia profligaverant. Quamobrem utut inficias non iverim, fore tempus, quo philosophia exculta subtilitatibus geometricis & calculorum tricis non tantum statuetur pretium, quantum hodie statui solet, ubi figuræ ac numeri unicum fere videntur objectum, circa quod ars inveniendi exerceri potest utiliter; nunquam tamen erit

tempus, quo Geometria sublimior cum Metaphysica scholasticorum jure comparabitur ac contemnetur, cum cognitio naturæ mathematica summus cognitionis humanæ gradus sit, utilitate sua nunquam defraudandus, ad eum tamen sine profundis theoriis Geometriæ sublimioris aditus non detur. Opera igitur danda erit, ut a philosophis methodo philosophica, quam alibi (m) delineavimus, philosophantibus detegantur hypotheses naturæ, ad quas non sine utilitate generis humani figuras & calculos suos aptent Geometræ, nunc artis inveniendi exercendæ gratia hypotheses quaslibet memoriæ obvias amplectentes. Quæ initium studii mathematici tædiis plenum exhibet ratio, ea quoque palam facit, cur Geometræ a philosophia & studiis aliis abhorreant. Etenim in Geometria ex felici, quem experiuntur, progressu conscii sibi sunt perfectionis intellectus, adeoque nova continuo voluptate perfunduntur; in philosophia vero

(m) in Discurs. prælimin. de philosophia 115. & seqq.

tudiis aliis ubique hærent, cum
'endant lumen acumini suo
ionatum, sed obscura depre-
, quæ tantæ claritatis vulgo
ıtur; inevidentia & incerta,
n exacte demonstrata ferun-
nsequenter ignorantiæ suæ ac
ıtiæ veritatem perspiciendi
o sibi conscii tædio continuo
tur. Cum adeo homini natura-
petere ea, ex quibus voluptas
ur; aversari autem ista, ex qui-
ium in ipsum redundat: nihil
singulare, ubi Geometra Ma-
eoretica mirifice delectatur, a
phia autem & studiis aliis ani-
ıabet prorsus alienum. Quam-
ubi philosophia ad notiones
as & evidentes reducitur, Geo-
ab eadem non amplius ani-
alienare valet: quemadmo-
t nos quotidie experimur, &
psa loquitur.

. Equidem nobis dicendum *Epilogus.*
ıe erat de voluptate, quæ ex
tibus revelatis percipitur: sed
ea paucis tradi non possint,
ıs autem tractatio in majorem

 jam

jam excreverit molem, quam institutum præsens ferre videbatur, in trimestre autumnale eadem rejecimus. Argumenti enim tam præclari dignitas meretur, ut notiones penitus evolutæ claritate sua percellant animos lectoris, ne quis tanti jacturam faciat boni. Plerique homines proh dolor! voluptatibus nocuis indulgent, mentis prorsus immemores, quasi corpus nobis datum sit non alio fine, quam ut esset instrumentum voluptatis. Qui errorem hunc advertunt, & ad mentem redeunt, non satis sibi cavent, ne voluptas inquinetur & ne ea destituantur, quam inprimis appeti conveniebat. Consultum igitur judicamus, ut, discussis ignorantiæ tenebris, facem præferamus errantibus, ne lateat via, qua sit eundum.

II.

De notione Substantialium, Naturalium & Accidentalium feudi.

§. 1.

Institutum Autoris. QUi notionibus claris ac distinctis adsueti sunt, in ipso limine Juris

ris feudalis offenduntur, ubi essentiam & naturam feudi explicaturi Doctores substantialia, naturalia & accidentalia a se invicem distinguunt, cum in hac distinctione majorem lucem desiderent, ut appareat, quomodo ex notionibus illorum consequantur, quæ de iis prædicari solent. Quamobrem cum philosophiam nostram eam judicemus, quæ dispellendis tenebris in omni cognitione humana inservit ipsisque Facultatibus, quas vocant, superioribus lucem affundit, quid in notionibus substantialium, naturalium & accidentalium feudi dilucidandis illa valeat ut experiremur non inconsultum duximus. In his autem notionibus evolvendis ngrediemur eandem viam, quam ngressi sumus, cum in eas inquireremus, ut exemplo aliis præeamus, qui in philosophia nostra versati notionibus directricibus uti constituerint ad alia pervestiganda. Neque enim nobis in his Horis subsecivis aliud propositum est, quam ut usum philosophiæ exemplis doceamus: quo o nos obtenturos esse confidimus,

 ut

ut alii ejus utilitatem perſpiciant nec eam tanquam rem inanem contemnant, qua carere poſſit genus humanum, Facultatibus, quas vocant, ſuperioribus felicitati generis humani promovendæ ſolis ſufficientibus.

Notiones directrices in explicanda differentia ſubſtantialium, naturalium & accidentalium feudi.

§. 2. Feudum in numero eorum entium eſt, quæ moralium nomine indigitari ſolent & certam entium ſpeciem conſtituunt. Nullum adeo dubium ſupereſt, quin etiam ad feudum applicari poſſint, quæ in notione entis in genere continentur. Quamobrem notio directrix, qua hi utendum, eſt notio entis in genere quam (n) ex ipſis rebus derivatam perſpicue evolvimus, ut & ejus applicatio nullam habeat difficultatem modo recordatus fueris methodi applicandarum notionum generalium ad caſus ſpeciales alibi (o) a nobis ſatis diſtincte expoſitæ. Feudum ſpecies dividunt Doctores. Etſi enim inter diviſiones feudi occurrant aliquæ, quarum fundamentum extra ſecum eſſe videtur, veluti cum fe-

du

(n) §. 142 & ſeqq. Ontol. (o) §. 1218 & ſe Log.

dum dividitur in novum, vel vetus, quorum istud vasallus ipsemet sibi acquisivit, hoc vero per successionem ad ipsum delatum fuit; attamen dantur etiam aliæ, quarum fundamentum intrinsecum est, veluti cum feudum dividitur in proprium & improprium: quam divisionem paulo post ex instituto examinabimus. Est igitur feudum genus quoddam, quod in plures species dividi non repugnat. Quamobrem notiones directrices hic quoque erunt notiones generis & specierum, quas notioni entis in genere consonas tradidimus (p). Has igitur notiones directrices ad distincte explicandam differentiam inter substantialia, naturalia & accidentalia translaturus satisfaciam, ut opinor, desiderio illorum, qui ut exemplo quodam illustrarem, quæ de notionibus directricibus nuper diximus (q), a me petierunt. Hinc autem appariturum arbitror, quod in ipso etiam jure, perinde ac in Mathesi, ex notionibus jam nobis familiaribus continuo

(p) §.747.& seqq. Ontol. (q) in Trimestri vernali Num. IV.

tinuo consecutionis filo conclusiones colligere detur, donec tandem in eam incidamus, quam intenderamus. Quo ipso simul confirmabitur regularum nostrarum logicarum rectitudo, neque amplius quis dubitabit in mathematicis demonstrationibus & resolutionibus problematum *analyticis* sedulo versatum eum sibi comparare meditandi habitum, quo in omni cognitionis genere utiliter uti valet.

Notio substantialium feudi explicata.

§. 3. Si ens quoddam concipiendum, primo loco in eo ponenda sunt, quæ sibi mutuo non repugnant, quæ tamen non per alia determinantur nec quorum unum determinatur per alterum (r). Quæritur adeo primo loco, quænam ea sint, quæ ad feudum constituendum sumi *debent*. Quoniam feudum est jus in re, in qua dominium plenum quis non habet; igitur in assumendis iis, quæ primo loco ad notionem entis constituendam assumenda sunt, non regnat arbitrium nostrum, etsi entia moralia arbitraria esse videantur, sed quæ ad feudum coucurrunt ita determinan-

(r) §. 132. Ontol.

minanda ſunt, ut ipſum a ceteris juribus ſimilibus diſtinguant, qualia ſunt uſusfructus & emphyteuſis. Quodſi in genere jus in re aliena conſtituendum in ſuas ſpecies dividere juberemur, vi principiorum generalium de generibus & ſpeciebus rerum non alia re opus eſſet, quam ut ad ea attendentes, quæ per ſe invicem minime determinantur atque eſſentialium nomine nobis veniunt, rationem eorum haberemus, quæ manentibus eſſentialibus ceteris iisdem diverſimode determinari poſſunt (s). Etenim ea determinantes tot modis, quot fieri poterat, inde deduceremus diverſas illas jurium in re alterius ſpecies (t). Nimirum cum dominium duo involvat, proprietatem & uſumfructum, hoc eſt, jus diſponendi de ipſa ſubſtantia rei & de ejus uſu ac fructu; facile apparet, tot hic eſſe ſpecies condendas, ſi omnia exhaurire velis, quot modis quis de proprietate & uſufructu rei ſuæ diſponere poteſt in gratiam alterius. Species has perſequentes incideremus quoque in eam,

(s) §. 255. Ontol. (t) §. 712 Log.

quæ feudi nomine venit. Atque hæc tractatio analytica, qua nos cum in Mathesi, tum in philosophia docenda constanter utimur, plurimum lucis affundit rebus, ut & clarius percipipiantur, & intimius perspiciantur. Sed nostrum jam non est per istas ambages e via diverti. Sufficit itaque annotasse, in feudo a Domino transferri in Vasallum usumfructum prorsus illimitatum & proprietatem limitatam. Quoniam vero nihil fit sine ratione sufficiente (id quod per jus universum observari deprehenditur); neque gratis aliquis seu sine omni ratione totum rei suæ usumfructum cum parte aliqua proprietatis in alterum transfert. Quare cum ratio non una esse possit, cur hoc fiat, in notione feudi constituenda determinanda est conditio, sub qua ususfructus cum proprietate restricta transfertur in alium. Placuit feudum appellari, si dominium utile, quod usum fructum totum & proprietatem restrictam complectitur, conceditur sub conditione certorum officiorum ei præstandorum, qui sibi potiorem

pro-

proprietatis partem retinet & dominus directus appellari ſuevit, quemadmodum Vaſallus, cui quid in feudum datur, in oppoſitione ad dominum directum a dominio utili, quod habet, dominus utilis appellatur. Complexus iſtorum officiorum, quæ ex conventione Vaſallus debet domino directo, uno nomine Fidelitas appellari ſolet. Terminos hos, etſi in jure feudali notiſſimos, ideo hic explicamus, ut exemplum præſens, quo uſus notionum directricium illuſtratur, ab iis etiam intelligatur, qui juris iſtius non ſunt periti. Ex hactenus vero dictis apparet, quænam ſint ea, quæ primo loco ſumenda ſunt, ubi notionem feudi formare volueris. Sunt nempe ratione vaſalli dominium utile & promiſſio fidelitatis, ſub qua ei illud conceditur; ratione autem domini directi dominium directum, quod ſibi reſervat, dum utile alteri concedit, quodque continetur eo, ſecundum quod proprietas in utili reſtricta, & promiſſio fidei reciproca, qua continentur officia illa, ad quæ ſe dominus directus

ctus Vasallo obligat. Quoniam in feudo non occurrit, nisi res, quæ infeudatur, dominium rei directum & utile, ac mutua tandem fides; ideo ad plura hic quoque respiciendum non est, consequenter ea habemus omnia, quæ in feudo concipiendo primo loco sumi debent, ita comparata, ut ipsa per se invicem minime determinentur, per ea tamen determinentur cetera, quæ de omni feudo prædicari necessario debent. Sunt igitur ea, quæ modo enumeravimus, non alia, quam quæ intrinsecam feudi possibilitatem absolvunt & a nobis essentialia simpliciter (u), a Scholasticis vero essentialia constitutiva appellantur, qui, cum omnes determinationes necessarias sive constantes, *quamvis* minus accurate, essentialia appellant, ea, quæ per alia determinantur, hoc est, quæ aliis positis una ponuntur, a nobis vero attributa vocantur (x) essentialia consecutiva dicunt. Jam vero noto notius est, JCtos pro substantialibus feudi habere concessionem dominii utilis cum refer-

(u) §. 143. Ontol. (x) §. 146. Ontol.

reſervatione directi & promiſſionem reciprocam fidei mutuæ. Quamobrem quæ a JCtis ſubſtantialia feudi appellantur, ea conveniunt cum iis, quæ a nobis eſſentialia vocantur, ſed quatenus notionem generis ingrediuntur. Subſtantialia adeo feudi ſunt determinationes eſſentiales, quibus notio feudi in genere abſolvitur. Etenim cum ſingula illa feudi requiſita ulteriores admittant determinationes easque varias, per ſubſtantialia nonniſi genus determinatur. Quamobrem quando *Schilterus* (y) & alii ſubſtantialia quoque eſſentialia appellant, in oppoſitione ad naturalia, cum ad eſſentialia etiam referantur determinationes a ſe invicem non dependentes, quæ differentiam ſpecificam abſolvunt (z), vocem eſſentialium ſtrictiori quodam ſenſu ſumunt, quam quo a nobis accipitur & accurata philoſophandi methodus eam accipi permittit. Sed cum denominationes ſint arbitrariæ, per nos integrum eſto ſignificatum vocabuli pro

(y) in Introduct. ad Jus feudale c. 4. §. 8. p. 16.
(z) §. 248. Ontol.

pro arbitrio condi, quamdiu notiones juris feudalis cum primis philosophiæ principiis non connectuntur, uniformitate studiorum nondum introducta, quæ quid sibi velit alias dicemus apertius. Ex hactenus dictis colligitur, substantialia feudi sufficere ad definitionem feudi in genere, etsi non sufficiant ad feudi alicujus definitionem in specie. Recte adeo Feudum in genere definitur per dominium utile in re aliqua alteri a domino concessum sub conditione fidelitatis mutuæ. Definitio hæc fere coincidit cum definitione feudi, quam exhibet *Struvius* (a) Ita enim ille: *Feudum est dominium utile in re immobili a retinente dominium directum alicui constitutum, ita ut hic ad fidelitatem illi exhibendam sit obligatus.* Ponimus nos in definitione feudi in genere rem simpliciter, non vero rem immobilem, quemadmodum facit *Struvius*, propterea quod etiam res mobiles. immo incorporales infeudari possunt, consequenter illa determinatio inter eas referenda est, quæ diffe-

ren-

(a) in Syntagmate Juris feudalis c. 2. §. 3. p. 58.

ım ſpeci ficam alicujus ſpeciei feu-
m ingrediuntur , quemadmo-
mox oſtenſurus. *Struvius* tan-
mentionem facit fidelitatis a Va-
ɔræſtandæ: ſed ubi ſubſtantialia
recenſet (b) ipſemet monet ſub
ıtione ad fidem exhibendam
ue contineri fidem, quam domi-
/aſallo debet. Videtur autem
eam ex definitione omittere,
moribus noſtris fidem vaſallo
xpreſſe promittit, etſi ipſemet
ius moneat, tacite & per conſe-
iam ipſum quoque dominum
em adſtringi, vi juris feudalis,
o etiam ideo inter dominum &
ım fides dicitur eſſe reciproca
ob hanc fidem reciprocam do-
ı conjux vaſalli appellatur (d),
o *Schilterus* (e) fidem a domi-
ıſallo præſtandam inter ſubſtan-
feudi diſertis verbis referat. Du-
oriri poterat ex eo, quod
ius affirmat, tacite & per con-
ntiam ipſum dominum ad fidem
ngi, dum vaſallus fidem eidem
pro-

§. 5. p. 60. (c) II. f. 58. (d) II. f. 26.
) loc. cit.

promittit, num fidei a domino præstandæ mentio in definitione fieri debeat, cum ex definitione exulare debeant, quæ per alia in eadem contenta demonstrari possunt (f). Dubium hoc non est de nihilo; etenim si rem curatius spectes, fides a domino præstanda vasallo ex ea fide colligi potest, quæ a vasallo eidem promittitur, consequenter in systemate inde demonstrari debet. In systemate igitur, quemadmodum fecit *Struvius*, fides illa ex definitione omitti potest, simulque apparet ratio, cur dominus teneatur vasallo ad fidem quam non promisit, & cur non opus sit, ut vasallo fidem promittenti reciproce eandem expresse promittat. Enimvero extra systema, antequam per demonstrationes patefit, quænam per se invicem determinentur, non reprehenditur, si attributum aliquod ab essentialibus nondum distinxeris, quia idem inter ea continetur, quæ rem intuenti statim occurrunt. In Analysi enim subinde initio admittenda sunt nondum prorsus limata, quæ deinceps in progressu demum

(f) §.836 Log.

demum limantur. Præterea abſolute non repugnat, ut fides a domino vaſallo præſtanda variis modis determinetur, ita ut etiam in ea admittantur, quæ ex fidelitate a vaſallo promiſſa non conſequuntur. Atque hæc ratio ſufficit, ut nos in notione feudi evolvenda philoſophi partes adimplentes in definitione generis fidei domino præſtandæ mentionem injiciamus, quæ ex definitione aliqua feudi recepti in ſpecie omitti poteſt. Noſtra igitur definitio & *Struviana* non ſunt ejusdem prorſus rei: nos enim genus definimus, *Struvius* aliquam ſpeciem ſub genere contentam. Hæc ideo monemus, ne reprehendere videamur definitionem JCti, qua ad confirmandam analyſin noſtram utimur, & ne vidamur lapſu memoriæ impegiſſe in regulam, quæ ex definitionibus ſe invicem determinantia exulare jubet.

§. 4. Agedum vero! progrediamur jam ulterius, cogitationes via analytica promovendo. Reperimus definitionem feudi in genere: diſpiciendum itaque, quomodo inde dedu- *Naturalium notio.*

cantur diversæ ejus, quotquot concipi possunt, species. Ex data notione generis quomodo notiones specierum formentur, clarissime docuimus, cum usum Logicæ in investiganda veritate a priori traderemus (g). Totum scilicet huc redit negotium, ut, quæ in notione generis adhuc indeterminata sunt, tot diversis modis, quot fieri potest, ita tamen determinentur, ne iis, quæ jam determinata sunt & notionem generis constituunt, repugnent. In definitione feudi in genere occurrit dominium utile a dominio directo divisum, concessio ejus a domino directo domino utili facta, res cujus dominium utile in alterum transfertur, directo a transferente sibi reservato, fides denique mutua, sub qua dominium rei utile transfertur. Inquirendum igitur est an separatio dominii utilis a directo, modus concedendi alteri dominium utile, res cujus dominium dividitur, fides tandem mutua ita variari possit, ut aliis determinationibus superaccedendendum-

(g) §. 712. Log.

dentibus nulla oriatur contradictio respectu illarum, quæ simul notionem generis ingrediuntur. Expendenda adeo sunt, quæ in istorum singulorum notionibus continentur, ut appareat, num quædam insint, quæ adhuc indeterminata sunt, ulteriorem ideo determinationem admittentia. Notum vero est, notionem latius patere definitione, cum omnia omnino complectatur prædicata, quæ rei tribui possunt, sed perperam in definitione cumulantur (§. 3.). Dominium utile duo complectitur, usumfructum illimitatum & proprietatem restrictam. Ususfructus cum vasallo omnis concedatur, nulla inde variatio in feuda proficisci potest. Proprietas est potestas disponendi de ipsa substantia rei: quæ dum in feudo restringitur, num modus restringendi diversitatis quid admittat inquirendum. Disponitur de ipsa substantia rei, quando ea alienatur, hoc est dominium ejus in alterum transfertur. Quamobrem cum in feudo jus istud non totum habeat vasallus, alienatio non est prorsus arbi-

trii ejus, quemadmodum in dominio pleno, ſed reſtricta. Quoniam vero non uno modo reſtringi poteſt, diverſi iſti modi ſunt determinationes ſpecificæ, quæ differentiam ſpecificam feudorum diverſorum ingrediuntur. Ita hodie apud nos ex conſtitutionibus *Lotharii* II. & *Friderici* Imperatorum (h) vaſallus feudum inſcio domino alienare nequit, cum antea poſſet (i); ſed ea fieri debet ipſius conſenſu: immo vaſallus nulli domino inſcio ac inconſulto jus aliquod in feudo conſtituere valet. Determinatio itaque ſpecifica eſt, quod proprietas ita reſtringatur, ut vaſallo nullum concedatur jus alii inſcio ac inconſulto Domino directo jus quoddam conſtituendi: unde *deinceps* vi principiorum juris civilis de modo, quo quis alteri in re ſua jus quoddam conſtituit, prono alveo fluunt ſpeciales de jure domini directi in feudum concluſiones complures, tum etiam aliæ, quibus definiuntur caſus, in quibus vaſallus domini directi conſenſu opus habet, ut valide agat. Si

(h) II. f. 52. 55. (i) II. f. 44. & alibi.

Si porro conceſſionem dominii utilis a domino vaſallo factam ſpectes, in ea denuo occurrunt varia, quæ ut in caſu ſingulari determinata ſint opus eſt. Quæritur enim an feudum conſtituatur in perpetuum, an ad certum tempus, & quænam in priori caſu tenenda ſint circa ſucceſſionem; an dominium utile alicui concedendum ſit gratis, an pro certa pecuniæ vi, quæ a vero pretio deficit; an ſucceſſor in feudo ceteris, qui pari alias jure ſuccedendi gaudent, aliquid ſolvere teneatur & quæ ſunt alia hujusmodi plura, quamdiu ſcilicet feudum in genere conſideras, citra reſpectum ad leges, quibus quid obtinere debeat definitur. Ita e. gr. feuda primum precaria erant, ita ut dominus directus eadem arbitratu ſuo revocare poſſet. Dabantur deinde ad dies vitæ; poſtea jus ſucceſſionis introductum, modo tamen ſuccedendi non ſemper eodem modo determinato: id quod ex libris feudorum ſatis liquet. Poteſt etiam ad conceſſionem referri inveſtitura, quæ non minus varias admittit determinationes arbi-

trarias, ex aliis non consequentes, utut aliqua ratio earum ex ceteris desumi possit, quatenus arbitrium intrinsecis regitur rationibus, sed non necessariis. Illæ igitur determinationes denuo spectant ad specificas, quas appello (k), consequenter differentiam specificam feudorum ingrediuntur. Res quoque infeudanda varias determinationes admittit, quemadmodum ex divisione rerum in jure civili tradi solita satis patet. Feudum e. gr. constitui potest non minus in re mobili, quam immobili, in re non minus incorporali, quam corporali, etsi inter nos communiter receptum sit, ut feudum in re immobili constituatur. Denique si ad fidem mutuam animum advertas, quam loquitur definitio feudi in genere & quæ differentiam ejus specificam constituit ab aliis juribus agnatis, veluti emphyteusi & censu, itemque superficie, cum ea complectatur officia, quæ vasallus domino, dominus vasallo præstare debet, non multa attentione opus est ut intelligas officia ista

(k) §.236 Ontol.

ista diversimode determinari posse: neque enim unius generis sunt. Possunt enim esse militaria, aulica, & alia quæcunque, ad quæ dominus vasallum sibi obligat. Pertinet huc etiam modus, quo dominus vasallum sibi obligat, veluti an juramento, an simplici promissione. Sunt igitur & determinationes fidei ac modi obligandi vasallum ad fidem determinationes specificæ, quæ ingrediuntur differentiam specificam specierum feudi. Hactenus dicta manifesta sunt, modo principia philosophiæ primæ familiaria experiaris. Videamus vero jam, quænam inter naturalia feudi a Feudistis referantur. Naturalia feudi recenset *Schilterus* (l) obligationem vasalli ad juramentum, ut fidelitatem jurato præstet; perpetuitatem, ut non possit auferri feudum; successionem masculorum; speciem rei, ut ea sit immobilis; obligatio ad consensum in alienatione; determinationem servitiorum & successionem descendentium. Addit *Struvius*, consensum agnatorum in alie-

(l) in Instit. Jur. feud. cap. 4. §. 8. p. m. 16.

natione feudi paterni (m). Nemo ignorat, hæc feudi naturalia in ipsis feudorum libris commemorari (n). Sunt itaque naturalia feudi determinationes specificæ, quæ simul sumtæ aliquam feudi speciem constituunt. Quare cum naturalia ista feudo insint autoritate juris, ut adeo *Struvius* (o) naturalia definiat *per qualitates juris autoritate feudo inditas, ita ut, nisi aliter conventum sit, illi insint;* naturalia non sunt nisi differentia specifica feudi autoritate legis communiter recepti. Quamobrem cum non ubivis locorum eadem feudi species tanquam ordinaria introducta sit; nihil sane absoni habet, quod alibi terrarum inter naturalia feudi recenseantur, quæ nostro jure ex eorum numero excluduntur. Differentia igitur specifica feudi recepti a ceteris est id, quod *communis feudi ratio* appellatur. Illa species feudi cum sit lege introducta, igitur naturalia, quibus ejus differentia specifica ab aliis feudi spe-

(m) in Syntagm. c. 2. §. 7. p. 66. (n) Vide f. 1. 8. II. f. 23. 104. 3. 47. 24. 4. c. 23. 50. 59. (o) loc. cit.

ſpeciebus continetur, regulariter ac tacite inſunt, etſi in contractu feudali non expreſſe facta fuerit eorundem mentio. Lex enim regula eſt feudi ordinarie recepti: quare cum a regula diſceditur, ea, in quibus receditur, diſertis verbis ſunt exprimenda; eidem vero conformia vi ipſius legis intelliguntur. Quod itaque feudum proprium, immo (p) rectum vocatur, & definitur per id, quod habet perfectam eſſentiam atque communem feudi naturam (q), eſt feudi vi legum communiter recepta ſpecies, quæ ſcilicet differentiam ſpecificam ejus ab aliis ſpeciebus determinant, cum non omnibus ſimul locus eſſe poſſit. Eſſentialia feudi, quæ ſubſtantialium nomine veniunt, cum notionem generis ingrediantur tanquam unico modo determinabilia in oppoſitione ad alias dominii utilis ſpecies, nulla lege immutari poſſunt, niſi feudum appellare velis diverſum quid ab eo, quod nunc hoc nomine ſalutatur, hoc eſt, niſi nomen muta-

(p) II. F. 33. (q) *Struvius* in Syntagm. c. 4. §. 1. p. 110.

re volueris, non rem ipsam. Atque adeo patet, cur substantialia feudo per se insint, quatenus nimirum id certum quoddam genus entium moralium constituit, quoniam genus omne specierum respectu immutabile est; naturalia autem nonnisi autoritate legis, quatenus nimirum lex hanc feudi speciem introduxit, quoniam *legum* conditoribus liberum est, quamnam feudorum speciem tanquam ordinariam introducere velint: ex pluribus enim possibilibus datur electio. Dum substantialia per ipsam feudi essentiam immutabilia pronuncio, ea a naturalibus accurate discerno. Etenim qui defectu notionum satis distinctarum aliqua naturalia cum substantialibus confundunt; illi *in feudis* impropriis, quæ vocant, etiam aliquam mutationem quoad substantialia admittunt: id quod non mirum, cum illa immutatio revera non in substantiali, sed in naturali fiat, etsi perperam pro substantiali habeatur. Exempli loco est, si res immobilis pro substantiali feudi habeatur, hoc est pro tali determinatione, quæ notionem

nem feudi in genere ingredi debet. Conſtat enim ex antecedentibus, rem in genere ſumi debere pro ſubſtantiali feudi ſeu determinatione generica; rem vero immobilem pro naturali ſeu determinatione ſpecifica, quæ ingreditur differentiam ſpecificam autoritate juris communiter receptæ feudorum ſpeciei, ut ſuus vocabulis conſtet ſignificatus certus ac fixus.

§. 5. Reſtat ut videamus, quid tandem ſint accidentalia feudi. Referuntur inter accidentalia feudi obligatio vaſalli ad officia inſolita atque ſucceſſio fœminis conceſſa, & ex adverſo liberatio vaſalli ab omnibus ſervitiis, quodque feudum non veniat ad ſucceſſores (r). Ex antecedentibus liquet, has determinationes eſſe ex eorum numero, quæ ſpecificæ dicuntur, atque adeo differentias ſpecificas diverſarum feudi ſpecierum ingrediuntur. Quamobrem accidentalia feudi ſunt determinationes, quæ continentur differentiis ſpecificis ſpecierum feudorum a ſpecie juris autoritate communiter recepta diverſarum.

Notio accidentalium feudi explicata.

(r) Vid. *Struvius* in Syntagm. c. 2, §. 9, p. 67.

rum. In ea specie feudorum, quæ apud nos communiter recepta est, fœminæ non succedunt, sed soli masculi, atque successio ista non continetur notione feudi in genere, consequenter ad differentiam specificam pertinet, qua feudum inter nos communiter receptum ab aliis feudorum speciebus differt. Quare si successio ita determinatur, ut, deficientibus masculis etiam ad fœminas pertineat; differentia specifica variatur, consequenter species feudi recepta in aliam mutatur. Cum in arbitrio legislatoris positum sit, quamnam feudi speciem tanquam ordinariam introducere velit; non implicat, ut alicubi feudi communiter recepta species successionem etiam fœminis masculis deficientibus deferat, consequenter ut alicubi naturale sit, quod nobis accidentale est, & vicissim accidentale habeatur, quod nostro jure naturale est. Idem patet in exemplis ceteris accidentalium, quæ in medium adduximus. Determinationes officiorum in specificarum numero sunt, & ideo, ubi vasallus ad officia insolita

obli-

obligatur, differentia feudi ſpecifica variatur, ſpecie feudi communiter recepta in aliam mutata. Iſta obligatio cum noſtro jure in accidentalium numero ſit; exemplo hujus accidentalis liquet, quod accidentalia ſint determinationes arbitrariæ, quæ differentiam ſpecificam feudorum a recepto communiter diverſorum ingrediuntur. Eodem prorſus modo idem oſtenditur de duobus accidentalibus ceteris, quæ in medium adduximus, nimirum, quod vaſallus liberari poſſit ab omnibus ſervitiis & fides tantummodo ſpectetur in ſubjectione, conſequenter in officiis moralibus, obedientia, reverentia, amore; quodque feudum non veniat ad ſucceſſores. Quamobrem ſi accidentalium numerum inire velis, ſpecies omnes feudorum omnium poſſibiles detegere licet, condendo notiones omnes feudorum, quas non ingrediuntur niſi determinationes noſtra phraſi eſſentiales, hoc eſt tales, quarum nulla per alteram determinatur. Sed noſtrum non eſt in præſenti hoc labore defungi, cum non aliud nobis propoſitum fuerit, quam terminos receptos ſub-

ſtan-

stantialium, naturalium & accidentalium explicare, ut principiis nostris philosophicis consentiant & ad determinatas notiones reducantur.

Notiones stabilitæ confirmantur. §. 6. Notiones substantialium, naturalium & accidentalium feudi nunc esse non modo claras atque distinctas, sed etiam sufficienter determinatas, ut fixum significatum vocabulis tribuant & definitionum formam habeant, nemo negaverit, qui principia logica & ontologica, quæ in opere logico & ontologico evolvimus, familiaria experitur. Enimvero ne quis existimet, significatum vocum a nobis immutari, superest ut doceamus idem obscurius & confusius defectu principiorum philosophiæ primæ a nobis demum distincte evolutorum animo JCtorum obversatum fuisse, quod beneficio illorum principiorum clarius ac distinctius a nobis propositum fuit. *Struvius*, qui in philosophia Scholastica, quæ tunc temporis in Academiis florebat, optime erat versatus notionem substantialium, naturalium & accidentalium explicaturus ad notionem entis in genere re-

currit (s), ſicque agnoſcit terminorum iſtorum notiones claras & diſtinctas non obtineri, niſi ex principiis ontologicis de ente in genere lumen affuderis. Eandem igitur ingreſſus eſt viam, quam nos ingreſſi ſumus, atque hoc ipſo abunde docuit, philoſophiæ primæ principia etiam JCto utilitate ſua ſeſe commendare. Expendit autem ea, quæ de ente prædicari poſſe *Ariſtoteles* docuit & cum iis comparavit feudi ſubſtantialia, naturalia & accidentalia, ut appareret, quibuſnam ea prædicatis generalibus de ente reſponderent. Agnovit etiam de ente in genere ſtabilita principia non minus ad res corporales, quam incorporales, quas JCti appellant, ſeu ad entia naturalia, quam moralia applicari poſſe: quibus omnibus & acumen, & limatum, quod ipſi erat, judicium abunde comprobavit. Jam cum *Ariſtoteles*, prædicata rei neceſſaria enumeret genus, differentiam, proprium; contingentia autem accidentia; colligit inde JCtos ſubſtantialium nomine deſigna-

re

(s) in Syntagm. c. 2. §. 4. p. 58.

re non minus proprium, quam genus & differentiam, quæ simul essentiam constituunt. Nihil igitur supererat, quam ut & naturalia, & accidentalia in numerum accidentium referret: unde ipsi opus erat differentiam quandam comminisci inter accidentia, quorum alia ex essentia quodammodo *fluere* videantur, alia nihil prorsus cum eadem commune habeant, seu plane non ex essentia fluant, ut differentiam inter naturalia & accidentalia tradere posset. Quod autem in his scopum, ad quem collineabat, non fuerit consecutus, vel ex eo intelligitur, quod, cum non distincte exposuerit, quid sit quodammodo ex essentia fluere & plane non ex *eadem* fluere, istarum notionum beneficio naturalia & accidentalia in dato casu distingui non possint. Nihil adeo obstitit, quo minus *Struvius* in easdem nobiscum notiones substantialium, naturalium & accidentalium feudi incideret, quam quod theoria de ente in genere careret, qualem nos in philosophia prima exhibuimus. Etenim si ipsi perspectum fuisset, omnia illa

in essentialium numerum referri, quæ quidem simul enti inesse possunt, non tamen simul insunt, neque rationem cur inesse possint, vel simul actu insint, in ceteris, quæ simul insunt, ullam agnoscunt, & per essentialia genera atque species determinari, quatenus eorum identitate similitudo in essentiis rerum constituitur, quemadmodum a nobis clarissime demonstratum est (t); pro eo, quod ipsi erat, acumine utique vidisset, non tantum substantialia, sed & naturalia atque accidentalia in essentialium numero contineri, quibus & genus feudi, & species feudorum diversæ determinantur. Hinc vero pronum est colligere, quod substantialia sint essentialia notionem generis ingredientia, naturalia vero essentialia differentiam specificam feudi autoritate legis communiter recepti, tandemque accidentalia itidem essentialia, sed differentias specificas ceterorum feudorum possibilium constituentia. Nullum igitur inter nos atque *Struvium* reputamus dissensum, quatenus pro cer-

(t) §. 232 & seqq. Ontol.

to habemus, JCtum summum eandem prorsus terminorum explicationem daturum fuisse, si notio entis in genere satis distincta tunc temporis non latuisset. Quamvis vero, si ad terminos philosophiæ primæ respicias, diversa videtur explicatio JCti a nostra: ubi tamen describit, qualia sint substantialia, naturalia & accidentalia feudi, ea tradit, quæ ex nostris notionibus eodem rigore demonstrantur, quo Geometræ ex figurarum notionibus earum proprietates seu prædicata necessaria demonstrant. Atque ideo monui in antecedentibus, nostras substantialium, naturalium & accidentalium notiones distinctas esse easdem cum iis, quæ obscure quodammodo & confuse animo *illius* obversabantur, etsi mentem suam ope principiorum *Aristotelicorum* explicaturus ab iis aberrasse, adeoque a seipso dissensisse videatur. Dum enim naturalia vi superiorum (§. 5) qualitates feudi esse affirmat, quæ autoritate juris inditæ sunt, & omni feudo eadem inesse pronunciat, nisi aliter sit conventum; non alia loquitur,

quam

quam quæ ex noſtra notione naturalium neceſſario fluunt. Etenim vi hujus naturalia ſunt determinationes, quæ ſimul ſumtæ differentiam ſpecificam feudi communiter recepti ab aliis feudorum ſpeciebus conſtituunt: Omnes autem determinationes intrinſecæ, per quas ſpecies determinantur, qualitates ſunt (u): naturalia igitur ſunt qualitates feudi. Enimvero quoniam plures feudi ſpecies poſſibiles ſunt, lege definiendum eſt, quænam tanquam ordinaria obtinere debeat. Quamobrem cum determinationes ſpecificæ generi ſuperaddantur, ut in ſpeciem abeat, naturalia juris autoritate feudo indita ſunt. Quoniam itaque id, quod lege definitum, tamdiu obtinet, quamdiu ab ea tanquam regula non receditur; naturalia feudo omni ineſſe debent, quamdiu non aliter convenitur. Licet autem aliter convenire, quia integrum eſt Domino directo, quamnam feudi ſpeciem in dato caſu eligere velit, non modo quatenus diſpenſare poteſt contra legem autoritate ſua vi-

 gentem

(u) §. 156 Ontol.

gentem, ſed etiam multo magis quatenus ipſa lege illa electio continetur. Similiter quia differentia ſpecifica mutata non mutatur genus, quippe quod omnibus ſpeciebus totum commune eſt, omnibus determinationibus genericis notionem ſpeciei ingredientibus (x); naturalia feudi ſalva eſſentia ab eo abeſſe & pactis inter dominum & vaſallum initis tolli vel imutari poſſunt (y). Dum vero naturalia immutantur, feudi qualitates mutantur, per ea, quæ modo oſtendimus. Quare cum qualitatum mutatione res alteretur; feudum alteratur, naturalibus immutatis, quemadmodum *Schilterus* loquitur (z). Autores enim nonniſi de feudo in genere loquuntur, dum ipſius eſſentiam immutabilem pronunciant: id quod vel inde manifeſto intelligitur, quia hanc immutabilitatem eidem tribuunt in oppoſitione ad jura cognata, veluti emphyteuſin &

(x) §. 237. 241. Ontol. (y) *Struvius* in Syntagm. c. 2. §. 8. p. 66. (z) in Inſtit. c. 3. §. 8.

& censum, nec non usumfructum. Iisdem vero opponi feudum in genere, non quandam ejus speciem ex differentia patet, qua ipsum a juribus agnatis distinguitur. Naturalia igitur cum mutabilia agnoscerent, salvis substantialibus, quibus notio feudi in genere absolvitur; illa tanquam modos considerarunt, quæ in eodem ente salva ejus essentia variari possunt: id quod exeo apparet, quod naturalia in numerum accidentium referat *Struvius*, quæ a scholasticis prædicabilia, a nobis vero ad evitandum homonymiam modi appellantur: id quod in ente morali tolerari potest, quatenus aliquid fictitii admittas, ut feudum in genere consideretur tanquam ens singulare variis modis modificabile adeoque alterabile. Atque hæc notio omnino obtinet in feudorum libris. Nil vero impedit, quo minus notiones suæ veritati restituamus, postquam philosophia prima ad notiones distinctas a nobis revocata lumen affundit, quo tumen in discernendis hisce rebus ivatur. Quod de naturalibus osten-

dimus, idem quoque de accidentalibus eodem modo doceri potest. Vocat *Struvius* (a) accidentalia feudi qualitates per conventionem domini & vasalli feudo adjectas. Vi nostræ notionis accidentalia sunt determinationes intrinsecæ feudi, quibus differentiæ specificæ feudorum a communiter recepto continentur. Sunt igitur qualitates, vi principiorum ontologicorum (b). Enimvero quia sunt differentiæ specificæ feudorum a feudo communiter autoritate juris recepto, nec eadem autoritate aliter a recepta specie recedere licet, nisi per conventionem domini & vasalli; igitur accidentalia feudo in genere adjiciuntur hac ipsa conventione, ut in determinatam speciem abeat. Quando vero accidentalia feudo in genere ita adjiciuntur, naturalia fiunt, mutataque differentia specifica mutatur feudi natura. Atque ita ex notione nostra etiam sequitur, quod addit *Struvius* (c), accidentalibus adjectis naturam feudi immutari, ut ea vel augea-

(a) in Syntagm. c. 2. §. 9. p. 66. 67. (b) §. 227. 281. Ontol. (c) loc. cit.

augeatur, vel minuatur. Ex his dictis adeo sufficienter intelligitur, quam bene notionibus nostris cum jure feudali conveniat & quam pulchre principia nostra ontologica cum eodem consentiant: quo ipso principiorum nostrorum & veritas, & utilitas confirmatur.

Usus reductionis terminorum juris feudalis ad notiones ontologicas.

§. 7. Absit autem, ut quis hanc terminorum juris feudalis ad notiones ontologicas reductionem inutilem ac sterilem pronunciet: usum enim multiplicem habet. Lubet aliquos commemorare usus, ne quid gratis vel in favorem principiorum nostrorum ontologicorum asseruisse videamur. In aprico nunc positus est modus omnes omnino species possibiles feudorum determinandi ac singulas una cum genere accuratis definitionibus comprehendendi: quo facto patet via ad theoriam omnibus suis numeris absolutam feudorum, cum & contineat omnem, quæ in feudo locum habere potest, varietatem possibilem, & in universum omnia, quæ de feudis prædicari possunt, & præterea ea, quæ feudis omnibus com-

munia sunt, ab iis, quæ singulis speciebus propria sunt, accurate discernat. Hac ipsa vero theoria juri feudali multum lucis affundi, ut intimius perspiciatur, nemo dubitabit, qui theoriarum universalium utilitatem ex variis speciminibus cognitam atque perspectam habet. Nimirum singulorum inde petitur genuina ratio, ut intelligatur, cur ita potius se habere debeat quam aliter: quo facto jura ipsa & clarius intelliguntur, & facilius atque tutius applicantur. Præterea hac luce collustratus intelligit, in quibusnam adhuc jura feudalia deficiant & quænam ceteris præstent, cum ubivis terrarum non prorsus eadem deprehendantur. Videt etiam, quomodo in iis, quæ emendari merentur, manum medicatricem afferre liceat. Atque ita prudentia legislatoria in hac juris parte locupletatur. Fidem oculatam daret, qui methodi gnarus & ea utendi habitu pollens theoriam istam conderet, ea progressus via, quam commonstravimus: nostrum enim non est hanc telam pertexere, cum temporis commoditate destituamur.

mur. Obiter autem monemus hoc ipſo exemplo doceri, quod philoſophia noſtra methodo exculta & ad Facultates, quas vocant, ſuperiores applicata, futurum ſit tempus, quo in iis perinde ac in Matheſi continuo novæ veritates ex iis, quas perſpectas habemus, detegentur, non ſine præſentiſſimo generis humani emolumento, & veritates, quæ jam proſtant, in majore luce conſtituentur earumque uſus amplificabitur. Novæ quando deteguntur veritates ex iis, quas jam cognitas & perſpectas habemus, non ipſis contrariæ, ſed iisdem conſentientes reperiuntur, ut adeo non habeat, quod ſibi a novitate metuat antiquitatis venerator. Si quis veritatibus novis opus non eſſe arbitretur; is nondum intelligit, quomodo in omni genere praxis perfecta a theoria perfecta pendeat, nec quantum omnis praxis noſtra a perfectione adhuc diſtet, etſi continuæ ſint ubivis de imperfectione querelæ. Enimvero mittamus iſta, quæ nondum ſunt ad plurimorum palatum. Agedum itaque! in-

tueamur propius uſus qnosdam alios, qui leviori attentione intelliguntur. Dedimus definitiones ſubſtantialium, naturalium & accidentalium accuratas, quas nulli ingrediuntur termini, qui non in philoſophia prima jam ſufficienter fuerint explicati. Earum igitur ope ſubſtantialia a naturalibus, naturalia ab accidentalibus ſemper accurate diſtinguere licet. E. gr. *Schilterus* (d) inter naturalia feudi refert, ut ſit in re immobili. *Struvius* idem ad ſubſtantialia, alii eodem narrante prorſus ad accidentalia referunt (e). Videtur textus juris (f) favere illorum opinioni, qui rei immobilitatem ad feudi ſubſtantiam pertinere exiſtimant. Diſerta enim hæc verba ibidem leguntur: *Sciendum eſt, feudum nonniſi in rebus ſoli, aut ſolo cohærentibus, aut in iis, quæ inter immobilia connumerantur, poſſe conſiſtere.* Quodſi ergo feudum conſiſtere nequit niſi in re immobili, immobilitas rei a feudo abeſſe nequit, atque adeo ad feudum omne, conſequenter ad ſub-

(d) in Inſtit. c. 3. §. 8 p. 16. (e) Vid. Syntagm. c. 2. §. 6. p. 62. 63. (f) II. F. 1.

ſubſtantiam ejus ſpectat. Etſi autem hanc ſententententiam amplectatur *Struvius*, ea tamen, quæ præclara ingenia decet, æquitate (g) uſus monet, poſſe cum *Bocero* & *Roſenthalio* rei immobilitatem ad naturalia ſive accidentalia referri, ſi feudum ſeparatam juris in re ſpeciem conſtituere & ita definire velis, quod ſit jus in re conſtitutum alicui, itá ut ſit obligatus ad fidem conſtituenti exhibendam. Quodſi quis hæſitet, quamnam ſententiam in hoc doctorum divortio amplecti teneatur; nemo primorum philoſophiæ principiorum gnarus diffitebitur, opus eſſe definitionibus àccuratis: quas cum dederimus, nec difficile erit omnem dirimere diſſenſum. Nimirum ad ſubſtantialia referri nequeunt, niſi quæ notionem feudi in genere ingrediuntur: quæ vero ſpeciem feudi ordinariam a ceteris diſcernunt, ad naturalia ſpectant. Quoniam itaque nemo non fatetur, feudum etiam conſtitui poſſe in re mobili, & modum conſtituendi feudum in re mobili docent Doctores

(g) §.909 Log.

ctores omnes; rei immobilitas inter substantialia referenda non est, sed vel inter naturalia, vel inter accidentalia. Quoniam porro constat speciem feudi ordinariam lege determinari, lex autem inculcat, feudum nonnisi in rebus soli, aut solo cohaerentibus, aut iis, quae inter immobilia connumerantur, posse consistere; rei immobilitas in naturalium numero est, minime autem in numero accidentalium. Non exigui profecto momenti est substantialia, naturalia & accidentalia feudi in omni casu accurate a se invicem distingui, sed instituti ratio non fert ut de hac utilitate dicamus. Monemus igitur tantummodo, accuratas & foecundas substantialium, naturalium & accidentalium notiones hunc quoque habere usum, ut multae juris feudalis propositiones rigide demonstrentur, quoniam earum beneficio cum primis philosophiae principiis connectuntur, in quae tandem resolvuntur demonstrationes in universum omnes, ipsae etiam geometricae ac arithmeticae, quemadmodum dudum ostendi alibi.

Deni-

Denique multa juris feudalis capita fiunt clara, ubi luce illarum definitionum collustrantur. Etenim multa in jure feudali a differentia substantialium, naturalium & accidentalium pendent. Definitiones autem affundunt iis lucem, quæ ab ipsis pendent. Exempla non afferimus: qui principiis philosophiæ primæ imbutus & habitu applicandi regulas Logicæ verioris instructus ad jus feudale accesserit; quanti facere debeat lucem istam ipso facto experietur.

III.

De homine nihil a seipso habente juxta 1. Cor. IV. 7.

§. 1.

VIdimus exemplum, quod notionum directricium, de quibus in superiori Trimestri duxi, usum palam loquitur in scientia juris: non inconsultum itaque dixi, si earundem usum in interpretanda & applicanda Scriptura Sacra ostenderem. Commodum huic instituto videtur locus Apostoli *Institutum Autoris.*

postoli 1. Cor. IV. 7. ubi in hæc verba erumpit: *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Constat ex capite primo epistolam illam scriptam fuisse occasione dissidiorum in Ecclesia, quæ Corinthi erat, ortorum, quibus in sectas divisi alii se *Pauli*, alii *Apollinis*, alii *Cephæ*, alii *Christi* appellabant, alii alios contemnentes ac se super eos efferentes. Quamobrem cum Apostolus Corinthios ab hac superbiæ specie dehortaturus hoc argumento utatur, quod nemo quid habeat, quod non acceperit, atque adeo gloriari non possit, quasi non acceperit, nullum omnino dubium est, quin loquatur de fide, quam Evangelio præbebant, & de iis, quæ quomodocunque ad eam pertinent vel ab eadem ullo modo pendent: ut adeo planus sit sensus litteralis verborum Apostoli negantis scilicet habere quicquam, quod ullo modo ad fidem referri potest, Corinthios a seipso, & hinc porro colligentis, non esse ipsis causam superbiendi, seu supra alios sese efferendi. Jam alibi osten-

oſtendimus (h) in explicanda Scriptura ſacra inveſtigandum quoque eſſe nexum prædicati cum ſubjecto. Docuimus quoque quomodo nexus iſte detegatur, nimirum facta analyſi vel in principia rationis ſola, vel in principia revelationis & rationis ſimul, prout propoſitio aliqua vel ad veritates mixtas, vel ad puras pertinet (i): qui caſus poſterior in præſente obtinet. Quodſi ergo analyſin propoſitionis præſentis, quod Corinthii in iis, quæ ad fidem ullo modo ſpectant, nihil a ſeipſis habeant, ſed omnia aliunde acceperint, inſtituere volueris; uſum notionum directricium non contemnendum experieris. Hac ipſa autem analyſi facta, ipſa notionum directricium applicatio docebit, quæ de Corinthiis dicta ſunt, non modo ad omnes in univerſum applicari poſſe Chriſtianos, verum etiam a fide ad quævis alia transferri poſſe, in quibus homo quid ſibi tribuere poſſe videtur. Hæc autem duplex doctrinæ Pauli ampliatio cum ratione ſubjecti, tum ratione

(h) §. 981 Log. (i) §. 979. 980 Log.

tione objecti vi notionum directricium demonstrativa ratione patet, ut nil quicquam desiderare possint demonstrationes summo rigore examinare soliti, & hac facultate instructi voluptate exquisitissima perfundantur vi eorum, quæ in hoc ipso trimestri de voluptate ex cognitione veritatis percipienda docuimus. In hac vero analysi eodem ordine promovere lubet cogitationes, quo animum meditantis subeunt.

Notionum directricium quarumnam hic sit usus. §. 2. Quodsi notionem fidei expendis, in ea contineri animadvertes 1. veritatum revelatarum notitiam, 2. assensum, qui iisdem præbetur, &, ubi is firmus fuerit, ac cum sensu certitudinis conjunctus, 3. applicationem ad se in singulari, atque 4. illarum usum in determinando appetitu & exequendis officiis lege præscriptis, consequenter vitam homine Christiano dignam, tanquam effectum fidei. Patet adeo fidem & quæ ad eam quocunque modo referuntur, per essentialia minime determinari, cum alias essentia hominis posita poneretur fides (k), quod

(k) §. 115. Ontol.

quod absurdum esse experientia loquitur, eidem tamen non repugnare, seu cum essentia hominis contradictionem nullam involvere, quoniam alias impossibile foret, ut ad fidem perduceretur homo (l). Ex his autem colligitur, fidem inter modos, vel accidentia prædicabilia, si cum Scholasticis loqui malueris, referendam esse (m). Notio igitur modi ea est, qua tanquam directrice utendum in præsenti analysi, ut fiat exacta & acumen sufficiat ad singula pervidenda, quæ hic expendi merentur. Etenim ex ea intelligimus, quænam in modo quocunque a se invicem sint discernenda: unde juvatur acumen, ne in dato casu quicquam eorum prætermittatur, quod attentionem nostram requirit. Obiter moneo ex applicatione notionum directricium nos ipso facto doceri, Ontologiam menti lucem affundere, ut sit perspicacior ad videndum ea, quæ alias aciem ejus effugerent, & attentionem habeat in sua potestate absque illarum subsidio ab ejus arbitrio mi-

(l) §. 79 Ontol. (m) §. 142 Ontol.

nime pendentem. Fidem inter modos mentis referendam esse, inde quoque colligi potest, quod hominum alii habeant fidem, alii non habeant, quique nunc eandem possident, antea eadem fuerint destituti. Etenim a nobis demonstratum est (n), quæ enti modo insunt, modo non insunt, ea inter modos referri debere: quo criterio facillime utimur ad modos ab essentia & attributis distinguendos.

Applicatio earundem ad sensum verborum Apostoli pervestigandum. §. 3. In modis discernenda est possibilitas ab actualitate earum: siquidem alia illius ratio est, alia hujus. Etenim a nobis demonstratum est (o), cur modi inesse possint, rationem sufficientem in essentialibus contineri; cur vero actu insint, rationem vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui insunt, diverso aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique partim in modis antecedentibus, partim in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, vel pluribus etiam entibus aliis quærendam esse. Quamobrem inquisituri, num fidei & eorum, quæ quo-

(n) §. 151 Ontol. (o) §. 160. Ontol.

modocunque ad eam referuntur,
lpiam a se habeat homo; tum ad
possibilitatem, tum ad actualita-
ejusdem respiciendum est, ut ap-
:at, cui accepta referri debeat utri-
ıe ratio. Primum, quod hic oc-
:it, est veritatum revelatarum no-
:. Ne impossibile esset, ut Co-
hii ad eam pervenirent, non mo-
iis facultatibus mentis instructi es-
ebebant, sine quibus cognitio re-
ı nulla datur; verum etiam Deus
tates rationi impervias revelare te-
atur. Quamdiu enim nec homo
t, cui Deus easdem immediate
:lavit, nec a quoquam scriptore
nitus inspirato eædem litteris con-
ıatæ prostant; nullus in iis cogno-
dis esse potest facultatum mentis
;. Jam vero nemo in dubium vo-
: potest, facultates mentis in uni-
um omnes se accepisse a Deo, re-
ı omnium Autore, quo sine nec
:quam foret possibile, nec actu es-
quemadmodum in Theologia
ırali clarissime ex primis rerum
ionibus ostendi. Neque minus
lens est, nihil ad hoc contulisse

Ii 2 homi-

hominem, ut Deus veritates nobis revelaret, quas naturali facultatum mentis usu pervestigare non poteramus. Jam ut Corinthii notitiam illarum veritatum haberent, ab Apostolis & viris Apostolicis docebantur. Enimvero ut essent viri divino afflati spiritu, qui eos illas docerent; ut iidem ad ipsos accederent, cum istiusmodi doctrinæ tanquam sibi ignotæ nulla esset cupido, Deo sapienter decernenti & benigne providenti tribuendum erat. Patet itaque in rerum revelatarum notitia nihil contineri, quod sibi acceptum referre poterant Corinthii, sed eos ultro fateri debuisse, quod singula accepta referri debeant Deo. Quodsi ad specialiora descendere velimus, notionibus directricibus usi psychologicis de notitia rerum; idem uberiori adhuc luce collustraretur. Nostrum tamen in præsenti non est eo usque evagari. Consideremus igitur eodem modo assensum, qui veritatibus revelatis præbebatur. Nemo Christianorum ignorat, veritates revelatas, cum ex principiis rationis demonstrari nequeant,

ea

videntia destitui, qua naturaliter
ellimur ad assensum, consequen-
acultates mentis naturales mini-
sufficere, ut veritatibus revelatis
iter assentiatur homo. Et, si
naxime contingat, contineri in-
eas veritates, quas etiam naturali
ine usi veras esse agnoscimus, non
en iisdem assentiri quis potest na-
liter tanquam verbo Dei: quem
licem assensum probe distinguen-
esse dudum agnovere viri The-
, cum non ab uno pendeant,
proficiscuntur ab altero, & uter-
sit inter officia hominis christiani,
n cognitionem Dei ac voluntatis
omnes, quas habet, facultates
endere debet. Patet adeo assen-
llius, qui ad fidem requiritur, ne
em ullam rationem possibilitatis,
m sufficientem in homine conti-
quemadmodum aliquid rationis,
non sufficiens, in mente humana
ehenditur, cur rerum revelatarum
ia in eam cadere possit. Quoniam
e facultates mentis natura ita dis-
æ non sunt, ut homo veritati-
pure revelatis firmiter assentiatur,

& veritates mixtas tanquam verbum Dei amplectatur; eas Deus supernaturali quadam vi ita disponere debet, ut jam assentiri possit, cum antea non posset. Deo igitur, non sibi acceptum referre poterant Corinthii, quod veritatibus revelatis firmiter assentiri possent, cumque vim illam assentiendi a Deo haberent, utque actu assentirentur notitia in intellectu præsupponeretur, non minus eidem ipsam quoque assensus actualitatem acceptam referre tenebantur. Quodsi denuo assensum istum intimius speculari luberet, multo adhuc evidentius appariturum erat, nihil in ipsius determinationem influere, quod non a Deo omni realitatis fonte sit derivandum. Enimvero sufficit nobis monstrasse viam, qua illis sit eundum, qui assensum, qualem fides requirit, accuratiori analysi pervestigarunt. Cum ex firmitate assensus sequatur applicatio veritatum revelatarum ad se in singulari; ex dictis patet, Corinthios nec illas ad se applicare potuisse, nec actu applicasse viribus propriis, sed non minus potentiam quam

actum

actum pependisse a viribus gratiæ, quas Deo acceptas referebant. Ecquis enim est, qui defendere ausit, fieri posse ut quis veritatem, quam cognoscit, ad se applicet, quamdiu hæsitat, num talis sit? Quis, quæso, sibi persuadebit, non sine animi commotione veritatem, cujus quis notitiam habet, ad se applicari, quamdiu sibi metuit, ne forte fallatur? Unusquisque in seipso experietur, modo attentione uti velit, cum certitudinis sensu crescere ardorem in applicando. Quamobrem cum supernaturali Spiritus S. operatione animus hominis christiani disponatur, ut verbo Dei assentiatur firmiorque sit assensus, quam qui veritatibus naturalibus præbetur; illa quoque animi commotio, ille ardor, qui in veritatum revelatarum applicatione ad se statumque suum percipitur, ad Deum auctorem referri debet. Constat ad istam applicationem concurrere rerum revelatarum singularem prorsus utilitatem, cum ab iis non modo sublimis cujusdam felicitatis gradus in his terris pendeat, verum etiam æterna

illa beatitudo a Chriſto fidelibus promiſſa in illarum numero ſit, ad quam fides noſtra tanquam ad metam tendit. Enimvero nec illa rerum utilitas, nec utilitatis iſtius certa cognitio ab homine, ſed hominis potius in veritatibus revelatis applicandis ardor & varia pro earundem varietate animi commotio ab illa pendet. Unde neque ea in re Corinthiis quicquam deprehendere licebat, quod ſibi autoribus tribuerent. Si cui hic viſum fuerit ad ſpecialia deſcendere, ille idem experietur, quod in omni rerum cognitione obvium eſt, ſingula luce idearum, quæ in iſta contemplatione menti obverſantur, fieri clariora & ad vulgi quoque captum accommodari, quæ in notionibus abſtractis eum tranſcendunt. Reſtat vero, ut etiam inquiramus, in quibus quærenda ſit ratio, tum quod Corinthii ad Deum converſi veritatibus revelatis uti potuerint ad determinandum appetitum, tum quod iisdem actu fuerint uſi. Hominem Chriſtianum veritatibus revelatis uti debere tanquam motivis ſuarum acti-

onum,

onum, easque esse tales, ut tanquam motivis actionum uti iisdem detur, nemo in dubium vocare potest, qui vel fugitivo oculo Scripturam sacram percurrit. Nonne jubemur amare Deum, quod ipse prior nos dilexit (p)? Nonne jubemur esse misericordes, quod DEUS misericors est (q)? Nonne ipsa incarnatio filii Dei idcirco appellatur pietatis mysterium (r), quod aptum sit ad mentem nostram ita disponendum, ut actiones suas liberas in universum omnes ad Deum tanquam redemtorem referat. Alibi sane (s) ostendi, virtutem Christiani a virtute naturali materialiter in eo differre, quod is utatur actionum suarum motivis ab opere redemtionis desumtis. Hinc vero jam intelligitur, non impossibile esse ut homo Christianus veritatibus, quas credit, utatur ad determinandum appetitum, propterea quod tales deprehendantur, ut singularum actionum honestarum motiva esse possint: id quod in theo-

(p) 1. Joh. IV. 19. (q) Luc. VI. 36. (r) 1. Tim. III. 16. (s) Von der Menschen Thun und Lassen §. 676.

logia morali demonstrari debere plus simplici vice monui, si quidem ea docere debet vitam homine christiano dignam, utpote non in verbis, quæ hypocritarum persuasio est, sed in re consistentem, quæ Apostoli doctrina est. Quod vero veritates revelatæ omnes in actiones nostras influere possint, id non a nobis habent, sed ipsarum autore Deo. Præterea ut homo appetitum determinare possit ad eas actiones, quas bonas esse judicat, id inde esse nemo non agnoscit, qui vel primis labris philosophiæ principia degustavit, quod mens humana ad bonum generaliter determinata sit. Ut vero nexum inter actiones honestas & res revelatas percipere possit, rationi eidemque illuminatæ tribuendum. Ecquis vero nescit, a Deo, qui hominem condidit, nos habere, quod ea sit mentis natura, ut nil appetat nisi sub ratione boni, & eidem tribuendum esse, quod habeamus rationem, eamque illuminatam? Non igitur opus esse judicamus, ut in hæc prolixius inquiramus. Quem-

(t) 1. Cor. IV. 20.

madmodum vero in converſione
inis vi illuminationis nova quæ-
intelligendi facultati ſuperacce-
acultas, qua naturaliter deſtitui-
mens humana, nimirum aſſen-
firmum præbendi veritatibus na-
i evidentia deſtitutis & aliis, quæ
n non deſtituuntur, aſſentiendi
uam verbo Dei; ideo facultati
jue appetitivæ vi ſanctificationis
quædam ſuperaccedit facultas,
ı mens humana naturaliter non
:, nempe nil appetendi niſi quod
ad gloriam Dei redemtoris atque
ti. Hinc enim eſt, quod eas ap-
actiones, quibus docet alios, ſe
e Deum non modo pro creato-
conſervatore, ſed inprimis et-
ro redemtore, & Chriſtum pro
tore ac ſalvatore generis huma-
oc eſt, quæ ſunt genuini fidei
us. Ampliſſimus hic ſeſe offert
li campus, ſiquidem ea omnia
ui lubeat, quæ in actualitatem
itus influunt: ſed cum tantæ
itati locus eſſe nequeat, ut per-
t lector velim, quæ in philoſo-
morali ſeu tractatu paulo ante
cita-

citato (u) de modo perveniendi ad habitus morales integro capite docui, attenta differentia, quæ inter hominem solo naturæ lumine utentem & illuminatum ac sanctificatum a Deo intercedit. Nemo non deprehendet, in analysi eorum, quæ in determinationem appetitus influunt, semper tandem ad Deum causam primam & ultimam perveniri, tanquam omnis boni datorem (x). Repetenda vero hic quoque sunt, quæ paulo ante monuimus, in casibus specialibus singula fieri & clariora, & evidentiora, ut omnimoda appetitus hominis christiani a Deo dependentia intelligatur. Atque sic abunde patere arbitror, quomodo notione directrici, quam de modis rerum offert philosophia prima, legitime usus inquiras in rationes non minus possibilitatis, quam actualitatis, attentionem tuam defigens in iis omnibus, in quibus defigenda, ut ambitum verborum Apostoli paucis multa comprehendentis obtutu comprehendas: quem esse no-

notio-

(u) von der Menschen Thun und Lassen c. 3. §. 139. & seqq. (x) Jac. I. 17.

notionum istarum usum nuper (y) ostendi.

Confirmatio explicationis verborum Pauli eorumque uberior explicatio.

§. 4. Nullum vero mihi dubium est, omnia ista, de quibus diximus, menti Apostoli obversata fuisse, dum verba illa scriberet ad Corinthios, in quæ hactenus commentati sumus. Etenim verba sua per interrogationem proponit: cujus triplicem rationem reperire licet. Primo enim interrogatio certitudinem loquitur, quæ erat Apostolo affirmanti nihil Corinthios a se ipso habere, quod ullo modo ad fidem referri possit: cum non interrogasset, nisi prorsus convictus fuisset impossibile omnino esse, ut quicquam reperiatur, quod sibi tribuere queant circa fidem, ad quam a superstitione Gentilium fuerant conversi. Hæc vero Apostolo certitudo non fuisset, nisi in singula, quæ ad fidei atque ab eadem pendentium determinationem requiruntur, mentis illuminatæ ac sanctificatæ aciem intendisset, ut non loqueretur nisi in seipso experta. Altera interrogationis ratio

(y) in Trimestri Vernali n. IV.

ratio est, quod jubeat Corinthios sollicita mente inquirere in singula, quibus fides illorum & quæ ab eadem pendebant determinata fuerant, ut & ipsimet eadem certitudine intelligerent, se nihil illorum a seipsis habere, sed singula Deo, consequenter fidem totam quæque eam sequuntur omnia, accepta referri debere Etenim hoc motivo uti debebant a superbia ad humilitatem, quæ Christianos decet, convertendi: constat vero motiva non urgere, nisi adsit cognitionis certitudo. Tertia interrogationis ratio est tacita Corinthiorum reprehensio, quod in re adeo evidenti attentionem suam desiderari paterentur. Neque enim ipsis opus erat nisi attentione ad pervidendum, nihil profecto in numero fidem & ad eam quomodocunque pertinentia determinantium reperiri, quod sibi, non Deo tribuere possent. Conversi nimirum modo erant ad Deum, ætate quidem adulta, qua sibi conscii esse poterant singulorum in præsente negotio expendendorum, ut recens esset singu-

lorum

ia: quæ etiam ratio eſt, ut
verbis utatur Apoſtolus tam
ideas in animis Corinthiorum
urus, cum enim divino ſpiri-
tus eadem protulerit, legem
æ divinæ ſanctiſſime coluit.
fruſtra fieri permittit, ita ut
dverſum foret vel unicum pro-
rbulum, quod fine, qui in-
tur ſermone, ſalvo abeſſe po-
d quod per totam Scriptu-
cram obſervare licet, argu-
divinitatis ipſius evidentiſſimo.
s duæ priores in omni caſu ſi-
ım habent, ubi non ſine ratione
ratione utimur propoſitionem
enunciaturi: ratio autem
ecialis eſt & nonniſi in iis ca-
tinet, qui aliquid ſimilitudi-
ı præſenti habent, ſcilicet ubi
quadam negligentia deficit at-
d ea, quæ obſervari facile po-
& quam maxime debebant.
am in altera quæſtione, quam
Apoſtolus, ſi autem accepiſti,
oriaris quaſi non acceperis?
t eædem rationes. Nimirum
ic indicat Apoſtolus certitu-
dinem

dinem sententiæ suæ, quod de iis, quæ accepimus, non autem nobismetipsis debemus, gloriari nequeamus. Jubet Corinthios expendere sententiam suam, annon eidem assentiri teneantur nihil prorsus reperientes, quod adversus eam excipere queant. Nec minus eosdem tacite reprehendit, quod in re adeo manifesta patiantur desiderari attentionem suam, ut pudore suffusi vitium corrigant. Constat enim ex moralibus, pudorem esse medium avocandi a vitiis, quamdiu quis nondum omnem pudorem exuit inter homines malitiosos eminens. Sed redeamus ad id, unde digressi sumus: ostendendum nobis est, Apostolum ad singula illa respexisse, in quæ vi notionionis directricis attentionem nostram direximus. Rationi igitur a modo enunciandi desumtæ jungimus alteram, quam ex intentione Apostoli derivamus. Quæstio altera aperte loquitur, propositum ipsi fuisse avocare Corinthios a superbia spirituali, qua alius præstare ob fidem sibi videbatur alio. Utendum igitur erat motivo, sine

quo

ıtas minime flectitur. Mo·
oſtolo commodum videba-
l nihil ad fidem quomodo-
:rtinens a ſe ipſis habeant,
ı Deo accepta referre debe-
nvero motiva tum demum
uando ſingula, quæ in ide-
continentur, quaſi coram
, ita ut eorum vis cum cla-
evidentia creſcat. Ecquis
itet, non aliud egiſſe Apo-
juam ut Corinthiis in me-
:vocaret ſingula, quæ in fi-
:terorum inde pendentium
ıtionem modo quocunque
ıt, ut ea perpendentes in-
:, nihil eorum eos habere a
:d ſingula Deo accepta refe-
e. Nemo enim nobis per-
aut non ſatis intellexiſſe A-
divino ſpiritu afflatum mo-
juo utebatur, aut eum no-
dem tribuere vim omnem,
ıabere poterat. Tum vero
immotum cenſendum erat,
ılis perpenſis, quæ inter de-
ıtia fidei ac ceterorum inde
ium referri poſſunt, faten-

dum erat, nihil eorum hominem habere a seipso.

Interpretatio extensiva seu ampliatio verborum Pauli.

§. 5. Ex rationibus adductis, quibus nexus verborum *Pauli* ostenditur, apparet, quæ de fide Corinthiorum dicuntur, ea ad fidem alterius cujuscunque applicari posse. Rationes enim istæ fuere tales, ut ad Christianum quemcunque transferri possint. Quamobrem citra omnem difficultatem ex doctrina superiori generalia de fide theoremata conduntur, ex quibus tandem simul sumtis colligitur, hominem circa fidem nihil sibi tribuere posse, sed omnia Deo boni omnis datori accepta referre debere. Et profecto hanc verborum suorum ampliationem Apostolus haud obscure ipsemet indicat, dum quæstionem suam in singulari & in genere proponit, tanquam ad hominem quemcunque christianum directam. Neque enim Corinthios allocutus quærit: Quid habetis, quod non accepistis? sed, quasi sibi cum omni homine res sit, interrogat: Quid habes, quod non accepisti? Ecce igitur rationem, quæ fuit Apostolo, cur in singu-

ſingulari quæſtionem ſuam proponat, cum tamen Corinthios omnes, quotquot a ſuperſtitione gentilium ad Deum converſi fuerant, alloquatur. Neque vero hæc unica eſt verborum *Pauli* ampliatio: ſed ad notiones directrices attentus intelligis, in genere verum eſſe, quod ens nullum habeat quicquam, quod non a Deo acceperit. Quicquid enim enti ineſt, id vel inter eſſentialia, vel attributa, vel modos locum habet (z). Eſſentiam & exiſtentiam ens omne habere a Deo, ex Theologia naturali conſtat, & in ſacris litteris docetur. Attributa cum eſſentialibus indivulſo nexu cohærent, ut poſito uno alterum ſimul ponatur (a). Quamobrem cum ens omne a Deo eſſentiam habeat, ab eodem quoque habere debet attributa. Modorum poſſibilitas ſive proxima, ſive remota inter atributa continetur (b). Quamobrem de eadem valent, quæ de attributis modo diximus. Actualitas modi cum pendeat a cauſis extrinſecis

(z) §. 149. Ontol. (a) §. 146. 120 Ontol.
(b) §. 162 & ſeqq. Ontol.

cis coëxiſtentibus (c); ideo enti unicuique hi potius inſunt modi, quam alii, &, ſi ad omnes modificationes ſucceſſivas reſpicias, hæc potius eſt quam alia modificationum ſeries, quia in ſerie rerum contingentium, quæ exiſtit; hunc potius locum obtinet quam alium: id quod ex principiis coſmologicis apertius demonſtrari poteſt, in exemplis autem obvium prorſus eſt. Neque enim alia re opus eſt, quam ut quis mentis ſuæ aciem in ſeipſum convertens videat, quomodo a circumſtantiis externis pendeat, ita ut multa aliter ſeſe haberent, niſi his & nunc vixiſſet. Enimvero omnis rerum coordinatio & ſubordinatio Deo ex toto adſcribenda, conſequenter modorum quoque actualitas ei tribuenda. Atque ſic generatim non de homine modo, verum etiam ente omni palam fit, quod nihil habeat, quod non acceperit a Deo. Quodſi dubium movere videatur libertas hominis, ita ut ſibi tribuere poſſe quis exiſtimet, quæ a libertate ſua pendent; is perpendat velim,

(c) §. 160 Ontol.

velim, se non modo libertatem a Deo habere, sed ad libera sua decreta formanda uti quoque motivis a rebus coexistentibus: id quod adeo obvium est, ut plura in eam rem dicere nil attineat. Neque dubitandum est, hanc quoque verborum suorum ampliationem indigitari ab Apostolo. Etenim quæstionem movet generaliter, quid habes, quod non accipisti? etsi ipsi potissimum sermo esset de fide ac iis, quæ ab eadem pendent. Dumque propositionem suam, nihil habere hominem, quod non acceperit a Deo, per interrogationem enuncians certitudine sententiæ suæ confidit, tanto autem major certitudo est, quod a priori in genere de omni ente ostendi possit, nihil ipsum habere posse, quod non aliunde acceperit; dubium sane non est, autorem omni lumine usum, quo ad veritatem pervidendam opus est, ad id quoque attendisse & verborum suorum amplitudinem plenissime perspexisse. Absit igitur ut quis existimet, nos verbis Apostoli ampliorem tribuere sensum, quam qui iisdem

 inest.

inest. Obiter monemus apparere jam modum, quo verborum Scripturæ ampliatio conveniens interpretatione extensiva reperiatur.

Usus explicationis nostræ. §. 6. Accuratam analysin verborum Apostoli, ad quam nos manu ducunt notiones directrices eorumque iisdem ducibus factam ampliationem non sua destitui utilitate ex ipsa antecedente tractatione lectori attento & acumine sufficiente utenti palam esse potest. Vidimus Apostolum veritatem theoreticam, quod homo fidem totam Deo acceptam referre teneatur, uti tanquam motivo humilitatis & remedio adversus superbiam spiritualem, qualis & Christi ævo Pharisæorum erat, & hodienum Pharisæorum ab inferis excitatorum esse solet. In philosophia autem morali veriori hospes sit necesse est, qui ignorat, motiva fortius flectere voluntatem, ubi distincte evolvitur, quod in iisdem continetur, & hoc ipso evidentia veritatis multo illustrior efficitur. Nec minus hospes in eadem sit opus est, qui nondum novit, remedia adversus vitia fortius mentem ab eadem alienare, ubi notione, quantum fieri

pote-

poteſt, adæquata exhibentur. Et ſane ipſum Apoſtolum idem ſenſiſſe, ex ejus intentione paulo ante collegimus. Uſum adeo egregium præſtat iſta verborum Pauli analyſis, ubi quis eam ad ſe ſtatumque ſuum in ſingulari applicat, ut in ſeipſo ſingulorum veritatem experiatur: id quod denuo intentioni Apoſtoli convenire ex antecedentibus liquet. Et quia verba Pauli per interpretationem extenſivam ad ens omne in omni caſu transferri poſſunt; haud obſcure intelligimus eodem motivo humilitatis in omni caſu nos uti poſſe & idem eſſe remedium adverſus ſuperbiam vel faſtum quemcunque in caſu quocunque eodemque ſingulari. Hunc uſum eſſe prorſus egregium nemo diffitebitur, cui cognitum perſpectumque eſt, quam ſit homo ad faſtum pronus, quo ſe ſuper alios effert eosque contemnit, & quanta zizaniorum ſeges ex ſemine iſto naſcatur. Habet autem motivum hoc aliquid ſingulare, quod, cum univerſale ſit, in applicatione tamen nonniſi ſingularia admittat: id quod inde eſt, quia expenduntur rationes, quibus &

 poſ-

possibilitas in dato casu singulari propius, & actualitas tandem ejus determinatur, ob quod animus hominis effertur. Atque hinc porro consequimur, ut eodem non sine successu uti detur, etiamsi res ipsa talis sit, ob quam homo sese efferre non habebat opus, neque tamen opus sit initio corrigi errorem ejus. Etenim ubi fastus fuerit beneficio motivi generalis ablatus, nunc multo facilius error circa objectum corrigitur, cum sit jam attentior, nulla animi commotione attentionem amplius impediente, atque ad utramque contradictionis partem indifferens, cessante nimirum ratione, ob quam ad affirmativam assensus erat jam quodammodo prædeterminatus, antequam discussio fieret; ita ut in veritatem inquisiturus anxio desiderio teneretur veritatis in parte affirmativa inveniendæ. Ex his profecto ratio quoque perspicitur, cur Apostolus generali usus fuerit motivo, non autem speciali ab objecto desumto ostendens fidem eam esse, quæ hominem ad humilitatem impellere debeat, minime autem ex illorum numero, quæ fastum

faſtum inſpirare queant: quod ſeſe ita habere haud difficulter non uno modo probari poteſt. Quoniam vero inſtitutum noſtrum non ad alium ſcopum tendit, quam ut exemplis uſum philoſophiæ noſtræ doceamus; nullus quoque dubito fore, ut ex hac ipſa tractatione perſpiciant philoſophiæ principiis imbuti, quid ſibi in aliis caſibus ſit agendum. Iter enim, quod per præcepta longum eſt, per exempla breve. Porro cum huic ipſi tractationi multa univerſalia inſint, qualia ſunt rationis ſufficientis perveſtigatio, interpretatio extenſiva vi univerſalitatis rationis agnitæ facta, vis motivorum & remediorum in mente ad objectum vel inclinanda, vel ab eodem reclinanda, applicatio veritatum theoreticarum ad emendationem voluntatis & alia bene multa attento ac perſpicaci lectori obvia; ſi quis ad ea reſpicere velit, ampliſſimus contemplationum utilium campus aperietur, in quem tamen nobis exſpatiari non licet, cum in verba Apoſtoli integrum commentarium conſcribere nobis minime propoſuerimus

rimus, neque adeo ſenſus, qui eorum eſt, amplitudinem omnem emetiri teneamur. Obiter monemus, expendendam hic eſſe verborum Scripturæ Sacræ amplitudinem, quæ magis lectori patet, quo in veritatis cognitione factus fuerit provectior, ut adeo hinc intelligatur quid ſibi velint Apoſtoli, dum nos in cognitione creſcere quotidie jubent, etſi non novæ revelentur veritates. Addimus uſum philoſophiæ noſtræ ac methodi philoſophandi in amplitudine iſtius ſenſus demonſtrativa quadam ratione adſtruenda, ut adverſus quaſcunque Antiſcripturariorum objectiones clariſſime defendi poſſit.

IV.

De notione Sanitatis.

§. 1.

Inſtitutum Autoris. MEdici in ſanitate definienda non prorſus conveniunt. *Galenus* (d) ſanitatem vocat naturalem omnium partium conſtitutionem & diſpoſitionem

(d) de diff. morb. c. 2. f. m. 2.

nem ſecundum naturam actionum naturalium autorem eſſe obſervat (e). *Daniel Sennertus*, gravis in Arte Medica autor, (f) eam definit per potentiam corporis humani eas, quæ ſecundum naturam ſunt, actiones exercendi, a partium omnium naturali conſtitutione proveniens. Celeberrimus in Academia Lugdunenſi Medicus, *Hermannus Boerhaave* (g), Sanitatem eſſe ait facultatem corporis aptam omnibus actionibus perfecte exercendis. *Fridericus Hoffmannus*, Medicus in Academia Halenſi non minus celebris (h), ſanitatem definit per vigorem actionum tam corporis, quam animi, a temperato & libero ſolidorum ac fluidorum motu ſanguinisque & humorum temperie, neque minus a convenientibus ſecretionibus & excretionibus dependens, hancque definitionem realem eſſe pronunciat, propterea quod non tantum formalem ejus rationem, quæ in vigore actionum animi & corporis con-

(e) de differ. Sympt. c. 1. (f) in Inſtit. Medic. lib. 1. c. 3. (g) in Inſtit. Medicis §. 695. (h) Medic. rat. Tom. I. ſect. 2. c. 1. §. 1. p. 503.

consistat, sed & veras ejus causas complectatur. *Michaël Ettmüllerus* (i) sanitatem breviter definit per vitæ integritatem, vitam vero in machinæ hydraulico-pnevmaticæ, quæ corpus humanum est, motu seu actuatione consistere affirmat. *Thomas Campanella* (k) Sanitatem definit per vitæ fruitionem seu conservationem; vitam vero per solidarum, humidarum & spiritualium partium consensionem, mutuis officiis usibusque contentam in animali esse per calorem innatum. Possemus plures in medium afferre definitiones, nisi eæ, quas attulimus, satis superque docerent, Medicos in sanitate definienda non prorsus consentire videri, saltem non eum apparere consensum, qui est Geometrarum in triangulo vel Quadrato definiendo. Quodsi ergo quæsiveris, qua ratione ad genuinam sanitatis notionem perveniatur & quomodo ejus beneficio definitiones Autorum dijudicentur & inter se concilientur; nostrum

(i) in Medico Theoria & praxi generali instructo Physiol. c. 3. §. 6. p. 31. (k) Medicinal. lib. 1. c. 2. §. 5. p. 4.

ſtrum eſt docere, quemnam in hac diſquiſitione uſum præſtet philoſophia.

§. 2. Sæpius jam monuimus notiones rerum non eſſe ex verbis Autorum, ſed ex rebus ipſis deſumendas, etſi verba Autorum hunc poſſint haud raro præſtare uſum, ut intelligamus, in quamnam rem attentionem noſtram dirigere debeamus: id quod etiam in præſente caſu obtinet, ubi quælibet fere definitio inſinuat, conſiderandas eſſe partes corporis noſtri, quatenus certis functionibus deſtinantur, & ad communem ſermonem attendentes, quo Sanitatis quendam defectum a nobis obſervari dicimus, ſi ad negotia conſueta obeunda nos ineptos deprehendimus. Quamobrem vi regularum, quas de notione diſtincta rei perceptæ formanda dedimus (l), de partibus corporis quoad functiones tot formanda ſunt judicia generalia, quot formare datur (m), & ea retinenda, quæ conſtantia ſunt. Agedum itaque! contemplemur pauliſper

Modus perveniendi ad notionem ſanitatis limatam.

(l) §. 675. Log. (m) §. 669. Log.

lisper corpus nostrum, ut appareat, quænam notionem sanitatis ingredi debeant. Corpus nostrum constat ex variis partibus organicis, quas Anatomia in conspectum producit, etsi exterius non appareant omnes. Satis etiam superque constat, omnes corporis partes suas habere functiones, & quæ ad eandem speciem pertinent, functiones habere similes: id quod jam olim *Galenus* integro Tractatu de usu partium docuit, Anatomici & Physiologi docent omnes, & nos quoque in Tractatu de usu partium patrio idiomate nuperrime recuso clarissime evicimus. Exempli gratia oculus destinatur ad videndum, auris ad audiendum, ventriculus ad cibum digerendum, cor ad motum sanguinis continuum in vasis conservandum, pulmones ad respirandum, ut adeo partes singulæ a se invicem diversæ diversas habeant functiones. Musculi omnes sunt organa ejusdem speciei; sed omnium quoque eadem functio est: destinantur enim in universum omnes ad motum organorum producendum. Ita oculo dati

sunt

ſunt muſculi, quibus bulbus in varios ſitus moveri poteſt: ſunt ſui manibus, ſunt ſui ſingulis articulis digitorum muſculi, quibus motus manuum & digitorum diverſi perficiuntur. Conſtat præterea unumquodque organum, ſeu unamquamque corporis animalis partem, vi ſtructuræ ſuæ eſſe aptam ad functionem ſuam. Ita oculus vi ſtructuræ ſuæ aptus eſt ad videndum: id quod & a priori demonſtrarunt Optici, & experimentis comprobarunt Phyſici. Similiter cor vi ſtructuræ ſuæ aptum eſt ad motum circulationis ſanguinis conſervandum, quemadmodum in Phyſicis docetur. Et ex principiis noſtris metaphyſicis in genere demonſtratur, omnem corporis partem, qualiscunque tandem illa ſit, per ſtructuram ſuam ad eam functionem eſſe diſpoſitam, quæ ab ea proficiſcitur, nec aliam ab eadem proficiſci poſſe, niſi ad quam per ſtructuram ſuam apta eſt. Ex iisdem principiis conſtat, dari quoque principium quoddam activum in corpore, quo functionum iſtarum actualitas determinatur, &

in

in Phyſica inquiritur, quale ſit illud principium. In præſente autem caſu perinde eſt, qualecunque tandem fuerit. Haud obſcure itaque ex his perſpicitur ſimilitudo corporis humani cum machina, veluti cum horologio: quamdiu enim in ſimilitudine generali ſubſiſtis, perinde eſt, cum quacunque tandem machina corpus humanum contuleris. Singulis machinis commune eſt id, ob quod corpus humanum machina dici ſolet. Non inutiliter autem inſtituitur hæc comparatio, cum ſic idea, in quam animi attentionem dirigere debemus, multo fiat clarior, atque animus ipſe dirigatur ad ea, in quibus attentio defigenda, ne per ambages demum quærenda ſint, aut prorſus fruſtra quærantur, immo cum peregrinis confundantur. Enimvero intueamur paulo propius iſtam ſimilitudinem. Conſtat horologium variis partibus, quarum unaquæque ad actionem aliquam vi ſtructuræ ſuæ apta eſt: ita rota una impellit alteram eamque certa quadam ratione movet, quia hanc habet figuram, non aliam. Adeſt præ-

præterea vel elater, quemadmodum in horologiis portatilibus, vel pondus, quemadmodum in ceteris majoribus, quod ſubit vicem principii activi, & a quo motus actualitas dependet, ut unaquæque pars agere actu poſſit, ad quod agendum per ſtructuram ſuam apta deprehenditur. Quoniam itaque in præſente corpus humanum non conſideramus niſi ſub eo ſchemate, quod in ipſo etiam horologio perſpicimus, ita ut horologium eidem ſubſtitui poſſit, ne multitudo peregrinorum nos confundat; expendamus, quinam ſtatus horologii concipi poſſint, quatenus ut machina conſideratur: eosdem enim in corpore quoque humano concipi poſſe dubitandum non eſt, cum horologium & corpus humanum, quatenus tanquam machinæ ſpectantur, tanquam duæ ſpecies ſub eodem genere contineantur; conſequenter quod de genere abſtrahitur ab una ſpecie, idem etiam ad alteram recte transferatur. Quodſi quæſiveris, cur notionem ſanitatis inveſtigaturi ad ſtatus corporis a ſe invicem di-

ſcernendos animum advertamus: ratio haud obſcura eſt. Etenim ſanitas in numero eorum eſt, quæ mutari poſſunt, & tollitur, mutationibus in corpore factis, conſequenter per mutabilia intrinſeca conſtituitur. Eſt igitur ſtatus quidam corporis internus (n). Quamobrem cum extra omnem controverſiam poſitum ſit, genus in definitione ſanitatis collocandum eſſe ſtatum corporis internum; id unice agendum nobis eſt, ut differentiam hujus ſtatus ab aliis, qui in idem corpus cadunt, inveſtigemus: id quod comparatione cum horologio facta optime nos conſecuturos ſperamus.

Qualis notio Sanitatis analytice eruatur.

§. 3. Quamdiu horologii motus continuari poteſt, ut ad eum non prorſus ineptum deprehendatur; duplicem in eo diſtinguere licet ſtatum. Aut enim ſingulæ partes ita comparatæ ſunt, ut ad uſum, cui deſtinantur per ſui ac horologii ſtructuram, aptæ ſint, ſicque motus ille regularis produci poſſit, quo tandem index regulariter circumducitur: aut una vel

(n) §. 705. 706. Ontol.

vel altera pars ita ſeſe habet, ut ad uſum, cui deſtinatur, inepta ſit, neque adeo amplius ea prorſus ratione moveri queat, qua initio movebatur, cum nihil in ea deſideraretur. Nullum ſane dubium eſt, quin in corpus humanum duplex iſte ſtatus ſimiliter cadat. Etenim is in horologio obtinet, non quatenus horologium eſt, ſed quatenus ex variis partibus componitur, quæ vi ſtructuræ ſuæ ac modi, quo invicem combinantur, ad certos uſus exequendos aptæ ſunt, ut finis aliquis in toto horologio obtineatur. Quare cum corpus etiam animale tale ſit, quemadmodum paulo ante (§. 2.) docuimus; in eodem quoque duplex iſte ſtatus locum habere debet. Aut igitur is eſt corporis animalis ſtatus, quo partes ſingulæ ita ſeſe habent, ut ad uſum, cui deſtinantur, per ſui ac corporis ſtructuram aptæ ſint, ſicque munia iſta obire poſſint, quibus corpus fines conſtitutos conſequi valet: aut una vel altera pars ita ſeſe habet, ut ad uſum, cui deſtinatur, inepta ſit, neque adeo amplius munere ſuo defungi poſſit, quo in fines

corpori toti præſcriptos influit. Duo hi ſtatus ſibi invicem repugnant, ita ut ſimul in eodem ſubjecto reperiri nequeant: ex iisdem autem alteruter ſemper obtinere debet, quod nemo non admittere tenetur, niſi in primas notiones impingere velit. Ecquis vero jam dixerit, corpus tunc dici ſanum, quando pars una vel altera inepta eſt ad munus ſuum obeundum, cui deſtinatur? Quis v. gr. oculum dicet ſanum, quando ad videndum ineptus deprehenditur? Quis ventriculum dicet ſanum, quando ad cibos digerendos parum aptus obſervatur? Quis manum dicet ſanam, quando non ſine dolore movetur, aut is ejus ſtatus eſt, quo motus quidam alias poſſibiles prorſus conſequi nequeunt? Sanum igitur erit corpus eo in ſtatu, quo partes ſingulæ ad munia ſua obeunda apta deprehenduntur. Quamobrem ſanitas definitur per ſtatum corporis, quo ſingulæ ejus partes ad uſus ſuos omnes, quibus deſtinantur, aptæ ſunt. Definitio hæc ſtatum corporis ſani a ſtatu ægroti ſeu non ſani diſtinguit, at-

que

notio sanitatis completa est. ro etiam sit fœcunda, mox us disertius. Notandum ve- orpus animale in eo differre ogio, quod partes ipsius sint achinæ, quibus sui præstitu- es, & hæ denuo ex machinis oonantur. Nemo hoc igno- ex Anatomia fabricam cor- nani perspexit & singulorum usum cognovit. Legat no- usu partium tractatum Ger- diomate conscriptum, qui ic ignorat: neque ullus du- , ut attentione ad singulo- n horologio similitudinem a totus in nostram senten- tinus abeat. Sanitas igitur corpore, & de singulis ejus prædicatur, cum status iste, us integrum sanum dicitur, is quoque partes conveniat, in se, non tanquam partes considerantur. Nec abhor- a communi loquendi usu. oculum dicimus sanum, ven- sanum appellamus, perinde a corpus, & vocabulum sa-

 nita-

nitatis in utroque casu eodem prorsus sumitur significatu. Quando enim sanitatem de oculo prædicamus, eum ipsius statum designamus, quo singulæ oculi partes ita sunt dispositæ, ut visioni inserviant, cujus gratia structuram oculi ingrediuntur. Et similiter ventriculum sanum dicimus, quando cibos bene digerimus, consequenter eum per sanitatem indigitamus ipsius statum, quo partes singulæ ad eas functiones aptæ sunt, quibus ciborum digestio absolvitur. Notandum vero præterea est, integrum corpus humanum perinde ac quodvis ejus organum in eo a machinis artificialibus, veluti horologio, differre, quod multiplex machina sit ob diversos fines simul consequendos. Ita oculus machina optica est, quatenus est organon visorium; idem vero machina hydraulica est, quatenus fluida ad singulas oculi partes vehit ac revehit; idem aliarum machinarum rationem habet, quatenus spectatur ut pars corporis vivi, adeoque aptus est ad sui conservationem. Quemadmodum itaque oculus sanus dicitur, quatenus

tenus eſt machina optica, dum ſingulæ partes aptæ ſunt ad viſionem efficiendam; ſic ſimiliter idem ſanus dicitur, quatenus eſt machina hydraulica, dum ſingulæ partes ita conſtitutæ ſunt, ut motus fluidorum nullo prorſus modo impediatur, ſed ſingula libere fluant ac refluant: immo idem oculus dicitur ſanus, quatenus eſt pars corporis vivi, dum omnes ipſius partes ita conſtitutæ ſint, ut ad conſervationem totius oculi tendant. Multiplicem iſtum reſpectum qui non attendit, non modo in difficultates incidit, quas evitare potuiſſet nullasque deprehendiſſet, ſiquidem animum ad illum advertere voluiſſet; verum etiam ſibi ipſi obſtaculo eſt, quo minus notionem ſanitatis adæquatam adipiſcatur.

§. 4. Iſta ſanitatis definitio utique tantum modo nominalis eſt, cum nonniſi per eam conſtet, vocabulum hoc non eſſe ſine mente ſonum, propterea quod ex Anatomia & Teleologia conſtet, ſtatum iſtum corporis eſſe poſſibilem. Sufficit autem in ſyſtemate nominalis definitio, cum ex ea *Qualis ſit illa ſanitatis notio.*

omnia deduci possint, quæ notionem sanitatis ingrediuntur. Immo necessarium est ut in systemate hic ordiamur a definitione nominali, quia hæc maxime obvia est, nec res ipsa in controversiam adduci potest, quod autem eam hoc nomine insignire velis prorsus arbitrarium, neque etiam difficulter probatur, significatum non abhorrere a communi usu loquendi. Quodsi objicias eam esse nimis abstractam, nec ea continere, unde in omni casu sanitas agnosci & dijudicari possit: notionem rei cum definitione confundis, nec ea, quæ ad definitionum applicationem spectant, distincte expendis. Utrumque non ignorat, qui in Logica veriori, qualem dedimus, satis versatus fuit. Cum enim notionem rei ingrediantur prædicata ejus quæcunque, sive absoluta, sive hypothetica; in definitionem tamen non admittuntur nec plura, nec pauciora, quam quæ ad eam agnoscendam & ab aliis distinguendam sufsufficiunt (o). Definitionem applicaturus ostendere debes, ea quæ in ipsa

con-

(o) §. 153. Log.

continentur omnia rei obviæ inesse: non autem opus est, ut intuitiva cognitione pateat, quod insint; sed sufficit idem quacunque ratione demonstrari. Certus esse debes, quod ea subjecto insint, quæ definitionem ingrediuntur: parum autem refert, quocunque tandem modo ad illam certitudinem perveneris (p). Ceterum non video, cur mirum cuique videri debeat, definitionem sanitatis terminis concipi admodum generalibus: vidimus enim eam prædicari & de toto corpore, & de singulis ejus partibus non simplici, sed multiplici respectu, immo de partium corporis partibus absolute consideratis, tum etiam ad corpus relatis, & quidem respectu usus, quem unicuique ad obtinendos fines totius corporis Naturæ Autor tribuit. Partes illæ nonnisi in generali mechanismi notione inter se conveniunt & singulorum usus diversi sunt, nec nisi in generali quadam notione iidem sunt, quatenus nempe tanquam media iisdem finibus subordinantur & rationem pos-

(p) §. 1218. Log.

ſibilitatis ſufficientem cum remotæ, tum proximæ in ipſa partium notione habent. Status igitur ſingulis iſtis reſpectu uſus unicuique proprii communis nonniſi terminis generalibus concipi poteſt. Tantum vero abeſt, ut hoc obſtet vel claritati, vel foecunditati definitionis, ut potius utrique hac ratione omnium optime conſulatur. Etenim cum termini generales tanquam abſtracti nihil in notionem, quam deſignant, admittant, niſi quod ab omni alieno fuerit prorſus ſeparatum; ubi definitionem ad exemplum ſpeciale applicas, ut claritatem conſequaris, definitioni generali tanquam directrici acceptum referre debes, ne attentionem dirigas niſi in ea, quæ ad notionem ſanitatis trahenda ſunt, quaſi cetera non adeſſent. Et quoniam iidem termini generales in ontologicos reſolvuntur, quibus notiones directrices reſpondere me nuper (q) oſtendiſſe memini; poſtquam a nobis principia ontologica ad notiones fixas & determinatas ſunt reducta, ut habeant in ratiocinando uſum,

(q) in Trimeſtri vernali Num. III.

uſum, earum ope definitio ad plurima invenienda & accurate demonſtranda inſerviet, quæ alias vel attentionem noſtram ſubterfugerent, vel minus concinne enunciarentur, vel principiis parum convenientibus probata dubiis implicarentur.

§. 5. *Galenus* (r) via analytica in notionem ſanitatis inquirit, ſumens principium omnium conſenſu approbatum, quod omnes homines tunc ſe ſanos exiſtiment, cum partium corporis miniſterio ad eas, quæ in vita neceſſariæ ſunt, actiones, ſine aliquo vitio perfungi potuerint. Unde tandem colligit, ſanitatem eſſe naturalem omnium partium conſtitutionem, quemadmodum ſupra annotavimus Quod igitur *Galenus* in definitionem admittit, id ex noſtra definitione neceſſario conſequitur. Etenim in ſuperioribus (§. 2) jam obſervavimus, omnem corporis partem, qualiſcunque tandem illa ſit, per ſtructuram ſuam ad eam functionem diſpoſitam eſſe, quæ ab ea proficiſcitur, nec aliam ab eadem proficiſci poſſe,

Conſenſus Autoris cum Medicis quantus ſit.

(r) de differ. morb. c. 2. f. 2. cl. III.

posse, nisi ad quam per structuram suam apta est, darique in corpore principium activum, quo functionum illarum actualitas determinatur. Quare si sanitas is fuerit corporis status, quo singulæ ipsius partes ad suas functiones aptæ deprehenduntur (§. 3), quamdiu corpus sanum est, partes omnino omnes ita constitutæ esse debent, qualis respectu finis totius corporis ipsarum constitutio requiritur. Ita ventriculi functiones sunt cibi digestio & in intestina expulsio, quibus ad finem totius corporis, quatenus corpus vivum est, ejus scilicet conservationem concurrit. Quodsi ergo ad has functiones aptus est, ita omnino constitutus esse debet, ut & cibos digerere, & digestos in intestina expellere possit. Et hanc naturalem ipsius constitutionem vocat *Galenus*. Ex iis autem, quæ a nobis clarius dicta sunt, perspicitur, unde naturalis constitutio æstimanda veniat, scilicet ex usu uniuscujusque partis, quem habet vi finis totius corporis. Ex fine enim totius corporis

(s) §. 937. Ontol.

olligitur, qualis esse debeat
cujus organi, nempe ut sit
finis obtinendi, adeoque
contineat rationis, cur finis
onsequatur, veluti ut in præ-
u ex digestione cibi ac ejus in
facta expulsione intelligatur,
lo id serviat corporis conser-
Non igitur a *Galeno* dissen-
sed a superiori saltem prin-
orsi sumus, vi cujus definitio
is sanitatis cum principiis
icis ita connectitur, ut, quæ
tione *Galeni* obscuriora vide-
ant, luce sua collustrentur.
us vestigia *Galeni* pressit, nec
bavius dereliquit, & ex nostra
supplentur, quæ ab iis omissa
oterant, atque explicantur, quæ
liquam expectunt. Etenim or-
n functiones, in quibus ipso-
is consistunt, non in solis actio-
onsistunt, sed passiones simul
nt. E.gr. ad actum visionis non
iones oculi requiruntur, ve-
am passiones ab agente extrin-
amine in transitu per humo-
hrystallinum refracto. Et si
ris, quænam actiones sint se-
cun-

cundum naturam & quæranm constitutio sit naturalis; quid responderi debeat, modo diximus. Cumque exercitium actionum perfectum *Boerhavii* re ipsa conveniat cum *Sennerti* exercitio actionum secundum naturam & ejus dependentia a naturali partium constitutione, quoniam dudum invaluit mos confuse percepta exprimendi terminis diversis, etsi eadem sint, prout unusquisque hos aliis ob familiaritatem clariores experitur; ideo perfectum quoque exercitium actionum non aliam admittit distinctam explicationem, quam quæ a consensu usus organi cum fine totius corporis, quem non unum esse alibi demonstravimus (t), derivatur. Nullum igitur mihi dubium superest, quin eadem sanitatis notio viris in arte Medica summis obversata fuerit, quam ego exposui, etsi non iisdem prorsus verbis eam expresserint, quibus nos usi sumus. Enimvero nimis a nostra definitione abire videtur *Ettmüllerus*, dum sanitatem per vitæ integritatem definit. Sed nobis non despe-

randum

(t) Vom Gebrauch der Theile §. 1. & seqq.

esse videtur de conciliatione
nis *Ettmüllerianæ* cum nostra.
tatem ita definivimus, ut eo-
su ad corpus totum & singu-
s partes applicari possit, pro-
uod communis usus loquen-
ut sanitatem perinde de sin-
poris organis, ac de corpo-
prædicemus, immo sanitas
orporis ex sanitate singularum
simul resultet. Vulgo au-
tatem ad solum corpus totum
tionibus restringunt Medici,
nodum definitiones superi-
) adductæ omnes palam lo-
: Ratio etiam manifesta est
ioribus, quod nimirum non
int ad differentiam, quæ in-
hanismum corporis animalis
anismum artificialem inter-
Jam quando sanitas de orga-
o corporis prædicatur, eum
itum designamus, quo singu-
s ita dispositæ sunt, ut inser-
consequendum finem totius
cujus gratia structuram in-
tur. Quamobrem sanitas
corporis totius dici potest
ejus

ejus ipsius status, quo singula ipsius organa seu singulæ ejus partes ita dispositæ sunt, ut inserviant ad finem totius corporis, cujus gratia structuram corporis ingrediuntur. Quoniam itaque vita est finis totius corporis, cum quo ceteri connexi sunt; per sanitatem totius corporis intelligi potest ejus status, quo singulæ partes ita sunt dispositæ, ut vitæ corporis inserviant, seu eos usus habere possint, quos in corpore vivo concipere licet. Et hæc idea *Ettmüllero* obversata fuisse videtur, dum sanitatem dixit vitæ integritatem. Si enim pars aliqua corporis ita disposita non est, ut ejus in eodem sit usus, qualis in corpore vivo esse debet, inepta ad motus ipsi convenientes, vita integra esse non videtur, cum perinde sit ac si ea in parte vita deficeret. Consultius tamen judicamus clarius enunciari, quod tanquam principium ad ulteriora colligenda inservire debet. Magis scopum nostrum ferit definitio *Campanellæ*, sanitatem per vitæ conservationem definientis, cum vitæ conservatio sit

finis

finis corporis humani, a quo pendent ceteri, & in corpore ſano omnes partes ita diſpoſitæ ſint, ut ſuo unaquæque uſu eidem ſerviat. Ex tentata definitionum de ſanitate reconciliatione patet, non tantum eſſe inter viros egregios in re diſſenſum, quantus in verbis eorum apparet. Quando noſtro more philoſophabuntur, ſignificatibus terminorum fixis introductis, cum facultate bene cogitandi facultatem bene eloquendi conjungent, nec tot amplius comparebunt in ſcriptis virorum inſignium errores, quot nunc ſibi in iisdem deprehendere videntur de diſſenſu ex diverſitate vocabulorum ſtatuentes.

§. 6. Satis patet, quantus ſit nobis cum Medicis primi ordinis conſenſus. Oſtendendum porro eſt, quam ſit definitio noſtra fœcunda. Primo igitur notamus loco, eam commode inſervire evolutioni notionis ſanitatis, ut quantumlibet diſtincta & adæquata obtineatur. Sanum eſt corpus noſtrum, quando ſingulæ partes aptæ ſunt ad uſus ſuos omnes, quibus deſtinantur. Quamobrem in genere pa- *Quomodo notio ſanitatis evolvatur.*

tet, ope Anatomiæ addiſcendum eſſe, quot & quænam ſint partes corporis animalis & ex quibusnam hæ denuo componantur. Ope obſervationum & experimentorum anatomicorum detegendus eſt uſus ſingularum partium & ejus a priori ex ipſa partis esſentia ac fine totius corporis, cui ſervit, reddenda eſt ratio: id quod inprimis eo in caſu apprime neceſſarium, ubi uſus a poſteriori vel non ſatis certo, vel non diſtincte ſatis patet, in omni autem caſu certitudinem cognitionis auget. Jam partes corporis organicæ ſunt & qua materiam mixtæ. Uſum igitur habent a ſtructura & eodem inſerviunt fini corporis vi ſtructuræ totius corporis, hoc eſt, vi modi, quo organis aliis junguntur. Ut autem perdurent, mixtio materiæ, ex qua conſtant, ſalva eſſe debet. Quamobrem per ſtructuram ſuam aptæ ſunt ad ſuos uſus, & per modum, quo una alteri jungitur, aptæ ſunt ad promovendum finem totius corporis, & tamdiu aptæ permanent, quamdiu mixtio materiæ non ita immutatur, ut uſus partis impe-

impediatur, vel corrupta materia prorſus tollatur, & quamdiu cauſa nulla ſupervenit, quæ paſſiones & actiones partis ad functionem requiſitas ſufflaminat. Hinc omnino liquet, ut corpus ſit ſanum, & ſtructuram totius corporis & ſingularum ejus partium, & materiæ, ex qua eædem conſtant, mixtionem ſalvam ſingulasque a cauſis accidentalibus, quibus earum actiones ac paſſiones turbantur, liberas eſſe debere. Cor eſſe machinam hydraulicam, cui circulatio ſanguinis per pulmones totumque corpus debetur, nemo hodie ignorat, qui in Anatomia & Philoſophia corporis humani non prorſus hoſpes eſt. Vi ſtructuræ ſuæ ſanguinem per venas affluentem in ventriculos ſuos admittit eumque rurſus in arterias magno impetu expellit. Ut autem hoc ſuo munere defungi queat, a modo utique pendet, quo venarum atque arteriarum ſyſtemati jungitur. Quodſi ſtructura cordis læditur, v. gr. ventriculo alterutro tranſfoſſo, aut modus, quo venis atque arteriis jungitur, tollitur, veluti ſi

 pona-

ponamus arteriam magnam prope cor resecari; cor ad usum suum erit ineptum. Similiter si ponamus musculosam cordis substantiam inflammari ac ita intumescere, ut contrahi amplius nequeat; sanguini expellendo ineptum erit. Quodsi denique ponamus ulcere quodam destrui materiæ mixtionem, nec in hoc casu ad motus suos continuandos aptum erit. Exempli causa hæc ita ponimus, ut dictis sua constet claritas. Ceterum cum insuper principium activum requiratur, ut, quæ vi structuræ suæ ac totius corporis qualitatumque materiæ possibiles sunt actiones ac passiones, actu contingant, quod naturæ nomine compellarunt veteres & alio tempore a nobis distinctius exponetur; ad idem quoque in aptitudine partium ad suos usus respiciendum esse superius jam annotavimus. Ita sola structura cordis non sufficit ad systolen atque diastolen suam peragendum, cum utraque per eam nonnisi possibilis intelligatur: ut vero actu fiat, principio activo opus est, quod qualecunque tandem fuerit, in præ-

senti

ſenti nobis perinde eſt. Quodſi jam principium iſtud activum alterari poſſit, ut vel vis ad movendum augeatur, vel minuatur; motus quoque cordis non erunt ordinarii, quales ad finem corporis conſequendum requiruntur. Quodſi impediri poſſit, ut in cor prorſus non influat; ipſum per modum inſtrumenti ſeſe habet, ſeu per modum antliæ non agitatæ, neque munere ſibi demandato amplius fungetur. Atque jam apparet, quomodo inveſtigandus ſit ſtatus corporis, quem ſecundum naturam eſſe dixerunt veteres, ut ſanitatis notionem diſtinctam & quantumlibet adæquatam adipiſcamur. Ita vero porro intelligitur, quam neceſſarium ſit Anatomiæ ac Phyſiologiæ eidem ſuperſtructæ ſtudium una cum obſervationibus atque experimentis anatomicis, ut ſanitatem intimius perſpicias. Quodſi porro memoria recolas, quæ de multiplici reſpectu unius ejusdemque partis ad multiplicem finem totius corporis dicta ſunt, eaque cum his contuleris, quæ modo uberius propoſuimus; nullus dubito

fore ut prorſus convincaris, quam vaſta ſit ſanitatis notio. Singulis autem probe perſpectis & ita ordinatis, ut eorum mutua a ſe invicem dependentia comprehendatur, palam fiet, quænam ſint ea in corpore humano, quibus poſitis cetera ſimul ponuntur ad eum ejusdem ſtatum requiſita, ut partes ſingulæ functiones ſuas decenter obire poſſint. Quamobrem cum conſtet, inepte in definitione cumulari ea, quæ per ſe invicem determinantur (u), & imprudenter omitti ea, per qua determinantur alia, cum ipſa per alia ſe priora minime determinentur (x); tum demum judicium fieri poterit, quænam in definitionem realem ſeu cauſalem admittenda ſint, ut certo asſeverare poſſis, iis poſitis in machina corporis humani cetera ſimul poni omnia, quæ ad eum ſtatum requiruntur, quo ſingulæ partes ad functiones ſuas aptæ ſunt, conſequenter quibus poſitis neceſſe ſit poni ſanitatem. Atque tum demum de definitione ſanitatis reali ſeu cauſali *Hoffmanniana* judicium firmum formare lice-

(u) §. 950 Log. (x) §. 153 Log.

licebit, quod ideo interponere noluimus, cum veritatis demonſtratio præſentis tractationis limites excedat. Ceterum patet, demonſtrationem veritatis definitionis realis præſupponere definitionem nominalem, niſi ipſa realis definitio in nominalem degenerare debeat, verendumque ſit, ne ab uſu loquendi recedens ſanitatis vocabuli ſignificatum vel arctioribus, vel amplioribus, quam quos idem fert, limitibus conſtringas. Obtinent hæc in omni caſu, in quo definitio realis reſpondere debet uſui loquendi. Quamobrem non inutili conſilio *Honoratus Fabri*, Societatis Jeſu, Mathematicus & Philoſophus eximius, qui ut methodum genuinam ſibi familiarem redderet multum operæ poſuit (y), in Synopſi Geometrica definitiones nominales præmiſit & iis reales deinde ſubjecit, quæ figurarum iſtiusmodi proprietatibus præditarum geneſin continent.

§. 7. Corpus humanum vivum eſt, conſervatione indiget, ſentit atque ad men- *Vnde ſanitas agnoſcatur.*

(y) Vid. præfatio ad Tractatus de plantis, de generatione animalium & de homine, conf. præfatio ad Phyſicam §. 2.

mentis operationes concurrit, motusque voluntarios exercet: quæ cum unusquisque in se experiatur, ut prolixe probentur opus non est. Dantur itaque aliquæ ipsius partes, quarum *actiones* ad vitam necessariæ ac ideo *vitales* dicuntur. Dantur partes aliæ, quæ corpori continuæ transpirationi obnoxio conservando inserviunt, & quarum propterea *actiones naturales* appellantur. Dantur denique partes, quæ sensationi ac mentis operationibus motibusque voluntariis destinantur & quarum *actiones* dicuntur *animales*. Quoniam in eo corporis statu, cui Sanitatis est nomen, partes singulæ ad usus suos, quibus destinantur, aptæ sunt (§. 3); in corpore sano nulla actio, neque vitalis, neque naturalis, neque animalis impediri debet, multo minus earum ulla prorsus labefactanda. Quamobrem si certus fueris, triplex istud actionum genus rite sese habere; certus quoque eris, te optima sanitate gaudere. Etenim quamdiu actiones, quæ a partibus corporis proficiscuntur, rite sese habent, tamdiu etiam

partes

partes ipſæ ita ſunt diſpoſitæ, ut ad uſus ſuos aptæ deprehendantur, earumque etiam paſſiones, quæ ad functiones concurrunt, rite ſeſe habere debent. Ad ſanitatem igitur qui attentum animum conſervare voluerit, is omnes omnino actiones vitales, naturales & animales ſibi cognitas atque perſpectas reddat, cumque pauciſſimæ per ſe in ſenſus incurrant, de aliis diſpiciat, quæ cum iis connexa ſunt quocunque modo & in ſenſus incurrunt. Actiones vitales e. gr. ſunt motus cordis & reſpiratio. Reſpiratio per ſe percipitur, tum qualis ſit in inſpirando, tum qualis in expirando, ut adeo facile unusquisque ad ſemetipſum attendens de eadem judicare valeat, utrum rite ſeſe habeat, nec ne. Motus cordis itidem actio vitalis eſt: ſed non tam facile percipitur, quam reſpiratio. Enimvero ab eo ſanguinis in arteriis motus pendet, qui ex pulſu earum optime dignoſcitur. Quamobrem cum arteriarum pulſus ſit facile obſervabilis, nec difficile erit judicium de hac vitali actione, quæ maximi omnino

momenti est, modo pulsuum theoriam pragmaticam vel domestica experientia tibi comparaveris. Ad actiones naturales urinæ in renibus facta secretio & transpiratio insensibilis pertinet. An renes suo fungantur officio, ex quantitate urinæ per urethram emissæ haud difficulter judicatur. Enimvero transpiratio insensibilis cum ponderatione corporis *Sanctoriana* moleste innotescat, per alia in corpore observanda indicia sese prodit. Ita noctu bene perspirasti, si surgens nullum corporis pondus sentis, sed idem leve ac agile deprehendis. Ad actiones animales visus & motus organorum corporis spectant. Visus qualis sit per se patet: nec alia re præter attentionem opus est, ubi cognoscere volueris, qualis sit organi alicujus corporis, v. gr. pedum aut brachiorum motus. Actiones naturales observatu utplurimum difficiliores sunt vitalibus atque animalibus; animales autem facillime omnium observantur. Pendent tamen & vitales, & animales a naturalibus, ut adeo ex vitalibus

&

& animalibus judicium fieri queat: de naturalibus. Quare naturalium obſervatio longe utiliſſima, & de iis adeo rite dignoſcendis ſollicitus esſe debet, qui de ſanitate haud fallax judicium ferre decreverit Noſtri tamen inſtituti ratio minime fert, ut actiones ſingularum ſpecierum ſingulas earumque mutuam a ſe invicem dependentiam expendamus, conſequenter ſingularum obſervandarum certam rationem præſcribamus. Sufficit enim oſtendiſſe, quæ vi definitionis ſanitatis obſervari debeant, ut de ſanitate corporis ſingularumque partium certus eſſe poſſis.

§. 8. Cum corpus integrum non ſit ſanum, niſi ſingulæ partes ſint ſanæ, nec ſingulæ partes ſint ſanæ, niſi harum denuo partes ſanæ ſint, in ſtatu autem Sanitatis ſingulæ partes ac partium partes ad uſus ſuos, quibus deſtinantur, aptæ eſſe debeant; ſanitas corporis earumque partium in poteſtate eſt, quatenus illam partium diſpoſitionem quocunque modo

Quousque ſanitas ſit in poteſtate noſtra.

modo conservare valemus. Partium conformationem a natura habemus, nec ea in potestate nostra est, nisi quatenus læsionem violentam avertere valemus, veluti nobis caventes, ne vulnus infligatur organon aliquod ad functionem suam ineptum reddens, e. gr. ne cor transfodiatur, aut nervus aliquis motorius dissecetur, aut cornea vulneretur, ut humor aqueus ex oculi bulbo effluat. Si hinc discesseris, organorum conformatio damnum non patitur, nisi quatenus actiones naturales læduntur, dum v. gr. nutrimentum partibus singulis reficiendis commodum ac quantitate conveniente non advehitur aut fluidorum motus quocunque modo impeditur. Eatenus adeo aptitudo partium ad functiones suas in potestate est, quatenus a cibo ac potu actiones vitales pendent. Quamobrem ad sanitatem conservandam alimentorum salubrium & insalubrium rationem nosse debemus, ut ab his abstineamus, istis vero utamur. Constat experientia, aërem multis modis influere in actiones naturales:

quod

in calore & frigore inprimis
estum est, non minus tamen in
litate & siccitate paulo majore
ione utenti obvium. Est igi-
nitas in potestate, quatenus a
pendet, ut aëris istas qualita-
dem convenienter moderemur.
at præterea somnum plurimum
c conferre, ut partes corporis
otæ ad suos usus, inprimis ad
es animales. Quamobrem sa-
in potestate est, quatenus so-
a nobis pendet. Constat por-
a organorum corporis actioni-
ræsertim animalibus destinato-
onveniente ac moderato eorum
dinem ad usus suos conservari,
item immoderato ac inconve-
: tandem lædi. Quamobrem
s in potestate est, quatenus
torum organorum a nobis pen-
Constat etiam actiones cum
ales, tum vitales ac animales ab
ionibus pendere, quibus cor-
nocitura, postquam ab eo,
ipsi utile est, ejiciuntur, vel-
ces alvi, urina, sanguis men-
s in fœminis, ac nimius in per-
sonis

ſonis cujusque ſexus. Quamobrem ſanitas in poteſtate eſt, quatenus excretiones in poteſtate habemus. Conſtat denique affectus animi in actiones omnis generis plurimum influere. Quamobrem ſanitas in poteſtate eſt, quatenus illorum regimen arbitrio noſtro ſubeſt. Ex his omnino abunde perſpicitur, quod *ſanitas* plurimum a nobis pendeat: at non minus perſpicitur, multam requiri rerum, quas dixere veteres, non naturalium notitiam, ubi in poteſtate eſſe debet, quatenus ſcilicet per eas corpus humanum alteratur. Atque hinc nata eſt Medicis ea Medicinæ pars, quæ *Diætetica* dicitur & rectum ſex rerum non naturalium, aëris, cibi ac potus, ſomni & vigiliarum, excretorum & retentorum, motus & quietis atque affectuum animi uſum tradere debet. Quodſi in ea certam ac ſolidam doctrinam deſideres, ex principiis phyſicis per experimenta accurata comprobatis & phyſiologicis de naturali corporis humani ſtatu demonſtrandum eſt, quasnam alterationes inducant res non natu-

naturales & quomodo per eas ſtatus naturalis corporis conſervetur. Immenſus adeo theoriarum utilium campus hic aperitur, unde praxes utiliſſimæ fluunt.

§. 9. Quodſi hactenus dicta omnia perpenderis, quanta Anatomiæ, Phyſiologiæ, Teleologiæ ſpecialiſſimæ, Phyſicæ aliarumque diſciplinarum ſubſidiariarum peritia præſupponatur, antequam ad ſanitatis notionem adæquatam & generi humano utilem perveniri detur, abunde intelliges. Neque amplius latebit, quanta ſit methodi accuratæ neceſſitas in tot ac tantis veritatibus examinandis, ordinandis ac inveſtigandis. Noſtra igitur conamina eo tendunt, ut præclare de genere humano merituris ſuppetias feramus, dum philoſophiam & certam, & utilem præſtare allaboramus. *Notitia ad ſanitatis notionem adæquatam eruendam neceſſaria.*

FINIS Trimeſtris æſtivi.

CON-

CONSPECTUS TRIMESTRIS ÆSTIVI.

HORÆ SUBSECIVÆ MARBURGENSES

ANNI MDCCXXIX.

QVIBUS

PHILOSOPHIA

AD

PUBLICAM

PRIVATAMQVE UTILITATEM APTATUR.

AUTORE

CHRISTIAN. WOLFIO,

CONSILIARIO AULICO HASSIACO, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ PROFESSORE PRIMARIO IN ACADEMIA MARBURGENSI ET ORDINIS PHILOSOPHORUM p. t. DECANO, PROFESSORE HONORARIO PETROPOLITANO, SOCIETATUM REGIARUM BRITANNICÆ AC BORUSSICÆ SODALI.

TRIMESTRE AUTUMNALE.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ MDCCXXX.
PROSTAT IN BIBLIOP. RENGERIANO.

ORÆ SUBSECIVÆ
RBURGENSES
Anni M D CC XXIX.

rimestre Autumnale.

I.

oluptate ex cognitione veri-atis revelatæ percipienda.

§. 1.

Jm in Trimestri superiori (a) de voluptate ex cognitione veritatis percipienda ageremus, no- quoque judicium interponere tebamus de voluptate, quæ ex ibus revelatis percipitur (b). E- o postquam tractatio in majo- olem excreverat, quam præsens umi ferre videbatur, quæ de vo- ex veritatibus revelatis perci- dicenda erant, in præsens tri- differebamus (c). Fidem igitur n liberaturi inquiremus, qua- hoc genere prærogativa gau- deant

Institutum Autoris.

lum. I. p. 167 & seqq. (b) loc. cit. §. 1.
) loc. cit. §. 22.

deant veritates revelatæ: quæ enim de voluptate ex veritatis cognitione percipienda in genere dicta sunt, quin etiam ad revelatas applicari possint dubium profecto nullum superest. Enimvero non jam repetemus, quæ nuper satis discussa sunt; sed singularia tantummodo in medium proferemus, quæ non nisi veritatibus revelatis conveniunt. Nullus dubito fore, ut, qui salutari veritatum revelatarum cognitione pollet, eorum in seipso veritatem experiatur. Neque dubito fore, ut, qui attenta mente hæc perlegit, voluptate hujus dulcedine capiatur, quamvis ea tum demum degustetur, quando quis voluptatem istam percipit. Deficit enim notioni ea claritas, quam sensus internus eidem affundit.

Veritatum revelatarum divisio.

§. 2. *Veritates* revelatæ duplicis sunt generis: aliæ mixtæ, aliæ puræ. *Mixtæ* dicuntur illæ, quæ simul rationis lumine innotescunt, seu ex principiis rationis a priori deduci, vel etiam a posteriori ex observationibus colligi possunt. In hunc censum veniunt, quæ de attributis divinis & Deo conditore ac conservatore hujus universi docentur a Viris

di-

divino ſpiritu afflatis: etenim ea in Theologia naturali ex principiis rationis non uno modo demonſtrari poſſunt, modo artis demonſtrandi fueris peritus. Huc etiam pertinent, quæ de officiis hominis erga Deum, erga ſeipſum & erga alios docentur, quatenus Deus ſpectatur tanquam creator, conſervator & gubernator hujus univerſi, homines vero tanquam creaturæ rationis uſu pollentes: ea enim in philoſophia morali demonſtrari poſſunt, modo principiis genuinis fueris inſtructus & vera methodo uti noveris. *Puræ* appellantur illæ, quæ, cum rationi ſibi relictæ ſint imperviæ, ſola revelatione innoteſcunt. In hunc cenſum veniunt, quæ de magno redemtionis opere nobis patefacta ſunt, quæ de regno gratiæ, quæ de regno gloriæ, immo quæ de ſtatu hominis poſt mortem in genere traduntur. Huc etiam pertinent, quæ de officiis hominis Chriſtiani præcipiuntur in ſacris, ex notione Dei tanquam Salvatoris atque Chriſti mundi redemtoris, & notione hominis tanquam a Chriſto redemti & ſupernaturali Spiritus S. regniti fluenta. Singula enim talia ſunt, quorum

veritatem ſolo rationis uſu nemo aſſequatur. Pertinet huc præterea nova obligatio ad officia jure naturali præcepta, quæ ex iisdem notionibus derivatur: alia ſpecialiora nunc non commemoramus.

Voluptas percipienda ex veritatibus mixtis.

§. 3. Ex veritatum mixtarum cognitione non uno modo voluptas percipitur, dum eædem tanquam mixtæ cognoſcuntur, hoc eſt, dum conſenſus inter revelationem & rationem percipitur. Animus voluptate perfunditur, quoties videmus aliis quoque innotuiſſe veritatem, quam nos cognovimus, niſi quid ſit quod animum in transverſum rapiat, ut ſiniſtro quodam affectu illa ſuffocetur. Quamobrem jucundum quoque nobis accidit, ubi ſcriptoribus ſacris veritatem innotuiſſe obſervamus. Et cum nobis placeat veritatis cognitio in altero, ubi affectu nullo præpeditus fuerit animus; amore in eos ferimur, quos veritatis cognitione vel olim fuiſſe imbutos, cum viverent, vel nunc imbutos eſſe agnoſcimus. Nulla igitur ratio eſt, cur non idem amor excitetur in nobis, quoties Autores ſacros ea docere legimus, quæ veritati conſentanea jam ante

ante cognovimus. Est vero in iisdem singulare quid, cujus gratia veritas ipsis agnita magis delectat. Viri enim divini veritates maximi momenti, veluti de beatitudine æterna & mediis eam consequendi, docuerunt: quæ ut vera sint optare vel maxime debet, qui a veritate revelata alienum adhuc habet animum. Maxime igitur jucundum accidit, ubi veritatis assertores deprehendimus, quos tanquam veritatis testes veneramur. Atque hæc voluptas utilitate sua non destituitur: animum enim hominis ad assensum veritatibus pure revelatis præbendum disponit, attentionem ad eas excitat atque conservat, & studium in eas inquirendi accendit. Voluptati igitur illi tribuendum, quod inter motiva credibilitatis, quæ appellant Theologi & per quæ ipsorum judicio nobis credibile redditur scripturam sacram esse verbum Dei, (d) veritatum mixtarum cum ratione & observatione conformitas referenda. Inprimis autem usui est, ubi veritates mixtas divino quoque assensu complectimur: sed cum

(d) Vid. Bechmannus in Annot. ad Compend. Hutteri loc. 1. quæst. 4. §. 8. p. 24.

deinceps ex instituto ea de re dicturi simus, nihil quidem anticipare lubet. Oriuntur subinde hominibus etiam piis scrupuli circa veritates puras, immo nonnunquam circa ipsas mixtas, quod tentationis tempus appellari suevit. Quodsi circa puras oriatur scrupulus, & attentione ad mixtas facta earum vel cum ratione, vel cum experientia, præsertim domestica, conformitas percipitur, voluptas inde percepta dulcior, quatenus aliquod tædii ex scrupulis percepti affert lenimentum: tædium enim non ante prorsus tollitur, quam ubi assensu divino veritates puras denuo amplectitur, qui in dubitationem fuerat adductus.

Voluptas percipienda ex modo, quo veritates mixtæ enunciantur.

§. 4. Singulare autem voluptatis genus est, quod ex modo, quo veritates mixtæ enunciantur, percipitur: quod ut clarius intelligatur, attenta mente perlustrentur exempla, quæ in his ipsis Horis subsecivis proposuimus. Insunt enim iisdem generalia, quæ ad notionem præsentem spectant, nec difficulter inde abstrahuntur, modo in generalibus a specialibus abstrahendis fueris versatus.

Expendimus (e) verba Christi,
; animum ab omni vindictæ cu-
alienum explicat, ita ut ab aliis
is illibatum conservet erga eum
m, quo homo hominem com-
lebet, nec ulla ex parte odio con-
tur, quo in transversum abripi-
mus. Verba illa primo adspe-
inuare videntur, quod rationi
s contrarium: jubet enim Chri-
ipingenti colaphum in dexteram
obvertere etiam alteram. Ubi
notionem inquirimus, quam in
audientium excitare debent, &
licia perpendimus, quibus non
tibus ea oriri debet; non alia ver-
iptiora reperire licet. Sane quo
verborum theoria regulas con-
tissima seligendi præscribente fue-
gis versatus; eo clarius atque di-
us demonstrabit, quod illa sele-
a sint. Habemus adeo veritatem
iem, ex genuinis principiis ratio-
monstrabilem, verbis communi-
ed adeo selectis expressam, ut ea
nem illi respondentem in animo
diciis præpedito excitare valeant.

In Trim. Vernal. n. V. p. 350 & seqq.

etſi eam nunquam habueris, non ſecus ac ſi rem verbis denotatam tibi familiarem experireris & a præſente notionem abſtraheres. Talia qui perpendit, & perfectionem, quæ modo enunciandi ineſt, & multiplicem loquentis perfectionem ſentit. Quamobrem dubitari nequit, quin animus ejus intenſiſſima voluptate perfundi debeat. Similiter (f) verba Apoſtoli diſcuſſimus, quibus animis Corinthiorum ad ſuperbiam pronis motivum humilitatis inſtillare conabatur, dum ipſis ad animum revocabat, quod nihil habeant a ſeipſo. Etſi enim verba primo adſpectu trita videantur, nec ſublime quid ſpirent; accuratius tamen excuſſa non modo ſenſum latum fundunt atque profundum, verum etiam adeo ſelecta deprehenduntur, ut nec diſcuſſis circumſtantiis ſingularibus quidpiam vel ſummo acumine detegi poſſit, in ſeligendis verbis attendendum, quod ab Apoſtolo non fuerit obſervatum. Si cujus animus ad talia attentus voluptate non perfunditur, etſi nullo affectu contrario impediatur, non alia ſane de cauſa id accidit, quam ut

(f) In Trim. æſtiv. n. III. p. 289.

ut ſenſum illius perfectionis nondum habeat, quæ ex connubio facultatis cogitandi cum facultate eloquendi reſultat. Nec verba Chriſti de animo ab omni vindictæ cupidine alieno, nec illa Apoſtoli de homine nihil a ſeipſo habente ſtudio elegimus exempla daturi, quibus regularum noſtrarum logicarum & notionum ontologicarum in ſcriptura ſacra interpretanda utilitas commendatur; ſed ea ſumſimus, quæ tunc temporis memoria per rationes prorſus extrinſecas prima ſuggerebat. Quamobrem abſit, ut quis ſibi perſuadeat in aliis verbis Chriſti atque Apoſtolorum, ceterorumque virorum divino ſpiritu afflatorum non eandem ſenſus ſublimitatem cum verborum ſimplicitate conjungi, nec ea adeo exquiſita eſſe, ut omnibus electionis regulis fuerit ſatisfactum. Nullum igitur dubium eſt, quin hoc voluptatis genere continuo fruatur, qui ad legendam ſcripturam accedit, poſtquam ſeveriori rerum & verborum philoſophia animum imbuit. Experta loquimur, ac ideo non ſimplici vice monuimus, ſive res, ſive verba ſpectes, philoſophiæ noſtræ in veritatibus

mix-

mixtis optime cum ſcriptura ſacra convenire. Hæc voluptas in præparando animo ad aſſenſum veritatibus puris præbendum maximum habet uſum: auget enim eam, quæ ex conformitate veritatum mixtarum cum ratione percipitur. Quamobrem cum illa præparatio voluptatis iſtius effectus ſit (§. 3); ecquid mirum, ſi una cum cauſa effectus capiat incrementum? Præterea eadem voluptas ardorem legendi ſcripturam ſacram cum maxima, quam adhibere nobis datum eſt, attentione excitat: cum enim dulcedine ejus capiamur, deſiderium ſui in nobis relinquit, quod expleturi objectum appetimus, eadem denuo nos perfuſurum.

Voluptas percipienda ex veritatibus mixtis, quatenus eas aſſenſu divino amplectimur.

§. 5. Etſi veritates mixtæ non modo per principia rationis demonſtrari, verum etiam per obſervationes confirmari poſſint, ut naturalis conſequatur aſſenſus; nemo tamen chriſtianorum dubitat, eaſdem quoque aſſenſu divino comprehendi poſſe, qui Spiritus S. gratiæ ac verbi divini efficaciæ tribuendus. Nos hic ſupponimus, quod a Theologis demonſtratur, Qui veritatem aliquam aſſenſu divino complectitur, is eam

eam verbum Dei esse agnoscit, consequenter eidem assentitur propter autoritatem Dei, quem nec omniscium falli, nec summe bonum fallere posse novit. Quodsi jam veritatem mixtam admittimus tanquam verbum Dei, ejus cum ratione atque experientia conformitas experimenti loco est, quo veritas agnita confirmatur. Demonstratio igitur & observatio examinibus respondent, quibus certiores reddimur nos in veritate dijudicanda non aberrasse a vero. Ubi veritatem examinibus comprobari deprehendimus, voluptate perfunditur animus. Equidem id alias inde accidit, quod facultatibus ad veritatem investigandam vel dijudicandam requisitis recte nos usos esse appareat, consequenter in præsenti examinibus tribui non posse videtur, quod iisdem convenit, quoties solo naturali facultatum usu veritatem assecuti sumus: habent tamen & in præsente casu examina, cur delectent. Etenim hoc ipso confirmatur, quod non temere assensum nostrum in autoritatem Dei dicentis resolverimus, atque idcirco volupe nobis est agnoscere, quod adeo tutum sit

aſſentiri veritatibus, quas a Deo revelatas credimus. Hæc voluptas nos impellit ad defendendam ſcripturæ ſacræ autoritatem adverſus eos, qui eam in dubium vocant, uſi hoc argumento, quod veritatum mixtarum conformitatem cum ratione atque experientia deprehenderimus, & inprimis in ſimplicitate verborum ſenſum admodum profundum latere intellexerimus. Eadem voluptas nobis quoque ſtimulum addit, ut veritates mixtas, quas ex ſcriptura ſacra nobis familiares reddidimus, duplici iſti examini ſubmittamus, ſicque omnes omnino facultates in veritatis agnitionem impendamus. Plurimum vero refert in veritatis alicujus cognitionem facultates omnes impendi: etenim tum metuendum non eſt, ut quædam nobis ſuboriantur dubia, quibus aſſenſus in diſcrimen adducatur. Extra hoc periculum conſtituti inprimis eſſe debemus, ubi veritates in actionum liberarum determinationem influunt, quales ſunt mixtæ in ſcriptura ſacra contentæ. Neque enim ea veritates alio fine proponit, quam ut iisdem utamur ad ſtudium virtutis proſequendum,

Qui veritates mixtas tanquam
m Dei aſſenſu divino amplecti-
ius aſſenſus multo fortior eſt ille,
demonſtrationis, vel obſervatio-
xtorquetur. Quodſi poſterior
ſuperaccedat, multo minus du-
ɔoteſt de majore firmitatis gradu.
'ero veritates, ubi motivorum vi-
ıbeunt, tanto efficacius movent
:atem, quo firmiori nituntur aſ-
Quamobrem efficaciæ hujus
conſcii quin peculiari quodam
:atis genere perfundi debeamus,
profecto in dubium vocabit, niſi
ionem nondum ſatis perſpicit, ob
oriri ſolet voluptas. Capit vo-
iſta incrementa ab ardore, quo in
:m ferimur. Etenim qui ex virtu-
ptatem percipit, ac ideo eam ap-
voluptatem quoque percipit ex
s, quæ ad virtutem conſequen-
el augendam quidpiam afferunt
enti. Atque hoc nomine de ipſo
divino, cujus in nobis efficaciam
mur tanquam bono eximio gau-
. Sed idem in veritatibus puris
t. Plura igitur paulo poſt dictu-
us.

§. 6.

Voluptas percipienda ex nexu veritatum revelatarum inter se.

§. 6. Monui jam alias, cum de interpretanda scriptura sacra agerem (g), inter veritates puras nexum intercedere similem ei, qualis inter veritates naturales intercedere drprehenditur, ita ut veritatis unius ratio per alteram reddi possit. Quamobrem cum notio subjecti contineat rationem sufficientem prædicati (h); per eam demonstrabilis est propositio, suppositis propositionibus aliis revelatis. Et nexus idem in causa est, cur veritates revelatæ in systema veri nominis, quale alibi (i) delineavimus, redigi possint: neque enim alia ratio est, cur veritatum quidam complexus in systema redigi possit, quam quod unius ratio ex aliis reddi queat, adeoque propositiones & definitiones ita ordinari possint, ut quibusdam positis ceteræ inde continuo nexu demonstrentur. Quodsi objectum consideres, circa quod veritates puræ versantur, nexum illum ex eodem colligere licet. Veritates enim puræ versantur circa medium restituendi imaginem divinam amissam. Finis adeo, ad quam tendunt, estima ginis divi-

(g) §. 989 Log. (h) §. 130 Ontol. (i) in Trimestri brum, n. 3. §. 3. p. 109.

divinæ per lapſum Adami amiſſæ reſtitutio. Quare cum Deus ſapientiſſimus ſit, neque adeo eligat niſi media fini conſequendo aptiſſima, media autem tum demum fini conſequendo apta deprehendantur, ubi ex eo illorum ratio reddi poteſt, ac Deus præterea vi ſapientiæ fines particulares alios ultimo ita ſubordinare debeat, ut ſeſe habeant propiores per modum mediorum ad remotiores; veritates revelatæ puræ omnino omnes eo modo ad ſe invicem referri poſſunt, ut aliarum ex aliis ratio continuo reddatur. Nos ipſo facto edocti ſumus talem nexum inter veritates revelatas intercedere, neque de eo proferimus, niſi quæ in nobis ipſis experti ſumus. Nexus adeo duplex in veritatibus puris obſervari poteſt. Alius particularis eſt, ubi veritatis unius ratio ex altera redditur: alius univerſalis, ubi omnes veritates eo ordine diſponuntur, ut ſequentium ratio reddatur continuo per antecedentes. Nexum particularem hactenus oſtenderunt multi, cum in ſcriptis Theologorum non infrequens ſit ut veritatum purarum ratio ex aliis reddatur, ipſa præeunte ſcriptura ſacra: univer-

ſalem tamen publice adhuc nemo demonſtravit, non quod fuerint Theologi pii ac eruditi, qui eas animo complexi ſunt notiones, quibus ſyſtema veri nominis continetur; ſed quod hactenus Mathematici propemodum ſoli eam ſibi compararunt facultatem, quæ ad notiones diſtincte enunciandas & quæ iisdem reſpondent propoſitiones ita ordinandas requiritur, ut ſequentium ratio continuo pateat per anteriores. Quoniam nexus veritatum revelatarum ſapientiam Dei loquitur, dum particularis quicunque percipitur, ſenſum quendam ſapientiæ divinæ habemus, adeoque voluptate perfunditur animus, quam primum veritatis revelatæ fuerit convictus. Quare cum nexus univerſalis Numinis ſapientiam multo magis palam faciat; haud difficulter inde colligitur, quantum eſſe debeat voluptatum prædominium, ubi eundem intueri nobis datur, conſequenter quanto gaudio perfundi debeat animus, quoniam gaudium in prædominio inſigni voluptatum conſiſtere conſtat. Quemadmodum vero nexus particularis teſtimonium aliquod veritatis præbet iis,

quæ

quæ a Deo revelata ſunt, cum propoſitiones de rebus revelatis in eo ſimiles ſint propoſitionibus naturaliter veris, quod notio prædicati determinetur per notionem ſubjecti, in notione autem ſubjecti nulla impoſſibilitas appareat, etſi poſſibilitatem demonſtrare non valeamus (k); ita multo magis nexus univerſalis veritatum revelatarum veritatis teſtimonium præbet, quod ſine omni nexu ſyſtematico in ſcriptura ſacra propoſita adeo pulchre inter ſe conſpirent, ut in ſyſtema maxime harmonicum redigi poſſint. Cum igitur veritates revelatæ vel hoc ipſo nomine voluptatem creent in animo ejus, qui divinitus revelata vera eſſe exoptat, quod nihil in iis falſi deprehendat; nexus autem univerſalis palam loquatur, quam ſint ab omni contradictione liberæ; voluptas, quæ ex nexu veritatum revelatarum percipitur, nova hac ſuperaccedente augetur. Et hæc omnino voluptas firmum præſtat præſidium adverſus quoscunque ſcrupulos, qui quacunque de cauſa in animo noſtro ſuboriri poſſunt, cum attentionem noſtram in

(k) §. 524. 533 Log.

nexum iſtum alliciat, qui inter motiva credibilitatis haud infimum tenet locum. Ubi vero probabilis quidam aſſenſus adeſt, homo non amplius reluctatur ſpiritui ſancto aſſenſum firmum atque certum vi ſupernaturali in eodem producenti. Firmum iſtum aſſenſum dum in ſe experitur, de nexu veritatum revelatarum porro lætatur, quod nactus fuerit argumentum eorum, quæ divinitus revelata ſunt, veritatem defendendi, cum ad veritatem defendendam ſufficiat oſtendere, quod ſit a contradictionibus libera. Enimvero ubi nexum veritatum revelatarum, præſertim univerſalem, perſpicimus, ipſam quoque perfectionem intuemur, quæ œconomiæ ſalutis ineſt. Æſtimatur enim perfectio ex conſenſu eorum, quæ rei inſunt, & conſenſus ex tendentia ad eundem finem, quemadmodum nuper jam inculcavimus, Quare cum ex nexu univerſali appareat, quomodo omnia ad eundem finem tendant; perfectio, quæ œconomiæ ſalutis convenit, omnino inde agnoſcitur. Oritur adeo inſignis prorſus in animo hominis regeniti voluptas, cum gradus voluptatis con-

convictioni respondeat. Quodsi vero quis veritates istas assensu divino nondum amplectatur, aliquid tamen voluptatis jam inde percipere debet, qua animo instillatur cupido aliqua in veritatem illam inquirendi, qualem invasisse legimus animum *Agrippæ* de rebus divinis Apostolum loquentem audientis (l). Non igitur inanem operam sumeret, qui veritates divinitus revelatas in systema veri nominis redigeret.

§. 7. Quamvis vero veritates revelatæ ex principiis rationis demonstrari nequeant, neque omnes ex aliis anterioribus demonstrari possint, sed quædam admittenda sint tanquam axiomata, quæ in autoritatem Dei revelantis unice resolvenda sunt; hoc tamen non obstante doceri potest, quod sint Deo dignæ, adeoque attributis ipsius conveniant. Scilicet ubi ad attributa divina animum advertis, ex iis quidem veritates revelatas tanquam ex principiis necessariis inferre minime licet, cum decretum liberationis nulla absoluta necessitate ex essentia Dei fluat; sed cum idem sit liberrimum, ex illis tantummo- *Voluptas percipienda ex veritatum revelatarum cum attributis divinis convenientia.*

 do

(l) Act.

do intelligitur, convenienter Deum talia decrevisse, qualia in scriptura sacra fuere revelata, nec quicquam eorum Deum dedecere. Hoc ipso igitur agnoscimus, Deum agere, quod majestatem divinam deceat: quod quia perfectionem Dei loquitur, ex eo utique voluptatem percipere debemus. Enimvero dum in Deo nobis placet, quod agat modo attributis suis convenienté; hac ipsa voluptate in nobis accenditur desiderium Deum imitandi, ut non modo agamus vitam homine rationis usu valente, sed inprimis Christiano dignam. Immo ipsius Dei nonnisi se digna decernentis ac exequentis exemplum tanquam exemplar nobis proponimus, ut mentis nostræ aciem in ipsum convertentes perspiciamus, quid fieri debeat, ut vitam homine ac inprimis christiano dignam agamus. Habemus adeo medium obedientiæ, quam Salvatori optimo debemus, dum nos perfectos esse jubet, quemadmodum Deus perfectus est. Voluptatis adeo hoc genus totum practicum est, nec diversa quoque ab eadem deprehenditur quævis alia, quæ ex veritatis revelatæ cogni-

tione percipitur. Utinam hæc perpenderent, quotquot de veritatibus ſalutaribus diſceptare, quam eas in uſum practicum convertere malunt! Ita enim fore non dubitamus, ut miſſis altercationibus hominem rationis uſu eminentem parum decentibus multoque magis chriſtianum deformantibus de veritatibus theoreticis ad dirigendas actiones applicandis ſerio cogitarent.

§. 8. Verum enim vero veritates revelatæ in univerſum omnes mirifice influunt in praxes, ſeu exercitium virtutis, quatenus actionum voluntati divinæ conformiter dirigendarum motiva præbent. Influxus longe præcipuus eſt, qui in Theologia morali explicari debebat. Dudum nimirum in philoſophia morali oſtendimus, virtutem hominis chriſtiani etiam materialiter differre a virtute hominis ſolo naturæ lumine utentis, quatenus ille ſingularum actionum liberarum motiva deſumit ab opere redemtionis & univerſa œconomia ſalutis, & quatenus ipſum redemtionis opus ipſaque œconomia ſalutis regulas quasdam generales ſuppeditat, quæ loco normæ inſervire poſſunt, ad quas actiones *Voluptas percipienda ex influxu veritatum revelatarum in praxin.*

componendæ, ut fiant legi naturali conformes. Sane qui motivis istis, qui hac norma utitur, is demum vitam christiani vivit. Docui quoque in philosophia morali his ipsis motivis, hac ipsa norma plurimum facilitari exercitium virtutis, ita ut hoc lumine supernaturali, ac connexis cum isto viribus supernaturalibus adjuti præstare valeamus, quod vires naturales longe superat. Qui veritates supernaturales cognoscit, is etiam illarum influxum in exercitium virtutis perspcit, immo ubi Spiritus S. gratia illuminatus fuerit, eundem in semetipso experitur. Quamobrem cum ex virtute voluptatem percipiat, qui eidem deditus, & ejusdem pulchritudine capiatur, qui eam intimius novit, quemadmodum suo tempore a priori demonstraturi sumus, & ex iis colligitur, quæ in philosophia morali idiomate patrio conscripta de virtute jam demonstravimus; ex veritatibus revelatis voluptatem percipere debet, virtutis studio deditus, qui earum adeo eximium usum ad virtutis studium promovendum agnoscit. Ostendimus in moralibus, felicitatem individuam virtutis co-

mi-

mitem esse, nec sine ea ad eam perveniri posse. Quamobrem virtutem tanto majoris æstimat, quicunque ejus pulchritudine capitur, quo intimius ejus cum felicitate nexum perspicit. Quare nec aliter fieri potest, quam ut gaudio perfundatur animus, dum nexus veritatum revelatarum cum virtute convincitur. Enimvero nemo hæc rectius intelligit, quam qui a nobis dicta in semetipso experitur. Danda igitur opera est, ut ea unusquisque in semetipso experiatur. Necesse igitur est ut salutarem veritatum revelatarum cognitionem acquirere studeat. Etenim ubi eædem altas in ejus animo egerint radices & ubi de iisdem convictus fuerit Spiritus S. gratia, ut divino assensu easdem complectatur; fieri profecto haud quaquam poterit, ut oblata occasione iisdem tanquam motivis utatur, etsi nondum fuerit edoctus, quænam datarum actionum motiva subire queant. Quare ubi serium ipsi fuerit virtutis studium, & quantum præsidium in istis motivis positum sit, & quanta ex hac ipsa cognitione oriatur voluptas opere ipso intelliget. Atque ita demum ex

ſeipſo addiſcet, & quomodo a nobis dicta intelligi debeant, & quod eadem ſint veritati in ſingulis conſentanea.

Voluptas percipienda ex eo, quod veritates rerum revelatarum in nobis ipſis experiamur.

§. 9. Monui nuper (m), veritatem tum demum, nempe a priori, cognoſci, dum perſpicitur, quomodo prædicatum per ea, quæ in notione ſubjecti continentur, determinetur. Quamobrem veritatem quoque rerum revelatarum inſpicimus, dum earundem nexum, de quo ante (§. 6) dixi, perſpicimus, ut adeo voluptas illa, quæ ex nexu veritatum revelatarum percipitur, potiſſimum hic ſibi locum vendicet. Enimvero veritas eorum, quæ revelata ſunt, etiam a poſteriori agnoſcitur, dum eorundem experimentum in nobismetipſis habemus: neque enim ſolum notiones clariſſimas conſequimur plurimorum, quas ante vel non habebamus, vel non ſatis claras experiebamur (n); verum etiam de veritate eorum, quæ in nobismetipſis præſentia intuemur, dubitare amplius non poſſumus (o). Ipſemet Salvator optimus hanc veritatem rerum revelatarum cognoſcendi viam com-

(m) In Trimeſtr. æſt. n. 1. §. 3. pag. 173.
(n) §. 971 Log. (o) §. 170 Ontol.

commendat (p). *Si quis* inquit, *voluerit voluntatem ejus* (qui misit me) *facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar.* Dum vero veritatem rerum revelatarum, quæ statum reparationis & regnum gratiæ concernunt, in nobismetipsis experimur & eas citra aberrationem a vero sensu clarissime intelligimus, & veritatis ipsius longe certissimi evadimus. Exemplo nobis est *Petrus* (q), qui propria experientia edoctus confirmabatur in veritate eorum, quæ Spiritus S. ipsi revelaverat, *quod Deus non sit acceptor personarum, sed in omni gente, qui timet eum & operatur justitiam, acceptus sit illi.* Quoniam itaque voluptate perfunditur animus, immo potius gaudio effertur, dum veritatis rerum revelatarum certissimi evadimus; quin gaudio prorsus singulari perfundamur, dum experimentum veritatum revelatarum in nobis ipsis capimus, nemo sane dubitare potest, nisi qui & omnem voluptatis genesin prorsus ignorat, & ab istiusmo- experimentis etiam in naturalibus fuerit procul remotus. Enimvero volu-

ptas

(p) Joh. VII. 17. (q) Act. X. 34.

ptas ista stimulat attentionem nostram, ut omnem mentis aciem in ideam rei præsentis intendamus atque adeo unusquisque pro facultatibus mentis sibi concessis vel clarissimam, vel distinctam maxime acquirat rerum hoc modo confirmatarum notionem. Eadem sensum certitudinis cum notione rei firmiter connectit, ut, quoties de ea cogitamus, notio absque sensu certitudinis nunquam recurrat. Atque inde est, quod magna veritatis fiducia de rebus illis loquamur, nec sine commotione animi præsentibus clare admodum perceptibili de iis verba proferamus. Qui exemplum *Petri*, ad quod modo provocavimus, satis attente perlustrare voluerit, is horum omnium veritatem in eodem perspiciet; lætabitur autem, quamprimum singulorum hactenus dictorum veritatem in semetipso experturus. Enimvero cum dentur veritates de vita, morte, resurrectione ac ascensione Christi in cœlum, de statu hominis post mortem, de regno gloriæ aliæque, quarum experimentum in nobis capere non licet, vel quia res dudum præteritæ, vel quia demum futuræ sunt;

sen-

ſenſus tamen certitudinis, quem experimentũ cum iis veritatibus conjuuxit, quas cum aliis connexas perſpicimus & ad eundem autorem Deum referimus, ad omnem omnino veritatem revelatam diffunditur, ita ut perinde ſit, ac ſi rebus præteritis ipſimet interfuiſſemus, cum acciderent, & futura præſentia intueremur. Poteramus idem Apoſtolorum aliorumque martyrum exemplis docere: enimvero quamvis nos ad experimentum invitare debeant aliorum exempla, idcirco attenta mente recolenda, mallemus tamen ut unusquisque eadem in ſeipſo experiri conetur.

Voluptas percipienda ex objecto veritatum revelatarum.

§. 10. Quodſi objectum veritatum revelatarum cogites, de quo ſupra (§. 2) locuti ſumus; haud difficulter animadvertes plurimas eſſe veritates, quas nemo ad ſeipſum applicare poteſt, niſi una animus inſigni prorſus gaudio efferatur. Enimvero cum nobis jam non propoſitum ſit exponere voluptatem, quam ex rebus revelatis percipit, qui veritates revelatas divino aſſenſu complectitur easque ad ſe applicat, qui in ea acquieſcimus, quam ſola cognitio offert; noſtri quoque in præſente inſtituti non

eſt

est de istis voluptatum generibus pro diversitate objectorum, unde oriuntur, diversis sententiam dicere. Qui ex Psychologia didicit, quænam gaudii aliorumque affectuum agnatorum, quibus demulcetur animus, materia sit, & veritatum revelatarum notionibus refertum habet animum; illi haud difficile fuerit detegere ea, quæ de argumento tam sublimi dici poterant, præsertim ubi domestica experientia juvatur, modo in veritatibus nondum sibi cognitis ex aliis cognitis certa methodo deducendis fuerit versatus. Multa hic singularia occurrunt, quæ religionis Christianæ præstantiam mirifice commendant. Utinam huc animum advertere vellent, quotquot religionem Christianam aliis commendare debent!

II.

De Computatione graduum canonica.

§. 1.

Institutum autoris.

NEmo ignorat in prohibendis matrimoniis ob propinquitatem sanguinis gradus cognationis in linea collaterali aliter computare Jus canonicum, quam

quam Jus civile. Sed quamvis computatio canonica in matrimonialibus & criminalibus etiam inter Proteſtantes uſu recepta ſit; in eo tamen non conveniunt omnes, quænam alteri ſit præferenda, Theologis eam probantibus, JCtis tanquam abſurdam rejicientibus. De Canoniſtis & Theologis Pontificiis nullum ſupereſſe poteſt dubium. Quare nobis hic ſufficiat ad ſolum provocaſſe *Bellarminum* (r), qui unus inſtar omnium eſſe poteſt. Inter Theologos Lutheranos pro computatione canonica pugnant *Hemmingius* (s), *Chytræus* (t), *Selneccerus* (u) *Zehnerus* (x), *Chemnitius* (y) *Mentzerus* (z), *Tarnovius* (a), *Gerhardus* (b), aliique, etſi etiam nonnulli civilem præferant canonicæ, veluti *Hafenrefferus* (c) exemplum *Bezæ* ſecutus (d). Inter JCtos *Ulricus Huberus*

(r) lib. 1 de matrim. c. 26. (s) de Conjugio p. 70. (t) in Comment. in Cap. 18 Lev. (u) in Examin. (x) de grad. p. 25. (y) part. 3 Loc. de Conjug. p. 537. (z) de Conjug. p. 32 (a) lib. 1 de Conjug. c. 52. (b) Loc. Tom. 7 de Conj. §. 253 f. m. 132. (c) In lib. de Conjug. p. 624. 631. (d) de repud. & divort. p. 22 & ſeqq.

rus(e) computationem canonicam adeo absſurdam eſſe cenſet, ut quid abſurdius ne fingi quidem poſſe exiſtimet. Quare cum abſurda, quæ ex computatione canonica fluere videntur, recenſuiſſet, in hæc tandem verba prorumpit: *eo ſi quid abſurdius dici poteſt, fatebor, Pontifices merito imperatoriam computationem præ ſua cum ſupercilio ſpernere.* Ab hac ſententia parum diſcedit *Hoppius* (f), qui ex computatione canonica ſequi affirmat abſurdum, quod ſana ratio non admittat, etiamſi cum Canoniſtis rationem cognationis in ſtipite quæramus, ut adeo deſperet afferri poſſe rationes ad eam defendendam, rationibus hactenus allatis ad eam tantummodo excuſandam facientibus. Non opus eſt ut plura teſtimonia Jctorum de abſurditate computationis canonicæ in medium proferamus, cum nullo negotio reperiri poſſint: ſilentio tamen prætereundum non eſt, quod inter Jctos quoque reperiantur, quibus ea tam abſurda non videatur. In eorum nu-

(e) in Præl. Jur. civil. ſecundum Inſt. Tit. de nupt. §. 12. p. m. 25. (f) in Comment. ad Inſtit. Tit. de nupt. p. 83.

numero eſt *Struvius* (g), qui defenſionem facillimam judicat. In tanto ſententiarum inter Theologos & JCtos divortio non inanem operam nos ſumturos eſſe confidimus, ubi in eam rem noſtra methodo inquiſiverimus ex ipſis notionibus deducturi, quod inde fluit. Ita enim demum judicium ferre licebit, quid conveniat rationi, quid eidem adverſetur, eritque judicium ab omnibus rationibus extrinſecis liberum, nec ulla ratione a voluntate, aut appetitu potius ſenſitivo pendulum.

§. 2. Homines per generationem a ſe invicem deſcendunt & per continuatas generationes genus humanum conſervatur. Generationes iſtæ continuæ ſunt: etenim Titius generavit Mevium, Mevius Sempronium, Sempronius Cajum, Cajus Grachum & ita porro. Quodſi jam ſeriem quandam hominum per continuas generationes a ſe invicem deſcendentium ſupponas, veluti in dato exemplo in una ſerie Titium, Mevium, Sempronium, Cajum, Grachum, Paulum &c. conſtituas, erit earum *Fundamentum graduum.*

(g) In Pandect. Exercit. 29, lib. 23. Tit. 2. §. 44.

una, veluti hic Titius, a quo ceteræ omnes per generationem deſcendunt, ſed ſingulæ diverſa ratione. Etenim Mevius a Titio deſcendit per generationem unam, Sempronius per duas, Cajus per tres, Grachus per quatuor, Paulus per quinque & ita porro, quousque ſeries iſta continuatur. Hæc facilia & obvia ſunt; ſed ideo non contemnenda, cum inde derivata fuerit notio graduum. Notandum vero præterea eſt, ab una perſona plures per generationem deſcendere poſſe, quibus deinceps aliæ per continuatas generationes deſcendunt ut ante. Ponamus a Titio non ſolum generari Mevium, verum etiam Florentem & Septimium. Habemus ergo perſonas tres, quæ ab eodem Titio per generationem deſcendunt. Enimvero quemadmodum poſuimus a Mevio porro continuatis generationibus deſcendiſſe Sempronium, Cajum, Grachum &c. ita non minus ſupponere licet, deſcendere quoque a Florente atque Septimio per generationes continuas aliquam perſonarum ſeriem, veluti a Florente Octavianum, Pomponium, Gajum, Modeſtinum &c. a Septimio

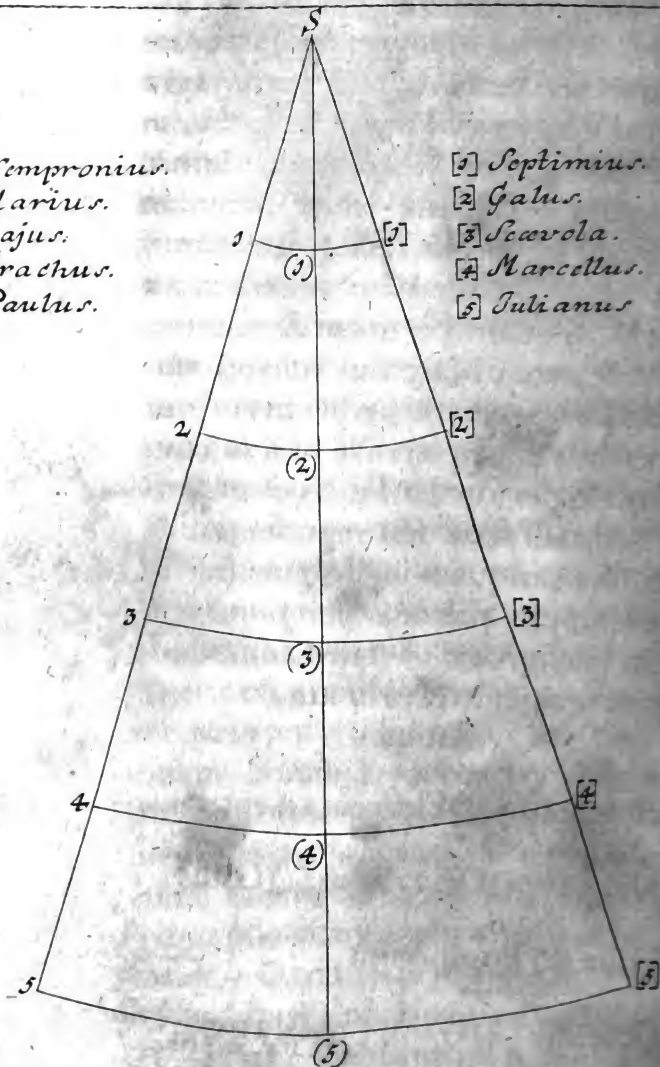
ptimio autem Galum, Scævolam, Marcellum, Julianum &c, Atque ea ſunt, quæ de deſcenſu hominum plurium ab uno per generationem notari poſſunt. Facile autem apparet, neceſſario in omni caſu ſupponendam eſſe unam perſonam, a qua ceteræ in univerſum omnes per generationes ſive in una ſerie, ſive in diverſis deſcendunt, antequam ratione generationis perſonas iſtas ad ſe invicem referre poſſis. Videamus igitur porro, quomodo notio graduum & eorum, quæ ad eam ſpectant, ex hoc fonte deducantur.

§. 3. Perſona illa, a qua aliæ ſive in una ſerie, ſive in diverſis per generationem deſcendunt, dicitur *Stipes*. Ita in noſtro exemplo a Titio in eadem ſerie per generationem deſcendunt Sempronius, Marius, Cajus, Grachus, Paulus; eorum itaque ſtipes eſt Titius. Similiter ab eodem Titio in alia ſerie deſcendunt Florens, Octavianus, Pomponius, Gaus, Modeſtinus: eorundem igitur quoq; ſtipes eſt Titius. Quare ſi duas ſumas perſonas in diverſis ſeriebus conſtitutas, veluti Cajum & Cajum; dicetur Titius ſtipes earum communis. Eodem mo- *Stipitis definitio.*

do ſeſe res habet cum ſerie tertia, in qua a Titio per generationem deſcendunt Septimius, Galus, Scævola, Marcellus, Julianus. Etenim & horum ſtipes eſt Titius: idem vero eſt ſtipes communis Pomponii & Marcelli, Grachi & Scævolæ.

Lineæ definitio & diviſio. §. 4. Series perſonarum per continuas generationes a ſe invicem deſcendentium dicitur *Linea*, eaque *recta*, quamdiu in ſe ſpectatur. Ita Titius, Sempronius, Marius, Cajus, Grachus, Paulus per continuas generationes a ſe invicem deſcendunt, cum perſona præcedens continuo ſit generans, proxime ſequens ab eadem genita: Titius itaque, Sempronius, Marius, Cajus, Grachus, Paulus conſtituunt lineam, eamque rectam. Similiter Titius, Florens, Octavianus, Pomponius, Cajus & Modeſtinus, lineam rectam conſtituunt: & idem eadem de cauſa de Titio, Septimio, Galo, Scævola, Marcello & Juliano patet. Quodſi jam plures fuerint lineæ rectæ, quarum principium commune eſt, idem nempe ſtipes; linearum una ad alteram obliqua eſt, cum repræſententur per lineas rectas ex eodem puncto

edu-

(1) Florens.
(2) Octavianus.
(3) Pomponius.
(4) Gajus.
(5) Modestinus.

Hor. Subsec. Trim. Autumn. Fig. I.

eductas vel in eodem puncto concurrentes. Atque hinc nomine a Geometris mutuato una quoque linea respectu alterius dicitur obliqua. Ita linea, in qua constituuntur Sempronius, Marius, Cajus, Grachus, Paulus est ad alteram, in qua sunt Florens, Octavianus, Pomponius, Gajus, Modestinus vel etiam ad tertiam, ad quam pertinent Septimius, Galus, Scævola, Marcellus Julianus obliqua. Ut imaginatio juvet intellectum in lineis istis concipiendis; non in consultum est, personas a Titio descendentes in triplici serie sibi repræsentare & series illas tanquam in imagine per lineas exhibere, personis per puncta in iisdem designatis: quemadmodum Schemate adjecto exprimitur. *Fig. I.*

Titius

1. Sempronius	(1) Florens	[1] Septimius
2. Marius	(2) Octavianus	[2] Galus
3. Cajus	(3) Pomponius	[3] Scævola
4. Grachus	(4) Gajus	[4] Marcellus
5. Paulus	(5) Modestinus	[5] Julianus
&c.	&c.	&c.

 In

In computatione graduum duas tantummodo lineas ad se invicen referimus, quoniam nonnisi de duarum personarum cognatione quæritur, quæ, ubi non constituuntur in eadem linea, in duabus constitui debent. *Linea* obliqua dicitur etiam *collateralis*, cujus denominandi ratio mox patebit. Quodsi
Fig. I. lineam rectam S 5 vel S (5) dividas in duas quascunque partes, veluti in 3, pars stipiti adjacens continet personas, quæ ad personas in parte altera 3. 5 constitutas se habent ut generantes ad genitas, & pars altera stipiti opposita continet personas, quæ ad eas in parte superiori constitutas sunt ut genitæ ad generantes, seu, quod perinde est, pars superior S 3 continet personas, a quibus ceteræ in parte inferiori 3. 5 descendunt, nempe Titium, Sempronium, Marium; pars vero inferior 3. 5 eas, quæ ab iis in superiori parte S 3 constitutis descendunt, nempe Grachum, Paulum &c, Atque ideo pars superior S 3 dicitur *Linea ascendens*; pars inferior 3. 5 *Linea descendens*, & Caji, qui in 3 constituitur, *Ascendentes* appellantur, a quibus per generationes continuatas descendit, Titius,

tius, Sempronius, Marius; ejusdem vero *Descendentes* vocantur, qui ab ipso per generationem descendunt, veluti Grachus, Paulus &c. Pars lineæ obliquæ, quæ respondet lineæ ascendenti in recta una data, dici potest *collateralis ascendens*: pars vero ejusdem, quæ lineæ descendenti in recta data respondet vocari potest pars *collateralis descendens*. Distinctio hæc sua non careret utilitate, etsi communiter non sit recepta.

Cognatorum definitio & divisio.

§. 5. Qui ab eodem stipite descendunt, dicuntur, *Cognati*. Olim cognati distinguebantur ab agnatis: sed hodie illud discrimen nullum amplius momentum in jure habet, adeoque a nobis merito negligitur. Cognati in eadem linea constituti respectu personæ datæ vel sunt ascendentes, vel descendentes, quemadmodum diximus (§. 4). Dicuntur autem ascendentes etiam *cognati ordinis superioris*; descendentes vero *cognati ordinis inferioris*. Qui autem in diversis lineis constituuntur, quarum una ad alteram obliqua est (§. 4), *cognati ex transverso* sive *a latere* vocantur. Atque hinc linea, quæ est ad alteram obliqua, dicta est linea colla-

teralis. E. gr. Si Cajum ad Sempronium refers in eadem linea; Sempronius est cognatus ordinis superioris, seu ejus ascendens; si vero in eadem linea Cajum ad Paulum refers, Paulus est cognatus ordinis inferioris, seu Caji descendens. Si denique eundem Cajum ad Modestinum refers, qui in linea obliqua constituitur, erit Modestinus cognatus a latere, vel, quod perinde est, Cajus & Modestinus sunt cognati a latere.

Fundamentum cognationis & diversitas ejus.

§. 6. Cum omnis cognatio inde fit, quod quædam personæ ab eodem stipite descendunt (§. 5); Jus canonicum recte rationem cognationis in stipite quærit. Sequitur id ex definitione rationis, quam in philosophia prima dedimus. Definimus rationem per id, unde intelligitur, cur aliquid fit (h), nec alio in significatu terminum accipiunt philosophi, immo ipsimet JCti, quando de ratione loquuntur, utut plerique in notione confusa acquiescentes distincte non perpendant, quid in ea involvatur. Ratio igitur cognationis dicendum erit id, unde intelligitur, cur aliqui sint inter

(h) §. 56. Ontol.

cognati & cur hoc potius modo
cognati ſint quam alio. Quodſi
:ris, cur Marius & Gajus ſint co-
iter profecto reſpondere ne-
ıam quia uterque a Titio tan-
:ommuni ſtipite, ſeu per conti-
generationes deſcendit. Et ſi
uæſiveris, cur hoc potius modo
ſint inter ſe, quam alio; id aliun-
igi nequit, quam ex eo, quo mo-
:endendi a communi ſtipite va-
teſt. Omnis adeo cognationis
m Canoniſtis in ſtipite quæren-
pite remoto cognatio amplius
nequit. Tenendum tamen, in
:ta perſonam quamlibet ſupe-
ad quam inferiorem refers, pro
ſumi poſſe. Neque enim linea
ıemadmodum ea, quæ eſt ad al-
ɔliqua, ullibi terminatur, ſed in
n progreditur, ut adeo, ſi ean-
minare volueris, in quovis co-
ſcendente eandem terminare
Quare cum non opus ſit, ut ul-
ɔrogrediaris perſonam ſuperio-
quam inferiorem quandam re-
pro ſtipite aſſumenda. Hæc
anda ſunt, ut appareat, in omni

 caſu

caſu cognationem intelligi per dependentiam a ſtipite. Enimvero non uno modo perſonæ quædam a ſtipite pendent. Etenim in linea recta ea conſtans eſt relatio, quæ geniti ad genitorem; in lineis autem collateralibus cognati a latere referuntur ad ſtipitem tanquam geniti ad communem genitorem. Quoniam itaque relatio illa ex eo oritur, quod quædam perſonæ ab alia per generationem deſcendunt; omnis, quæ hic occurrit diverſitas, a numero generationum eſt, per quas a ſtipite usque ad perſonam genitam deſcenditur.

Gradus definitio & diverſitas.

§. 7. Quodſi cognatos in linea recta ad ſtipitem refers veluti Sempronium, Mevium, Cajum, Grachum, Paulum ad Titium; diverſa oritur a ſtipite diſtantia pro numero generationum, per quas perſona genita a ſtipite deſcendit. Ita Sempronius a Titio deſcendit per generationem unam, Marius per duas, Cajus per tres, Grachus per quatuor, Paulus per quinque. Et ſimiliter in linea, quæ eſt ad eam obliqua, Florens deſcendit a ſtipite per generationem unam, Octavianus per duas, Pomponius per tres, Gajus per quatuor, Modeſtinus per quin-

:e. Eodem prorſus modo de-
tia Septimii, Gali, Scævolæ, Mar-
ıliani a Titio ſeſe habet. Enim-
lineis collateralibus perſonæ duæ
icem non deſcendunt per gene-
m, ſed utraque ſimul per gene-
m deſcendit ab eadem tertia,
a ſtipite. Ita Cajus & Pompo-
l Cajus & Marcellus non deſcen-
ſe invicem per generationem,
Cajus & Pomponius, tum idem
tque Marcellus, hoc eſt, Cajus,
nius & Marcellus ſimul a Titio
ıerationem deſcendunt. Pro-
piti eſt, qui per pauciores gene-
nes eundem attingit; remotior
eodem exiſtimatur, qui per plu-
:rationes ab eodem diſtat. Ita
'itio ſtipiti propior eſt Paulo vel
ɿuia Cajus a Titio diſtat per tres
iones, ſeu tribus generationibus
lentibus ab eodem deſcendit;
vero per quinque, Gajus per
r. Quoniam a ſtipite ad eos,
:odem deſcendunt, quaſi per ſca-
andam deſcendimus, dum ab u-
eratione ad alteram tranſimus,
:as cognationis *Gradus* ap-
pel-

pellari suevit. Reddit hanc rationem *Paulus*: Gradus, inquit (i), dicti sunt a similitudine scalarum, locorumve declivium, quos ita ingredimur, ut a proximo in proximum, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus. Atque ideo generatio gradum facere dicitur. Hinc Sempronius, Florens & Septimius Titio cognati sunt in gradu primo, quia ab eodem descendunt per unam generationem; Marius, Octavianus & Galus eidem cognati sunt in casu secundo, quod ab eodem descendant per duas generationes; Gajus, Pomponius & Scævola eidem Titio cognati sunt in gradu tertio, quod per tres generationes ab eodem descendunt. Et eodem modo intelligitur, quod Paulus, Modestinus & Julianus eidem Titio cognati sint in gradu quinto; Grachus vero, Gajus & Marcellus in quarto. Apparet vero gradum duplici modo considerari posse, vel in relatione unius personæ ad stipitem, dum in eadem recta a stipite ad personam quandam datam descendimus, vel a persona quadam in linea recta constituta ad stipitem ascendi-

(i) l. 10 §. 10 ff. de Gradibus.

vel in relatione plurium perso-
ı diversis lineis ad communem
. Quatenus itaque plures in
gradu stipiti cognati sunt, gra-
:ndam familiæ constituunt. At-
ɔ fundamentum cognationis a
eo consistit, quod duæ personæ
dem gradu familiæ, vel in diver-
:ituantur. Nimirum inter co-
: latere ideo cognatio interce-
d eodem, vel simili modo ad sti-
feruntur, scilicet eodem modo,
lem gradu familiæ constituun-
nili modo, si constituuntur in
s diversis. In priori nempe ca-
ıs relationis speciæ idem est; in
ri vero nonnisi genere idem.
oriori casu personæ singulæ, quæ
amilia, per æqualem numerum
onum a stipite descendunt; in
ri vero ab eodem genus suum
t per numerum generationum
em. In linea igitur recta gra-
ıstituitur per numerum gene-
m, quæ inter stipitem & perso-
ıitam intercedunt: sed cum in
ollateralibus collocatæ personæ a
em per generationem non de-
scen-

ſcendant, nec eo modo gradus dependentiæ a ſe invicem quoad exiſtentiam conſtitui poſſunt, quo in linea recta conſtituuntur. Quamobrem eo ſenſu gradus cognationis ipſis tribui nequit, quo tribuitur cognatis in linea recta: ipſimet enim quoad exiſtentiam a ſe invicem non dependent, niſi quatenus ſimul ab eodem ſtipite dependent, ita ut, ſi ſtipes non extitiſſet, nec ipſi omnes extitiſſent. Mutua igitur dependentia a communi ſtipite quoad exiſtentiam eſt cognatio a latere & diverſi gradus illius dependentiæ diverſitatem ejusdem pariunt. Quamobrem ſi hic quoque cognationis diverſitatem gradum appellare velis, quemadmodum in linea recta; gradus cognationis a latere ex gradibus cognationis in linea recta deducendi ſunt, aut, accuratius loquendo, cum plures gradus in lineis ad ſe invicem obliquis gradum familiæ conſtituant, quemadmodum modo expoſitum eſt, ex gradibus familiæ æſtimandus. Quæ de gradu familiæ diximus, exemplo, quo hactenus uſi ſumus, facile illuſtrantur. Etenim Sempronius, Florens & Septimius conſtituuntur in primo familiæ

gra-

Marius, Octavianus & Galus in
; Cajus, Pomponius & Scævola
; Grachus, Gajus, Marcellus in
Paulus, Modestinus, Julianus in
donec tandem memoria fami-
guitur, quæ tamdiu conserva-
ndiu dependentia a stipite non
ır. Quoniam generatio effi-
ıtiam a stipite, ut adeo genera-
ngulæ addant eidem æquale in-
n, numerus vero generationum
parit; in eodem gradu familiæ
ti eandem a stipite distantiam
Quare si stipes repræsentetur per *Fig. I.*
n S, gradus familiæ exhibentur
ıs circuli ex centro S descriptos
d se invicem obliquas interse-
n æqualibus a stipite distantiis.
rcus transiens per 1. (1) & [1] de-
rimum gradum familiæ; arcus
s per 2. (2) & [2] secundum; qui
ɔer 3. (3) & [3] tertium & ita

. Hactenus dicta adeo manifesta *Modus*
: in dubium revocari non pos- *compu-*
que fieri potest, ut quis aliam for- *tandi*
gnationis notionem, quamdiu *gradus in*
s ipsis potius, quam ex suo inge- *linea re-*
cta.
nio

nio ſapere voluerit, nec ita pendet ab aliorum auctoritate, ut eidem ſit loco rationis. Enimvero videamus porro, quomodo hæc principia ad determinandum gradum cognationis in dato quolibet caſu applicentur. Eam igitur *cognationem*, quæ intercedit inter perſonas in linea recta conſtitutas, in oppoſitione ad eam, quæ eſt a latere, brevitatis gratia dicemus *directam*. In linea recta numerus generationum determinat gradum (§. 7), & perſona ſuperior, ad quam refertur inferior, eſt ipſi loco ſtipitis (§. 6); tot igitur gradibus perſona inferior a ſuperiori diſtat, quot generationes inter utramque intercedunt. Non alia igitur re opus eſt, quam ut generationes numerentur inter perſonas datas intercedentes, ut gradus cognationis innoteſcat. Ita inter Titium & Sempronium una intercedit generatio; adeoque Sempronius Titio cognatus eſt in gradu primo. Similiter Marius Sempronio, Cajus Mario, Grachus Cajo & Paulus Gracho in primo gradu cognatus eſt, & eodem modo res ſeſe habet in lineis ceteris, quæ principium ſuum in Titio tanquam communi

ſtipite

ſtipite habent. Similiter inter Titium & Marium, Titium & Octavianum, Titium & Galum duæ generationes intercedunt, adeoque & Marius, & Octavianus, & Galus Titio cognati ſunt in gradu ſecundo, ac propterea in eodem gradu familiæ, ſecundo ſcilicet, conſtituuntur. Inter Titium & Grachum, Titium & Gajum, Titium & Marcellum quatuor generationes intercedunt. Quamobrem & Grachus, & Gajus, & Marcellus Titio cognati ſunt in gradu quarto & hoc nomine in quarto gradu familiæ conſtituuntur. Gradus igitur familiæ & gradus cognationis directæ eodem modo computantur. Non tamen in omni caſu gradus cognationis directæ idem eſt cum gradu familiæ. Etenim in computanda cognatione directa perſona ſuperior inferiori ſemper loco ſtipitis eſt; in gradu autem familiæ computando ſtipes pluribus lineis ad ſe invicem obliquis communis eſſe debet, atque adeo gradus familiæ cum gradu cognationis directæ tum demum coincidit, quando cognatio directa in lineis ad ſe invicem obliquis reſpicit eundem ſtipitem, quo mediante lineæ iſtæ

inter ſe junguntur. E. gr. Inter Cajum & Paulum duæ generationes intercedunt, atque adeo cognatio directa inter Cajum & Paulum eſt ſecundi gradus. Similitee inter Titium & Octavianum duæ generationes intercedunt atq; ideo cognatio directa, quæ inter Titium atque Octavianum intercedit, eſt itidem ſecundi gradus. Lineæ iſtæ directæ, in quibus cognationes directæ computantur, ſunt tales, ut in iis conſtituantur cognati a latere. Etenim Paulus & Octavianus ſunt cognati a latere, conſequenter linea, in qua conſtituirur Octavianus eſt ad eam, in qua Paulus ſibi locum vendicat, obliqua. Non tamen ideo Paulus & Octavianus in eodem gradu familiæ conſtituuntur, propterea quod eorum cognatio directa non fuit determinata reſpectu ejusdem perſonæ, ceu ſtipitis communis. Etenim Paulus ad Cajum, Octavianus ad Titium tanquam ad ſtipitem referatur. Ceterum ſi mentis aciem in gradum familiæ intendimus; clariſſime perſpicitur, quod omnis cognationis lateralis ratio in ſtipite quærenda ſit, neque ea ſine relatione ad ſtipitem intelli-

gi

modo queat, quemadmodum
ꝭtæ defendunt. Enimvero ſi li-
nationis per lineas rectas deſi-
; intervalla inter loca perſona-
, 1. 2, 2. 3, 3. 4, 4. 5 &c. gradus
ıt. Tot enim ſunt iſtiusmodi
a, inter binas quaſcunque per-
terjecta, quot generationes in-
intercedunt. Ita inter 1. Sem-
ı & 4 Grachum tria intervalla
nt; ſed tres quoque inter ipſas
ones intercedunt. Quoniam
gradus cognationis directæ in-
, numeratis generationibus in-
perſonas intercedentibus; idem
patere debet, ſi intervalla inter
loca intercepta numerentur.
ronius & Grachus ſunt cogna-
io gradu cognationis directæ,
a intervalla 1. 2, 2. 3 & 3. 4 in-
um loca in linea S. 5 interci-
Liquet porro, tot interjecta
r binas quaſcunque perſonas
a, quot ſunt perſonæ genitæ,
ſona ſuperior, ad quam infe-
rtur, tanquam non genita con-
r, quod in eadem generationes
ıtur, nec ultra eam progrediau-

tur. Gradus igitur cognationis directæ etiam innotescit, si numerentur personæ genitæ. Ita si quæstio fuerit de gradu cognationis directæ 4. Grachi & 1. Sempronii, in Sempronio generationes, quas hic consideramus, terminantur, atque ideo Sempronius spectatur tanquam non genitus, 2. Marius, 3. Cajus & 4. Grachus sunt personæ genitæ. Tres hic numerantur personæ genitæ, Marius, Cajus & Grachus; cognatio itaque directa inter Grachum & Sempronium intercedens est tertii gradus. Denique si personas genitas ab ea, quæ tanquam non genita spectatur, distinguere nolueris abhorrens a fictione, qua persona, quæ loco stipitis est, pro non genita habetur; tot habes gradus cognationis directæ, quot sunt personæ, demto stipite. Ita si de Sempronii & Grachi cognatione sermo fuerit; personas habes quatuor, Sempronium, Marium, Cajum & Grachum. Quare si inde Sempronium, qui stipitis loco est, tollas, seu, quod perinde est, si a numero personarum unitatem demas, is residuus fit numerus, qui gradum cognationis directæ numerat. Deme hic a qua-

quaternario unitatem, relinquitur ternarius, qui tertium cognationis directæ gradum inter Sempronium & Grachum loquitur. Hæc computatio graduum cognationis directæ adeo prona eſt, ut ideo non mirum ſit, nullum dari inter jus canonicum atque civile diſſenſum. Ipſæ etiam regulæ diverſæ ſponte veluti ſua ſeſe offerunt, ut adeo fieri non potuerit, quin a Doctoribus animadverterentur. Directa igitur computatio facilis & perſpicua eſt. Sed majus negotium faceſſit computatio obliqua, quæ eſt cognationis a latere. In ea jus canonicum a civili in diverſum abit, & noſtrum jam eſt inquirere, utrum canonica civili, an civilis canonicæ ſit præferenda.

§. 9. Quando cognati non ſunt in eadem linea recta, ſed in duabus, quarum una eſt ad alteram obliqua; vel in eodem gradu familiæ, vel in diverſis conſtituuntur (§. 7). Quare cum gradus familiæ repræſententur per arcus ex ſtipite communi tanquam centro deſcriptos (§. *cit.*) in priori caſu lineæ ad ſe invicem obliquæ æquales ſunt (§. 40 *Geom.*), in poſteriori autem inæ- *Lineæ obliquæ diviſio.*

quales (§.15 *Arithm.*). Quamobrem jus canonicum lineam, quæ est ad alteram *obliqua*, recte distinguit in *æqualem*, vel *inæqualem*, ei scilicet, quæ sumitur tanquam recta in se considerata & ad quam altera refertur. Ita e. gr. Si
Fig. 1. linea S 3 recta est, ad quam altera S (3) refertur; linea S (3), quæ est ad illam obliqua, est linea obliqua æqualis. Enimvero si linea S 5 ea est, ad quam refertur altera S (3); eadem linea S (3) est obliqua inæqualis. Nimirum quoties quæritur de cognatione duarum personarum, una earum est, ad quam refertur altera. Quare linea illa, in qua constituitur persona, quæ ad alteram refertur, ea est, quam obliquam appellamus, quoniam altera, in qua constituitur persona, ad quam refertur altera, ponitur tanquam linea recta, antequam de persona altera cogites. E. gr. in 3 lineæ S 3 est locus Caji; in (3) vero Pomponii. Quodsi jam quæsiveris, quo gradu Pomponius Cajo cognatus sit; Pomponius refertur ad Cajum, qui ponitur, antequam de Pomponio cogitetur. Atque ideo S (3) est linea, quæ respectu alterius S 3 dicitur obliqua. Similiter

liter si quæsiveris; quoto gradu idem Pomponius cognatus sit Paulo, cujus locus est in 5; Pomponius refertur ad Paulum, atque ideo linea S(3) denuo respectu alterius S 5 tanquam primum positæ obliqua appellatur. Quia vero relationes mutuæ sunt, ut Cajus referri possit ad Pomponium, sicut Pomponius ad Cajum refertur; vel etiam Paulus ad Pomponium, sicut idem Pomponius refertur ad Paulum; persona, quæ ad alteram refertur, ab ea, ad quam refertur altera, non semper adeo accurate distinguitur communi loquendi usu: id quod tamen fieri debebat, ubi lineæ ad alteram obliquæ denominatio phrasi in Geometria, unde desumta est, receptæ convenire debebat. Enimvero quamvis termini ante accurate sint explicandi, ut genuina constet significandi ratio, in communi tamen loquendi usu non sectamur minutias, sed inconvenientias loquendi ferimus, quamdiu citra præjudicium veritatis fieri potest. Quamobrem eum non reprehendimus, qui notionum geometricarum ignarus S 3 & S(3) sibi imaginatur tanquam partes unius lineæ, quæ dicatur obliqua, &

quidem æqualis, quia ex duabus partibus æqualibus componitur; & similiter S 5 & S (3) tanquam partes unius lineæ, quæ obliqua inæqualis dicatur, quia ex duabus partibus inæqualibus constat, etsi primorum Geometriæ rudimentorum gnaro loqui videatur, quæ male cohærent. Sufficit enim notiones, quas contradictorias agnoscit Geometra, nullum in computandis gradibus errorem invehere, propterea quod error, qui Geometram offendit, denominationem saltem afficit, non rem ipsam. Qui veritati rerum studet, in verbis non nimium curiosus esse debet, utut reprehendi non possit, si quis & recte sentire, & bene loqui voluerit.

Modus computandi gradus in linea obliqua æquali.

§. 10. Quando itaque de cognatione collateralium quæstio incidit, casus duo occurrere possunt. Aut enim cognati collaterales sunt in linea æquali, aut in inæquali, hoc est, cognati collaterales aut in eodem constituuntur gradu familiæ, aut in diversis. Discrimen hoc non fingitur, sed reale est (§. 9). Et ex sequentibus patebit, non sine ratione in computandis gradibus cognationis collateralium lineam æqualem ab inæqua-

quali diſtingui, ut adeo Jus canonicum eo nomine reprehendi non poſſit, Videamus igitur, quomodo computandi veniant gradus in linea obliqua æquali, ubi rationis ductum ſequimur. Conſtat igitur absque hypotheſibus ullius juris, ſola attentione ad rem ipſam, cognatos collaterales in linea æquali ideo ſibi invicem cognatos eſſe, quia eodem modo ad communem ſtipitem referuntur, ſeu per æqualem generationum numerum ab eodem ſtipite deſcendunt (§. 7. 9). Quare cognatio nexus eſt, qui inter cognatos collaterales intercedit, quatenus ipſis nexus aliquis eſt cum ſtipite. Habentur adeo cognati collaterales pro cognatis inter ſe, quia eorum uterque cognatus eſt eidem tertio, nempe ſtipiti, applicata ad eos propoſitione coſmologica (k): Quæ cum eodem tertio connectuntur, ea inter ſe connectuntur. Quodſi jam huic cognationi, quæ mediantibus duabus cognationibus cum eadem perſona tertia, gradus aliquis asſignandus; nullo ſane alio modo id fieri poterit, niſi quatenus iisdem tribui-

(k) §. 12. Coſmol.

tur idem familiæ gradus, in quo constituuntur. Etenim si constituuntur in primo familiæ gradu, sunt utique cognati in primo gradu, scilicet familiæ, quia alio sensu gradus concipi nequit, ubi admittis, duos ideo sibi invicem esse cognatos, quia sunt cognati eidem personæ tertiæ. Et eodem modo patet, collaterales, qui in secundo familiæ gradu constituuntur, esse cognatos in secundo gradu, atque ita porro, quamdiu memoria communis stipitis & graduum familiæ conservatur. Quemadmodum nimirum applicatio theorematis generalis de nexu rerum inter se cum eadem tertia connexarum parit principium generale cognationis a latere: qui eidem tertio agnati sunt, ii cognati sunt inter se; ita facile apparet, cum cognatio cum eodem tertio seu communi tertio esse possit in primo, secundo, tertio, quarto &c. gradu, dici quoque debere: Qui in primo gradu eidem tertio cognati sunt, iidem quoque in primo gradu cognati sunt inter se, & in genere: Qui in quocunque gradu cognati sunt eidem tertio, iidem in eodem gradu cognati sunt inter se. Non video,

quo-

quomodo ex notione cognationis a latere de gradu cognationis aliter ratiocinari possimus, quamdiu nullis hypothesibus præpeditum habemus animum. Rationis igitur ductum secuti incidimus in computationem canonicam: etenim juris canonici est hoc principium, quod in eodem gradu cognati sint inter se, in quo gradu collaterales communem stipitem attingunt, consequenter Jus canonicum gradum cognationis in linea obliqua æquali ex gradu familiæ æstimat, seu alium gradum non agnoscit nisi gradum familiæ. Secundum Jus canonicum 1. (1) & [1] *Fig. I.* sunt loca in primo gradu familiæ, ac ideo Sempronius, Florens & Septimius cognati primi gradus. Secundum idem 2. (2) & [2] sunt loca in secundo gradu familiæ, ac ideo Marius, Octavianus & Galus cognati secundi gradus. Et eodem modo patet, Cajum, Pomponium & Scævolam esse cognatos gradus tertii; Grachum, Gajum & Marcellum quarti; Paulum, Modestinum & Julianum quinti &c. Nihil adeo in hisce habet Jus canonicum, quod sit a ratione alienum, cum principia ista nexus rerum ex com-

communi earum nexu cum eadem tertia profectus insinuet, quibus tota computatio nititur. Cognatio vero est utique aliqua nexus species (l) atque adeo ex istis principiis tanquam domesticis decidenda. Et, qui distincte principia hæc non agnoscunt, ea tamen in notionibus confusis admittunt, quatenus non aliud admittunt cognationis a latere fundamentum, quam quatenus utrique collateralium cognatio aliqua cum communi stipite intercedit. Hoc ipso enim nexum aut, si mavis, vinculum aliquod intercedere inter duos collaterales agnoscitur, quatenus nexus quidam seu vinculum intercedit inter utrumque collateralem atque stipitem. Quoniam hæc adeo evidentia sunt, ut vel confuse percepta nihil absurdi continere videantur; antagonistæ etiam computationis canonicæ absurda non in computatione graduum in linea æquali, sed ea, quæ in linea inæquali obtinet, quærunt. Nostrum igitur erit computationem in linea inæquali eruere ex ea, quæ obtinet in æquali, hoc est, docere, quomodo computari debeant gra-

dus

(l) §. 10. Cosmol.

dus in linea inæquali, si admittas computationem in æquali: quam admittendam esse, ubi rationis ductum sequi velis, modo ostendimus.

§. 11. Ex computatione graduum in linea obliqua æquali patet, eos, qui in eodem gradu familiæ constituuntur, veluti in gradu primo Sempronium atque Florentem, sibi invicem cognatos esse in isto gradu, veluti Sempronium & Florentem esse cognatos primi gradus. Quodsi jam Marius fuerit in secundo gradu familiæ, nempe in 2, & Florens in primo, scilicet in (1); fieri profecto non potest, ut Marius & Florens sint cognati in primo gradu, quemadmodum Sempronius, qui uno gradu stipiti Titio propior est, Florenti in primo gradu cognatus est. Quare cum Marius proxime sequitur Sempronium; Florenti cognatus esse debet in gradu secundo. Et eodem modo patet, Cajum eidem Florenti cognatum esse debere in tertio; Grachum in quarto, Paulum in quinto &c. Similiter Marius Octaviano cognatus est in gradu secundo: ergo Cajus eidem Octaviano cognatus esse debet in tertio. Cajus etiam Pomponio co-

Modus computandi gradus in linea obliqua inæquali.

Fig. 1.

cognatus est in gradu tertio (§. 10): ergo Grachus, eidem Pomponio cognatus esse debet in quarto. Grachus etiam Gajo cognatus est in quarto gradu (*§. cit.*): ergo Paulus eidem Gajo cognatus esse debet in quinto. Hæc ita fluunt ex computatione graduum in linea æquali, quæ ex ipsis notionibus fluit. Hinc adeo manifestum est, Marium & Florenti, & Octaviano esse cognatum in gradu secundo; Cajum & Florenti, & Octaviano, & Pomponio in tertio; Grachum & Florenti, & Octaviano, & Pomponio & Gajo in quarto; Paulum & Florenti, & Octaviano, & Pomponio, & Gajo, & Modestino in quinto, ac ita porro in infinitum. Quoniam hæc ita necessario consequuntur ex computatione in linea æquali, computatio autem in *linea* æquali nihil absurdi habet, quemadmodum ex antecedentibus colligitur; ideo nec absurdum esse potest, quod Paulus & Florenti, & Octaviano, & Pomponio, & Gajo, & Modestino in eodem gradu cognatus sit. Computatio in linea inæquali juris canonici ea est, quam modo ex anteriore deduximus. Quamobrem absque ratione affirmatur compu-

ıonem juris canonici esse absur-
Enimvero quia nobis potissimum
ositum fuit computationem ca-
am ab absurditate liberare; paulo
ctius illud doceri debet.

ı. Absurdum dici solet, quod con- *Iuris canonici computatio ab absurditate liberata.*
tionem involvit manifestam, ut
alsitas ejus in aprico posita a ne-
n dubium vocari possit: id quod
t, si quid affirmatur, cujus con-
m extra omnem controversiam
m est, sive vi demonstrationis, si-
iotionis communis, sive vi expe-
e. Ita Mathematici absurdum
t, quod duo anguli in triangulo re-
o sint actu recti, propterea quod
nstratum est, omnes tres simul
s esse duobus rectis æquales. Ii-
bsurdum dicunt, quod pars sit
toto, quia notio communis fert,
esse majus qualibet sua parte, seu
n quamlibet esse toto minorem.
denique absurdum pronunciant,
stella polaris sit punctum cœli
, cum observatione constet, eam
olum, tanquam punctum fixum
i. Per inconstantiam loquendi,
amen alienus est cum Mathema-

tico

tico Philoſophus (m), alienus eſt quicunque intellectu ſyſtematico prædi-tus (n), abſurdum dici ſolet, ex quo neceſſaria conſequentia colligitur quod abſurdum eſt: quo ſenſu propoſitio quælibet abſurda appellatur, quam falſam eſſe indirecte oſtendi poteſt. Subinde etiam abſurdum appellatur, quod ex principiis abſurdis colligitur. Enimvero ne nos in inconſtantiam loquendi incidamus, ſed fixum termini ſignificatum tueamur; computationem juris canonici ab omni abſurditate liberaturi oſtendemus, nec principia eſſe abſurda, nec in ipſa computatione quid præcipi quod ſit abſurdum, nec denique ex ea ſequi, quod ſit abſurdum. Etenim ſi abſurditate quadam laborat, aliquod iſtorum abſurdorum ei convenit: fieri autem non poteſt, ut alio modo abſurdi quid inſit, propterea quod ad principia, computandi modum & ea, quæ inde ſequuntur, omnia redeunt. Principia computationis juris canonici ea ſunt, quæ res ipſa offert, ſcilicet cognationem directam eſſe dependentiam perſonarum

(m) §. 143 Diſc. prælim. (n) Vide Trimbrum, Num. III, §. 1.

rum a ſe invicem per generationem, cognationem vero collateralem ſeu obliquam eſſe dependentiam duarum perſonarum ſimul a communi ſtipite; per generationem conſtitui gradus tum ſimplices, quibus diſtant perſonæ a ſe invicem in linea recta, tum compoſitos ſive familiæ, in quibus conſtituuntur perſonæ eodem gradu a ſtipite remoti; cognatos collaterales eſſe cognatos inter ſe, quia ſunt cognati communi ſtipiti (§.2 & ſeqq.). Si quis principia hæc abſurda dixerit, is negare tenetur, vel homines quosdam a ſe invicem deſcendere per generationem, vel in eo conſtitui fundamentum cognationis directæ; negare tenetur, vel plures deſcendere ſimul per generationem ab eodem tertio, vel in eo conſtitui fundamentum cognationis obliquæ; negare tenetur, per generationem gradus conſtitui; negare denique tenetur, cognatos collaterales ideo eſſe inter ſe cognatos, quia communi ſtipiti cognati ſunt. Enimvero ſi quis horum quid negaverit, is demum abſurda ſtatuere dicendus erit, cum ea tollat, ſine quibus cognatio nulla concipi poteſt. Nequaquam vero opu seſt,

ut de principiis multa dicamus, quæ facile admittunt omnes inter communes omnino notiones de cognatione directa & obliqua referenda. Quicquid ex principiis minime absurdis colligitur, illud minime absurdum esse, nemo non concedere tenetur, cui ratiocinatio intime fuerit perspecta. Jam vero in tota computatione juris canonici nihil præcipitur, quod non ex istis principiis fuerit deductum. Nihil igitur præcipitur, quod sit absurdum. Computatio in linea recta adeo naturalis est, ut ideo nec jus civile in diversa abeat. Computatio in linea æquali non minus naturalis est: quod vero jus civile in ea dissentiat a canonico, non alia de causa evenit, quam quod computatio in linea inæquali non æque obvia sit. Quodsi vero attentionem ad differentiam afferas, quæ inter lineam obliquam æqualem & inæqualem intercedit; computatio in linea inæquali ex computatione in æquali necessario fluit, ita ut ista admissa hæc quoque admitti debeat. Probe autem notandum est, undenam sit, quod computatio graduum cognationis in linea obliqua inæquali difficultatibus obnoxia

sit

ſit, ſcilicet quod gradus cognationis in linea inæquali diverſum quid ſit a gradu cognationis in linea recta & a gradu cognationis obliquæ in linea obliqua æquali. Etſi enim omnis gradus diverſitatem cognationis, ſeu relationis ad ſtipitem loquatur, atque in eo gradus omnes conveniant; differentia tamen intercedit inter modum, quo cognati collaterales ad ſtipitem referuntur, & modum, quo idem fit in cognatione directa, & in modo, quo cognati collaterales ad ſtipitem referuntur, denuo differentia obtinet pro diverſitate lineæ æqualis & inæqualis. Quodſi tamen in linea inæquali gradus admittere velis inter perſonas, quæ in gradibus familiæ diverſis conſtituuntur ſtipite mediante, ſine qua cognatio nulla concipi poteſt; non alio modo eos concipere licet, ſalvis iis, quæ ex notionibus ſuis adeo ſponte fluunt, quam quo in jure canonico concipiuntur. Quodſi quis contenderet, præcipi in computatione canonica, quæ ſunt abſurda, is contrarium ejus, quod præcipitur, demonſtrare tenetur & quidem ex ipſis notionibus cognationis directæ &

 obli-

obliquæ, quas in superioribus explicavimus. Tum enim demum asseverare licebit, quod veritati manifestæ repugnet, consequenter quod sit absurdum. Istiusmodi autem demonstrationem nemo hactenus dedit, nec in posterum dabit, propterea quod ex notionibus alii gradus deduci nequeunt quam simplices isti in linea recta, & gradus familiæ ex istis compositi in obliqua. Denique nec affirmari potest, quæ ex computatione canonica fluunt esse absurda. Ex ea enim absurdum fluere non posse patet, quod per ea, quæ modo diximus, ipsa absurda non sit. Atat! objicis, sequi ex computatione canonica, filium fratris mei mihi & filio meo in eodem gradu esse cognatum, nempe mihi in secundo vi computationis in linea inæquali, filio meo itidem in secundo vi computationis in linea æquali; id quod utique absurdum sit. Sed quæso te, cuinam veritati ex notionibus cognationis directæ & obliquæ demonstratæ hoc contradicit? Sane nulli. Ubi enim demonstrari, eandem personam patri & filio in eodem gradu cognatam esse non posse, aut generaliter, eandem per-

personam in eodem gradu cognatam esse non posse personis, quæ diverso cognationis gradu stipitem attingunt? Nullibi profecto. Precario id sumis tanquam verum. Ecquis vero dixerit, esse absurdum, quod propositioni precario assumtæ contradicit? Apparet hinc, quam parum notionibus confusis sit fidendum, per quas tam absurdum videtur, in quo nullum adhuc absurditatis vestigium monstrari potest.

III.

De Philosophia non ancillante.

§. 1.

EX quo *Robertus Baronius*, Scotus, Tractatum conscripsit de philosophia Theologiæ ancillante, in quo quæstiones philosophicas in disputationibus theologicis subinde occurrentes explicat, adeoque usum nonnullorum principiorum philosophicorum in Theologia ostendit (o); mirifice nonnullis arrisit libelli titulus, ita ut philosophiam non modo Theologiæ, verum *Institutum autoris.*

(o) Liber hic in Germania recusus est Francofurti ad Moenum 1676 forma minore.

etiam Jurisprudentiæ atque Medicinæ ancillari dixerint & eam communem Facultatum Superiorum, quas vocant, ancillam effecerint. Quoniam itaque philosophia ancillari dicitur Theologiæ, Jurisprudentiæ atque Medicinæ quatenus iisdem principia generalia ad ratiocinandum de rebus ad Facultates superiores spectantibus suppeditat; divisio Facultatum in superiores & inferiorem eodem nititur fundamento, quod philosophia illis nonnisi ancilletur. Commune hoc præjudicium plerorumque animum ita obsedit, ut philosophiæ vel nullum esse usum affirment, vel certe non alium, nisi quod terminos quosdam & principia nonnulla Facultatibus superioribus præbeat, quibus commode in rem suam utantur. Quamobrem philosophiam aut prorsus non addiscendam esse, aut non alio fine eidem operam navandam esse colligunt, quam ut terminorum quorundam & principiorum notitiam nobis comparemus. Si quis vero se ad munus quoddam olim in Ecclesia, vel Rep. obeundum idoneum reddere studeat; ei Facultates superiores sufficere.

Illi igitur, qui ad ministerium ecclesiasticum non adspirant, nec artem salutarem exercere cupiunt, ad solam Jurisprudentiam, subinde solam civilem, tanquam ad sacram anchoram confugiunt, quasi ab ea sola expectandum sit omne ad vitam civilem præsidium. Enimvero si quis attentius consideret, quænam rerum scientia ad Remp. bene administrandam & in ea felicitatem generis humani promovendam requiratur: is facile perspiciet, a solis facultatibus, quæ dicuntur, superioribus eam peti minime posse. Quare cum ostendi queat, philosophiam ea præstare, quæ ab illis frustra requisiveris, & Theologica, Juridica & Medica Facultates dicantur superiores, quatenus iis ad Remp. feliciter administrandam opus habemus, ita ut muneribus, quæ in viros literatos conferuntur, utiliter præesse nequeat, nisi qui uni illarum se mancipavit; Philosophia autem inferior appelletur, quatenus illis ancillatur; concludendum omnino erit, si rem, non nomen spectes, Facultatem quoque philosophicam esse & superiorem quandam facultatem, sit ita quod simul sit in-

ſerior, atque philoſophiam non modo ancillari, quatenus inſervit Facultatibus ceteris, verum etiam dominari, quatenus eam offert rerum cognitionem, qua in Rep. adminiſtranda opus eſt, quæ tamen a Facultatibus ceteris peti nequit. Sed nos de nomine parum ſolliciti, quibus perinde eſt, utrum Facultas philoſophica inferior, an ſuperior dicatur; utrum philoſophia ancilla, an domina appelletur: quamvis de nomine monenda fuerint ad diſpellendam præjudiciorum nebulam profutura. Miſſo igitur nomine, ad rem animum advertimus oſtenſuri philoſophiam non modo præbere principia Facultatibus ſuperioribus, verum etiam talia ſuppeditare, quæ in Rep. adminiſtranda utilia ac proficua ſunt, a Facultatibus autem ſuperioribus ſuppeditari nequeunt.

Cultura intellectus non aliunde quam ex philoſophia petenda.

§. 2. Plurima ſunt in Rep. munera, quæ ideo in literatos conferuntur, quod eos rectius facultatibus mentis uti poſſe credamus aliis tum in rebus dijudicandis, tum in iis diſcutiendis. Quare ſi a philoſophia pendet cultura intellectus, qualem a ceteris facultatibus fruſtra expectes; philoſophia non ancillatur

tur facultatibus ſuperioribus, quatenus ab ea iſta cultura pendet, quoties quis intellectum excolit, qui animum ad facultates ſuperiores non appellit, vel quatenus per illam culturam expeditiorem negotiorum tractationem intendit, etſi iisdem ancilletur, quatenus eadem cultura præſtat, ut ad illas reddamur magis idonei. Sunt autem omnino philoſophiæ media, quibus intellectus excolitur, ut pronior, certior & latior ſit facultatum mentis uſus. Etenim in numero diſciplinarum philoſophicarum Logica eſt, quæ docet modum dirigendi facultatem cognoſcitivam in cognoſcenda veritate (p). Quare ſi rite pertractetur, ex eadem diſcimus, quomodo facultates mentis noſtræ dirigere debeamus, ut veritatem, quam intendimus, cognoſcamus. Qui vero novit, quomodo facultates mentis in veritate cognoſcenda ſint dirigendæ; ei haud obſcurum eſt, quid fieri in dato caſu debeat, ubi quid ad dijudicandum, vel inquirendum affertur. Et ubi regularum illarum applicationem in poteſtate habet, exinde ſimul certus reddi-

(p) Diſc. prælim. § 61.

tur, se facultatibus mentis suæ rite uti. Pertinent huc, quæ de usu Logicæ in praxi vitæ integro capite explicavimus (q): sed quæ ibidem uberrime dicta sunt, adeoque ibidem etiam legi possunt, ea hic repetenda non sunt. Accedit porro, quod ad facultatem philosophicam referatur Mathesis universa. Ecquis vero est, qui ignorat, Matheseos studio comparari habitum regulis logicis utendi, postquam & ab aliis ab omni ævo id inculcatum, & a nobis etiam abunde demonstratum fuerit. Legat, qui talia nondum satis perspecta habet, quæ in opere logico de methodo logicam discendi integro capite tradidimus (r). Quamobrem cum Mathesi operam navare debeat, qui habitum utendi regulis logicis, adeoque mentis facultatibus in veritate cognoscenda, sibi comparare voluerit; ad facultatem philosophicam non tanquam ad ancillam accedere debet. Apparet adeo singulare quoddam officium, quod philosophia cum Mathesi præstat in universum omnibus, qui ad munera quæcunque publica admovendi

(q) §. 1211 & seqq. Log. (r) §. 1227 & seqq. Log.

vendi ſunt, & quod a Facultate alia fruſtra requiſiveris. Non abſurdum exiſtimari debet, ſi quis vel ſolius intellectus excolendi gratia in Academiam proficiſcatur, utut moribus noſtris hactenus receptum non ſit, ita ut culturam intellectus vel prorſus negligant, vel ſaltem non eo, quo fieri debebat, modo curæ cordique habeant, qui ſtudiorum gratia in Academias proficiſcuntur & in quocunque ſtudiorum genere multo lætiores experturi eſſent progreſſus, ſiquidem intellectum rite excoluiſſent. Novi equidem eſſe longe plurimos, qui ſibi perſuadent, logicam naturalem abunde ſufficere; artificialem in ſpem futuræ oblivionis addiſci. At vero hi erunt, qui vel ſpuriam didicere logicam, vel genuinæ ſenſum non rite perceperunt, vel denique de ea applicanda parum ſolliciti fuerunt, ſpreto connubio Logicæ cum Matheſi. Quodſi quæſiveris, quænam ſit genuina Logica & quomodo a ſpuria diſtinguatur, cum nemo non fateatur, eam, quam profitetur, eſſe genuinam, ceteras vero ab ea diſſidentes ſpurias; nodum hunc facile ſolvi poſſe,

nec

nec opus esse ut instar Gordii secetur, veritatis fiducia asseveramus. Etenim in Prolegomenis Logicæ Latinæ aut, si mavis, majoris (s), triplicem exhibuimus lapidem Lydium Logicæ artificialis docentis, cujus ope genuinam a spuria facile distinguere poteris. Nimirum ibidem ostendimus, Logicam artificialem genuinam praxi veterum Geometrarum esse debere conformem; per regulas genuinæ rationem reddi posse cogitationum, quæ sese invicem naturaliter consequuntur; regulas denique ejus ex ipsa mentis humanæ natura & notione entium in genere demonstrari posse. Primus inprimis lapis Lydius is est, quo facillime omnium utimur, cum ceteri supponant principia Psychologica. Secundum istum lapidem Lydium nos primo examinavimus Logicam nostram &, ubi quædam praxi Geometrarum veterum non satis convenire deprehendimus, ratione dissensus detecta, eadem correximus, antequam prima ejus lineamenta in libello Germanico in tyronum gratiam, deinde vero in majore opere Latino singula præ-

(s) §. 26 & seqq.

præcepta uberiori calamo explicata in publicum proferre decerneremus. Cum in Pſychologiam majori ſtudio inquireremus, quam antea ab aliis factum fuerat, ac inprimis operam daremus ut eorum, quæ in mente contingunt, rationes manifeſtas detegeremus (id quod ante nos nemo fuerat auſus); ipſo etiam opere didicimus, quantam huc afferant regulæ Logicæ genuinæ utilitatem. Et hoc modo didicimus, eam, quam nos tradidimus, Logicam nec a ſecundo lapide Lydio abhorrere. Denique cum opus Logicum ederemus, ex natura mentis humanæ & notione entis in genere regulas omnes demonſtravimus, atque ſic & nos experti ſumus, & aliis palam fecimus, eam, quam nos exhibuimus, Logicam cum tertio quoque lapide Lydio convenire. Cum neceſſitas exigat, ut dicamus, quæ veritati conſentanea ſunt, ne quis in Logicam ſpuriam incidens a veritate aberrare exiſtimet, quæ de cultura intellectus modo commentati ſumus; nemo nobis vitio vertet, quod ipſimet dicamus, qualem Logicam noſtram deprehenderimus, atque polliceamur ei de felici cul-

culturæ intellectus eventu non esse desperandum, qui Elementorum nostrorum Matheseos lectionem attentam cum Logicæ nostræ tractatione conjunxerit: quamvis nec ei prorsus sit desperandum, qui solam Logicam attenta mente legerit & relegerit, atque in præceptis applicandis assiduus fuerit. Poteramus provocare ad testimonium virorum cum doctissimorum in sacris & civilibus dignitatibus constitutorum, tum etiam mercatorum aliorumque, qui sponte sua literas ad nos dedere, quibus significarunt, se præter omnem opinionem didicisse, Logica nostra sæpius perlecta & ad casus obvios in negotiis suis omnique vita solerter applicata, quod ejus doctrinæ certissimum spondeant usum, neque in spem futuræ oblivionis addiscantur, ita ut ipsos non piguerit inter ardua, quæ muneris ratio iisdem imponit, negotia Logicæ vel olim neglectæ, vel rursus oblivioni traditæ nobis ducibus operam navare. Quamobrem id non moramur, si vel homines novi ex obtrectatione aliorum se meliorum ad nominis quandam famam grassantes, vel alii, quorum invidia

ımpuntur ilia, temerariis cenſuris
:æ noſtræ ſibi potius, quam nobis
ti ſint: etenim ſi tempus, quod in-
:r ac turpiter in iis taxandis conſu-
, quæ non ſatis intellecta in ſenſum
ım detorquent, in intelligendis
collocarent, non modo id conſe-
ntur, ut cenſurarum inanium te-
atem ipſimet perſpicerent; verum
non opus haberent ut ſe ab audi-
ıs deſtitutos conquererentur. Re-
ac expeditum facultatum mentis
in veritate cognoſcenda unicuiq;
:ſſe plurimum, quocunque tan-
ritæ genere delectetur, nemo in du-
facile vocabit. Etſi enim pluri-
ɔgica naturali ſint contenti, qui
nutilem Eccleſiæ ac Reip. operam
ıt; extra omnem tamen dubita-
aleam poſitum eſt, eosdem Lo-
rtificialis inſignem prorſus utilita-
ercepturos eſſe, ſi eadem uti ipſis
ır, ut differentiam, quæ interce-
ter Logicæ naturalis & artificialis
, perſpicerent. Animadverte-
nim, quam ſint in rebus ad ſe per-
:ibus acutiores, ut per experien-
ſcientiæ ſuæ pragmaticæ theſauros
mi-

minore tempore ac ſtudio locupletarent, atq; ſuo loco expeditius ac certius veritates ſemel cognitas applicarent; in rebus autem ad ſe non pertinentibus circumſpectiores, ne per præcipitantiam ſibi judicium ſumerent de rebus, quas non intelligunt, & ab aliis ſibi perſuadere paterentur, quæ ſunt a veritate aliena, facilem nimirum præbentes *illis* aurem, qui pendulum ab appetitu habent aſſenſum. Voluptatem præterea perciperent tum ex iis, quæ nunc indifferenter agunt, tum ex illis, quæ ob perplexitatem moleſta tædia creant. Et quoniam aſſenſum ab appetitu pendulum experimur, quoties ob inevidentiam rationum ſuſpendendus erat, utpote per eas non determinandus; ex aſſenſu autem, qui ab appetitu pendet, magna caterva prodeunt mala; nihil profecto magis optandum eſt, quam ut eorum aſſenſus ab appetitu minime pendeat, qui felicitati generis humani præſunt. Quamvis vero Logica id tantummodo præſtet, ne evidens videatur, quod non eſt, adeoq; ſola impedire nequeat, ne pendeat ab appetitu aſſenſus; plurimum tamen adjumenti affert, cum

alias

aliäs vel inſcius eundem per appetitum determines, utut tibi propoſitum non aſſentiri niſi veritati. Ad ſpecialia commemoranda non deſcendimus, cum eorum, quæ commemoravimus, tanta ſit utilitas, ut abunde ſufficiat ad ſtudii Logicæ verioris utilitatem perſuadendam. Ut tamen hactenus dicta plenius intelligantur, non abs re eſſe videtur, ſi eorum nonnulla paulo diſtinctius exponamus. Logicæ uſum in omni vitæ genere experimur partim in veritatis cognitione acquirenda, partim in veritate cognita ad caſus obvios applicanda. Si veritates ad negotia tractanda proficuas tibi comparare volueris, aut proprio eruendæ ſunt Marte, aut ex aliorum inſtitutione hauriendæ. Communiter experientia duce ſibi comparant, quæ ex diſciplinis non didicere: unde ſeniores multa rerum experientia inſtructi præferuntur junioribus, qui animum adhuc ab experientia vacuum habent. Quodnam adjumentum huc afferat Logica, in opere Logico ex inſtituto docuimus (t). Ejus nimirum præſidio inſtructus ab iis, quæ

(t) §. 669 & ſeqq.

percipit, notiones distinctas atque determinatas derivat, & ab iis universaliores non minus distinctas atque determinatas abstrahit: quo facto & experientia fit locupletior, & applicatio ejus certior. Quodsi ex aliorum institutione haurienda sunt, quæ scitu utilia; non minorem utilitatem spondet Logica, quemadmodum ex iis intelligitur, quæ de legendis libris (u) & de methodo docendi (x) integris capitibus explicata dedimus Logica scilicet instructus acutior est in iis, quæ ab aliis dicuntur, dijudicandis, ut nonnisi ea memoria condat, quæ vera & determinata experitur, hoc est ea, quæ certum atque rectum spondent usum. Quodsi jam veritates, quas quis sibi quocunque modo comparavit, ad casus in vita humana applicandæ sunt; Logica duplicem præstat usum: efficit enim ut ad circumstantias casus præsentis simus acutiores, eumque accurate determinemus, utque in applicandis notionibus universalibus, quibus instructa est memoria, simus circumspecti atque legitime ac expedite

(u) §. 902 & seqq. Log. (x) §. 1118 & seqq. Log.

pedite de re propoſita ratiocinemur. In veritatibus practicis plurimum juvat propria experientia. Quamobrem quæ de cultura intellectus hactenus diſſeruimus, unus omnium optime intelligit, qui ea in ſeipſo experitur: quæ etiam ratio nos permovit, ut in ſuperioribus ad illorum teſtimonia provocaverimus, qui ea in ſeipſis experti ſunt.

§. 3. Sed mittamus intellectus culturam, qua unusquisque ad vitæ ſuæ genus redditur magis idoneus, & nunc porro diſpiciamus, num Facultates ſuperiores, quæ dicuntur, ſolæ ambitu ſuo complectantur veritates omnes, quæ in Eccleſia & Rep. uſum habent. Conſtat Theologiam docere modum ſalutem æternam conſequendi & eadem inſtructos effici Eccleſiæ miniſtros; Juriſprudentiam continere leges, quibus jura rerum & perſonarum comprehenduntur, & eadem inſtructos aptos eſſe, ad controverſias in foro agitatas decidendas; Medicinam denique præſcribere modum ſanandi ægrotos & eadem inſtructos ægrotis auxilium afferre. Ecquis vero ſibi perſuadebit in Rep. adminiſtranda non occurrere negotia, *Cur Facultates ſuperiores ad Remp. adminiſtrandam ſint inſufficientes.*

quorum nec Theologia, nec Jurisprudentia, nec Medicina theoriam continet, cum nec agatur de vita æterna consequenda Deoque rite colendo, nec de controversis hominum juribus, nec de sanitate vel conservanda, vel instauranda. A Facultatibus adeo, quas superiores appellamus, non suppeditantur omnia, quæ in Rep. administranda scitu & utilia, & necessaria sunt. Nec defuere viri docti & longo rerum usu instructi, qui dudum agnovere divisionem Facultatum in Academiis non firmo niti fundamento & plurima peperisse præjudicia, quibus id tandem effectum est, ut in Academiis nec satis doceantur, nec discantur, quæ ad usum vitæ faciunt, sed multa negligantur, quæ non minus doceri ac disci debebant, quam quæ ad Facultates Theologicam, Juridicam & Medicam pertinent. Sed non opus est, ut autoritatibus pugnemus, ubi ea recensere licet, quæ scitu apprime necessaria sunt, nec tamen ad objecta Facultatum illarum referri possunt. Et cum præter Facultates istas alia non detur, quam philosophica & ad eam referri sueverint omnia, quæ ab objectis superio-

riorum Facultatum aliena ſunt; exinde omnino colligitur Facultatis philoſophicæ, ſiquidem ſatisfacere debet, eſſe ea docere. Enimvero miſſis generalibus ad ipſam recenſionem ſpecialem accedimus.

§. 4. Jus naturæ ad philoſophiam ſpectare, nemo in dubium vocare poteſt ac a nobis alibi (y) evictum: quamvis ideo non negemus, juris Romani notitiam plurimum prodeſſe ei, qui juris naturalis ſyſtema completum hactenus deſideratum condere voluerit, neque refragemur, ſi jus naturæ ad Facultatem Juridicam referatur, mutata notione hactenus recepta, ſecundum quam nonniſi jus civile & canonicum cum publico Sacri Romani Imperii ad eam ſpectat. Diximus enim diviſionem Facultatum hactenus receptam non firmo ſatis ſtare talo. Quodſi ergo demonſtrari poſſit, jus naturæ habere aliquem uſum, vel etiam plures, quos fruſtra a Jure civili & canonico expectaveris, & illud eſſe addiſcendum a pluribus, qui jus civile & canonicum tuto ignorant; eo ipſo evictum erit, *Iuris naturalis uſus.*

 phi-

(y) §. 68 Diſc. prælim.

philoſophiam non tantummodo ancillari Jurisprudentiæ, verum perinde ac ipſam tradere, quæ immediatum in vita & Rep. adminiſtranda uſum habent. Jus civile & canonicum non omnes comprehendere caſus, in quibus de jure controvertitur; vel exinde patet, quod Doctorum opiniones de iſtiusmodi caſibus ubivis proſtent, quædam etiam per leges non deciſa judicis arbitrio relinquantur. Illi igitur caſus aut decidendi ſunt per jus naturæ, aut conformiter illis principiis, quibus leges civiles nituntur. Deciſio poſterior majorem ut plurimum requirit habitum inveſtigandi veritatem latentem, quam iis eſſe ſolet, qui caſus iſtiusmodi decidere debent. Et ubi iſtiusmodi habitum ſibi comparare deberent, vel ex *dictis* paulo ante de cultura intellectus colligitur, opem hic ferre debere philoſophiam cum Matheſi Jurisprudentiæ non ancillantem. Quamobrem conſultius eſt, ut jus naturæ recipiatur in ſubſidium juris civilis, atque ad *illud* recurratur, ubi ab hoc deſtitutum nos deprehendimus. Enimvero ut id commode fieri poſſit, defectus utique juris

na-

naturalis tollendi, quibus libri de eodem conſcripti adhuc laborant. Quodſi enim libros de jure naturali conſcriptos evolvas, facile perſpicies, diſciplinam philoſophiæ præſtantiſſimam nondum in eam formam eſſe redactam, quæ ipſi convenit, ſcilicet ut ſint propoſitiones determinatæ ac rigoroſe demonſtratæ, & pauciores adhuc caſus in eadem eſſe deciſos, quam in Jure Romano, ut adeo hinc enatum ſit præjudicium, quaſi jus naturæ intra arctiores multo limites contineatur, quam jus civile, cum tamen ad omnes omnino caſus circa actiones hominum conceptibiles extendatur, quemadmodum a nobis in moralibus demonſtratum. Id igitur agendum, ut obtineamus ſyſtema juris naturalis quam maxime completum, ne philoſophia fruſtra opem ſuam implorari patiatur. Conforme præterea eſt principiis politicis, & civilibus quoque legibus ſancitum, ut judex ante partes litigaturas in foro juxta æquitatem componere ſtudeat, quam litem decernat. Et optandum ſane foret, ut idem in foro ſtricte obſervaretur: ita enim & lites multæ initio ſtatim ſopirentur & te-

temerarius litigator judici innotesceret severiori pœna coërcendus, ubi causa ceciderit. Quoniam naturaliter æquum est, quod legi naturali convenit; singularis hinc usus juris naturalis apparet, qui aliunde quam ab eo expectari nequit. Non absurdum foret constitui in Rep. æquitatis arbitros, qui partes in foro litigaturas ante componere studerent, quam actio in foro ipsis concederetur: quod etsi moribus nostris non conveniat, non tamen ideo absurdum dici potest. Istiusmodi autem arbitri Jurisprudentia naturali instructi esse deberent, non ignorato tamen legum quarundam civilium cum naturalibus consensu. Ceterum cum unusquisque hominum actiones suas ad normam legum naturalium componere teneatur, nec alia actionum directione felicitatis illius particeps fieri possit, quæ in his terris in hominem cadit & recto facultatum mentis usu comparatur; nemo sane est, quodcunque tandem vitæ genus amplectatur, cui non hoc nomine jus naturæ maximopere sit commendandum. Per jus naturæ, si quidem rite pertractetur, actio-

num

num humanarum intrinſeca honeſtas ac turpitudo innoteſcit: quæ cum motiva præbeat exemplo Apoſtoli (z) etiam a Miniſtris verbi divini in ſermonibus ſacris ad populum urgenda, novus aliquis juris naturalis uſus patet, quem philoſophia Miniſtris Eccleſiæ ſpondet, quatenus theologiæ neutiquam ancillatur. Et quoniam promiſcue omnibus utile eſt noſſe actionum humanarum honeſtatem ac turpitudinem intrinſecam, ut inde motiva actionum committendarum vel omittendarum deſumi poſſint; jus naturæ ita pertractari debet, ut honeſtas intrinſeca actionum ac turpitudo in aprico ponatur. Neque enim exiſtimandum eſt, poſſe nos motivis iſtis carere, quibus alia ſunt iſtis multo fortiora, cum non ſine ratione ipſe Apoſtolus motiva ab intrinſeca actionum honeſtate ac turpitudine deſumta urgeat, etſi ceteris quoque fortioribus utatur (a). Demonſtravimus ſane in moralibus, motivis pluribus in unum collectis appetitum fortius impelli, ne ſenſitivus adverſus rationalem prævaleat. Enimvero

(z) Eph. V. 18. (a) 1. Cor, VI. 10.

jus naturæ eo modo pertractari nequit, niſi a philoſopho, ut actionum intrinſeca honeſtas & turpitudo pateat, cum ſic reddatur ratio, cur actio aliqua bona ſit, vel mala: quod utique philoſophi eſt. Si quid tale facit Theologus, vel JCtus, non tamen qua Theologus, nec qua JCtus id facit, ſed quatenus philoſophatur: id quod palam erit differentiam inter cognitionem philoſophicam & hiſtoricam intercedentem cogitanti, quam ſatis perſpicue in Diſcurſu præliminari Logicæ præmiſſo delineavimus (b). Quicunque igitur honeſtatis intrinſecæ ac turpitudinis addiſcendæ gratia ad philoſophiam accedit; is non tanquam ad ancillam facultatum ſuperiorum accedit. Atque adeo manifeſtum eſt non uno fine juri naturæ operam navari, etſi inde ſubſidium in Facultatibus ſuperioribus non expectes. Nondum tamen omnes enarravimus juris naturalis uſus, quos per ſe ſive in vita, ſive in Rep. adminiſtranda habet. Superſunt enim adhuc alii hactenus recenſitis non inferiores, ſed ii inprimis præclari. Jure naturali opus eſt ad pruden-

(b) §. 4 & ſeqq.

dentiam legislatoriam. Etenim in Politicis demonstramus, *Ulpiano*, Jcto eximio non invito (c), jus civile effici, cum aliquid addimus, vel detrahimus juri naturali. Quamobrem leges civiles conditurus nosse debet naturales, tum ut constet, quænam leges naturales in numero civilium retineri possint, tum ut appareat, quid legi naturali vel addendum, vel detrahendum sit, ut prodeat civilis, dato Reip. statui conveniens. Qui adeo Principibus in ferendis legibus a consilio sunt, juri naturali operam dare tenentur, atque adeo denuo ad philosophiam accedunt non tanquam ad ancillam facultatum superiorum, sed tanquam ad rerum Magistram, quas Jurisprudentia civilis docere nequit. Quamobrem non modo apud Sinas, sed alias etiam gentes legislatores vel fuere philosophi, vel philosophorum consiliis in ferendis legibus usi. Absit autem ut philosophus habeatur, qui dicitur, ac hoc nomine absurdum existimetur, quod hic asseritur! Principiis juris naturalis opus habemus in decidendis controversiis gentium: osten-

(c) Vide Trim. brum. Num. 2. §. 22. 24.

ostendimus enim in Politicis & suo loco id uberius confirmaturi sumus, Jus Gentium oriri legibus naturalibus ad Gentes applicatis, quatenus spectantur ut personæ in statu naturali viventes. Et quamvis præter hoc Jus Gentium necessarium detur etiam aliquod arbitrarium; hoc ipsum tamen ex illo eodem modo, quo civile ex naturali efficitur, derivari debet, quatenus nimirum necessario aliquid vel demitur, vel detrahitur, quemadmodum clarius exposituri sumus, quando de Jure Gentium ex instituto agemus. Nullum adeo dubium superesse potest, Jus Gentium, si legitime pertractetur, cum Jure naturali summis rerum Administris usui esse. Dudum profecto id agnovere, qui eximium *Grotii* de Jure belli & pacis opus in pretio hoc nomine habent, etsi nondum tradiderit, quæ prorsus satisfaciunt. Enimvero Jus Gentium non minus, quam naturæ manum auxiliatricem a philosopho expectat, ut in Systema veri nominis redigatur. Et, si vel maxime a Juris interprete doceatur, non tamen ideo desinit esse philosophiæ pars, consequenter denuo probat esse in philosophia, quæ di-

scun-

ſcuntur, quatenus Jurisprudentiæ non ancillatur. Optandum profecto foret, ut plures eſſe, quam vocari mallent philoſophi, utque philoſophiæ Profeſſores omnes docerent philoſophiam, quam ad publicam privatamque utilitatem aptam in his ipſis Horis ſubſecivis delineavimus (d)! Ita enim omnium optime convincere unumquemque daretur, non nudam eſſe ancillam ſuperiorum Facultatum philoſophiam, nec abſurdum eſſe, ſi quis vel ſolius philoſophiæ addiſcendæ gratia in Academiam proficiſcatur. Etſi autem præclari prorſus ſint uſus, qui Jus naturæ commendant, quatenus Jurisprudentiæ minime ancillatur; habet tamen philoſophia theſauros adhuc plures, quos in utilitates publicas convertere licet, ac de his porro dicendum nobis erit.

Cultura voluntatis a philoſophia petenda.

§. 5. Nullum eſt in Rep. munus, nullum quoque datur vitæ genus, in quo ſincera virtus non plurimum utilitatis afferat. Quamobrem ſicuti ſuperius (§. 2) oſtendimus opus eſſe cultura intellectus; ita non minus inculcanda eſt ſollicita voluntatis cultura. Culturam volun-

(d) Trim. brum. Num. 1.

voluntatis philosophia tradit moralis, siquidem genuina fuerit, quemadmodum intellectus culturam genuina Logica delineat. Etenim si philosophia moralis nomen suum tueri debet, ex natura mentis humanæ, quæ in Psychologia explicatur, deduci debet modus perficiendi voluntatem, & perducendi appetitum sensitivum ad consensum cum rationali. Plurimum adeo refert, ut philosophiæ morali veriori operam navet, quicunque ad virtutem minime fucatam pervenire voluerit, ut ex rationibus intrinsecis determinet voluntatem, nec extrinsecis utatur, nisi quatenus eas intrinsecis jungi prudentia suadet. Haud parum a plerisque peccatur, quod voluntatis culturam prorsus negligant, quasi ea minime opus sit ad consequendum virtutem, sicuti haud pauci existimant, non opus esse cultura intellectus ad acumen atque judicium acre sibi comparandum. Philosophia igitur moralis minime ancillatur Facultatibus superioribus, quatenus culturam voluntatis distincte delineat, ut constet, quibusnam exercitiis sit comparandus habitus, qui virtutis nomine

ve-

atque adeo in virtutis ſtudio aſſi-
ſe poſſimus. Equidem non igno-
hiloſophiam moralem hactenus
atis fuiſſe excultam, ut adeo parum
præſidii expectare licuerit. Et
vis Theologus eximius *Bayerus*
quandam Theologiæ moralis de-
it, quæ prodeſſe poterat etiam phi-
his; tantum tamen abeſt, ut hi a-
m ad eam adverterint, ut ne qui-
Theologi, qui poſt eum Theolo-
morales conſcribere conati ſunt,
eſtigia ſecuti fuerint. Novi etiam,
quandam philoſophiæ moralis na-
is ſpeciem, quæ ad eam, quam phi-
hus tadere debet, eodem modo ſe-
bet ſicuti Logica naturalis ad arti-
em, neque me fugit homines in
is ſane caſibus philoſophia morali
rali non infeliciter uti, quemad-
um Logica naturali feliciter ſæpius
tur, qui artificialis ignari ſunt. E-
ero quemadmodum extra omnem
tationis aleam poſitum eſt philoſo-
m moralem, ut ſic dicam, artificia-
multo præclariorem habere uſum,
n naturalem, ſicuti Logica artifi-
illuſtriorem multo uſum præbet
quam

quam naturalis; ita etiam operam dare cœpimus, ut philosophiam moralem ad genuinam formam perduceremus, dabimusque in posterum operam, ut eandem ulterius perficiamus, speramusque fore ut in posterum plures ad eandem ulterius perficiendam socias conferant operas, ubi cessante invidia tempus in nostris intelligendis collocabitur, quod nunc in iis per præcipitantiam carpendis præpostere consumitur. Absit itaque ut conqueramur philosophiæ commendari opem, quam petenti ferre nequeat! Nulla profecto disciplina ad id fastigii evecta est, ad quod evecta esse deberet, ut prorsus satisfaceret iis, qui eam in futuros vitæ usus sibi perspectam reddunt. Ecquis vero ideo vel in dubium vocaverit eum, quem habet, usum, vel prorsus eundem contemneret? Disciplinæ sicuti in universum omnes, ita etiam philosophia moralis, conjunctis viribus continuo excolendæ sunt, ut ab iis posteri percipiant fructus, qui nobis denegantur. Quamvis vero primi simus, qui philosophiam moralem in eam formam redegimus, ut emendationi voluntatis commode inser-

vire possit, de qua hic nobis sermo est; non tamen nullum esse ea in re ipsius usum fatentur, qui eundem reipsa experti sunt. Quamobrem nobis vitio verti nequit, quod a philosophia morali eam voluntatis culturam expectari posse affirmemus, qua in quocunque vitæ genere ad promovendam generis humani felicitatem opus habemus.

§. 6. Suam quoque utilitatem hominibus affert methodus conjectandi hominum mores: neque enim solum eadem juvat Legatos Principum ad Principes, sed promiscue homines omnes in omni vitæ genere, cum nemo sibi soli vivere possit, sed singulis res sit cum aliis. Sæpius nimirum opus est, ut ab aliis nobis caveamus damna evitaturi; sæpius necesse est, ut aliorum voluntatem flectamus in eam partem, in quam eandem determinari nobis commodum accidit. Sunt etiam qui aliorum mores ita formare debent, ut sibi sponte sua facere videantur, quod ad nutum alterius faciunt. In his casibus omnibus, qui, cum generales sint, plurimos speciales sub se complectuntur, mirifice prodest ars conjectandi hominum mores. *Methodus conjectandi hominum mores.*

res. Agnovere hanc utilitatem artis conjectandi hominum mores jam alii viri inprimis in omni doctrina summi & excellenti ingenii ac judicii robore pollentes. Sufficiat mihi unum nominasse *Conringium*, virum etiam post fata summum. Is cum *Scipionis Claramontii* de conjectandis cujusque moribus & latitantibus animi affectibus libros decem in Germania recudi curaret, non modo artem conjectandi hominum mores eam esse dixit, qua & Ethicus, & Politicus, & Orator, & in communi vita unusquisque in rem suam uti possit & debeat uti, sed eam quoque notitiam in omni vita, cumprimis vero ad civilia negotia feliciter expedienda necessariam, immo & in foro atque concionibus apprime utilem dixit (e). Et in dedicatione ad virum illustrissimum atque excellentissimum *Matthiam Biörenklou* satis superque ostendit, non vanam esse hanc artem, sed utique possibilem. Quodsi tamen non satisfaciat judicium viri, qui vitam Professoris egit, notes velim *Innocentium Maximum*, Procerem Romanum, primum *Britonorien-*

(e) In praef. p. m. 18. 19.

rienſem, deinde *Catanienſem* Epiſcopum, Florentiæ primum apud Magnum Hetruriæ Ducem, poſtea in Hiſpania apud Regem Oratorem Pontificium, cohortatum fuiſſe *Claramontium* ut opus ederet, & exemplum ab ipſo obtinuiſſe, quod vel ſumtu ſuo imprimendum curaret (f). Agnovit is utilitatem artis, quam prædicat *Claramontius* (g), non curioſæ per ſe ac temerariæ, ſed multis erga multos tum honeſtæ, tum neceſſariæ. Parentes, inquit *Claramontius*, filiorum & in univerſum inſtitutores alumnorum propenſiones & mores ſicunde bonos aut malos contraxerint, multo debent conatu inveſtigare. Niſi domini ſervos, Principes familiares & miniſtros exploraverint, illi ſibi, hi ſibi & Reip. magno damno erunt. Quæſitores etiam ſcelerum in præcedentes perſonarum mores inquirere, proque eorum differentia multo ſecius ex eodem facto procedere debent. Hactenus *Claramontius*. In philoſophia morali, quam idiomate patrio edidimus, poſthac vero

(f) Vid. præf. Claramont. p. m. 11. 12.
(g) ibid. p. 13.

ro uberius multo expositurī sumus, ostendimus, quomodo ex actionibus hominum ac passionibus animi conjectari queant hominum mores ac propensiones cum naturales, tum adscititiæ; indicavimus etiam, quemnam usum habere possit Physiognomia, quæ hodie prorsus deserta atque inculta jacet, etsi olim plurimum eidem fuerit tributum. Qui ea sola perpendit, illi non difficile erit cognoscere, quod ars conjectandi hominum mores non sit vana ac temeraria, sed certis utique principiis innixa. Illud inprimis patet, ubi quis Psychologiam habuerit perspectam: in ea enim ostendimus, dari regulas tam Logicas, quam morales, quas nunquam violare potest homo etsi liberrime agat, ibidemque abunde docui, eorum, quæ in mente contingunt, non minus perspicuam afferri posse rationem, quam illorum, quæ corporibus accidunt:. quale quid etsi ante nos nemo aggredi ausus fuerit, vir tamen judicii acris *Conringius* in ea, quam paulo ante commendavimus, dedicatione non impossibile judicavit, cum genuina artis nostræ fundamenta in iis con-

contineantur. Dudum præterea agnovere philoſophi & *Claramontius* inprimis, qui philoſophiam moralem cum Medicina contulit, docuit, eſſe quoque partem quandam philoſophiæ moralis ſemioticam, quæ ſigna virtutum & vitiorum tradit, non minus intellectualium, quam moralium: unde & *Bajerus* in Compendio Theologiæ moralis ſigna actionum hominis chriſtiani recenſere non neglexit. Et nos in philoſophia morali tradidimus quoque ſigna virtutum & vitiorum ſpecialia ac talia longius proſequemur, ubi partibus Metaphyſicæ & Jure naturali ac Gentium ad finem perductis, philoſophiam quoque moralem ſermone Latino in eam formam reducemus, in quam diſciplinas ceteras philoſophicas redigere cœpimus. Illa autem philoſophiæ moralis pars ſemiotica eſt pars ſpecialis conjectandi hominum mores, quemadmodum generales regulæ de conjectandis hominum moribus ad philoſophiam practicam univerſalem pertinent, ad quam eas quoque retulimus. Ars adeo conjectandi hominum mores tum demum acquiritur, ubi philoſophiæ mo-

rali operam navamus, in qua ex facultatibus mentis ratio redditur a priori virtutum ac vitiorum actionumque ad habitus istos spectantium. Quamobrem qui illius sibi comparandæ gratia philosophiæ morali &, quam ea supponit, Psychologiæ operam navat, is denuo ad Philosophiam accedit, non tanquam ad ancillam Facultatum superiorum. Notandum vero, si quis in arte conjectandi hominum mores felices progressus facere velit; ei tum cultura intellectus esse opus, tum animum ejus principiis & ontologicis, & psychologicis, & moralibus erudiri debere. Patent hæc ex nexu disciplinarum philosophicarum, si quis eas in systemata inter se connexa redactas consulit. Etenim ars conjectandi hominum mores supponit principia moralia & ontologica, philosophia moralis supponit principia psychologica & subinde quædam ontologica, Psychologia vero supponit principia ontologica. Præterea in applicandis regulis artis conjectandi hominum mores & partis semioticæ philosophiæ moralis ad casus in vita obvios non modo cultura intellectus opus est, verum etiam notiones

nes ontologicæ directricium munere funguntur. Enimvero qui philoſophiam moralem, Pſychologiam & Ontologiam eum in finem addiſcit, is philoſophiæ operam navat, quatenus ea Facultatibus ſuperioribus minime ancillatur. Culturam vero intellectus deberi philoſophiæ, Facultatibus ſuperioribus minime ancillanti, ex iis, quæ ſupra diximus (§. 2), abunde conſtat.

§. 7. Multa ſunt in adminiſtranda Rep. quæ ad theoriam reduci poſſunt, a Jure tamen civili atque publico prorſus diverſa ſunt. Et quamvis impoſſibile non ſit, ut talia longo rerum uſu addiſcantur; non tamen ideo theoria contemnenda eſt tanquam ſupervacanea. Etenim in priori caſu ſucceſſive animo inſinuantur notiones confuſæ, prout caſus tulerit; in poſteriori vero notiones acquiruntur diſtinctæ, quæ multorum annorum experientia non comparari poſſent. Quamobrem hic obtinet differentia, quæ ubivis inter notiones confuſas & diſtinctas intercedit, ſane non exigui momenti, ac in caſu poſteriori brevi temporis ſpatio addiſcuntur, ad quæ diſcenda in priori anni plurimi *Politica in adminiſtranda Rep. uſus.*

non sufficiunt. Accedit quod theoria, quæ notionibus distinctis continetur, etsi in se imperfecta a posteriori celeriter capiat incrementa, quæ illa destitutus sibi promittere nequit. Contingit id eo potissimum in casu, quo cultura intellectus præcessit, cum sic ad quodlibet nobis obvium & attentiores simus, & in discernendis iis, quæ notionem distinctam eamque determinatam ingredi debent, acutiores. Theoria vero eorum, quæ in Rep. administranda observanda sunt, in Politica continetur. Quamvis enim non negemus, plurimos de Politica libellos fuisse conscriptos, in quibus parum vel nihil continetur, quod in Rep. administranda usui esse possit; non tamen ideo impossibile est ut in ea contineatur theoria ad usum accomodata. Et ubi veritates, quæ per plurima volumina non unius generis dispersæ sunt, & per quandam quasi traditionem inter eos propagantur, qui Reip. præficiūtur, in systema veri nominis fuerint collectæ, Politicæ studium majorem adhuc pollicebitur usum, quam nunc ab eo expectare licet. Compendium istiusmodi systematis dedimus idiomate pa-

patrio: quod ſi Deus vitam ac vires tam corporis, quam animi clementiſſime largitus fuerit, idem ſermone Latino plenius efficiemus, aliorum opera ſucceſſu temporis magis magisque amplificandum. Conſideremus tantummodo capita Politicæ, quæ in *Thümmigii* Inſtitutionibus philoſophiæ noſtræ leguntur: ita enim conſtabit, ad Politicam pertinere theoriam ad Remp. adminiſtrandam utilem, ſed a Jure civili, canonico atque publico prorſus diverſam. Etenim ibidem agitur de forma Reip. eligenda, de cura imperantis circa numerum civium, circa virtutes intellectuales, circa morales & cultum divinum, circa honeſtatem externam, circa religionem, circa Juſtitiam, circa injurias, circa vitæ neceſſitatem, circa morbos præſertim contagioſos, circa vitæ jucunditatem, circa honores, quatenus Remp. conſideramus ut conſtituendam. Conſtat autem exemplo Sinarum, gentis maxime politicæ, Remp. non uno continuo actu conſtitui poſſe, ſed ſucceſſive per plura ſecula determinanda eſſe ea, quæ quomodo optime determinanda ſint non apparet, die

diem docente. Ubi jam porro Remp. ſpectamus ut adminiſtrandam, in Politica agitur de ſummæ poteſtatis & potentiæ collatione, de regimine in genere, de juſtitiæ adminiſtratione in ſpecie, de ſalute ſubditorum ubivis locorum promovenda, de opibus civium conſervandis augendisque, de Conſiliariis, de Oneribus publicis, de tuenda Rep. adverſus inſultus hoſtiles. Ecce tibi generalia Politicæ capita, ſub quibus multa ſpecialia comprehenduntur, quæ hic recenſeri prolixum nimis foret. Ecquis vero exiſtimaverit, doctrinas iſtas eſſe inutiles; propterea quod multæ illarum experientia addiſci poſſunt? Sane novi exempla hominum illiteratorum, qui ipſo uſu jura & formam proceſſus ſibi adeo familiaria reddiderunt, ut cauſas in foro dixerint non ſine applauſu. Ecquis vero inde inferet, non opus eſſe ut Jurisprudentia doceatur & diſcatur? Brevior & certior via eſt per theoriam, quam per ſolam empiriam, etſi empiricum eſſe oporteat, ubi theoreticus eſſe non poſſis. Ecce adeo denuo philoſophiam Facultatibus ſuperioribus minime ancillantem. Recenſuimus

ſuimus tantummodo generalia capita Politicæ, quæ ſtricte ſic dicitur, omiſſa Oeconomica, quæ de ſocietatibus ſimplicibus agit & ad Politicam una referri ſuevit, quod ex ſocietatibus ſimplicibus componatur tandem Reſp. Noto notius eſt ſocietates ſimplices eſſe nuptialem, paternam, herilem, & minus compoſitam domum, unde tandem pagi & civitas prodeunt. Quare cum in Politica doceatur modus promovendi ſalutem & tranquillitatem Reip. in parte ejus priori, quæ Oeconomica dici ſolet, agitur de modo promovendi ſocietatis nuptialis ſeu conjugialis, paternæ, herilis atque domus ſalutem. Continetur hic theoria, quæ in vita communi unicuique utilis, & ſine qua Reſp. felix eſſe nequit. Quare qui hujus theoriæ gratia ad philoſophiam accedit, is eam non quærit tanquam ancillam Facultatum ſuperiorum. Nullum prorſus eſt dubium fore, ut hæc multo evidentius pateant, ſiquidem nobis ad ſpecialia hic deſcendere liceret, ac inprimis oſtendere, quænam ſint in Rep. munera, in quibus obeundis opem opportunam fert exaſciata Politicæ theoria: enimvero non

uno

uno nomine a talibus hic abſtinere jubemur, quæ multo rectius atque facilius ex Opere politico majore, quod ſuo ordine dabimus, haurientur.

Oeconomiæ uſus. §. 8. Etſi vulgo Oeconomia dicatur ea philoſophiæ pars, quæ de ſocietatibus ſimplicibus agit: vocabulum tamen alio adhuc ſignificatu accipitur pro parte iſta, quæ docet modum opes acquirendi, acquiſitas conſervandi iisdemque rite utendi, ſeu quod perinde eſt, bona acquirendi & adminiſtrandi theoriam hujus artis eſſe poſſibilem, quis negaverit? Theoriam, ſi detur, fore utilem, quis quæſo, in dubium vocaverit? Intereſt quoque Reip. ut cives ſinguli ſint boni œconomi, ipſaque proh dolor! experientia ſatis ſuperque loquitur, non ſufficere theoriam, quam quis ſibi ſola experientia duce comparat, cum plerumque nonniſi boni fiant œconomi, quibus cupido habendi ingenita eſſe videtur, ut adeo facile in avaritiam incidant, & fraudibus obnoxii fiant, qui boni œconomi eſſe cupiunt. Etenim non quævis diligentia & prudentia œconomum commendat, ſed ea, quæ vitutibus ceteris minime obſtat. Quamobrem in

in Oeconomia quæ philoſophiæ quædam pars eſt, ubi ad formam ſcientiæ reducitur; non modo tradenda ſunt media demonſtrandumque ea ad media rite referri, ſed oſtendendum præterea eſt, media illa eſſe honeſta. Utramque demonſtrationem nec condere, nec conditam intelligere licet, niſi præſuppoſitis principiis ex variis philoſophiæ partibus. Equidem Oeconomia hoc ſenſu hactenus ex Academiis exulavit, cum nonniſi eam docuerint, quæ de ſocietatibus ſimplicibus agit; non tamen inde inferre licet, illam eſſe talem, ut in Academiis doceri non debeat. Dudum conqueſti ſunt alii, ſcientiam utiliſſimam exulare ex Academiis. Quamobrem nos ut iſti defectui mederemur, principia ad eam ſpectantia paſſim commodo loco interſeruimus, quibus imbutus haud difficulter ſpecialia duce experientia ſibi perſpecta reddit, quando iisdem habuerit opus. Sane in moralibus agimus de officio hominis circa opes tum acquirendas, tum conſervandas, tum adminiſtrandas, ibidemque non modo tradimus principia generalia, quæ cum aliis principiis moralibus de-

mon-

monstrandæ honestati & æquitati mediorum opes acquirendi atque administrandi inserviunt; verum etiam non pauca, quæ in Oeconomiæ parte generali locum merentur. Similiter in Politica, ubi curam Principis circa opes, quibus opus habet Resp. delineamus, plurima traduntur, quæ tam ad Oeconomiam generalem, quam specialem spectant, & ubi de domo agimus, singula fere talia sunt, quæ in Oeconomiam transferri possunt. In partibus Matheseos mixtæ, veluti Archietctura civili, Mechanica, Hydrostatica, Aërometria, Hydraulica, Philosophia experimentali & Physica plurima sane occurrunt, quæ in usum suum convertere potest Oeconomus prudens. Non inutilis tamen foret labor, si quis principiis mathematicis & philosophicis instructus systema Oeconomiæ in usus academicos conderet. Enimvero sive tale systema in numero disciplinarum philosophicarum contineatur, sive in disciplinis ceteris tradantur, quibus œconomus prudens in rem suam uti potest; philosophia in neutro casu facultatibus superioribus ancillatur, cum

ea,

, quæ ad Oeconomiam ſpectant, a
cultatibus ſuperioribus peti minime
ſſint.

§. 9. Phyſicæ pars altera, quæ de fi- *Teleologia uſus.*
ous rerum naturalium & uſu partium
rporum organicorum agit, & quam
leologiam appellare ſoleo, ſingulares
modum habet uſus in cognitione Dei
urali. Etenim quæ in Theologia na-
ali de Deo demonſtrantur, benefi-
cognitionis rerum naturalium in
leologia confirmantur. Nullum enim
ur corpus naturale, quod non ita
ideat a Deo, ut ex contemplatione
s ſingula Dei attributa colligere li-
t. Eadem igitur Dei notitia hoc
odo indeſinenter cum varietate ali-
a repeti atque memoriæ ita infigi
teſt, ut ad conſpectum rei cujuscun-
e attributa divina in mentem nobis
iant. Neque vero hoc exigui mo-
nti videri debet, cum attributa divi-
præbeant motiva officiorum erga
um, in quibus pietas conſiſtit philo-
hica nobis dicta, quatenus ea cogni-
ne Dei naturali nititur. Quodſi quis
pta noſtra philoſophica attenta
nte perlegerit, ei non ignota loqui-
mur.

mur. Et Deus profecto totum hoc univerſum non alio fine condidit, quam ut ex ejus contemplatione eum agnoſcamus, continuo mentis res naturales meditantis in Deum aſcenſu. Quamobrem ex hac rerum naturalium cognitione & cum ea conjũncto mentis in Deum aſcenſu eruditi inprimis voluptatem percipere debebant: ita enim creaturis utentur tanquam medio promovendi felicitatem, quibus nunc abutuntur exemplo aliorum in ſuam perniciem, felices ſeſe reputantes ob hunc ipſum abuſum. Si quis veram notionem felicitatis animo comprehenſam habuerit, quam in philoſophia practica ſtabilio, quod nempe ſit ſtatus voluptatis durabilis, hoc eſt, iſtiusmodi, quæ nec unquam in tædium degenerat, nec *ipſa* tædium parit; is facile intelliget, quid ea rerum naturalium, de qua modo dixi, cognitio ad veram hominis felicitatem conferat. Laudandum adeo eſt illorum ſtudium, qui omnibus viribus in id enituntur, ut naturæ cognitionem in cognitionem Numinis convertant. Et ſuæ felicitati, utut hactenus non ſatis agnitæ, in poſterum tamen clarius agno-

ſcendæ,

ſcendæ, conſulunt, qui Phyſicæ ac inde derivatæ Teleologiæ operam navant, ut voluptatis illius participes fiant, quæ animam magis demulcet voluptatibus ſenſualibus, & adminiculo illo utantur, quod ad virtutis ſtudium non exiguum exiſtimari debet. Enimvero qui Phyſicæ ac Teleologiæ eum in finem operam navat, is eam colit non tanquam ancillam Facultatum ſuperiorum: quam enim ipſi fert opem ad felicitatem ſuam amplificandam, atque ad virtutis ſtudium, eam a ceteris Facultatibus expectare nequit. Etſi enim non negetur, ceteras quoque Facultates opem ferre ad utrumque obtinendum: diverſa tamen eſt ab ea, quam Phyſica cum Teleologia nobis promittit.

§. 10. Enimvero non modo Phyſica præbet aliquam in vita communi uſum, quatenus Teleologiæ inſervit, cujus fere ſingula theoremata ex principiis phyſicis demonſtranda ſunt: verum etiam ipſa per ſe non unam affert ad vitam utilitatem, quam aliunde fruſtra expectaveris. Quando erit tempus, quo Phyſici magis philoſophabuntur ad uſum vitæ, miſſis ſterilibus hypotheſi- *Phyſica uſus.*

bus, quæ eadem facilitate rejiciuntur, qua admittuntur; utilitas iſta clarius perſpicietur. Nobis igitur in præſenti pauca delibaſſe ſuffecerit. Cum in Phyſicis rerum naturalium rationes explicentur & per experimenta proprietates corporum latentes in apricum producantur, nos autem rebus naturalibus ad neceſſitatem & jucunditatem vitæ utamur; ſi Phyſica legitimo modo pertractata, quin reperiantur, quæ ad uſum vitæ faciunt, nihil profecto dubii ſupereſt. Quare ſi miſſis hypotheſibus ſterilibus & nonniſi legitimo fœcundarum uſu retento, quem nuper (h) delineavimus, de phyſica ad vitæ communis uſum applicanda ſerio cogitabunt poſteri, quantum ad vitam commode ac jucunde tranſigendam faciat Phyſica clariſſime conſtabit. Quare qui Phyſicæ operam navat, ut doctrinis ejus in vita communi utatur; is eam non experitur ancillam Facultatum ſuperiorum.

Voluptas ex philoſophia percipienda.

§. 11. In philoſophia rationem reddimus, cur ea, quæ fieri poſſunt, actu fiant & clariſſime perſpicimus, cur quid poſſibile ſit, quemadmodum alibi (i) o-

(h) In Trim. Vern. Num. I.

(i) ostendimus. Atque ideo philosophica inprimis cognitio animum voluptate perfundit, quam ab historica expectare non licet (k). Scholastici exemplum *Aristotelis* aliorumque philosophorum veterum secuti partes philosophiæ distinguebant in theoreticas & practicas, & illas appellabant, quæ in sola speculatione subsistunt, atque ideo solius etiam speculationis gratia addiscuntur. Equidem nos non existimamus dari aliquam veritatem, quæ solius speculationis gratia addisci debeat; quin potius serio inculcamus, veritatem omnem esse utilem ad nos statumq; nostrum perficiendum ac generis humani felicitatem promovendam, modo de usu ex veritate statuere nobis detur, non ignoratis principiis philosophiæ moralis atq; civilis; sed iisdem potius intime perspectis. Non tamen ideo negamus, esse aliquem casum, in quo quis reprehendi nequit, si solius speculationis gratia philosophicas & mathematicas theorias contemplatur, nempe si quis contentus voluptate, quam ex philosophica vel

(i) In Disc. prælim. §. 31. (k) §. 44. Disc. prælim.

mathematica cognitione percipit, de illarum usu in vita communi, vel incrementis scientiarum ulterius promovendis non cogitat. Quodsi vero rite perpendas, quæ nuper de voluptate ex cognitione veritatis percipienda diximus, non exiguum esse hunc usum judicabis, quod veritatibus istis utaris tanquam pabulo animæ. Sed quoniam ob hanc ipsam voluptatem disciplinas theoreticas maximi fecere Scholastici, easque practicis longe prætulerunt, verbis magis, quam re a nobis dissensere. Admisere igitur usum longe maximum eorum, quæ solius speculationis gratia addiscenda esse defenderunt. Quodsi jam fuerit, qui vitam pure speculativam acturus Physicam inprimis, Psychologiam & Mathesin, præsertim puram, addiscit, ut voluptatis illius particeps fiat, quæ ex veritatum, præsertim sublimium, cognitione percipitur, atque hisce delitiis animum pascat: is ad philosophiam denuo accedit non tanquam ad ancillam Facultatum superiorum.

Cur non plura hic enumerentur, quæ a Fa-

§. 12. Sed hactenus dicta sufficiant, ut probemus, philosophiam non tantum ancillari Facultatibus superioribus,

bus, verum etiam ea docere, quæ ad omnem vitam apprime utilia, immo necessaria sunt, a Facultatibus tamen superioribus frustra expectantur. Quodsi nobis cum Facultate philophica, non cum philosophia res esset; essent adhuc utique quæ silentio præteriri non poterant. Etenim ad Facultatem philosophicam refertur etiam Mathesis, etsi eam a philosophia distinguamus, cum cognitio rerum mathematica non minus differat a philosophica, quam philosophica ab historica sive communi (l). Referuntur etiam ad eandem studia humaniora. Studiis humanioribus opus habent ad futurum vitæ genus, quotquot in scholis juventutem erudire & ad academicas lectiones præparare debent. Iidem quoque philosophicis principiis, immo mathematicis imbuti esse debent, ut animos puerorum & adolescentum non modo terminorum præcipuorum tam mathematicorum, quam philosophicorum notitia imbuant, iisque primas ac fundamentales cum Matheseos, tum philosophiæ notiones ingenerent. Atque

cultatibus superioribus peti nequeunt.

(l) §. 6.17 & seqq. Disc. prælim.

que sic denuo philosophiam, Mathesin & Facultatem philosophicam experiuntur non esse ancillam Facultatum superiorum. Et dolendum profecto est, quod ad rem scholasticam non magis præparentur, qui totam vitam eidem consecrare decreverunt, sed vulgo eam administrare jubeantur ministerii ecclesiastici candidati. Sed de eo ex instituto dicemus in Politica majore, etsi jam multa huc spectantia reperiri possint in Politica, quam patrio idiomate edidimus. In Mathesi plurima docentur, quæ manifestum usum in vita communi atque civili admittunt. Quodsi tantummodo animum advertamus ad Arithmeticam, Geometriam practicam, Architecturam civilem & militarem, Mechanicam atque Hydraulicam, singulasque disciplinas vel fugitivo oculo percurrimus; extemplo apparebit, doceri in iisdem, quæ sunt ad vitam apprime utilia, a Facultatibus tamen superioribus addisci nequeunt. Et quamvis Arithmeticam & Geometriam practicam, architecturam civilem & militarem atque Mechanicam exerceant, qui sunt Mathematum principiorumque

phy-

physicorum rudes; facile tamen ostendi poterat, quam forent illi omnes feliciores & quantum consuleretur Reip. si theoriam quandam Matheseos & philosophiæ experimentalis cum praxibus suis jungerent: quod ubi fieret, quemadmodum subinde fieri solet, Facultas philosophica in iis erudiendis non subiret vicem ancillæ Facultatum superiorum, Enimvero cum nobis propositum fuerit verba facere non de Facultate philosophica, sed de philosophia non ancillante; omnia ista nunc prætrimus: reddenda tamen erat ratio, cur eadem præterire debuerimus.

§. 13. Antequam vero hinc discedamus, duo adhuc monenda supersunt, ne hactenus dicta facile in perversum sensum trahantur. Nimirum dum hic de philosophia non ancillante commentati sumus, non ideo negamus eam Theologiæ, Jurisprudentiæ ac Medicinæ ancillari. Etenim philosophia dicitur ancillari Facultatibus superioribus, quatenus & terminos, & principia suppeditat, quibus ad rectius intelligenda ea, quæ a superioribus Facultatibus docentur, opus est. Etsi igitur ostenderimus, *Epilogus.*

ex philosophia addisci posse, quibus cum in vita communi, tum in civili opus est, atque a Facultatibus superioribus frustra expectantur, ac in his philosopiam non ancillari Theologiæ, Jurisprudentiæ, Medicinæ; hoc tamen non obstante ex eadem hauriuntur, quæ ad Theologiæ, Jurisprudentiæ & Medicinæ studium feliciter absolvendum mirifice prosunt, sicque philosophiam Facultatibus superioribus ancillari. Nos sane contendimus, antequam ad Theologiam tractandam quis accedat, ei & Logicam, & Metaphysicas disciplinas omnes, & philosophiam inprimis moralem, tum & civilem atque naturalem cum Mathesi tam pura, quam aliquot partibus mixtæ addiscendas esse; antequam quis ad Jurisprudentiam accedat, ei discendam esse Logicam, Metaphysicam, philosophiam moralem atque civilem cum Mathesi inprimis pura, quantum ad culturam intellectus sufficit; antequam denique quis ad Medicinam accedat, ei pariter addiscendam esse Logicam atque Metaphysicam, & præterea Physicam, cum Mathesi pura & Opticis atque mechanicis disciplinis.

nis. Et, si quis initio studiorum academicorum, unum vel alterum annum soli philosophiæ & Mathesi operam dederit, ei intra annum unum majores in Facultate, quam sibi elegit, superiore progressus pollicemur, quam si integrum biennium vel triennium in sola Facultate superiori consumsit. Sed de his dicere non est, nec fuit præsentis instituti. Notandum secundo loco venit, dum philosophiam non ancillantem repræsentamus & falli rationem contendimus, cur Facultas philosophica dici sueverit inferior in oppositione ad superiores; nos non ideo vocabulis offendi, quasi ceteris Facultatibus invideamus prærogativam, quam ipsis consuetudo tribuit. Quamvis enim propterea philosophia non satis cōmodo sensu ancilla Facultatum superiorum dicatur, quod ipsis præbeat principia, quibus, quæ parum sunt, & clariora fiunt, & certiora firmantur, adeoque ancilla appelletur, quatenus dominæ alias in tenebris ambulaturæ facem præfert, ne forte labatur; philosopho tamen perinde est, quocunque nomine quid appelletur, modo de veritate rei constet. Sive enim philoso-

phiam ancillam, sive dominam dixeris, si utrumque salva rei veritate fiat, una utrique vocabulo respondet notio, nec magis commovetur ideo philosophus, qui ex notionibus, non ex vocabulis de rebus statuit, ubi philosophiam dominam, quam ubi ancillam Facultatum superiorum appellari audit. Nimis puerilis est animus, cui vocabula fastum inspirant.

IV.

De Notione morbi.

§. I.

Institutum. IN trimestri superiori ostendimus modum analytice inquirendi in notionem sanitatis, ut usum quendam principiorum logicorum & ontologicorum ostenderemus: ad quem laborem nos invitabat dissensus Medicorum in sanitate definienda. Quare cum morbus sanitati opponatur & non minus notio morbi, quam sanitatis notio inter fundamentales referri mereatur; operæ pretium nos facturos confidimus, si in eandem eodem studio inquisiverimus, quod illi impendimus. Quoniam morbus est oppositum sanitatis, in sanitate autem

autem definienda non prorſus conſentiunt Medici (m); facile hinc prævidemus, non majorem eſſe poſſe in definiendo morbo conſenſum. *Galenus* (n) morbum definit per actionum ceſſationem. Non probat hanc definitionem *Sennertus* (o), quoniam & dormientes, aut alioquin in tenebris & otio degentes, neque ulla corporis parte moventur, neque alium rei extrinſecæ ſenſum habent; nihilominus tamen ſani ſunt. Ipſe igitur eam definire mavult per impotentiam naturales actiones exercendi. Cel. *Boerhavius* (p) morbum eſſe ait ſtatum corporis tollentem facultatem exercendæ actionis cujuscunque. Cel. *Hoffmannus* (q) morbum rectius definiri affirmat, quod ſit magna mutatio & turbatio proportionis & ordinis motuum in ſolidis & fluidis, cum vel nimis accelerati, vel retardati in univerſo corpore, aut in certis partibus ſunt, juncta cum inſigni læſione ſecretionum, excretionum & aliarum functionum

(m) Trim. æſt. num. IV. §. 1. (n) lib. 1. de differ. morbor. c. 2. (o) Inſtit. Medic. lib. 3. c. 1. (p) in Inſtit. Medic. §. 696. (q) Med. ration. Tom. 2. Part. 1. c. 2. §. 3.

num corporis animati, tendens vel ad ejus ſalutem aut interitum, vel ad pravam partium ad alios morbos diſpoſitionem. Hanc definitionem realem eſſe affirmat, utpote non modo rationem ejus formalem, quæ læſio & depravatio actionum eſt, ſed inſuper ejus geneſin ac proximam & continentem cauſam, quæ eſt mutata proportio motuum in univerſo corpore vel ejus partibus complectitur & effectum morbi in corpus declarat. *Ettmüllerus* (r) morbum definit per labefactionem integritatis vitæ hoc eſt, ſanitatis. *Campanella* (s) ægritudinem ſive morbum medium eſſe ait inter vitam & mortem, & alibi (t) affirmat, eſſe enormitatem præter naturam in individuo. Tantus cum appareat in definiendo morbo diſſenſus operæ pretium videtur, ut in notionem morbi eo modo inquiramus, quo perſpicuum redditur, quantus ſit conſenſus, quantus diſſenſus. Etenim non infrequens eſt, ut viri egregii in re conſentiant, in verbis diſſentire videantur.

§. 2.

(r) Pathol. c. 1. §. 1. p. 1. (s) Medic. lib. 2. c. 1. §. 1. p. 35. (t) lib. 3. c. 2. p. 78.

§. 2. Modus perveniendi ad notionem morbi duplex est. Alter præsupponit notionem sanitatis, alter vero eam non supponit: unus adeo mediatus est, immediatus est alter. Mediatus facillimus est: de eo igitur dicemus primo loco. Constat itaque morbum esse sanitatis oppositum: etenim vulgo pro synonymis sunt, laborare morbo seu esse ægrotum & non esse sanum. Quare ubi sanitas definita præsupponitur; ægrotus definiri potest per eum, qui sanus non est, consequenter de ægroto removenda sunt, quæ de sano affirmantur. Jam constat (u), sanitatem dici eum corporis statum, quo singulæ ejus partes ad usus suos omnes, quibus destinantur, aptæ sunt, & eam corporis partem dici aptam, quæ ad munus suum obeundum, cui destinatur, apta est. Morbus igitur est is corporis status, quo una vel plures ejus partes ad usus suos, quibus destinantur, aptæ non sunt. Ita oculus non erit sanus, quando ad visum deprehenditur ineptus; ventriculus non amplius sanus erit, quando ad cibos digerendos fuerit ineptus; manus non

Modus facillimus perveniendi ad notionem morbi.

(u) loc. cit. §. 3. p. 328.

non erit ſana, quando non ſine dolore movetur, aut is ejus ſtatus eſt, quo motus quidam alias poſſibiles prorſus conſequi nequeunt. Quare ſi quis illarum partium corporis ſtatus obtinuerit; corpus aliquo morbo laborat. Hanc viam ingreſſus eſt etiam *Sennertus*. Etenim is ſanitatem definit per potentiam corporis humani eas, quæ ſecundum naturam ſunt, actiones exercendi, a partium omnium naturali conſtitutione provenientem. Morbum vero definit per impotentiam naturales actiones exercendi. Removet igitur in definitione morbi a corpore ægroto, quæ affirmaverat, de corpore ſano. Etenim cum corpori ſano tribuiſſet potentiam certas quasdam actiones exercendi; ab ægroto potentiam illam removet, eidemque impotentiam actiones iſtas exercendi tribuit. Actiones, quæ ſecundum naturam ſunt, & actiones naturales ſunt unæ eædemque actiones. Quamobrem exercitium illarum actionum a corpore ægroto removet, quod corpori ſano conceſſerat. Equidem *Galenus* eodem tramite non inceſſiſſe videtur in definitione morbi inveſtiganda. Etenim ſanitatem

tem vocat naturalem omnium partium conſtitutionem, vel diſpoſitionem ſecundum naturam actionum naturalium autorem. Ergo hinc colligi debebat morbum eſſe præternaturalem partis unius vel plurium conſtitutionem, vel diſpoſitionem præter naturam actionum naturalium autorem. Vidimus tamen *Galenum* definire morbum per actionum naturalium ceſſationem, atque ideo cenſuram incurrere *Sennerti* autoritati *Galeni* alias multum tribuentis. Enimvero cum non ex verbis judicium ferri debeat de mente autoris, ſed ex notionibus, quæ verbis reſpondent, quemadmodum in opere Logico ſtabilivimus & in inveſtigandis notionibus juris naturæ, gentium & civilis ex mente JCtorum Romanorum (y) exemplo docuimus; nulli dubitamus affirmare, quod definitio *Galeni* & ea, quæ ex ejusdem definitione ſanitatis colligitur, ſint una eademque. Etenim cum non infrequens ſit, ut ſubinde pauciora dicantur, quam quæ notio animo obverſans continet; igitur æquum eſt, ut ea ſuppleamus verba, quæ prætermiſſa ipſa

notio

(y) Trim. brum. num. 2.

notio ſuggerit. Obſervavit *Galenus*, in corpore ſano locum habere actiones, quæ in ægroto ceſſant, & in ægroto eas ceſſare ob rationem intrinſecam, nempe quia organum ſeu pars corporis non amplius ita diſpoſita eſt, ut eædem inde conſequi poſſint. Quare cum morbum dixerit actionum naturalium ceſſationem, dum in diſpoſitionem ſeu conſtitutionem partium animum intendit, adeoque rationem ceſſationis in ipſa parte, non extra eam ſupponit; dicendum omnino erit, eum intelligere ceſſationem actionum ob rationem parti, cujus actio eſt, intrinſecam, conſequenter id definitioni *Galeni* adjiciendum, ut mentem ejus adæquate exprimas. Enimvero hoc facto nulla amplius differentia eſt inter definitionem *Galeni* & eam, quæ ex notione ſanitatis, quam dedit, eruitur. Immo tunc non amplius valebit adverſus eam objectio, quam moverat *Sennertus*: cum enim ceſſatio actionum ſequatur ex eo, quod partes corporis ad eas edendas non amplius diſpoſitæ ſint, morbus utique conſiſtit in impotentia actiones naturales exercendi etiam juxta *Galenum*. Quamobrem

obrem *Sennertus* eandem prorſus cum *Galeno* notionem morbi habet, niſi quod clarius enunciet, quæ ab hoc obſcurius dicta videntur, ubi verba extra contextum leguntur. *Boerhavius* vero notionem morbi non formavit prorſus hoc modo, ut a corpore ægroto tantummodo removeret ſanitatem: etenim genus ſuperaddidit, quod nec ipſum in definitione ſanitatis habetur, nec cujus contrarium in ea ponitur. Cum enim ſanitatem definiviſſet per facultatem corporis omnibus actionibus perfecte exercendis aptam, morbum definit per ſtatum corporis viventis, qui tollit facultatem exercendæ actionis cujuscunque: id quod perinde eſt ac ſi diceret, morbum eſſe ſtatum corporis viventis, quo ſanitas tollitur. Quodſi ſanitatem definiviſſet per ſtatum corporis quo ipſum ad omnes actiones exercendas aptum eſt; eadem via ad definitionem morbi perveniſſet, quam hic ingreſſi ſumus, quod nempe ſit ſtatus corporis viventis, quo ad actiones quascunque ineptum eſt. Quodſi definitionem ſanitatis *Hoffmannianam* cum definitione morbi contuleris; apparet

denuo nec *Hoffmannum* eo modo definitionem morbi ex definitione ſanitatis collegiſſe, quo contrarium unum ex altero colligitur. *Ettmüllerus* vero, etſi verba idem non ſatis aperte loquantur, in explicatione tamen, quam in contextu addit, contrariorum legem ſtrictiſſime obſervat. Etenim ubi ſanitatem per vitæ integritatem; morbum autem per ejus labefactionem definit; integritatem conſiſtere ait in legitima diſpoſitione ſeu conſtitutione partium quarumvis machinam corporis componentium, per quam agere & operari ſecundum leges a natura præſcriptas aptæ natæ ſunt, & contrarium in morbis fieri monet.

Medius alius perveniendi ad notionem morbi. §. 3. Poteſt etiam perveniri, quemadmodum diximus, ad notionem morbi independenter a notione ſanitatis eo prorſus modo, quo in ſuperiori trimeſtri in notione ſanitatis perveſtiganda uſi ſumus. Quodſi ergo definitiones autorum diverſas inter ſe conferas, in eo tamen omnes convenire deprehendes, quod in morbo partes corporis non ſint ad actiones exercendas aptæ, quibus per naturam deſtinantur. Ut adeo appareat,

reat, attentionem noſtram in partes corporis eſſe dirigendam, quatenus certis actionibus deſtinantur, & ad has actiones exercendas ineptæ redduntur. Quodſi igitur conſideres, quæ in trimeſtri ſuperiori de partibus, ex quibus corpus humanum conſtat, annotavimus & ad ſimilitudinem quoque ab horologio deſumtam animum adverteris; præter eum ſtatum, quo partes ſingulæ ad ſuos uſus, quibus deſtinantur, aptæ deprehenduntur, alterum adhuc, qui iſti opponitur, concipere datur, in quo pars una vel altera, plures, vel pauciores ineptæ ſunt ad eos, quibus deſtinantur, uſus. Quoniam hæc ſatis aperte nuper jam diximus, non opus eſt, ut ibi dicta repetamus. Enimvero cum nemo dicat corpus eſſe ſanum, quando eum ejus experitur ſtatum, quo pars una vel altera ita ſeſe habet, ut ad uſum, cui deſtinatur, inepta ſit, neque adeo amplius munere ſuo defungi poſſit, quo in fines toti corpori præſcriptos influit; quin omnes potius affirment, ſe non eſſe ſanos, ſi v. gr. manum vel brachium non ſine dolore movere poſſint, vel ſi ventriculus cibum ingeſtum ſtatim rurſus

ejiciat, nec retentum digerere queat; hinc omnino colligitur, ægrotum esse corpus eo in statu, quo partes singulæ ad munia sua obeunda non amplius apta deprehenduntur. Quamobrem morbus recte definitur per statum corporis, quo una vel altera pars ad usus suos omnes, quibus destinatur, non amplius apta deprehenditur. Hæc definitio statum corporis ægroti a statu corporis sani, immo etiam a statu corporis mortui, quo nulla amplius pars actiones, ad quas per structuram suam disposita est, exercere valet, distinguit, adeoque completa est.

Sedes morbi & morborum varietas.

§. 4. Sedes igitur morbi dicitur esse in ea parte, quæ quacunque de causa interna impeditur, quo minus suis functionibus apta sit, quibus destinatur, etsi propter nexum partium aliæ in consensum trahantur, hoc est, propter læsionem alterius simul in actionum suarum exercitio impediuntur. De morbo cum jam judicium ferri nequeat, nisi constet, quænam sit pars affecta; de sede morbi inprimis dispiciendum est Medico & cautione opus est, ne in ea determinanda fallatur, cum partes internæ in ocu-

oculos non incurrant, adeoque illa tantum non ſemper ex iis colligi debet, quæ in ſenſum incurrunt. Atque hinc porro intelligitur, variari morbos pro varietate partium, in quibus earum ſedes eſt, ſiquidem partium actiones aut, ſi mavis, functiones diverſæ ſunt. Renes urinam ſeparant; ventriculus cibum concoquit ſeu digerit. Si renes ad urinam ſecernendam inepti ſunt, corpus ob hanc ipſam impotentiam renum jam morbidum eſt. Similiter ſi ventriculus ad cibos bene digerendos ineptus eſt; hæc impotentia ejus in numero utique morborum eſt. Impotentia tamen urinæ ſecernendæ & ciborum concoquendorum non unus idemque morbus eſt, nec mutatio ſtatus in corpore, quæ inde porro conſequitur, in utroque caſu eadem eſt. Quodſi ergo hanc varietatem perſequi quis voluerit, is ex Phyſiologia uſum partium ſibi perſpectum reddere debet: ita enim demum patebit, quomodo uſus iſte impediri poſſit, & intelligentur ea, quæ porro inde in corpore humano turbantur. Atque ita manifeſtus eſt uſus Phyſiologiæ in Pathologia, reddique po-

test ratio, cur illa huic sit præmittenda.

Consensus autoris cum Medicis quantus sit.

§. 5. Etsi autem definitiones morbi, quas ex diversis autoribus, quorum in re Medica magna est autoritas, in medium adduxi, plurimum a se invicem differre videantur; bene tamen & inter se, & cum definitione nostra consentiunt, si non tam ad verba, quam ad mentem illorum respicias & in illis non magis fueris scrupulosus, quam ipsimet autores fuere. Morbum definivimus per statum corporis, quo una vel altera pars ita sese habet, ut ad usum, cui destinatur, inepta sit, neque adeo amplius munere suo defungi possit, quo in fines corpori toti præscriptos influit, seu, quod perinde est, quo pars una vel altera ad usus suos omnes, quibus destinatur, vel ad quos per structuram suam & naturam corporis disposita est, inepta deprehenditur. Definimus morbum per statum corporis, quemadmodum & sanitatem nuper per eundem definivimus, propterea quod tam morbo, quam sanitati convenit notio status distincta, quod sit coëxistentia mutabilium cum iisdem fixis atque adeo mutabi-

bi-

bilium determinatione enascatur (y). Vir Celeberrimus *Boerhavius* & ipse generis loco ponit statum corporis viventis. Videtur in eo a nobis distare, quod morbum habeat pro statu corporis viventis, cum nos morbum nonnisi per statum corporis definiamus, omissa ista restrictione. Enimvero non tam tacite supponimus, tum sanitatem, tum morbum esse statum corporis vivi, quatenus extra controversiam per se patet, tum sanitatem, tum morbum nonnisi de corpore vivo accipi, id quod aliis autoribus solenne est; quam quod cetera, quæ differentiæ specificæ loco a nobis adjiciuntur, non conveniant nisi corpori vivo. Is enim status corporis vivi est, in quo una vel altera pars corporis inepta est ad suos, quibus destinatur, usus; cum in corpore mortuo nullum amplius organum, quocunque nomine veniat, ad ullam amplius actionem aptum deprehendatur, propterea quod principium activum nullum amplius adest in toto corpore. Discernimus morbum a sanitate per id, quod in corpore sano partes singulæ aptæ sint ad

(y) §. 705. Ontol.

usus suos omnes, quibus destinantur; ex adverso autem in ægroto pars una vel altera ad usus suos omnes, quibus destinatur, non amplius apta deprehendatur: id quod duplici modo contingit, vel quatenus partis constitutio talis evadit, ut usus, cui destinatur, non amplius sit possibilis, veluti cum intestinum rumpitur a percussione violenta abdominis, qualem casum paucis ante diebus hic experti sumus, ut fæces alvi non amplius continere, multo minus ad anum promovere possit; vel quatenus causa aliqua impedit, quo minus eam edat actionem, quæ per structuram & reliquam ejus constitutionem adhuc possibilis, veluti cum fæces alvi duriores obstant, quo minus ab intestinis excerni queant. *Boerhavius* ait tolli facultatem actionis cujuscunque: quæ verba cum duplicem sensum habere possint; ita explicanda sunt, ut in materiam substratam conveniant (z). Absurdum enim foret, si quis sciolorum more, quibus proh dolor! Germania hodie abundat, contenderet virum in arte Medica summum mentis aciem intendisse in sensum

sum

(z) §. 920. 921 Log.

ſum a veritate alienum. Nimirum ſi quis affirmat, tolli facultatem actionis cujuscunq; in corpore; is vel affirmat, nullam amplius actionem, qualiscunque tandem ea ſit, in iſto corporis ſtatu eſſe poſſibilem; vel nullum dari actionis genus, in cujus edendæ impotentia non conſiſtat aliquis morbus. Prior ſenſus non convenit in corpus vivum, cui morbum tribuit vir egregius, ſed in mortuum; poſterior autem in vivum quadrat. Concludendum itaque juxta *Boerhavii* mentem morbo laborare corpus, ſi quæcunque actio, ad quam pars quæcunque corporis per ſtructuram & naturam ſuam diſpoſita eſt, edi minime poſſit. Atque ſic eadem prorſus notio verbis *Boerhavianis* reſpondet, quam noſtra inſinuant, ſimulque apparet ratio, cur *Boerhavius* morbum dixerit ſtatum corporis vivi, nobis vero ſufficiat dixiſſe ſtatum corporis: etenim ille differentiam ſpecificam ita enunciat, ut lector incautus verba in ſenſum perverſum a mente ipſius alienum trahere poſſet, adeoque illam reſtrictionem addere tenebatur, ineptam interpretationem declinaturus; nos vero eandem iis efferimus

rimus verbis, quæ interpretationi istiusmodi obnoxia non sunt, atque adeo restrictione ista opus non habemus. Dum *Sennertus* affirmat, in corpore ægroto actiones naturales exerceri non posse, quarum exercitium cadebat in corpus sanum; non aliam assignat inter corpus sanum atque ægrotum differentiam, quam nos tradidimus. Quoniam enim ipsi vocantur actiones naturales, ad quas pars aliqua corporis per structuram & naturam suam disposita est; si quæ actiones naturales exerceri nequeunt, pars illa, quæ istis destinatur, ad usus suos minime apta deprehenditur. Is autem status, quo quid tale obtinet, morbus a nobis appellatur. Eodem igitur modo, si rem, non verba spectes, *Sennertus* morbum a sanitate distinguit, quo nos illum ab hac distinguimus. Dum vero ipsam impotentiam generis loco ponit, non ideo negat, morbum esse quendam corporis statum. Est enim impotentia in numero mutabilium, atque adeo per eam corporis status determinatur. Quoniam adeo absonum est in verbis esse nimis scrupulosum; perinde igitur nobis est, sive quis

mor-

morbum ſtatum corporis dicat; ſive appellet id, quo ſtatus iſte conſtituitur. *Galenum* jam ante (§. 2) in gratiam reduximus cum *Sennerto*, neque nos pudet illius reductionis: etenim eam eſſe menti ipſius prorſus conformem, clariſſime oſtendere licet. Nimirum cum *Galenus* (a) definitionem cauſalem formali ſubſtituit; morbum definit per conſtitutionem partium corporis humani præter naturam, vitiatæ functionis cauſam, ſeu, per diſpoſitionem præter naturam, ob quam actio læditur. Atque tum luce meridiana clarius eum in morbo non aliam admittere actionum ceſſationem, quam quæ inde provenit, quod pars, unde proficiſci debebant, ad eas edendas ſit inepta, conſequenter non amplius apta ad eos, quibus deſtinatur, uſus. Et cum hanc *Galeni* definitionem cauſalem probet *Sennertus* (b); eidem genuinam morbi notionem fuiſſe omnino largitur, conſequenter nec ægre ferret, ſi viveret, quod ipſius quoque definitionem formalem ad eandem notionem ſecundum nobis conſue-

(a) de differ. morb. c. 2. (b) Inſtit. Med. lib. 2. part. I. c. I. p. m. 139.

ſuetas interpretandi leges revocaverimus. Nobis autem graves omnino ſunt rationes, cur in hiſce horis ſubſecivis multiplici exemplo æquitatem in interpretando in opere logico per præcepta ſtabilitam illuſtremus: ſed ea in præſenti recenſeri prolixum nimis foret. Redeamus igitur ad inſtitutum noſtrum! *Ettmüllerus* morbum definit per labefactionem integritatis vitæ. Verba a notione morbi, quæ nobis eſt & quam aliis Medicis præclaris fuiſſe oſtendimus, prorſus aliena eſſe videntur. Enimvero ſi conſideres, quomodo integritatem vitæ explicet, nec ipſi aliam fuiſſe notionem ſanitatis optime perſpicies. Integritas, inquit *Ettmüllerus*, conſiſtit in legitima diſpoſitione ſeu conſtitutione partium quarumvis machinam corporis componentium, per quam agere & operari ſecundum leges a natura præſcriptas aptæ natæ ſunt. Quare ubi integritas illa vitæ vitiatur, pars una vel altera corporis humani non amplius ita conſtituta eſſe debet, ut ſecundum leges motus agere & operari poſſit, ad quod agendum alias per ſtructuram ſuam & naturam apta depre-

hen-

henditur. Nullus adeo denuo in re dissensus est, etsi ingens in verbis adsit. *Campanella* morbum medium esse ait inter vitam & mortem: verba nimis generalia sunt, non tamen aliam morbi notionem supponunt, quam eam, quæ hactenus communis tot viris egregiis deprehensa. Notionem morbi eruit ex notionibus vitæ atque mortis inter se collatis. Vita ipsi est (c) solidarum, humidarum & spiritualium partium consensio mutuis officiis juribusque contenta in animali esse per calorem innatum. Corpus igitur vivum sibi repræsentat in eo statu, quo partes singulæ, ex quibus constat, agunt, quod suum est, sicque unum uni alteri servit, ut mutuis usibus totum corpus conservetur. Quamobrem corpus vivit, judice *Campanella*, quamdiu partium actiones ita inter se conspirant, ut tendant ad corporis conservationem: quando vero istiusmodi actiones in eodem amplius non conservantur, corpus mortuum est. Jam vero inter hos duos status medius quidam observatur, quo actiones quædam, quibus ad corporis conservatio-nem

(c) Medic. lib. 2. c. 1. art. 1. p. 35.

nem opus est, cessant, & aliis locus est ad corporis desttuctionem tendentibus. Ad hunc igitur mentis aciem intendit, dum morbum inter vitam & mortem medium dicit. Enimvero status iste medius obtinere nequit, nisi quando partes quædam ita sunt dispositæ, ut ab iis actiones proficisci nequeant, ad quas per structuram & naturam suam dispositæ sunt, consequenter ineptæ ad eos, quibus destinantur, usus. Morbum igitur tanquam medium quid inter vitam & mortem sibi repræsentare nequit, nisi qui ad diversitatem constitutionis partium animum advertit, quam omnes omnino respiciunt, quando morbum distincta cogitatione comprehendunt. Obscura utique verba sunt *Campanellæ*, quando morbum enormitatem præter naturam in individuo appellat, quæ extra contextum ægre intellexeris: quare nisi ex contextu sensum aliquem eruere licuerit, qui sit commodus; de iis intelligendis merito desperatur. Notandum igitur est, *Campanellam* affirmare, quod morbi nullus sit finis in Physica, & id probare exinde, quod morbus sit præter naturam enormi-

mi-

mitas in individuo, natura autem individualis pro fine non habeat, quæ extra ſuam intentionem & contra ſe ſunt. Ex his intelligitur, enormitatis nomine *Campanellæ* venire, quicquid fini corporis humani repugnat. Eſt autem finis ejus conſervatio individui & ea in ſtatu naturali corporis conditio eſt, ut ſingularum partium functiones ad conſervationem individui conſpirent. Quare cum impotentia agendi, ſeu quando partes quædam vel plures ad functiones ſuas ineptæ redduntur, conſervationi individui repugnet; morbus hoc ſenſu dici poteſt enormitas in individuo, eaque præter naturam, ſtylo Medicorum. Præternaturam enim eſſe dicitur, quod non eſt ſecundum eandem, hoc eſt, non conveniens uſui, cui per ſtructuram deſtinantur partes corporis humani. Enormitas itaque *Campanellæ* in individuo & *Sennerti* impotentia actiones naturales exercendi unum idemque ſunt: individuum enim conſervari nequit, ſi partes actiones naturales exercere amplius non poſſunt, quibus conſervatio obtinetur. Quamvis autem æqui eſſe debeamus in interpretando, ne in-

injurii fiamus in alios; quamvis etiam iſtiusmodi interpretationes ſuo non deſtituantur uſu, cum excitent attentionem ad ea, quæ ſubinde eam ſubterfugerent, quemadmodum in præſenti verba *Campanellæ* in notione morbi ac ſanitatis opportune conſervationem individui, quatenus conſervationi ſpeciei contra diſtinguitur, in memoriam revocant; non tamen ideo probamus ut definitionibus ſingulis promiſcue utamur, ſed eam omnino eligendam ceteriſque præferendam eſſe defendimus, quæ determinationes definiti diſtincte perpendendas clarius recenſet, ut & facilior, & expeditior ſit ejus uſus. De definitione *Hoffmanniana* non eſt, quod dicamus: cum enim viro doctiſſimo libuerit definitioni ſuæ multa inſerere, quæ communiter ex ea exulant, utpote ex ceteris quæ eam ingrediuntur, demonſtranda, eam cum definitionibus ceterorum conferre non licet, quorum aliud plane fuit inſtitutum. Ceterum ex dictis patet, non tantum eſſe inter viros doctos diſſenſum, quantus videri poterat, ſi ad eorum ſaltem verba reſpicias.

§.6.

§. 6. Notionem morbi egregie illustrat similitudo ab horologio petita, quo nuper in notione sanitatis investiganda usi sumus, cum eadem & juvet analysin, qua notio morbi eruitur. Enimvero ea, quæ huc spectant, jam tum una tradidimus, cum notionem sanitatis pervestigaremus. Duplex nimirum in horologio concipitur status, quamdiu horologii munere fungi potest. Etenim aut singulæ ipsius partes ita comparatæ sunt, ut ad usum, cui destinantur, per sui ac horologii structuram aptæ sint; aut una vel altera pars ita sese habet, ut ad usum, cui destinatur, inepta sit. Quemadmodum itaque status prior sanitati; ita posterior morbo in corpore humano respondet. Eidem autem notioni morbi illustrandæ inservit machina quæcunque alia, cum nulla dari possit, in qua non duplicem istum statum concipere licet, quem in corpore humano distinguimus. Multum profecto & sibi, & scientiæ consulit, qui in omni notione morbi ad machinam aliquam, cujus structuram intime perspicit, constanter respicit: sive enim notione machinæ istius uti velit ad eruendum ea, quæ no- *Quomodo notio morbi illustretur.*

tionem morbi ingredi debent, distinctam; sive eandem adhibere maluerit ad confirmandum ea, quæ de morbo ex contemplatione corporis eruit, lucemque illis affundendam, in utroque opere mirifice prodesse similitudinis hujus usum reperiet. Neque enim similitudo vaga est, sed determinata, ea scilicet, quæ ad genus constituendum sufficit, sub quo machina quævis artificialis & corpus humanum tanquam species collocantur. Patet id ex Cosmologia, ubi notionem machinæ in genere (d) evolvimus & tum ad mundum adspectabilem (e), tum ad ens compositum (f) applicamus. Hanc autem similitudinem latius patere intelliges, quam notio generis adeo remoti promittere videbatur, & fœcunditatem inopinatam miraberis, ubi simul ad notionem mixti in Cosmologia itidem (g) evolutam atque corporis organici (h) explicatam animum adverteris, cum beneficio harum notionum attentio excitetur ad ea, quæ alias acumen facile subterfugerent. Notiones

(d) §. 65. Cosmol. (e) §. 69 & seqq. Cosmol. (f) §. 75. Cosmol. (g) §. 252 & seqq. (h) §. 274. & seqq.

nes enim generales non modo hunc habent usum, ut tueantur locum principii, quoties ex eo, quod observatur, vel aliunde quomodocunque tibi cognitum atque perspectum evasit, colligi debet, quod nondum innotuerat; verum etiam alterum præstant, ut attentionem in ea dirigant, quæ inter multa observabilia in objecto ad contemplandum proposito sunt perpendenda, atque in eo vis ipsarum directrix consistit, quæ mentem ad pervidendum ea, quæ rebus insunt, acutiorem efficit & ad ea, quæ observanda sunt, mentis aciem dirigit. Utrumque experiuntur, qui ad operationes mentis satis sunt attenti, dum eas in seipsis contueri possunt. Erunt autem in posterum ad eas attentiores, qui principiis nostris psychologicis animum imbutum habuerint, tum ut constet, ad quid attendi debeat, tum ut in observando nihil prætermittamus, ad quod respiciendum erat. Sed missa similitudine ad notionem morbi ipsam denuo accedamus, visuri quidnam ex ea consequatur.

§. 7. Controversia olim inter Medicos agitata, num subjectum morbi *Sedis morborum quæ-*

 sint

nam sint partes. sint tantummodo partes solidæ, an vero etiam fluidæ. Ratio dubitandi inde desumta, quod subjectum morbi statuerint partes viventes, in quarum tamen numero non esse humores, vel spiritus existimarunt. Quamobrem si quæ actiones læsæ ab eorum vitio proficiscuntur, id non a morbo, sed errore quodam externo provenire cum *Galeno* pronunciarunt. Nostrum jam non est prolixe recensere, quid in utramque partem disputatum fuerit, cum id apud *Sennertum* (i) legi possit; sed quid ex definitione morbi, quam in dubium vocare non licet, sequatur, dispiciendum. Atque ita simul apparebit, quod paulo ante monuimus; non esse prorsus indifferens, quibus mentem tuam verbis efferas, etsi in interpretando æquitas jubeat, ne aliis minus apte loquentibus sensum verborum affingas a mente ipsarum alienum. Dari partes corporis humani non modo solidas, verum etiam fluidas, nemo anatomicorum negat. Quis enim in dubium vocaverit, sanguinem, spiritus animales seu fluidum nerveum & lympham non minus esse partem

(i) In Instit. Med. loc. cit. p. m. 155 & seqq

partem corporis humani, quam ventriculum, inteſtina, cor, pulmones, muſculos? Nec minus pro explorato haberi debet, eſſe ſingulorum fluidorum peculiarem quendam uſum ſicuti ſingulæ partes ſolidæ uſum ſibi peculiarem habent: quemadmodum præeunte *Galeno*, qui de uſu partium ex inſtituto commentatus eſt, Anatomici uſus partium indicare ſolent & in Teleologia inprimis uſus iſte ſtabiliri, immo in Phyſiologia ex ipſa partium ſtructura, obſtetricantibus experimentis, ſiquidem opus fuerit, a priori eruitur. Uſus illi, quibus deſtinantur partes fluidæ non minus ad finem totius corporis faciunt, quam uſus ſolidarum: idquod probatu haud difficile, ubi recordatus fueris, finem corporis humani eſſe conſervationem individui, quemadmodum finis organorum genitalium & ſeminis prolifici eſt conſervatio ſpeciei. Quare cum extra omnem controverſiæ aleam poſitum ſit, corpus ideo fieri ægrotum, quando partes ſolidæ non ſunt aptæ ad ſuos, quibus deſtinantur, uſus, quia ſic non inſerviunt conſervationi individui ceterisque finibus homini præſcriptsi;

 ita

ita similiter dicendum erit, corpus esse ægrotum, quando partes quædam fluidæ sunt ineptæ ad suos usus, cum etiam in hoc statu non inserviant conservationi individui, aut ceteris finibus corpori humano præfixis. Nulli igitur dubitamus admittere etiam morbos, quorum sedes est in partibus fluidis. Atque ea in re consentientem habemus Medicum nostra ætate summum *Boerhavium*, qui unus instar omnium esse potest: etenim is morbos humorum tanquam peculiarem morbi speciem expendit (k). Poteramus allegare Medicos alios, quorum non minor est in arte salutari autoritas, si autoritatibus opus esset, ubi rationes sufficiunt. Ita *Oligerus Jacobæus* (l): Quemadmodum, inquit, sanitas in partibus corporis humani tam fluidis, quam solidis rite constitutis consistit; ita morbus est partium earundem (fluidarum scilicet atque solidarum) læsio, seu a statu naturali deturbatio. Ceterum ex hoc ipso exemplo intelligitur, quantum intersit, ut definitionibus non modo respondeant ideæ

(k) In Instit. §. 724. & seqq. (l) in Compend. Instit. Medic. lib. 3. c. 1. §. 1. p. 39.

ideæ veræ rerum, verum etiam eædem verbis aptis exprimantur, cum alias in applicanda definitione præter necessitatem creentur difficultates.

§. 8. Etsi autem morbos in partibus non minus fluidis, quam solidis admittere debeamus (§. 7); non tamen idcirco negamus respondere *errori externo*, quem morbo opponit *Galenus*, aliquam notionem. Exemplum habemus juxta autores in fæcibus alvi duris, quæ impedimento sunt intestinis, quo minus easdem excernere queant. Simile exemplum præbet ventriculus cibi copiam nimiam ingestam digerere aut cibos qualitate peccantes in laudabilem chylum convertere minime valens. Etenim hic concedimus nullo morbo affici fæces, quod earum status præternaturalis judicari queat, hoc est talis, quo sunt parum aptæ, ut expellantur. Largimur etiam, nullo morbo affici cibum, sive quantitate, sive qualitate peccet, cum enim nec fæces alvi, nec cibi ingesti sint partes corporis humani; de iis nec morbi definitio prædicari potest, quæ tantummodo ad partes perinde ac ad totum corpus spectat. Quoniam etiam *Erroris externi notio.*

in utroque caſu organum ita conſtitutum eſt, quale eſſe debet ut ſit ad uſum ſuum aptum, adeoque ipſi nullum *vitium* ineſt; neç organum morbo laborare dici poteſt. Enimvero cum corpus in tali conſtituatur ſtatu, quo pars aliqua ob cauſam intus contentam actionem edere nequit, quam debebat, non video, cur tunc corpus morbo laborare dicendum non ſit. Quamobrem in exemplo priore, quo fæces alvi ob duritiem ab inteſtinis excerni nequeunt, nullum equidem in inteſtinis vitium eſt, aſt corpus tamen ab eo non immune. Et manum ſane medicatricem requirit in eo ſtatu corpus, ne malum longius ſerpat. Enimvero ubi major cibi copia ventriculo ingeſta, quam quæ ab eo digeri poſſit; ventriculus non ineptus eſt ad cibum digerendum, nec eo ſenſu ipſi impotentia digerendi cibum tribui poteſt, quo alias tribuitur, quando cibus digerendus nec quantitate, nec qualitate peccat. Certe ſi eo in ſtatu corpus morbo laborare dicendum foret, perinde omnino foret ac ſi in numerum morborum referre velis impotentiam elevandi 100 libras, cum quinquaginta ſaltem elevare pos-

possis. Quodsi ergo in tali casu impotentiam agendi, ut eam ab altera distinguas, quam morbum esse supra ostendimus, ad errorem externum referre volueris, nos minime habebis dissentientes. *Error* adeo *externus* juxta *Galenum* est impedimentum actionis organi, ad quam producendam ipsum in se spectatum aptum deprehenditur. Ita in primo exemplo intestina in se spectata disposita sunt ad excernendum excrementa; sed quia fæces alvi sunt nimis duræ ob duritiem impeditur actio, consequenter hoc impedimentum error est externus, non morbus respectu intestinorum. Hoc tamen non obstante fieri potest, ut corpus morbo laboret, etsi organum vitio careat. Similiter in altero casu ventriculus ita dispositus est, qualis ad digerendum cibum requiritur: sed quod ob nimiam quantitatem vel peccantem qualitatem non digeratur, nullo corporis vitio accidit. Impedimentum adeo digestionis, quod in ipso cibo est, error externus a *Galeno* recte appellatur. Neque in hoc casu, si nihil amplius spectes, corpus aliquo vitio laborare dici potest, quamdiu alimenta

parum digesta non aliorum malorum causæ sunt. Similitudo ab horologio petenda notionem *Galeni* de errore externo illustrat. Etenim si ponamus lapillum quendam inter rotas duas interjici, qui impedit, quo minus una earum sine multo affrictu moveri possit; tardior erit motus horologii ob errorem externum, nullo quippe structuræ aut partis vitio. Neque utilitate sua caret, ut Medicus distinguat eum corporis statum, quo pars aliqua vitium quoddam contraxit seu per intrinsecam sibi rationem non disposita est ad eum, quem præstare debet, usum, ab altero, quo ob extrinsecam rationem sequi nequit, ad quod ipsa per se disposita deprehenditur. In priori enim casu removendum tantummodo est impedimentum actionis, eritque corpus sanum: at in posteriori sananda est ipsa pars affecta. Ita si fæces duræ emolliantur, ut fiant ad excernendum aptæ, nullo amplius vitio laborabit corpus, cum nulla pars vitium contraxerit, quod auferri debeat. Enimvero si fæces fuerint ad excernendum aptæ, sed intestina non sint disposita ad eas excernendas, tum non sufficit

tol-

tollere fæces, ſed ipſa quoque inteſtina ex ſtatu præternaturali in naturalem ſunt transferenda. Quamobrem attentione Medici opus eſt, ut in dato quocunque caſu inquirat, num actio aliqua ſuſpendatur vitio organi, an vero ob impedimentum externum, quibuscunque tandem nominibus ſtatus iſtos a ſe invicem diſtinguere volueris. Differentia enim realis eſt & in arte ſalutari maximum momentum habet. Nomina vero arbitraria ſunt, nec ullam ad rem utilitatem afferunt. Quare perinde eſt, ſive cum *Galeno* loqui, ſive eum corporis ſtatum, qui morbus dicitur in genere, ita ſubdiſtinguere volueris, ut corpus morbo laborare dicas vel vitio alicujus organi, vel ob impedimentum aliquod eidem extrinſecum. Ita nimirum omnis corporis ſtatus, quo actio alicujus organi ſuſpenditur ad conſervationem individui neceſſaria, ſive mediate, ſive immediate talis, dicetur morbus. Morbus vero accidit corpori vel vitio alicujus organi, quod adeo & ipſum morbo laborare dicetur; vel vitio organi nullo, verum ob extrinſecum tantummodo eidem impedimentum.

tum. Consultum tamen utique foret, ut Medici recentiores vocabulis veterum uterentur, si vel maxime subinde incomoda ipsis viderentur, cum error non in nomine, sed in re lateat, si quis admissus fuerit, quique adeo corrigi poterit, nomine minime mutato. Ita enim non modo facilius pateret, quantus sit inter eos consensus, quantus dissensus, verum etiam caveretur, ne aliis imputarentur errores a mente ipsorum alieni, scripta & veterum, & recentiorum eadem facilitate intelligerentur, nec tot diversa nomina, tot diversæ loquendi formulæ memoria retineri deberent, ut de veritate eorum, quæ a viris egregiis dicta sunt, statuere liceret. Immo tum demum facilior foret ad nova ditegenda aditus iis, qui in iis investigandis *oleam* & operam perdunt, quæ dudum ab aliis inventa sunt, & aliis nominibus idem proponunt tanquam novum aliquod inventum, quod dudum rectius traditum fuit ab aliis. Atque hunc scopum, tanquam genuinum philosophiæ usum, intendimus, dum dictiones veterum ab absurditate liberamus & æquitatis in interpretando ad incremen-

tum

tum scientiarum adeo utilis exempla cumulamus.

§. 9. Definitiones nominales omnes sunt principia, ex quibus cetera deducuntur, quæ rei conveniunt, adhibitis (quod per se patet) principiis, quibus ad ratiocinandum opus est. Etenim definitio in se spectata nonnisi judiciis formandis inservit, quibus vel integra definitio prædicatur de definito, vel contra, aut aliqua in definitione contenta prædicantur de eodem definito. Ita autem constat, ex præmissa unica non inferri conclusionem. Quare præter hasce propositiones, quæ minorem præbent syllogismis, opus est propositionibus aliis, quæ majoris vicem tuentur. Atque istæ propositiones principiorum nomine veniunt (m). Præterea demonstrationum analysis, quam distincte delineavimus & exemplis illustravimus (n), manifesto docet, non uno syllogismo inferri id, quod ex definitione deduci potest; sed ratiocinia longa sæpissime, immo plerumque, aut tantum non semper serie continuanda esse; donec ad ea perveniatur, quæ ex definitione

Quomodo notio morbi evolvatur.

(m) §. 561 Log. (n) §. 551 & seqq. Log.

tione deducenda fuerunt. Atque hic denuo principiis opus eſt. Unde conſequitur, eum nihil ex definitione deducere poſſe, qui principia iſta perſpecta minime habet. Hæc ad retundendam ſciolorum proterviam data commoda occaſione moneo, qui, cum in veritate proprio Marte perveſtiganda nullum adhuc ſtudium collocarint, tanquam abſurdum exagitant, quod ex definitione nominali ea deduci poſſe omnia dicantur, quæ de re prædicanda ſunt in ſe conſiderata. Ut igitur ex notione morbi deducantur, quæ inde deducere licet; repetendum eſt ex iis, quæ in ſimili caſu de ſanitate annotavimus (o), Partes corporis ſolidas organicas eſſe & qua materiam mixtas easdem uſum habere a ſtructura & vi ſtructuræ totius corporis eo in ſervire fini totius corporis; conſervationi autem mixti deberi, ut perdurent. Quodſi ergo ſtructura quomodocunque vitiatur, aut mixtio materiæ deſtruitur; pars illa inepta redditur ad uſum, cui deſtinatur. Notio morbi in genere directrix eſt atque adeo viam monſtrat, qua ad differentias genera-

(o) Trim. æſt. num. 4. §. 6. p. 342.

nerales morborum perveniatur. Etenim si materiæ, ex qua organicæ partes componuntur, vel etiam fluidorum mixtionem consideres; in id inprimis inquirendum est, quid mixtionem in solidis solvat, & quomodo vel miscibilia, vel eorum proportio in fluidis non ita sese habeant, quemadmodum conservatio corporis postulat. Exinde nimirum deducenda sunt, quæ de *morbis partium similarium*, quos vocant Medici, tenenda sunt. Quodsi vero partes organicas spectes, in earum structura tum ratio habenda est qualitatum partium, tum modi, quo partes inter se junguntur. Quamobrem hic disquirendum est, quomodo vel qualitates partium, vel eorum ad se invicem situs ac nexus mutuus mutari queat, vel denique extrinsecus aliquid accedere possit, quod organi rite constituti actionem impediat. Atque hinc derivanda sunt, quæ *de morbis organicis*, quos appellant Medici, eorumque speciebus in genere tenenda. Qui hæc perpendit, in dubium amplius revocare nequit, Pathologiam rationibus a priori stabiliri non posse, nisi præsupposita theoria Physiologiæ

ac-

accurata, idemque intelligit, quomodo Physiologia pertractari debeat, ut Pathologiæ demonstrationibus inserviat. Liquet etiam ex dictis, morbos partium similarium esse communes omnibus partibus, in quibus eadem mixtio est, cum in vitio mixtionis consistat morbus, morbos autem organicos differre pro diversitate organorum, quorum functiones læduntur. Nostrum vero jam non est ad specialiora descendere, cum aliud non sit propositum quam ostendere, quomodo notione morbi in genere seu definitione ejus nominali sit utendum, ut eruantur ea, quæ per contenta in eadem determinantur, utque appareat quomodo notio morbi generalis directricis vicem tueatur. Notiones agnatas alias in posterum dilucidabimus: hic enim hac vice subsistendum.

Finis Trimestris Autumnalis.

CON-

CONSPECTUS
TRIMESTRIS AUTUMNALIS.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.

An-

Hy-

L. *La-*

L.

M.

Phi-

Pro-

Spi-

V. Va-

V.

FINIS.

